

«КОНФЕССИЯРАЛЫҚ ЖӘНЕ ӨРКЕНИЕТАРАЛЫҚ ДИАЛОГТЫ ДАМУ ЖӨНІНДЕГІ
Н.НАЗАРБАЕВ ОРТАЛЫҒЫ» КЕАҚ
ДІНИ АХУАЛДЫ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ДІНТАНУ САРАПТАМАСЫ ИНСТИТУТЫ

Дін саласындағы ақпараттық- түсіндіру жұмысының жағдайы және жетілдіру бағыттары

ТАЛДАМАЛЫҚ БАЯНДАМА

Нұр-Сұлтан - 2020

Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысының жағдайы және жетілдіру бағыттары / Е.К.Байбол, Р.И.Камарова, З.Б.Малғараева, А.А.Темирбаева, К.К.Тлеубаева, З.Г., А.О.Орынтай, М.Ж.Кикимбаев, А.С.Укенов – Нұр-Сұлтан: «Конфессияаралық және өркениетаралық диалогты дамыту жөніндегі Н.Назарбаев орталығы» КеАҚ, 2020. – 102 б.

Талдамалық баяндамада Қазақстан Республикасының дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысының ағымдағы жағдайы мен жетілдіру бағыттарына жүргізілген кешенді зерттеулердің нәтижелері қамтылып, соның ішінде келесідей аспектілердің зерделенуіне ерекше назар аударылды: дін саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру құралдарының бірі ретінде ақпараттық-түсіндіру қызметінің репрезентативтік ерекшелігі, жұмыстың сапалы орындалуына қажетті инфрақұрылымның болуы және оның қызмет көрсету деңгейі, ақпараттық-түсіндіру топтарын кәсіби мамандармен, сондай-ақ материалдық және қаржылық ресурстармен қамтамасыз ету жұмысы, діни-уәждемелі экстремизмнің профилактикасы бойынша халықаралық тәжірибені талдау.

Баяндаманы дайындау барысында арнайы жүргізілген әлеуметтік зерттеулердің деректері, мемлекеттік органдардың ресми ақпараттары және ашық қолданыстағы талдау материалдары пайдаланылды.

Талдамалық баяндама Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің мемлекеттік тапсырысы аясында әзірленіп, дін саласы бойынша мемлекеттік саясатты жүзеге асыру бағытында қызмет атқаратын мемлекеттік органдарға, үкіметтік емес ұйымдар мен сарапшыларға арналған.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ.....	6
I. ТАРАУ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ДІН САЛАСЫ БОЙЫНША АҚПАРАТТЫҚ-ТҮСІНДІРУ ЖҰМЫСЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ.....	8
1.1 Дін саласындағы өңірлік ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметтерін талдау.....	31
1.2 Адрестік топтармен жүргізілетін ақпараттық-түсіндіру жұмысы.....	31
1.3 Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметі туралы тұрғындардың ақпараттану деңгейі.....	32
1.4 Қорытындылар, ұсыныстар мен ұсынымдар.....	30
II. ТАРАУ. ДІН САЛАСЫНДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ-ТҮСІНДІРУ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ БОЙЫНША ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР.....	33
2.1 Ақпараттық-түсіндіру топтары мүшелерінің дайындық деңгейі.....	33
2.2 Ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметтік тиімділігін арттыру.....	43
2.3 Ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметін оқу-әдістемелік қамтамасыз ету жағдайын талдау.....	52
2.4 Қорытындылар, ұсыныстар мен ұсынымдар.....	58
III. ТАРАУ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ДІН САЛАСЫ БОЙЫНША АҚПАРАТТЫҚ-ТҮСІНДІРУ ЖҰМЫСЫН ЖЕТІЛДІРУ.....	63
3.1. Ақпараттық-түсіндіру жұмысының тиімді әдістерін талдау (өңірлік тәжірибе).....	63
3.2. Ақпараттық-түсіндіру топтары мүшелерінің қызметін ынталандыру.....	74
3.3 Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысы бойынша халықаралық тәжірибе	81
3.4 Қорытындылар, ұсыныстар мен ұсынымдар.....	93
ҚОРЫТЫНДЫ.....	98
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕР ТІЗІМІ.....	100

ҚЫСҚАРТЫЛҒАН СӨЗДЕР

АБҚО – Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы

АИК – Аналитикалық интернет карта

АҚ – Акционерлік қоғам

АҚШ – Америка Құрама Штаттары

АТТ – Ақпараттық-түсіндіру тобы

АТЖ – Ақпараттық-түсіндіру жұмысы

БАӘ – Біріккен Араб Әмірлігі

БАҚ – Бұқаралық ақпарат құралдары

БҚО – Батыс-Қазақстан облысы

БҰҰ – Біріккен Ұлттар Ұйымы

ВК – «ВКонтакте» әлеуметтік желісі

ДБ – Діни бірлестік

ДДА – Деструктивтік діни ағымдар

ДМЗО – Дін мәселелерін зерттеу орталығы

ДІБ – Дін істері басқармасы

ДІК – Дін істері комитеті

ЕҚЫҰ – Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы

ЕО – Еуропалық одақ

ЖАО – Жергілікті атқарушы орган

ЖК – Жеке кәсіпкерлік

ЖШС – Жауапкерлігі шектеулі серіктестік

КММ – Коммуналды мемлекеттік мекеме

КАҚТЖДО – Конфессияаралық қарым-қатынастырды талдау және дамыту орталығы

ҚБ – Қоғамдық бірлестік

ҚК – Қылмыстық Кодекс

ҚҚО – Құқық қорғау органдары

ҚМДБ – Қазақстан Мұсылмандары Діни Басқармасы

ҚР – Қазақстан Республикасы

ҚР ӘҚБтК – Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы Кодексі

ҚР АҚДМ – Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

ҚР ҰҚК – Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитеті

ҚСЗИ – Қазақстандық стратегиялық зерттеулер институты

ҚХР – Қытай Халық Республикасы

ОПШ – Орыс Православ шіркеуі

«Парасат» КӘО – «Парасат» кеңес-әдістемелік орталығы

ПД – Полиция департаменті

РФ – Ресей Федерациясы

СОО – Сауда-ойын-сауық орталығы

ТҚК – Терроризмге қарсы комиссия

ТМД – Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы

ҰҚШҰ – Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымы

ҮЕҮ – Үкіметтік емес ұйымдар

ФБ – «Фейсбук» әлеуметтік желісі

ФТБ – Федералдық тергеу бюросы

ШҚО – Шығыс-Қазақстан облысы

ШЫҰ ӨТҚҚ – Шанхай ынтымақтастық ұйымының Терроризмге қарсы өңірлік құрылымы

ІІМ – Ішкі істер министрлігі

КІРІСПЕ

«Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысының жағдайы және жетілдіру бағыттары» талдамалық баяндама дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысының проблемалық қырларын анықтауға және осы саладағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру бағыты бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарының (бұдан әрі – АТТ) қызметін жетілдіру жолдарын айқындауға арналады.

Өзектілігі. Қазақстан Республикасы егемендік алғаннан бастап дін саласындағы мәселелер жылдан жылға қоғамдық маңызға ие болуда. Дінге сенушілер мен ғибадат үйлерінің саны көбейіп, діни тәжірибе кеңістігінің аясына кіретін адамдардың қатары артып келеді.

Қазақстанды тарихи тұрғыдан қарайтын болсақ, әр түрлі ұлттар мен діни сенім өкілдері бейбітшілік пен ынтымақтастықта өмір сүретін поликонфессионалды және полиэтникалық мемлекет ретінде көпшілікке танылғаны баршаға мәлім.

Мемлекеттегі қазіргі ахуалдың дамуына діни уәждемелі экстремизм мен терроризмнің таралуы, дінаралық және конфессияаралық шиеленістердің шет жақтан ену ықтималдылығы сияқты жаһандық сын-қатерлер әсер етіп келуде. Ақпараттық технологиялардың да қарқынды дамуы кейбір азаматтардың глобалды және шексіз интернет арқылы экстремистік және террористік ұйымдардың қатерлі ықпалына түсу мүмкіндігін арттыруда. Осыған байланысты, азаматтардың құқықтары мен еркіндіктерін қорғау мақсатында әрбір мемлекет тиісті шаралар қабылдауды өзіне міндет санайды.

Көпұлтты және поликонфессионалды қазақстандық қоғамда бірлесіп берекелі және бейбіт өмір сүру үшін өзара сыйластық принциптерін нығайту, конфессияаралық және этносаралық ынтымақтастықты күшейту, кез-келген радикализмға «мүлдем төзбеушілік» ұстанымын қалыптастыру қажет. Аталған міндеттерге еліміздегі діндердің дәстүрі мен құндылықтары, қоғамның дамуына олардың қосқан үлесі, дін саласындағы қазіргі үдерістер туралы тұрғындардың білімін арттыру арқылы ғана қол жеткізуге болады.

Тек тұрғындардың құқықтық сауаттылығын арттыру және оларды конфессияаралық бейбітшілікті сақтауға бағытталған мемлекеттің жұмысы туралы ақпараттандыру арқылы ғана Қазақстанның құқықтық мемлекет ретінде қалыптасып, қоғам тарапынан мемлекеттік саясатқа деген сенім презумпциясы нығаюы ықтимал. Сол себепті, дін саласындағы мемлекеттік саясатты тиімді жүзеге асыру үшін ақпараттық-түсіндіру топтарының ағартушылық қызметі үлкен маңызға ие болып отыр.

Зерттеудің мақсаты – дін саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметін талдау, осы бағыттағы өзекті мәселелерді анықтау және тиімді жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Аталған мақсатқа қол жеткізу үшін қойылған міндеттер:

- Ақпараттық-түсіндіру жұмысын ұйымдастыру, әдіснамалық және ғылыми-әдістемелік сүйемелдеу барысында орын алатын мәселелерді айқындау, оларды шешу және жетілдіру бойынша ұсыныстар дайындау;
- Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру топтарының жұмысы жөнінде тұрғындардың ақпараттандыру деңгейін анықтау;
- Адрестік топтардың арасында жүргізілетін ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының сапасын және қолданыстағы әдіснаманы зерделеп, оларды одан әрі жетілдіру бойынша ұсыныстар дайындау;
- Адрестік топтарды қамтуға бағытталған ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының ең тиімді және нәтижелі әдіс-тәсілдерін анықтау;
- Діни-уәждемелі экстремизмнің алдын алу бойынша халықаралық тәжірибені зерттеу негізінде дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының тиімділігін арттыруға бағытталған ұсыныстар дайындау.

Зерттеу әдіснамасы мен ақпарат жинау әдістері

Қойылған міндеттерді орындау мақсатында зерттеу барысында келесідей әлеуметтанулық әдістер қолданылды:

- Қазақстанның 14 қаласында ақпараттық-түсіндіру топтарының мамандарымен 20 эксперттік сұхбат өткізілді (Нұр-Сұлтан, Өскемен, Түркістан, Семей, Петропавл, Павлодар, Қызылорда, Қостанай, Көкшетау, Қарағанды, Жезқазған, Атырау, Ақтөбе, Ақтау).

Дін істері комитетінің ұсынымдарына сүйене отырып, эксперттер ретінде өңірлік дін істері басқармаларының, діндерді зерттеу орталықтарының тәжірибелі және білікті қызметкерлері тартылды.

Эксперттік сұхбаттың сауалнамасына 27 сұрақ енгізіліп, шартты түрде 3 негізгі топқа жіктелді:

1. Ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру жолдары мен әдіснамасы;
2. Ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметі туралы тұрғындарды ақпараттандыру;
3. Ақпараттық-түсіндіру топтары мүшелерінің белсенділігін ынталандыру.

• Қазақстанның 17 өңірінде фокус-топтық зерттеулер ұйымдастырылды (Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалалары, Түркістан, Солтүстік Қазақстан, Павлодар, Маңғыстау, Қызылорда, Қостанай, Қарағанды, Батыс Қазақстан, Жамбыл, Шығыс Қазақстан, Атырау, Алматы, Ақтөбе, Ақмола облыстары).

Фокус-топтың сауалнамасына 17 сұрақ енгізіліп, шартты түрде 3 негізгі бағыт бойынша ұсынылды:

1. Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметі туралы тұрғындарды ақпараттандыру;
2. Дін саласы бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмысының сапасы;
3. Дін бойынша қоғамдағы өзекті сұрақтар.

Бұдан бөлек, ҚР АҚДМ-нің ДІК ұсынған деректер мен материалдардың негізінде АТТ-ның сандық және сапалық құрамына, әр түрлі мақсатты топтар арасында ұйымдастырылып отырған іс-шараларға кешенді талдау жүргізілді.

Құрылым. Баяндаманың тарауларында дін саласындағы ғылыми зерттеулерге, мемлекеттік органдардың ресми статистикалық деректеріне, әлеуметтік зерттеулердің нәтижелеріне зерделеу жүргізу негізінде дін саласы бойынша мемлекеттік саясатты жүзеге асыруға бағытталған АТТ-ның қызметі жан-жақты талданды.

Бірінші тарауда өңірлік ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметі, адрестік топтармен қолданып отырған әдістер мен тәсілдердің ерекшелігі талданды, сондай-ақ дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысы туралы тұрғындарды ақпараттандыру деңгейі зерттелді.

Екінші тарау ақпараттық-түсіндіру топтарының құрамын кәсіби мамандармен қамтамасыз ету, іс-шаралардың инфоқұрылымын нығайту және тиімді жүзеге асыру (АТТ мүшелерінің біліктілігін арттыру, АТЖ барысында сапалы ақпараттық-әдістемелік материалдарды пайдалану) мәселелеріне арналды.

Үшінші тарауда ақпараттық-түсіндіру жұмысы барысында қолданылатын әдістерге, ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметін материалды және қаржылық жағынан қамтамасыз ету деңгейіне талдау жүргізілді. Сонымен бірге діни-уәждемелі экстремизм мен терроризмнің алдын алу бойынша халықаралық тәжірибенің мәселелері арнайы бөлімде қарастырылды.

Зерттеу жұмыстарының бағдарламасын жоспарлау барысында 2019 жылы ҚР АҚДМ ДІК-мен әзірленген «Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар» назарға алынды.

Зерттеу жұмыстарын жүргізу аясында И.К. Беркімбаева (Шығыс-Қазақстан облысының АТТ мүшесі) және З.Г. Сақтағанова (тарих ғылымдарының докторы, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің профессоры) жобаның сарапшылары ретінде қызмет көрсетті.

ТАРАУ І.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ДІН САЛАСЫ БОЙЫНША АҚПАРАТТЫҚ-ТҮСІНДІРУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

1.1 Дін саласындағы өңірлік ақпараттық-түсіндіру топтарының қызмет-терін талдау

Поликонфессионалдық қоғамның тұрақты тұрғыда дамуы негізінен мемлекеттік билік органдары мен әлеумет арасындағы өзара әрекеттесу механизмдері арқылы қамтамасыз етіледі. Мемлекеттік органдардың дін саласы бойынша тұрғындармен өзара байланыс құру формаларының бірі – ақпарат-тық-түсіндіру жұмыстары (одан әрі – АТЖ).

Ақпараттық-түсіндіру жұмыстары Қазақстан Республикасының 2011 жылдың 11 қазанындағы «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Заңының қабылдануынан кейін бастау алды. Осы Заңның 4-бабының 3-ші және 5-ші тармақтарына, 5-бабының 6-шы тармағына сәйкес, дін саласында ақпарат-тық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу уәкілетті органның және облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың жергілікті атқарушы органдары құзырына жатады.

Осы кезеңнен бастап дін саласы бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарының (одан әрі – АТТ) жұмы-стары белсенді түрде жүргізіле бастады. Мәселен, ресми дереккөздердің мәліметтеріне сәйкес, 2012 жылы Қазақстан Республикасында 170 астам АТТ қызмет жасап, олардың тарапынан 200 мыңнан астам адамды қамтыған 3450 іс-шара өткізілді.¹

2013 жылы аталған жұмысты құрамына білікті мамандар тартылған 500 АТТ жүргізіп, жыл бойы 1,5 миллион адам қамтылып отыр.²

АТТ қызметіндегі өзгерістердің келесі кезеңі Қазақстан Республикасының дін саласындағы мем-лекеттік саясатының 2017 - 2020 жылдарға арналған Тұжырымдамасын қабылдануымен байланысты, оның шеңберінде қоғамдағы тұрақтылықты, этносаралық және конфессияаралық келісімді сақтауға, азаматтар арасында деструктивті діни идеологияға иммунитет қалыптастыруға бағытталған ақпарат-тық-ағартушылық жұмыстар ерекше күшейтілді.

Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының құқықтық негіздері

Дін саласына қатысты АТТ қызметі келесідей нормативтік-құқықтық акттер арқылы реттеледі:

- 1) Қазақстан Республикасының 1995 жылдың 30 тамызында қабылдаған Конституциясы;
- 2) Қазақстан Республикасының 2011 жылдың 11 қазанындағы № 483-IV «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Заңы (5-баптың 3 және 5 бөліктері);
- 3) Қазақстан Республикасының 2005 жылдың 18 ақпанындағы № 31-III «Экстремизмге қарсы іс-қи-мыл туралы» Заңы (5 және 6-баптары);
- 4) Қазақстан Республикасы Президентінің 2017 жылдың 20 маусымдағы № 500 Қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының 2017 - 2020 жыл-дарға арналған Тұжырымдамасы;
- 5) Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылдың 15 наурызындағы № 124 Қаулысымен бекітіл-ген Қазақстан Республикасының 2018-2022 жылдарға арналған діни экстремизм мен терроризмге қар-сы іс-қимыл жөніндегі мемлекеттік бағдарламасы;

Сондай-ақ, АТТ қызметін жүзеге асыру тиімділігін ілгерілету мақсатында 2019 жылы Дін істері ко-митеті тарапынан «Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру ту-ралы әдістемелік ұсынымдар» (одан әрі – Әдістемелік ұсынымдар) әзірленді.³

1 Қазақстандағы діни ахуал тұрақтандырылды https://forbes.kz/news/2013/02/15/newsid_19119? (қаралған күні: 21.06.2020 ж.)

2 Қазақстандағы дін саласында қысқа уақыт аралығында түбегейлі реформалар жүргізілді https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31624625#pos=10;58 (қаралған күні: 21.06.2020 ж.).

3 Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар / Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысының мақсаты мен міндеттері

Діни мәселелерге қатысты АТТ жұмысының өзектілігі конфессияаралық келісімді қамтамасыз ету, қоғамның назарын дін саласындағы мәселелерге аудару және оларды бірлесіп шешуге жұмылдыру саясатын жүзеге асыру бойынша маңызды орнымен байланысты.

АТТ қызметінің мақсаты – білікті сарапшылар тарапынан дін саласына қатысты толық және сенімді ақпарат алу бойынша азаматтардың конституциялық құқықтарын қамтамасыз ету, сондай-ақ діни экстремизм мен терроризм идеялары таралуының алдын алу жұмыстарын жүзеге асыру.

Одан бөлек, АТТ жұмысы келесі міндеттерді шешуге бағытталған:

- 1) Қазақстандағы конфессияаралық келісімді қамтамасыз ету саласында мемлекеттік саясаттың бағыт-бағдары туралы тұрғындардың ақпараттану деңгейін арттыру;
- 2) Қоғамдағы мемлекеттік құрылымның зайырлы қағидаттарын нығайту;
- 3) Дін саласындағы ықтимал шиеленістердің алдын алу және болдырмау;
- 4) Төзімділікті қалыптастыру, рухани келісімді дәріптеу, қазақстандық қоғамның рухани-өнегелік құндылықтарын насихаттау;
- 5) Қоғамда деструктивтік жалған діни ұйымдар мен ағымдардың, сондай-ақ экстремизм мен терроризмнің идеялары таралуының алдын алу.

АТТ қызметінен туындайтын комплементарлы нәтижелерге дін саласында жүргізіліп отырған мемлекеттік саясатқа деген тұрғындардың сенімділігі артуын және қоғамдағы келісім мен тұрақтылықтың нығаюына бағытталған белсенді азаматтық ұстаным қалыптасуын жатқызуға болады.

Дін саласындағы өңірлік ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметіне қатысты принциптер

Талдау барысында АТЖ-ның ұйымдастыру үдерісінде келесідей принциптер басшылыққа алынатыны анықталды:

1. *Адрестік жұмыс* – аудиторияға ықпал ету түрлері мен әдістерді жасаралық, әлеуметтік-экономикалық, кәсіби, этникалық және өзге де ерекшелектерге сәйкес дифференциялау. Бүгінгі таңда аталған принцип қоғамдағы әртүрлі топтардың әлеуметтік желілердегі онлайн белсенділігіне тұрақты мониторинг жүргізіп отырған «Kazdream Technologies» ЖШС деректері негізінде тиімді жүзеге асырылып келуде.

2. *Кезеңділік* – АТЖ-ның міндеттерін арнайы құрастырылған әдістеме негізінде кезеңді түрде жүзеге асыру. «Білім» оқыту орталығының директоры Р.С. Иржановтың пікірінше, жалпы профилактикалық АТЖ 4 кезең бойынша рет-ретімен жүзеге асырылуы қажет: тұрғындарды дін саласындағы мемлекеттік бағдарламалар туралы ақпараттандыру, мемлекеттік бағдарламалардың негізгі идеологиялары мен басымдықтарын түсіндіру, қабылданған мемлекеттік бағдарламалар өзекті және қатесіз екендігіне тұрғындарды сендіру, насихаттау және үгіттеу механизмдерін қолдану. Алайда, сарапшының айтуынша, аталған кезеңдердің реттілігі бойынша пропорционалдық ұстаным көп жағдайда сақталмай келеді.⁴ Іс жүзінде АТЖ-ның әрбір бағыты кезең-кезеңімен жүзеге асырылып, өзінің концептуалдық құрылымын сақтауы керек.

3. *Жаңашылдық* – жұмыстың жаңа тиімді түрлерін, тұрғындарға оңтайлы әсер ету жолдарын анықтау бойынша ізденісте болу. Зерттеу жұмыстары көрсеткендей, АТТ мүшелері өздерінің жұмыс әдістерін жетілдіруге, заманауи әдіс-тәсілдер мен технологияларды пайдалануды мақсат етеді. Тіпті, Қазақстан Республикасында пандемияға қатысты төтенше жағдай жарияланған уақытта өңірлік АТТ-ның қызметі интернет кеңістікте өзінің жалғасын тапты. Мәселен, әлеуметтік желілерде демотиваторлар, иллюстрациялық суреттер (флаерлер, электронды буклеттер), әлеуметтік роликтер және тағы басқа өнімдерді тарату арқылы аудиовизуалды ықпал ету әдістері барлық өңірлерде тұрақты қолданып келеді.

4. *Жарқындық пен бейнелілік* – эмоционалды әсер ету әдістерін пайдалану, көпшілікке түсінікті және өтімді ұрандарды (слогандар) қолдану. Аталған принцип АТТ-ның жастармен жұмыс жүргізу кезінде кеңінен көрініс табуда. Мысалы, Жезқазған қаласындағы қоғамдық демалыс орындарында

---

⁴ Иржанов Р. Діни-уәждемелі экстремизмнің профилактикасы барысында ақпараттық әсер етудің формалары мен әдістері. Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының негізгі аспектілері. Оқыту семинарының материалдар жинағы. – Астана, 2017 ж. 143 б.

этнографиялық топтардың, ақсақалдардың, беделді қоғам белсенділердің қатысуымен қазақ халқының салт-дәстүрлері бойынша көріністер ұйымдастырылады.⁵

5. *Түсінікті және қонымды болуы* – АТТ-ның іс-шаралар кезінде пайдаланатын материалдары түсінікті және көлемі жағынан қабылдауға жеңіл болуы қажет. Ақпараттың күрделілігіне қатысты талаптар аудиторияның білімі мен ой-өрісінің даму деңгейіне сәйкес болуы абзал. Зерттеу барысында АТТ мүшелері өздерінің материалдарын аудиторияның жасына, сандық және өзге де ерекшеліктеріне байланысты құрастырып дайындауды мақсат ететіндігі айқындалды.

6. *Кеңінен қамту* – түрлі тәуекелділік деңгейдегі (төменгі, орташа және жоғары) барлық мақсатты топтарды қамтуға ұмтылу. Жалпы алғанда өңірдегі сарапшылар аталған жұмыстың деңгейін жоғары бағалауда, алайда қамтылуы қиын топтардың қатарына жұмыссыздар мен өзін-өзі қамтыған азаматтарды атап кетуде. Мемлекет тарихы институтының ғылыми қызметкері, саяси ғылымдарының кандидаты Б. Шерияздановтың пікірінше, тұрғындардың арасында әсіресе жұмыспен қамтылмаған, өзін-өзі қамтыған және қандас азаматтарды іс-шараларға қатыстыру дәрежесінің төмендігі сақталуда.⁶

7. *Тұтастылық, жүйелік және кешенділік* – АТТ қызметін құрылымдық жағынан әрбір элементі белгілі бір міндеттерді тиімді атқаратын жүйе ретінде ұйымдастыру. Аталған принцип АТТ-ның кез-келген міндеттеріне қол жеткізу үшін кешенді жұмыс жүргізуді талап етеді. Осы кезде бір тақырыпқа басымдық беріп, өзге тақырыптарды назардан шығару тиімді нәтижеге (генерациялық эффект деңгейіне) қол жеткізуге кері әсерін тигізеді.

АТТ-ның қызмет жүргізу бағыттарын талдау

Қазақстан Республикасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстары үш бағытқа бөлінген:

1. *Жалпы профилактикалық жұмыс*. Тұрғындардың басым бөлігімен өткізілетін алдын алу сипатындағы шаралардың басты міндетіне сақтандыру бағытындағы іс-шараларды жүргізу болып табылады, атап айтқанда тұрғындарға діни-уәждемелі экстремизм мен терроризм идеяларының таралу қауіп-қатерлері туралы сенімді ақпараттарды жеткізу. Сонымен қатар, дін саласындағы мемлекеттік саясатты, мемлекеттік құрылымның зайырлы қағидаттарын түсіндіру өткізілетін іс-шаралардың маңызды бөлігін құрайды.

Сарапшылардың пікіріне сәйкес, АТЖ барысында негізгі назар адрестік профилактикаға аударылуы тиіс болғанымен, жалпы профилактикалық іс-шаралар қоғамның радикалдануына қарсы іс-қимыл механизмнің маңызды құрамдас бөлігі болып қала береді.⁷

Тәжірибе жүзінде байқалғандай, егер жалпы профилактикалық жұмыстар белгілі бір ортада тиімді өткізілген болса, сол орта адамдарының ДДА қатарына өту ықтималдылығы төмендейді және болашақта олармен «тәуекел тобы» ретінде адрестік профилактикалық жұмыс жүргізу қажеттілігі азаяды.

2. *Адрестік (мекен-жайлық) жұмыс*. Адрестік профилактикалық жұмыстарының басты міндеті адамдарды райынан қайтару, өйткені бұл жерде негізгі жұмыс жүргізу нысаны ретінде радикалды діни идеялардың ықпалына түскен адамдар, сондай-ақ «тәуекел топтарының» қатарына жатқызылатын жұмыссыз және әлеуметтік қорғалмаған азаматтар, шалғай ауылды елді-мекендердің тұрғындары қамтылады. Адрестік профилактика 4 кезеңнен тұрады:

- а) өңірдегі «тәуекел топтарды» анықтау;
- б) дін саласына қатысты сипаттамаларға сәйкес аудиторияны классификациялау;
- в) адрестік жұмыстардың өткізу кезеңділігі мен ұзақтығын айқындау (ұзақ немесе қысқа мерзімді уақыт бойынша);
- г) адрестік профилактика аяқталған соң, АТТ мүшелерінің жұмыс нәтижелерін талдау.

Адрестік топтармен жүргізілетін АТТ-ның ерекшеліктері осы талдамалық баяндаманың 1.2-бөлімінде жан-жақты қарастырылған.

3. *Пенитенциарлық жұмыс*. Профилактикалық жұмыстардың бұл түрі түзету мекемелерінде сотталған адамдар арасында жүргізіледі. Зерттеу әдіснамасының ерекшеліктеріне орай, сондай-ақ

5 Эксперттік сұхбат материалдары, Жезқазған қаласы

6 Шериязданов Б. Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмыстары. <https://kazislam.kz/informatsionno-razyasnitelnaya-rabot/> (қаралған күні: 26.07.2020 ж.)

7 Эксперттік сұхбат материалдары, Павлодар қаласы.

пенитенциарлық мекемелердегі ішкі тәртіп пен талаптарына байланысты, аталған үшінші бағыт бойынша талдау жүргізілмеді.

АТТ-ның сандық құрамын талдау

2020 жылдың 1 қазандағы мәліметтерге сәйкес, Қазақстан бойынша құрамына 2 505 адам қамтылған 229 АТТ қызмет етуде (облыстық – 20, қалалық – 49, аудандық – 160). Ағымдағы жылдың алғашқы 8 айында АТТ дәріскерлерінің қатысуымен 12 665 іс-шара өткізіліп, 1 млн. 600 мың адам қамтылды.

2019 жылы құрамында 2393 мүшесі бар 224 АТТ жұмыс жасады.⁸ Жалпы, 2019 жылы АТТ мүшелері тарапынан 2 005 257 адамды қамтыған 35 523 іс-шара өткізілген.

Деректерге сәйкес, 2012 жылы республикада 170 астам АТТ қызмет жасап, олар 200 мыңнан астам адамды қамтыған 3 450 іс-шара жүргізген.⁹ 2013 жылы 500 АТТ қызмет жасаған, жүргізілген іс-шараларға қатысқан адамдар саны – 1,5 миллион.¹⁰ 2017 жылы 249 өңірлік АТТ қызмет етіп, мүшелерінің саны 3,5 мың адамды құраған. Сол жылы олардың қатысуымен 1 млн. 800 адамды қамтыған 17 мыңға жуық іс-шара жүргізілді.¹¹ Осы орайда, жалпы алғанда, іс-шаралардың өсу үдерісі байқалып, ақпараттық-түсіндіру жұмыстарымен қамтылған халықтың саны артқанын атап кетуге болады.

1 График

АТТ сандық құрамы және өңірлерде өткізілген шаралар саны, 2019

АТТ ЖҰМЫСЫНЫҢ 2012-2019 ЖЫЛҒЫ САНДЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІ

2020 жылдың қазан айындағы жағдай бойынша АТЖ қатысушылардың жалпы саны

2505 адам

229 АТТ

■ АТТ принциптері қалыптасты

■ АТЖ негізгі 3 бағыт бойынша жүргізіледі

■ АТЖ тоқсан сайын жоспарлау

Сұхбаттар барысында жиналған сандық және сапалық мәліметтерге жүргізілген кластерлік талдау нәтижесі бойынша АТТ құрамындағы сандық өзгерістер келесідей себептерден туындауда:

8 Облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының ДІБ-ның 2019 жылғы есептері (Дін істері комитетінің жинақ есебі).

9 Қазақстанда діни ахуал тұрақтандырылған. https://forbes.kz/news/2013/02/15/newsid_19119? (қаралған күні: 21.06.2020ж.).

10 Әзілханов М. Қазақстандағы дін саласында қысқа уақыт аралығында түбегейлі реформалар жүргізілді. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31624625#pos=10;58 (қаралған күні: 21.06.2020ж.).

11 Қазақстанда тұрғындар арасында түсіндіру жұмыстарын 863 дінтанушы жүргізеді. <https://mail.kz/ru/news/kz-news/v-kazahstane-razyasnitelnuyu-rabotu-sredi-naseleniya-provodyat-religioveda#hcq=5cZ4K8s> (қаралған күні: 26.08.2020ж.).

а) АТЖ-ның мақсатты нұсқамаларының өзгеруі;
б) АТТ-ның сапалық құрамына енгізілетіні өзгерістер (теологтар мен дінтанушылар үлесінің артуы);
в) кабинеттік жоспарлау;
г) өңірлер және жалпы республика бойынша діни тұрақтылықтың деңгейіне байланысты себептердің ықпалы.

Сонымен бірге, сарапшылар КАҚТЖДО құрамындағы кадр тұрақсыздығы мәселесін көтеріп,¹² келесідей себептерді атады:

- 1) еңбек ақының төмендігі;
- 2) сарапшының жұмыс ауыстыруы;
- 3) өзге өңірге көшіп, мекен-жай өзгеруі.

АТТ-ның сапалық құрамына, соның ішінде мамандардың даярлау мен біліктілік арттыру деңгейлеріне қатысты талдау нәтижелері осы баяндаманың II тарауында көрсетілген.

Ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жоспарлау

Жоспар – өзара байланысқан шешімдер жүйесінің негізінде тиісті нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған құжат. Барлық қажетті құралдардың жоспарда көрініс табуы және оларды пайдаланудың мақсатын айқын түсіну, сондай-ақ алдын ала белгіленген қисынға сәйкес әрбір қадамдарды ойластыру жұмыстың нәтижелі болуын қамтамасыз етеді.

2020 жылға арналған өңірлік жоспарлардың талдау нәтижелері бойынша барлық өңірлер АТЖ-ны бекітілген жоспарға сәйкес жүргізетіні және келесідей негізгі параметрлер енгізілетіні анықталды: тәуекелділік деңгейі ескерілген мақсатты аудитория, жауапты тұлғалар, орындау мерзімдері, күтілетін нәтижелер және т.б. Жалпы алғанда АТЖ жоспарында қажетті құралдар, мақсаты және оның жүзеге асыру алгоритмі көрініс табады.

Сонымен бірге, өңірлік АТТ-ның 2020 жылғы жұмыс жоспарларының талдауы төмендегідей мәселелерді көрсетті:

- *Жоспарлау кезінде әр түрлі амалдардың қолданылуы.* Мәселен, өңірлік АТТ-ның көптеген жоспарларында іс-шаралар туралы ақпарат толыққанды көрсетілмеген (Нұр-Сұлтан және Шымкент қалалары, Қарағанды, Қызылорда, Шығыс Қазақстан, Батыс Қазақстан облыстары). Ұсынылған есептерді талдау нәтижесінде нақты өткізілген іс-шаралар саны жоспарға енгізілген іс-шаралардан артық өткізілетіні анықталды.

- *Адрестік топпен жұмыс жүргізу барысында кезеңділік, тұтастық және жүйелілік принциптерінің сақталмауы.* Нақты адрестік топта жүргізілетін іс-шара тақырыптары әрбір адрестік топтағы АТЖ жүргізудің ұзақ мерзімді стратегиясын, сондай-ақ мақсатты аудиторияның тәуекелділік дәрежесін ескере отырып жоспарлануы керек. Бұл қадам АТТ мүшелерінің қызметін сапалы жоспарлауға, жұмыстағы формализмге жол бермеуге, тақырыптардың қайталануы мен бір маманды барлық шараларға қатыстыра беруге жол бермейді. АТЖ – бұл бір реттік жеңіс стратегиясы емес, керісінше, ол терең жоспарлауды қажет ететін ұзақ процесс.

- *Жоспарланған шаралар саны мен жекелеген адрестік топтармен жұмыс арасындағы әлсіз корреляцияның орын алуы.* Мысалы, Батыс-Қазақстан облысының 2020 жылғы АТЖ жоспарына сәйкес, жұмыссыз жастар арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу сәуір және қазан айларына белгіленген, яғни жылына тек екі-ақ рет жоспарланып отыр.¹³ Жауапты мекемелер ретінде Дін істері басқармасы, Жастар саясаты жөніндегі басқармасы, Жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламалар басқармасы, сонымен қатар Орал қаласының әкімдігі мен аудандық әкімдіктер көрсетілген. Тіптен, аталған өкілетті органдардың әрқайсысы жұмыссыз жастармен жылына 2 іс-шара жоспарланғанын өзінде, айтарлықтай нәтиже алу үшін жеткіліксіз болуы мүмкін. Осы орайда, мақсатты топтармен өткізілетін шаралар саны АТЖ-ның жоспарлануы кезінде ескеру аса маңызды. Әрине, сандық көрсеткіштер жұмысты бағалаудың негізгі индикаторы болып табылмайды, алайда олар АТТ қызметінің қорытынды нәтижелеріне әсер етуі ықтимал.

- *Адрестік топтың тәуекелділік дәрежесін анықтау кезінде бірыңғай ұстанымның болмауы.* Мысалы, Қарағанды облысының 2020 жылғы жұмыс жоспарында аналитикалық интернет картаның әлеуметтік

¹² Эксперттік сұхбаттар материалдары. Петропавл, Ақтөбе, Өскемен және Семей қалалары

¹³ Батыс Қазақстан облысының 2020 жылғы дін саласындағы АТТ жұмысын ұйымдастыру жөніндегі іс-шаралары.

желілер бойынша ұсынған мәліметтері негізінде Сатпаев қаласындағы «Қазақмыс Корпорациясы» ЖШС-нің 4 қызметкері «орташа дәрежедегі тәуекелділік» тобына жатқызылған. олармен тиісті жұмыс жүргізу Қарағанды облысының 2020 жылғы жоспарына енгізілді. Алайда, Қарағанды, Жезқазған, Теміртау қалалары мен Қарқаралы ауданының «Қазақтелеком» АҚ филиалдарының қызметкерлерінде (40 адам) ұқсас сипаттамалар болғанына қарамастан, олар «төменгі дәрежедегі тәуекелділік» тобының қатарына жатқызылған.

• *Адрестік топтың тәуекелділік деңгейі мен жоспарланатын шаралар саны арасындағы корреляцияның төмен болуы.* Мысалы, Қарағанды қаласындағы төрт ЖШС-ның ұжымдарында («Нәтиже», «Стройнур», № 3 автопарк, «ЖылуСервис») ¹⁴ «жоғары деңгейдегі тәуекелділік» тобына кіретін жалпы саны 40 адамды қамту үшін әрбір ұйымда 1 іс-шарадан өткізу жоспарланған. Сонымен қатар, Балқаш қаласының «Саяқ» кенішіндегі «төменгі деңгейдегі тәуекелділік» қатарына кіретін 6 адаммен де сол 1 іс-шараны өткізу мақсат етіледі. Осы орайда, әр түрлі тәуекелділік деңгейіне жатқызылған мақсатты топтарда саны жағынан бірдей іс-шаралар өткізу көзделгенін атап кетуге болады.

• *Іс-шаралардың форматы мен тақырыптарын таңдау жұмысы тиісті дәрежеде ойластырылмаған.* Әрбір аудиторияның ерекшеліктеріне сәйкес АТТ іс-шараларының тақырыптары мен форматы анықталуы тиіс. Өңірлерлік жоспарлардың басым көпшілігінде іс-шаралардың екі негізгі форматы ғана қолданылады: кездесу және әңгімелесу. Іс-шара тақырыптарын таңдау бойынша да формалды ұстаным байқалады. Мәселен, Нұр-Сұлтан қаласының жоспарларына сәйкес, барлық мектептерде тек қолданыстағы заңнамалардың талаптары мен дін саласы бойынша мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын ғана түсіндіру көзделген. Ата-аналарға мектеп формасы бойынша және мемлекеттің зайырлы ұстанымына қатысты тақырыптарды түсіндіру жұмысы назардан тыс қалып отыр. АТЖ-ның форматы тек дәрістер түрінде ұйымдастырылуы тиімсіз. Оның тақырыптары аудиторияның дайындық деңгейіне сай болып, жиналған адамдарды қызықтыратын мәселелер қамтылуы қажет.

• Жоспарлардың мазмұнында қысқа және ұзақ мерзімді міндеттер толыққанды көрініс таппаған. Адрестік профилактика жұмыстарын жүзеге асыру барысындағы АТТ қызметі кезеңділік пен ұзақтық жағынан екі түрге бөлінеді:

- 1) бір реттік шаралар шеңберіндегі қысқа мерзімді жұмыстар (төмен деңгейлі тәуекелділік);
- 2) ұзақ мерзімдік жұмыстар (орташа және жоғары деңгейлі тәуекелділік).

Сұхбаттар өткізу кезінде эксперттер ұзақ мерзімді жұмыстар жүргізудің ерекшеліктерін атап өтті. Бірінші сатысында дін саласына қатысты негізгі сұрақтар бойынша ықшамды түрде дәріс немесе әңгімелесу жүргізіледі. Аудитория сарапшыға «үйренісіп» кетуі маңызды, сондай-ақ дәріскерге де адресстік топтың негізгі қажеттіліктерін түсініп алуға уақыт қажет. Сұрақ-жауап әдісі және айтылған ақпаратқа аудиторияның реакциясын білу арқылы келесі кезеңде өткізілетін АТЖ-ның алгоритмі құрылатын болады. Негізінен, осыдан кейінгі іс-шаралар едәуір ашық форматта өткізіліп, бұрынғыдан күрделі тақырыптар ұсынылады. ¹⁵

Әлеуметтік желілердегі ақпараттық-түсіндіру жұмыстары

Қазақстан Республикасындағы танымал әлеуметтік желілер қатарына «ВКонтакте», «Instagram» және «Facebook» қосымшалары кіреді. Мәселен, Brand Analytics компаниясының ақпараты бойынша ¹⁶ Қазақстан аумағында әлеуметтік желілердің келесідей қолданушылары тіркелген:

- 1) «ВКонтакте» – 1 781 760 белсенді пайдаланушы;
- 2) «Instagram» – 1 008 360 белсенді пайдаланушы;
- 3) «Facebook» – 413 026 белсенді пайдаланушы.

Зерттеулер көрсеткендей, БАҚ беттерінде ақпарат шығару жұмыстарымен қатар, интернет пен әлеуметтік желілерде ақпараттық-түсіндіру жұмыстар жүргізудің маңызы артып отыр. ¹⁷ Мәселен, 2019 жылы өңірлік дін істері басқармалары жариялаған ақпараттардың басым көпшілігі (80% астамы) интернет-ресурстарына тиесілі. ¹⁸

¹⁴ Қарағанды облысы АТТ жұмыс жоспары (2020 жылдың наурыз айы мен II тоқсаны аралығы).

¹⁵ Эксперттік сұхбат материалдары, Нұр-Сұлтан қаласы.

¹⁶ Қазақстандағы ең танымал әлеуметтік желілер. <https://www.kp.kz/online/news/3585076/>

¹⁷ Эксперттік сұхбат материалдары, Петропавл қаласы

¹⁸ Облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының ДІБ-ның 2019 жылғы есептері (Дін істері комитетінің жинақ есебі).

Соңғы жылдары әлеуметтік желілердегі АТЖ-ның белсенділігін едәуір артып отыр. 2018 жылы Сорос-Қазақстан қоры бұқаралық саясат бойынша жас зерттеушілерге арналған бағдарламаның шеңберінде «Қауіпті желілер: Қазақстандағы онлайн-радикалданумен қалай күресу қажет» тақырыбындағы зерттеуді жариялаған болатын. Бұл зерттеуде өңірлік ДІБ, ДМЗО және КАҚТЖДО сияқты мекемелердің әлеуметтік желілердегі жұмысына талдау жүргізілді (1 кесте).

1 кесте

ДІБ әлеуметтік желілеріндегі пабликтері мен парақшаларына қатысты деректер, 2018¹⁹

Өңір	INSTAGRAM	ВКОНТАКТЕ	FACEBOOK
1 НҰР-СҰЛТАН		+	+
2 АЛМАТЫ		+	+
3 АҚМОЛА ОБЛЫСЫ			
4 АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ	+	+	+
5 АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ		+	+
6 АТЫРАУ ОБЛЫСЫ		+	
7 ШҚО		+	+
8 БҚО			
9 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ			
10 ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ		+	+
11 ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ			
12 ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ			+
13 МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ	+	+	+
14 ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫ			+
15 СҚО			+
16 ОҚТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ			

Ұсынылған кесте бойынша 2018 жылы «Instagram» желісінде тек 2 өңірде, «Вконтакте» желісінде 8 өңірде, «Facebook» желісінде 10 өңірде АТЖ жүргізілген. Сондай-ақ, зерттеуде Ақмола, Батыс-Қазақстан, Жамбыл, Қостанай және Оңтүстік-Қазақстан облыстарында әлеуметтік желілер арқылы АТЖ мүлдем жүргізілген жоқ деп көрсетілген.

Алайда, қазіргі таңда әлеуметтік желілердегі АТЖ-ның белсенділігі айтарлықтай артып келетіндігі байқалады (2 график). Жалпы, эксперттердің пікірінше әлеуметтік желілерде таргетинг (ағылш. target – мақсат) өткізуді, яғни белгіленген критерий бойынша мақсатты аудиторияны қамту әдісін қолдануды күшейтіп,²⁰ сондай-ақ SMM-маманын қызметке тарту мәселесін қарастыру қажет.²¹

19 Решетняк А. Қауіпті желілер: Қазақстандағы онлайн-радикалдану үрдісімен қалай күресу қажет https://www.soros.kz/wp-content/uploads/2018/09/%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D1%82%D0%BD%D1%8F%D0%BA_%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%BA%D0%B0_.pdf

20 Эксперттік сұхбат материалдары, Нұр-Сұлтан қаласы

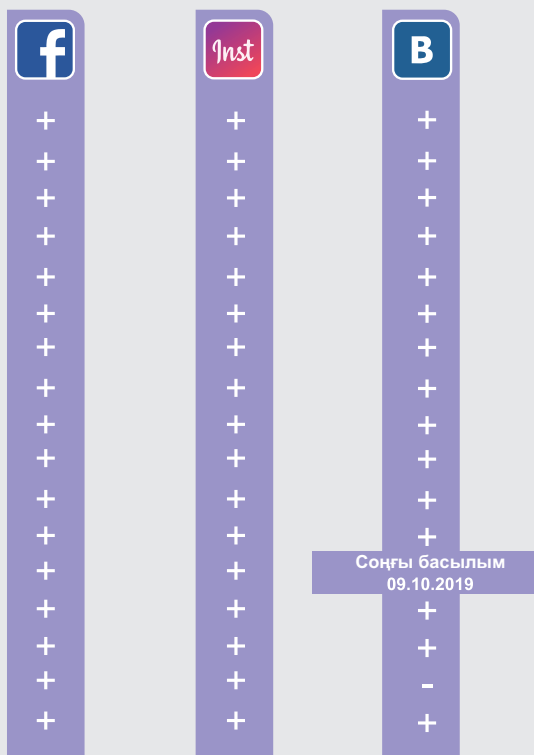
21 Эксперттік сұхбат материалдары, Қарағанды қаласы

2 График

ДІБ, ДМЗО, КАҚТЖДО және өзге де мекемелердің
пабликтері мен парақшаларының жұмыс жүргізуі, 2020

АЙМАҚ

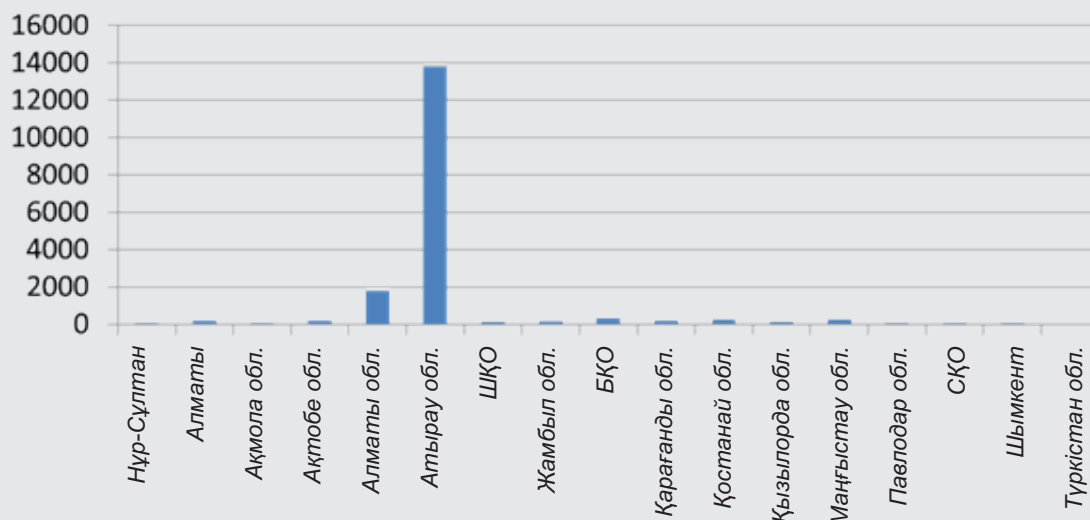
Нұр-Сұлтан қ.
Алматы қ.
Шымкент қ.
Ақмола обл.
Ақтөбе обл.
Алматы обл.
Атырау обл.
Шығыс Қазақстан обл.
Жамбыл обл.
Батыс Қазақстан обл.
Қарағанды обл.
Қостанай обл.
Қызылорда обл.
Маңғыстау обл.
Павлодар обл.
Солтүстік Қазақстан обл.
Түркістан обл.

Әлеуметтік желілердегі АТЖ-ның жүзеге асырылуын салыстырмалы талдау кезінде өңірлік тұрғыдан алғанда жұмыстың бірқалыпты еместігі анықталды. Мәселен, ҚР АҚДМ ДІК-ның деректері бойынша 2019 жылдың 4 тоқсанында ДІБ/КММ сайттарына жүктелген материалдардың саны – 17 563, ал соның ішінде 13 802 ақпарат Атырау облысы ДІБ-ның сайтында жарияланған (3 график).

3 график

2019 жылдың IV тоқсанында облыстар, Нұр-Сұлтан,
Алматы және Шымкент қалалары ДІБ-ның жұмыс нәтижелері

Осы ретте өңірлерде таратылған ақпараттардың сандық көрсеткіштері арасындағы үлкен айырмашылықтарға орай, ұсынылған есептердегі ақпараттардың сенімділігі, контент сапасы, әлеуметтік желілерде жұмыс жүргізуге қызығушылық төмендігі мәселелері бойынша сұрақтар туындайды. Мәселен, жарияланған ақпараттарға жасалған талдау негізінде материалдарды көшіріп тарату, ақпарат жариялауға немқұрайлықпен қарау, ресми парақшаға мақсатты емес аудитория (сән салондары және т.б.) өкілдерін тіркеу сияқты мәселелер анықталып отыр.

Елдегі төтенше жағдай кезеңіндегі АТЖ

Қазақстан Республикасы Президентінің 2020 жылғы 15 наурыздағы №285 Қаулысына сәйкес, пандемия кезінде тұрғындардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында төтенше жағдай жарияланып, елдің барлық өңірлерінде шектеу шаралары енгізілген болатын.²² Осы уақыт АТТ-ның қызметі үшін үлкен сынақ жағдайымен іспеттес болды. Ел аумағында енгізілген карантин жағдайында өңірлік АТТ мүшелері өз жұмыстарын онлайн форматында жалғастырды. Әлеуметтік желілердегі жұмыс жүргізу белсенділігі артты, басылымдар саны айтарлықтай ұлғайды. Сарапшылардың айтуынша, соның нәтижесінде белсенді кірушілер қатары артып, дін саласы бойынша интернет-парақшалар мен бейнеөнімдерді көретін тұрғындардың саны көбейді.

Мысалы, өңірлік ДІБ, ДМЗО, КАҚТЖДО ресми интернет-сайттарында, Instagram әлеуметтік желісіндегі парақшаларында АТЖ-ның өзекті тақырыптары бойынша онлайн конференциялар жүргізілді. Әрбір шараның бейнежазбалары аккаунт парақшаларында сақталып, орта есеппен 200-400 аралығындағы көрілімдер саны тіркелді, кейбір бейнежазылымдар 1000 рет қаралған. Карантин уақытында мемлекеттік және орыс тілдерінде алдын ала анонс жасалып, аптасына үш немесе одан артық трансляциялар өткізіліп келді. Трансляциялар мазмұны кең ауқымды тақырыптарды қамтыды.

Сонамен бірге, АТТ мүшелерінің дәрістерінде діни мазмұндағы тақырыптардың басымдылығы байқалып, дін саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағытымен қайшылықтар орын алуда. Мәселен, «Қазақстан Республикасындағы неоиндуисттік ұйымдар», «Қиыншылықтар мен тауқыметтерге қатысты православ дінінің көзқарасы», «Онлайн «Құрбан айт» және тағы да басқа осы сияқты тақырыптар жиі кездеседі.

Онлайн-форматтағы АТТ шараларының анонсы

Осы орайда, дін саласындағы өңірлік ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметін талдау нәтижесінде айқындалған келесідей ерекшеліктерді атауға болады:

- өңірлерде АТЖ-ның іс-шараларын өткізу және жоспарлау барысында ұсынылған Әдістемелік ұсынымдардың мақсаты пен міндеттері басшылыққа алынуда. Алайда, 2020 жылдың жоспарларына жасалған талдау нәтижесінде нақты адрестік топтармен жұмыс жүргізу кезінде кезеңділік, толыққандылық және жүйелілік қағидасы үнемі сақталмайтыны анықталды;
- діни қағидаларды насихаттауға жол берілуде, бұл жағдай мемлекет құралымының зайырлы принциптеріне қайшы келеді;
- адрестік топтармен жүргізілетін АТЖ іс-шараларын жоспарлау барысында тәуекелділік деңгейлерін нақты анықтау (жоғары, орташа, төмен), аудиторияны толық қамту және іс-шараларды қайта өткізу кезеңділігін сақтау бойынша бірыңғай ұстаным қолданылмайды;

²² Қазақстан Республикасы Президентінің 2020 жылдың 15 наурызындағы №285 «Қазақстан Республикасында төтенше жағдай енгізілуі туралы» Қаулысы. https://online.zakon.kz/document/?doc_id=32648341#pos=8;52

- еңбек ақының төмен болу себептеріне байланысты өңірлік КАҚТЖДО штаттарында мамандардың тұрақтамау мәселелері орын алуда;

- АТЖ-ның өзекті бағыты ретінде жалпы профилактикалық іс-шараларды тұрақты өткізу маңыздылығын сақтауда, себебі оның тиімді жүзеге асырылуы адамдардың тәуекелділік топтарына кіру ықтималдығын анағұрлым төмендетеді;

- АТТ-ның жалпы белсенділігі интернет кеңістікте едәуір артқандығы байқалады. Өңірлік ДІБ, ДМЗО, КАҚТЖДО әлеуметтік желілерде өздерінің пабликтері мен парақшаларын ашып, жұмыстарын күшейтуде. Сонымен қатар, өңірлер бойынша бірізділік сақталмайды, сол себепті визуалды, мәтіндік, аудио және бейнематериалдарды интернет арқылы тарату жұмысында диспропорция жағдайы орын алуда. Одан бөлек, материалдардың бір бөлігі формалды сипатқа ие, ақпаратты толығымен жаңалықтар порталдарынан көшіру көп кездеседі, кейбір мәтіндердің күрделілігіне байланысты тұрғындардың басым көпшілігі үшін оларды қабылдау қиындық тудырады.

1.2 Адрестік топтармен жүргізілетін ақпараттық-түсіндіру жұмысы

АТТ қызметінде адрестік топтармен жұмыс жүргізу маңызды орын алады. Бұл жерде нүктелі жұмыстардың нысаны ретінде тәуекелдер ықтималдылығы бойынша жіктелген адрестік топтар нақты белгіленеді.

Адрестік топ – бұл ДДА-ның идеологиялық ықпалына түсуге ықтималдылық сипаты бар белгілі бір адамдардың жиынтығы.

Әдістемелік ұсынымдарда келесідей адрестік топтар белгіленген: жастар, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар, жұмыссыздар, әлеуметтік осал топтар (жағдайы төмен отбасы мүшелері, жалғыз басты аналар, әйел жамағаттары, табысы төмен көп балалы отбасылар), автопарк жүргізушілері, таксисттер, вахталық әдіспен жұмыс жасайтындар, жазасын өтеп шыққандар және т.б.²³

Қазіргі таңда әрбір топтың өзіндік өмірлік ұстанымдарынан, әлеуметтік статусынан, сондай-ақ діни мәселелерге қатысты жеке көзқарастарынан туындайтын жұмыс жүргізу ерекшеліктері қалыптасып үлгерді.

Жастар арасындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысы

Жастар ДДА ықпалына жиі түсуіне байланысты олардың арасында мақсатты түрде АТЖ жүргізу адрестік профилактиканың басты бағыттарының бірі болып есептеледі. Сарапшылар аталған топтың дінге деген үлкен қызығушылық танытуына әсер ететін келесідей жас ерекшеліктерін атайды: толық қалыптаспаған өмірлік ұстанымдар жүйесі және дүниетанымдық тірек болатын көзқарастарды іздеу, бірегейлі дағдарысы, дамымаған сезімдік ой-сана, әлеуметтік және экономикалық факторлар.

Мәселен, 2019 жылы өткен әлеуметтік зерттеу нәтижелері бойынша қазақстандық жастардың басым көпшілігі өздерін дінге сенуші деп анықтаған – 92%, олардың ішінде мұсылмандар – 76,6%, православтар – 15,4%, католиктер – 0,8%, протестанттар – 0,2%, иудаистер – 0,1 %. Сауалнама қатысқандардың ішінде өздерін ешбір дінге жатқызбайтын жастардың үлесі 5,3%-ды құраған.²⁴

ҚР АҚДМ ДІК-нің деректеріне сәйкес 2019 жылы жастар арасындағы ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының шеңберінде 624 819 адамды қамтыған 13 128 шаралар жүргізілген, яғни барлық өткізілген іс-шаралардың 37% жастарды қамтып отыр.²⁵ 2020 жылдың 1 тоқсаны бойынша АТЖ-ның жұмыс жоспарларында іс-шаралардың 40-50% жастарды қамтуға бағытталған.

Жастар ортасында нүктелі жұмыстарды жүргізу үшін оларды категорияларға жіктеу әдісі пайдаланылады (орта білім алушылар, жоғары білім алушылар, жұмыссыздар, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар, балалар үйінің тәрбиеленушілері, интернат тұрғындары, жатақхана тұрғындары және т.б.), сәйкесінше, олармен жұмыс жүргізу мақсатында келесі бөлімдерде кеңінен баяндалатын әртүрлі тәсілдер қолданылады.

23 Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

24 «Қазақстан жастары - 2019» Ұлттық баяндамасы, 239 б.

25 Облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының ДІБ-ның 2019 жылғы есептері (Дін істері комитетінің жинақ есебі).

Жалпы білім беру мекемелеріндегі ақпараттық-түсіндіру жұмысы

2020 жылғы жұмыс жоспарларын талдау нәтижелері бойынша орта білім беру мекемелерінде исламдық үлгідегі киім (хиджаб) кию және интернет желісі мен өзге де жолдар арқылы ДДА идеологиясының таралау мәселелері мақсатты АТЖ жүргізудің басты факторлары екендігі анықталды.

2 кесте

Профилактикалық жұмыстар барысында мақсатты топтарды анықтау, тақырыптар мен өткізу форматын тандау себептерінің таңдамалы ақпараттар негізінде жүргізілген салыстырмалы талдауы (2020 жылдың наурыз айы мен II тоқсан аралығы)²⁶

АЙМАҚ	ІС-ШАРА ТАҚЫРЫБЫ МЕН ФОРМАТЫ	ТОПТЫ ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУ СЕБЕПТЕРІ
1 НҰР-СҰЛТАН Қ.	Қазақстан Республикасының заңнама-сын, дін саласы бойынша мемлекеттік саясаттың басты бағыттарын түсіндіру (оқушылар, ата-аналар және ұстаздармен кездесу)	Хиджаб кию оқиғалары тіркелген
2 ШЫМКЕНТ Қ.	Қазақстан Республикасының заңнама-сын, дін саласы бойынша мемлекеттік саясаттың басты бағыттарын түсіндіру (оқушылар, ата-аналар және ұстаздармен кездесу)	Хиджаб кию оқиғалары тіркелген
3 АТЫРАУ ОБЛЫСЫ	Жалған діни идеологияға қарсы им-мунитет қалыптастыру және рухани құндылықтарды дәріптеу (оқушылармен кездесу)	Мектеп формасы талаптарын бұзу, интернет желісіндегі ДДА-ның ақпараттарына қызығушылық таныту, оқу ережелерінің бұзылуы
4 ШҚО	Жалған діни идеологияға қарсы им-мунитет қалыптастыру. Іс-шараларды 3 деңгейде өткізу: 1. Бастауыш сынып оқушыларының ата-аналарымен кездесу; 2. 6-8 сынып оқушыларымен тәрбие сағаттарын өткізу; 3. 9-11 сынып оқушыларымен жеке кездесулер мен дәрістер өткізу. Бейнематериалдар көрсету	Себептердің 3 деңгейі анықталған: 1. Оқушылардың ата-аналары арасында ДДА ұстанушылары тіркелген 2. Отбасы мүшелерінің бірі ДДА ұстанушысы болып саналады 3. Оқушылар тарапынаң дінге немесе ДДА идеологиясына қызығушылық танытуы

Осы ретте АТТ мүшелерінің этнографиялық бірлестік мүшелерімен, мұражай қызметкерлерімен және өзге де қоғамдық ұйымдармен бірлесіп ұлттық салт-дәстүр бойынша қойылымдар мен көріністер өткізгені оқушыларға ерекше әсер беретінін атап кету қажет.²⁷

Өңірлерлік АТЖ жоспарларының мәліметтеріне таңдамалы түрде өткізілген кросс-табуляция нәтижесінде анықталды:

- белгілі болған себептер негізінде АТЖ жүргізу әдістері (тақырыптар, өткізу форматы) бойынша бірсарындылық байқалады;

- орта білім беру мекемелерінде АТЖ өткізу жолдарын әрбір мекеме өздері таңдайды. Осы орайда, АТЖ форматын оқушының жасына сәйкестендіру, сондай-ақ отбасыларды, ұстаздарды, мектеп

26 Нұр-Сұлтан, Алматы ққ., Атырау, Шығыс-Қазақстан облыстарында 2020 ж. наурызы мен 2 тоқсанында қаланың мақсаттық тұрғындары үшін АТЖ жүргізу жоспарлары

27 Эксперттік сұхбат материалдары, Жезқазған қаласы

оқушыларын, АТТ мүшелерін жұмылдыру арқылы тұрақты орта қалыптастыру мақсат ететін ШҚО тәжірибесі қызығушылық тудырады;

- кейбір өңірлердің орта білім беру мекемелерінде АТЖ шеңберінде профилактикалық іс-шаралар жоспарға қойылмаған (мысалы, Қызылорда облысы).

Студенттер арасындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысы

2020 жылғы АТЖ жоспарларын, сондай-ақ эксперттік сұхбаттарды талдау негізінде студенттер арасында АТЖ жүргізудің келесідей ерекшеліктері анықталды:

- АТЖ бойынша іс-шаралар ЖОО-лар мен колледждердің басым көпшілігінде жоспарланған;

- АТЖ жоспарларында адресстік топтармен өткізілетін іс-шараларда бірыңғай ұстаным жоқ, сол себепті мақсатты топты тәуекелділік дәрежесі бойынша (жоғары, орташа, төмен) жіктеу, іс-шаралардың саны мен кезеңділігін реттеу және аудиторияны тиімді қамту мәселесін назарға алу қажет етіледі. Мысалы, ШҚО университетінде тәуекелділік деңгейі төмен мақсатты топта 6 шараға дейін өткізу және 200 адамды қамту жоспарланған. Алайда, Нұр-Сұлтан қаласында орналасқан С. Сейфуллин атындағы университетте тәуекелділік деңгейі жоғары болып есептелетін мақсатты топтың арасында 2 іс-шара ғана өткізу жоспарланып, 2000 студентті қамту көзделген;

- өңірлердегі тәуекелділік деңгейін анықтау негізіндемесінде айырмашылықтар орын алуда. Мысалы, Нұр-Сұлтан қаласында студенттердің интернеттегі ДДА-ның топтары мен қауымдастықтарына тіркелу фактілері «жоғары тәуекелділік деңгейі» деп қабылданады, ал ШҚО аталған фактілер негізінде студенттерді «төменгі деңгейлі тәуекелділік» сипатындағы мақсатты топқа жатқызады. Алматы қаласында да ДДА идеологиясына қызығушылық білдірген студенттер «төменгі деңгейлі тәуекелділік» тобы деп анықталады.

3 кесте

ЖОО-да өткізілетін іс-шаралардың салыстырмалы кестесі

(2020 жылдың наурызы мен II тоқсан аралығы)²⁸

	ІС-ШАРА ТАҚЫРЫБЫ	ӨТКІЗУ ОРНЫ	МАҚСАТТЫ ТОПТЫҢ ТӘУЕ- КЕЛДІЛІК ДЕҢГЕЙІ	ҚАТЫ- СУШЫЛАР САНЫ	ІС-ША- РАЛАР САНЫ	ТОПТЫҢ АНЫҚТАЛУ СЕБЕБІ
1	ДДА идеология- сының қауіп-қа- терін түсіндіру	С.Сейфуллин атындағы ҚазАТУ (Нұр-Сұлтан)	Жоғары дең- гейлі тәуекел- ділік	2 000 адам	2 кездесу	АИК деректері бойынша студент- тердің ДДА тобына тіркелу оқиғалары анықталған
2	ДДА идеология- сының қауіп-қа- терін түсіндіру	Қазақ эконо- мика, қаржы және халықа- ралық сауда университеті (Нұр-Сұлтан)	Орташа дең- гейлі тәуекел- ділік	600 адам	2 кездесу	АИК деректері бойынша студент- тердің ДДА тобына тіркелу оқиғалары анықталған
3	Қазақстан- дық білімнің зайырлылық және прогрессивтік сипаты	Қазақ ұлт- тық әйелдер педагогикалық университеті (Алматы)	Төменгі дең- гейлі тәуекел- ділік	95 адам	2 кездесу	Студенттер арасынан ДДА жақтаушылары анықталған

²⁸ 2020 жылдың наурыз айы мен II тоқсанында мақсатты топтар арасында АТЖ жүргізу жоспарлары. Нұр-Сұлтан және Алматы қалалары, Атырау және Шығыс-Қазақстан облыстары.

4	Радикалды идеологияның алдын алу әдісі ретінде рухани құндылықтарды жаңғырту	Атырау мұнай және газ университеті	Орташа деңгейлі тәуекелділік	70 адам	1 кездесу	ЖОО басшылығынан діни ұстанымды насихаттау, мекеме ережелерінің бұзылуы, студенттермен мекеме ғимараттарында діни жораларды өткізу оқиғаларының орын алуы
5	Деструктивтік жалған діни ағымдарға қарсы рухани иммунитет қалыптастыру	С.Аманжолов атындағы Шығыс-Қазақстан мемлекеттік университеті (Өскемен)	Төменгі деңгейлі тәуекелділік	200 адам	6 кездесу	АИК деректері бойынша студенттердің ДДА тобына тіркелу оқиғалары анықталған

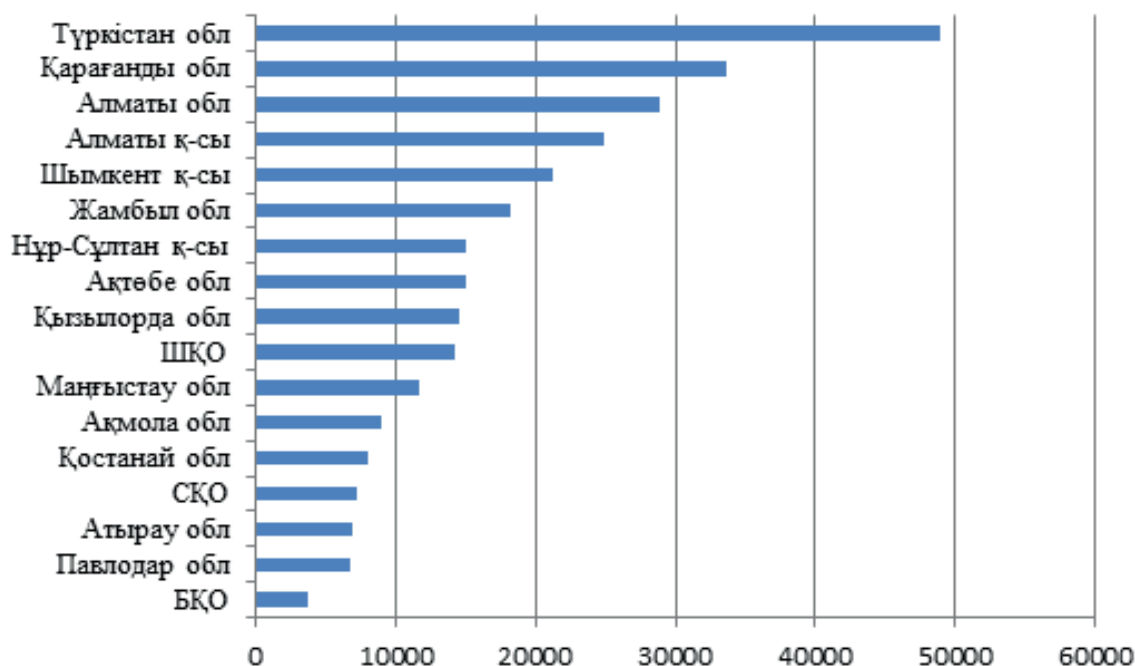
Жұмыссыз жастар арасындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысы

Сарапшылардың пікірінше, АТЖ барысында ең аз қамтылатын топқа жұмыссыз жастарды жатқызуға болады. Әлемдік практикада жұмыссыз жастарды анықтау үшін «NEET санатына кіретін жастар» ұғымы қолданылады, яғни «not in education, employment or training», оның мәні «оқымайтын, жұмыс жасамайтын және біліктілік арттырмайтын» дегенді білдіреді. Бұл терминді кейбір өңірлік АТТ мүшелері, әсіресе Ақмола және Батыс-Қазақстан облыстарында кеңінен пайдаланады.

Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитетінің деректеріне сәйкес еліміздегі жұмыссыз жастардың үлесі 2019 жылғы жағдай бойынша 7,4% құрады.²⁹ Бір қарағанда пайыздық мөлшері соншалықты көп болып көрінбейді. Алайда, егер бұл мәліметтерді жастардың нақты санына ауыстыратын болсақ, өңірлік тұрғыдан төмендегідей статистика шығады.

4 график

ҚР жұмыссыз жастар саны (15-28 жастағы), 2019 ж.

29 Қазақстан Республикасында NEET жастар үлесі (жылдық деректер) / Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті <https://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/7> (қаралған күні: 28.06.2020 ж.).

Осыдан дін саласы бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарымен кем дегенде 288 мың жұмыссыз жастар қамтылуы керек деген түйін шығады. Мемлекеттік саясатқа, өмір деңгейіне көңілдерінің толмауына немесе болашаққа үміттің болмауына байланысты тұрғындардың осы категориясы деструктивті ықпалға осал болып келетінін естен шығармаған жөн. Сарапшылар пікірінше өзге топтарға қарағанда аталған категориямен жұмыс ең күрделі болып келеді. Аталған адресстік топпен АТЖ негізінен жұмыспен қамту орталықтарында, бос жұмыс орындары жәрмеңкелерінде жүргізіледі. Қостанай облысы сарапшысының пікірінше, осы форматтағы жұмыстың аудандық деңгейде нәтижесі бар, себебі жергілікті жұмыссыз жастар жұмыспен қамту орталықтарына тұрақты қатынайды, аудандық елді мекендерде тұрғындардың саны аз болғандықтан жұмыссыздар елдің назарында және бақылауында болатыны анық.

5 График

Жұмыссыз жастармен жүргізілетін АТЖ-ның өңірлер бойынша көрсеткіштері

(2020 жылдың наурызы мен II тоқсан аралығы)³⁰

Алматы қаласы, Атырау және Қарағанды облыстарының 2020 жылдың наурызы мен II тоқсан аралығындағы жұмыс жоспарларына жұмыссыз жастармен іс-шаралар өткізу көзделмеген. Оның себебін олардың шоғырлану, тұрақты жиналу орындары жоқ болуымен түсіндіруге болады.

Жұмыссыз жастармен өңірлерде жүргізілген АТЖ-ның деректер кестесін талдау бойынша келесідей мәселелер анықталды:

- адресстік іс-шаралармен жеткізілімсіз деңгейде қамтылуы;
- өңірлердің бәрінде бірдей жұмыссыз жастармен АТЖ өткізу жұмыстары көзделмеген;
- жұмыспен қамту орталықтарында іс-шаралар өткізілетіні туралы эксперттер тарапынан айтылған ақпарат 2020 жылдың 1-ші жартыжылдығы бойынша өңірлік жоспарларға толық сәйкес келмейді. Осы орайда, 2020 жылдың наурыз және II тоқсан аралығындағы жұмыс жоспарын талдау негізінде жұмыссыз жастармен жүргізілетін іс-шаралар адамдар көп шоғырланған жұмыстардың аясында өткізіледі деп пайымдауға болады.

30 2020 жылдың наурыз айы мен II тоқсанында мақсатты топтар арасында АТЖ жүргізу жоспарлары. Нұр-Сұлтан және Алматы қалалары, Атырау және Шығыс-Қазақстан облыстары.

Балалар үйлерінде, сондай-ақ интернаттарда тұратын жастармен жүргізілетін ақпараттық-түсіндіру жұмысы

Балалар үйлерінің тәрбиеленушілері физикалық, психикалық және эмоционалды даму деңгейлері бойынша отбасында өскен балалардан айырмашылығы болатыны мәлім. Олардың бойында келешекте баланың психологиялық қалыптасуына, қоғамға бейімделуіне кері әсер ететін бірқатар ерекшеліктер көрініс табуы мүмкін. Басынан кешкен психологиялық зардаптар, өмірлік жағдайының қиындығы, бірегейлік пен отбасылық жылу іздеу және де осыған ұқсас өзге де мәселелер баланың болашақта ДДА идеологиясының ықпалына түсіп кету ықтималдылығын арттырады.

Осыған орай, АТТ мүшелері балалар үйлеріндегі дін саласы бойынша адрестік жұмыстарды күшейтуі қажет. Жалпы алғанда, осы мекемелерде жүргізілетін іс-шаралар саны артып келеді. Мәселен, 2018 жылы балалар үйлерінде 3 662 адамды қамтыған 92 іс-шара, 2019 жылы 3 416 адамды қамтыған 210 іс-шара ұйымдастырылған.³¹ Сонымен бірге Алматы қаласындағы «Білім-Инновация» лицей-интернаты директорының оқу істері жөніндегі орынбасары Ж. Калгулованың пікірінше барлық мектеп-интернаттарда АТЖ-ның белсенділігін әлі де арттыру қажет етіледі.³²

Осы бағыттағы жұмыс жоспарларында профилактикалық іс-шаралардың қатарын арттырған жөн. Алайда, аудиториядағы балалардың сезімдеріне эмоционалды әсер ету үшін іс-шаралардың форматын, тақырыптарын және спикерлер құрамын мұқият дайындауды назардан шығармау қажет.

Өзін-өзі жұмыспен қамтыған тұрғындар арасында жүргізілетін ақпараттық-түсіндіру жұмысы.

Өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың, соның ішінде жастар арасында АТЖ жүргізу күрделі бағытқа жатқызылады, өйткені бұл адрестік топ негізінен сауда орталықтары мен базарларда жұмыс жасайтын болғандықтан оларды белгілі бір уақытта бір жерге шоғырландыру қиынға соғады.

Эксперттік сұхбаттар барысында алынған деректерге сәйкес, АТТ мүшелері бұл топтың өкілдерін олардың жұмыс орындарында жинап, жеке/топтық әңгімелесулер немесе дәрістер өткізеді. Мысалы, 2020 жылға арналған АТТ жұмыс жоспарына сәйкес, Алматы қаласының СОО мен базарларында екі айда 4-тен пен 40-қа дейін адамды қамтитын 1-2 шара өткізу жоспарланған. Жоспарланған тақырыптар: «Жихадтың шынайы мәні (экстремисттік «жалған идеологтар» ықпалына түспеу амалдары)», «Такфиризм өзге көзқарастарды, ұлттық дәстүр мен мемлекеттік қағидаттарды қабылдамаудың формасы ретінде», «Ұлттық және діни дәстүрлердің ұштастырылуы», «Ханафиттік мазхабтың ерекшеліктері», «Діни экстремизм мен терроризм – кереғар мәні және көрініс табу формалары», «Діни фундаментализм – экстремизм мен терроризмнің негізі ретінде». Нұр-Сұлтан қаласында осыған ұқсас шаралар базарлар мен сауда үйлерінде тоқсанынан 2 рет өткізіліп, 50-ден 100-ге дейін адам қамтылады, алайда іс-шаралардың тақырыптары жоспарда нақты көрсетілмейді.

Сарапшылардың ұсынған ақпаратына сәйкес, осы бағыттағы іс-шараларда кедергілер орын алады, аудитория тарапынан қызығушылық төмен болады, өткізілетін кездесу немесе дәрістің уақыты жоспарлағаннан тез аяқталады.³³ Базарлар мен СОО-да жоспарланатын АТЖ-ның тақырыптары мен форматы күрделі болып келеді. Тыңдаушы қабылдау үшін, ақпаратты оларға сапалы және қызықты жеткізу үшін қолайлы жағдай қажет етіледі, аудитория тарапынан құлшыныс байқалып, олардың назарын алаңдататын сыртқы факторлардың ықпалы болмауы керек.

31 ҚР Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2018-2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны орындау туралы есебі. <http://knb.gov.kz/ru/article/otchot-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeystviyu-religioznomu-1> (қаралған күні: 28.06.2020 ж.).

32 Қазақстанда терроризмді қалай болдырмауға болады? <https://kazislam.kz/kak-predotvratit-terrorizm-v-kazahs/?lang=ru> (қаралған күні: 27.06.2020 ж.).

33 Эксперттік сұхбат материалдары, Жезқазған қаласы

4 кесте

Өзін-өзі қамтыған тұрғындармен АТЖ бойынша жүргізілетін іс-шаралардың салыстырмалы кестесі (2020 жылдың наурызы мен II тоқсан аралығы)

ҚАЛА	ӨТКІЗУ ОРНЫ	МАҚСАТТЫ ТОП-ТЫҢ ТӘУЕКЕЛДІЛІК ДЕҢГЕЙІ	ҚАТЫ-СУШЫЛАР САНЫ	ІС-ШАРАЛАР САНЫ	ТОПТЫ АНЫҚТАУ СЕБЕБІ
НҰР-СҰЛТАН	«Big Шан-хай» базары	жоғары деңгейлі тәуекелділік	80	2	ҚР АҚДМ ұсынысы бойынша
АЛМАТЫ	«Байсат» базары	жоғары деңгейлі тәуекелділік	40	4	Саудагерлер арасында ДДА жақтаушылары анықталған
ШЫМКЕНТ	«СӘТ» СОО	орташа деңгейлі тәуекелділік	15	2	Саудагерлер арасында ДДА жақтаушылары анықталған

Өзін-өзі жұмыспен қамтыған тұрғындар арасындағы АТЖ-ны талдау бойынша келесідей мәселелер анықталды:

- өзін-өзі жұмыспен қамтыған тұрғындармен жоспарланатын іс-шаралардың саны және олардың нақты қамтылуы арасында бірыңғай корреляция жоқ («орташа деңгейлі тәуекелділік» тобының 15 адамымен 2 іс-шара және «жоғары деңгейлі тәуекелділік» тобының 80 адамымен де 2 іс-шара өткізу көзделген);

- СОО мен базар қызметкерлерінің жұмысында орын алатын ерекшеліктерді ескере отырып, олармен өткізілетін АТЖ-ның әдістерін одан әрі жетілдіру қажет;

- іс-шаралардың тақырыптық компоненті адрестік топтың қызығушылықтарына сәйкес болуы керек. Себебі, ДДА-мен байланысты тақырыптардың аясында ғана ақпараттандыру кері әсер беріп, аудиторияда деструктивті діни идеологияға қызығушылық туындауы және ұсынылған ақпаратты қабылдамауы мүмкін.

Вахталық әдіспен жұмыс жасайтын тұлғалар арасында жүргізілетін ақпараттық-түсіндіру жұмысы

Вахталық әдіспен жұмыс жасайтын кен орындары, зауыт, фабрика және сол сияқты кәсіпорындардың еңбек ұжымдары ерекше адрестік топ болып саналады. Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің кезіндегі басшысы Д.Абаев атап өткендей, жұмыссыз жүрген және өзін-өзі жұмыспен қамтыған адамдармен қатар вахталық әдіспен жұмыс жасайтын қызметкерлер тәуекелділік топтарына кіреді.³⁴

Жұмыстың бұл түрі еңбек процесінің жұмысшылардың тұрғылықты мекен-жайларынан тыс жерде өтуімен, сондай-ақ олардың ұзақ уақыт бірлесіп өмір сүруімен ерекшеленеді. Сарапшылардың пікірінше, араларында алыс және жақын шетел азаматтары бар еңбек мигранттарының шоғырлануы ДДА идеологиясы таралуының себебіне айналуы мүмкін. Сонымен бірге, вахталық әдіспен жұмыс жасайтын азаматтардың білімін толықтыруға уақыты бола бермейді, олардың басым көпшілігі дін саласындағы мемлекеттік бағдарламалар бойынша мүлдем хабарсыз.³⁵

Вахталық әдіспен жұмыс жасайтын адамдар арасындағы АТЖ-ның өзектілігі мен маңызы өте жоғары екендігін атап кету қажет. Осы орайда, АТТ мүшелерінің өздері де вахталық әдіспен жұмыс жасайтын тұлғалар қазіргі кезде толыққанды қамтылмай келетінін ашық айтуда.³⁶ Бұл мәселе жұмыс жүргізу кестесінің ерекшелігімен, яғни жұмысшылардың бір ай жұмыс жасап, бір ай демалыста болуымен

34 Абаев Д.А. Жұмыссыздар, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар және студенттер экстремистік үгіт-насихатқа қарсы осал болып келеді. <https://kazpravda.kz/news/obshchestvo/bezrobotnie-samozanyatie-i-studenti-naibolee-podverzheni-ekstremistskoi-propagande--abaev> (қаралған күні: 21.06.2020 ж.).

35 Эксперттік сұхбат материалдары, Жезқазған қаласы

36 Эксперттік сұхбат материалдары, Атырау қаласы

байланысты. Сол себепті, АТЖ-ның іс-шараларын тоқсанына бір рет ғана өткізу кәсіпорынның барлық жұмысшыларын қамту үшін жеткіліксіз болып саналады (5 кесте).

5 кесте

Қарағанды облысының АТТ жұмыс жоспары бойынша

(2020 жылдың наурызы мен II тоқсан аралығы)

ӨТКІЗУ ОРНЫ	ӨТКІЗУ МЕРЗІМІ, ІС-ШАРАЛАР САНЫ, КЕЗЕҢДІЛІГІ	МАҚСАТТЫ АУДИТОРИЯ ЖӘНЕ ТӘУЕКЕЛДІЛІК ДЕҢГЕЙІ	ҚАТЫСУШЫЛАР САНЫ
1 Жезқазған кен байыту фабрикалары	2020 жылдың 11 наурызында 1 ресми кездесу өтті	Еңбек ұжымында орташа деңгейлі тәуекелділік	2 адам
2 «Қазақмыс Корпорациясы» ЖШС-нің кеніштері (Сатпаев қ.)	2020 жылдың 13, 14, 27 наурызы күндері 4 ресми кездесу өтті	Еңбек ұжымында орташа деңгейлі тәуекелділік	4 адам
3 «Саяқ» кеніші (Балқаш қ.)	2020 жылдың 16 наурызында 1 ресми кездесу өтті	Еңбек ұжымында төменгі деңгейлі тәуекелділік	6 адам
4 «Қазақмыс Корпорациясы» ЖШС-нің Қарағайлы кенті	2020 жылдың 26 наурызында 1 ресми кездесу өтті	Еңбек ұжымында төменгі деңгейлі тәуекелділік	1 адам

6 кесте

Шығыс-Қазақстан облысының АТТ жұмыс жоспары бойынша

(2020 жылдың наурызы мен II тоқсан аралығы)

ӨТКІЗУ ОРНЫ	ӨТКІЗУ МЕРЗІМІ, ІС-ШАРАЛАР САНЫ, КЕЗЕҢДІЛІГІ	МАҚСАТТЫ АУДИТОРИЯ ЖӘНЕ ТӘУЕКЕЛДІЛІК ДЕҢГЕЙІ	ҚАТЫСУШЫЛАР САНЫ
1 1. «KazMinerals» мыс өндіру компаниясы 2. «Востокцветмет» өндірістік кешені 3. Жезкент тау-байыту комбинаты	Әр кәсіпорында 2 кездесу өтті	Еңбек ұжымында орташа және төменгі деңгейлі тәуекелділік	70

Осы ретте, вахталық әдіспен жасайтын жұмысшылар арасындағы АТЖ-ның іс-шараларына жүргізілген талдау нәтижесі бойынша келесідей мәселелер айқындалды:

- вахталық әдіспен жұмыс жасайтын орталарда іс-шаралар саның арттырып, аталған адресілік топтың жұмыс ерекшелігіне сәйкес ыңғайлы кесте құру жолдарын қарастыру қажет;
- қажет болған жағдайда вахталық әдіспен жұмыс жасайтын тұлғаларды қамту аясын кеңейтіп отыру.

Қорытындылай келе, адресілік топтармен жүргізілетін ақпараттық-түсіндіру жұмыстарды талдау негізінде келесідей ерекшеліктерді атап кетуге болады:

- эксперттік сұхбаттар негізінде АТЖ-ның іс-шараларын өткізу барысында барлық адрестік топтар назарға алынатыны анықталды, соның ішінде ұйымдасқан жастарға (студенттер, оқушылар), СОО және базарлардың саудагерлері мен қызметкерлеріне ерекше көңіл бөлінеді;

- мектептерде АТЖ жүйелі түрде ұйымдастырылады. Осы орайда жас ерекшеліктер бойынша жіктелген топтарға әртүрлі тиімді әдістерді қолданатын ШҚО мамандарының тәжірибесін ерекше атап кету қажет;

- балалар үйінің тәрбиеленушілері мен интернатта тұратын балалар арасында АТЖ-ның іс-шараларын жиі өткізу динамикасы айқын байқалады (2018 ж. – 92 іс-шара, 2019 ж. – 210 іс-шара);

- сарапшылардың пікірінше, вахталық жұмысшылар мен жұмыссыз жастар арасында іс-шаралар саны едәуір көбейтіп, сондай-ақ ССО мен базар қызметкерлері, сол аталған вахталық жұмысшылар және жұмыссыз жастарға қолданылатын АТЖ-ның әдістерін одан әрі жетілдіру қажет;

- жұмыспен қамту орталықтарында іс-шаралар өткізілетіні туралы эксперттер тарапынан айтылған ақпарат 2020 жылдың 1-ші жартыжылдығы бойынша ұсынылған өңірлік жоспарларға толық сәйкес келмейді.

- 2020 жылға арналған АТЖ жоспарлардың көпшілігі жалпылама сипатта жасалған, іс-шаралардың тақырыптары мен форматтары жиі қайталанады, жұмыссыз жастарға бағытталған іс-шаралар және әлеуметтік желілерде атқарылатын жұмыстар жоспарлы түрде көрсетілмеген.

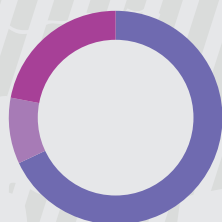
1.3 Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметі туралы тұрғындардың ақпараттану деңгейі

Дін саласындағы АТЖ-ның сапасын зерделеу шеңберінде іс-шаралар барысында жүзеге асырылатын кері байланысты талдау ерекше орын алады. Тұрғындарды АТЖ-ның қызметі туралы ақпараттандыру жағдайын зерттеу, сондай-ақ адамдарды толғандыратын дін саласы бойынша негізгі сұрақтарды анықтау АТЖ-ны жетілдіруге бағытталған тиімді әдістерді әзірлеуге мүмкіндік береді.

Осы зерттеу аясында Қазақстанның 17 өңірінде сапалық фокус-топтық зерттеулер жүргізілді. Фокус-топтық зерттеулерге 204 респондент қатысты. Әрбір фокус-топтың құрамына 10-13 адамнан шақырылды. Топтардың құрамына 18-ден 65-ке дейінгі барлық жас топтарының өкілдері кірді. Студент жастар, түрлі қызмет салаларының мамандары, жұмыссыздар және зейнеткерлер сияқты әр түрлі әлеуметтік топтар қамтылды. Гендерлік тұрғыдан алғанда ер адамдар – 43%, әйел адамдар – 57%. Этникалық құрамы бойынша қазақтар – 68%, орыстар – 10%, өзге этнос өкілдері – 22% (татарлар, украиндықтар, ұйғырлар, корейлер, өзбектер, арабтар, гректер, еврейлер, немістер, армяндар және т.б.).

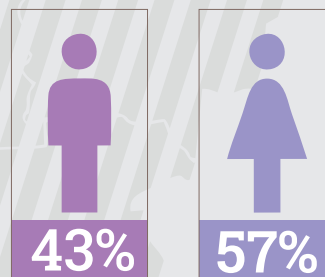
ДІН САЛАСЫНДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ-ТҮСІНДІРУ ЖҰМЫСТАРЫ ТУРАЛЫ ХАЛЫҚТЫҢ ХАБАРДАР БОЛУ ДЕҢГЕЙІ

Этникалық жағынан

- Қазақтар – 68%
- Орыстар – 10%
- Басқа этностар – 22%
(татарлар, украиндықтар, ұйғырлар, корейлер, өзбектер, арабтар, гректер, еврейлер, немістер, армяндар және т.б.)

Жыныс жағынан

□ Фокус-топ
10-13 адам

□ Жасы
18-65 аралығы

Аталған әлеуметтік зерттеулердің кластерлік талдауы бойынша **фокус-топ қатысушылары өз өңірлеріндегі АТЖ қызметімен таныс және оның іс-шараларына қатысқан болып шықты.** Мәселен, 17 өңірдің 15-де респонденттермен келесідей сипаттағы жауаптар берілді:

«...Әрине таныспын әлеуметтік желілерде, сондай-ақ мемлекеттік басқарудағы ұйымдар арқылы олардың жұмыстарымен таныспын; әрине, мен олардың жұмыстарымен жақсы таныспын»
(Орал қ., әйел адам, мектеп директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасары);

«...Мұндай топтар әр түрлі ұйым жұмыстарына белсенді түрде қатысады, түсіндіру жұмыстарын жүргізеді»

(Шымкент қ., ер адам, студент);

«...Бізде университетте әрдайым мешіт өкілдерінің қатысуымен дәрістер өткізіліп отыратын...»

(Көкшетау қ., әйел адам, декреттік демалыста);

«...Жаңалықтарда көбінесе әр діннің түрлі бағыттары бар екені аталады, түсіндіру сипатындағы жұмыстар жүргізіледі»

(Нұр-Сұлтан қ., ер адам, сақтандыру компаниясының қызметкері);

«...Әрбір ауданда, қалада және облыстардағы әкімдіктерде дін саласы қызметкерлері бар. Олар жұмыс істейді. Ал мектептерге келетін болсақ, ол жерде дінтану пәні жүргізіледі»

(Қостанай қ., ер адам, оқытушы).

Сонымен қатар, респонденттер **АТЖ бойынша өздері қатысқан іс-шаралар туралы пікірлерін білдіріп, оң баға берді:**

«...Дәріс жүргізушісінің қызығушылық тудырып, пайдалы ақпаратпен бөліскеніне оң баға беремін»

(Атырау қ., әйел адам, мемлекеттік қызметкер);

«...Жалпы алғанда, менің ойымша, дәріс жастар үшін де, ересек адамдар үшін де өте пайдалы болды. Жастар пайдалы тәжірибе алды. Менің жеке басыма дәріс ұнады...»

(Алматы қ., ер адам, ЖОО оқытушысы);

«...Дін саласына қатысты шара болды. Жақсы деген баға беремін»

(Шымкент қ., әйел адам, студент).

Барлық өңірлерде респонденттер **интернет-кеңістікте АТЖ-ны белсендіру қажеттілігін**, әсіресе әлеуметтік желілер кеңінен пайдалануды атады. Қызылорда қаласындағы шараға қатысушылар әлеуметтік желілердегі жұмыстар жүргізу үшін SMM-маманын тартуды ұсынды. Павлодар және Талдықорған қалаларында әлеуметтік желілерде таргетинг әдісін пайдалану және интернет кеңістікте АТЖ-ның бақылануын күшейту ұсынылды. Астаналық респонденттер әр түрлі конфессиялар бойынша сұрақ және жауап алудың бірыңғай платформасын құруды, сондай-ақ жиі қойылатын сұрақтар базасын жасауды ұсынды.

«...Менің ойымша, әлеуметтік сауалнамалар өткізіп, олар кімді жиі көргісі келеді деген сұрақтар енгізілуі керек; егер білім беру орталықтарында жүргізілетін болса, онда студенттер арасында әлеуметтік сауалнамалар жүргізілсін. Таргетинг арқылы жарнама керек, адамдардың белгілі бір топтарынан сұхбаттар алу керек»

(Павлодар облысы, ер адам, мемлекеттік сатып алу бойынша менеджер);

«...SMM-мамандарын тарту үшін немесе әлеуметтік желілердегі жарнамалар жасау үшін арнайы қаражат бөлу керек»

(Қызылорда облысы, ер адам, студент).

Сонымен бірге, фокус-топтарының қатысушылары кейбір адамдар әлеуметтік желілерде таратылатын діни мазмұндағы материалдарды сенімді емес ақпарат және «спам» деп қабылдауы мүмкін екендігін айтуда:

«...Менің пікірімше, жалпы дінді және интернетті байланыстырудың еш керегі жоқ. Интернетте қажет емес қоқыс ақпараттар өте көп»

(Алматы облысы, ер адам, жеке кәсіпкер);

«...Менің ойым бойынша, қазір интернет көбіне бұрыс ақпараттар көзіне айналуға, жалпы алғанда, тәуекелділік аймағына, қауіп-қатер аймағына айналуға...тексерілмеген, жалған ақпараттар өте көп, соған орай қайсының шындыққа жанасатынын, қайсы өтірік екенін білу қиынның қиыны...әртүрлі блогерлер бар, олар жақсылыққа үйретпейді»

(БҚО, ер адам, тарих пәнінің мұғалімі).

Қатысушылардың жауаптары негізінде Қазақстан Республикасының «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Заңының (одан әрі - Заң) негізгі ережелерін білу деңгейі анықталды. АТЖ-ның негізгі міндеттерінің біріне дін саласы бойынша заңнаманың нормаларын түсіндіру болғандықтан аталған сұрақ қойылды. Респонденттер аталған заңнама туралы жалпы хабардар екендігі белгілі болды. Алайда, респонденттердің басып көпшілігі оның негізгі ереже-талаптары туралы нақты жауап беруге қиналды.

«...Заң міндетті түрде бар. Және менің білетінім, негізгі тұстары, онда діни рәсімдер мен салтанаттарды мемлекеттік ұйымдарда, мекемелерде өткізуге тыйым салынған»

(Алматы облысы, әйел адам, мемлекеттік қызметкер);

«...Негізгі ережелері, енді не десем екен, аздап қиналамын, бір білетінім, бізде дәстүрлі діндерге рұқсат етілген, оларға басқаша айтқанда жасыл жарық жағылған, ал дәстүрлі емес ағымдар заңға қайшы деп танылған, оларға қарсы күрес жүргізілуде. Олардың деструктивті немесе деструктивті емес дегеніне қарамайды, жоғарыдан бұйрық келді ме, оларға тыйым салынады» (Павлодар облысы, ер адам, дәрігер, медицина ғылымдарының кандидаты)

Мектептерде және жастар арасында дін саласына қатысты АТЖ іс-шараларын жүргізу қажеттілігін бағалау.

Өңірлерде өткізілген фокус-топтарға қатысушылардың басым көпшілігі дін саласы бойынша АТЖ-ны мектептерде және жастар арасында міндетті түрде өткізу керек деп есептейді. Дәлел ретінде келесідей пікірлер ұсынылды:

«...Жұмысты мектептен бастау керек және бір реттік шара түрінде емес, жүйелі түрде жүргізіп отыру керек. Бұл қосалқы қызмет атқаратын оқытушылар емес, нағыз мамандар болуы керек

(Нұр-Сұлтан қ., ер адам, мектеп мұғалімі);

«...Дін саласына қатысты АТЖ жұмыстарын ең алдымен мектеп оқушыларымен өткізу керек. Бала күндерінен бастап дұрыс өмір салтына тәрбиелеу қажет. Мүмкін бала үйде дұрыс тәрбие алмай келген шығар, ал мектеп ортасында өзін мазалайтын сұрақтарға дұрыс жауаптар ала алады. Балалар мектеп пәніне дінтану кіргенін айтты, менің ойымша, бұл өте жақсы. Біз оқыған кезде ондай пән болмаған. Мектеп пен дін арасында еш байланыс болмағаны жөн. Балалар жас шағында бәрін сіңіреді, кейіннен ол өмірінің соңына дейін қалады. Осы жаста балалар бойында психология, қабылдау қалыптасады, олар жеке тұлға болып қалыптасады, міне сонда оларға дұрыс бағыт берілуі керек. Барлық жалпыға мәлім, дәстүрлі діндер керек және пайдалы деп сенемін. Мен бәрін балалардан бастау керек деп санаймын, ал сосын қалғандарына көше беруге болады

(Шымкент қ., ер адам, менеджер).

Алайда, кейбір өңірлерде осындай жұмысты өткізу тым ерте деп санайтындар да бар. АТЖ-ның орнына «Әдеп этикасы» пәнін енгізіп, соның аясында дінді рухани құндылық ретінде түсіндіру керек деген пікір айтылды.

«...Жастар арасында жүргізілу керектігімен толықтай келісемін, бірақ мектепте онсыз да мәселелер толып жатыр, күнделікті оқу, ҰБТ дегендей. Мектептерде білім қажет, дін емес, менің ойым осы

(СҚО, ер адам, студент);

«...Өткізілмеуі керек, балалардың психикасы әлі қалыптаспаған. Егер бұл топ жоғары сынып оқушыларымен жұмыс жасаса, онда болады және бұл жастарында оларға уақытында бос фанатизммен ешқандай дінге енбеген жөн екендігі түсіндірілсе жақсы. Егер сен сенгің келсе – сен. Тек фанатизмге бармаған жөн»

(Жамбыл облысы, әйел адам, фрилансер).

Респонденттер тарапынан дін саласындағы АТЖ-ның тиімділігін күшейту үшін ұсынылған тақырыптар.

Зерттеу аясында респонденттер АТЖ-ның іс-шараларына арналған тақырыптар мен жұмыс бағыттарын ұсынды. Олардың ой-пікірлерін түйіндей келе, келесідей өзекті тақырыптарды атауға болады:

- гуманитарлық және отбасылық құндылықтар, әдеп нормалары;
- конфессияаралық келісім мен толеранттылық;
- діни мерекелер, әлем елдерінің діндері;
- өмірге деген махаббат, таңдау еркіндігі, суицид мәселелері;
- патриотизм, азаматтық сана-сезім.

«...Менің ойымша, ең алдымен суицид мәселесіне ерекше назар аударылуы керек. Бұл балалардың ҰБТ тапсыру кезеңіне қатысты, олардың көбі суицид сияқты ойланбайтын жаман іске баруы мүмкін. Бұл біріншіден. Екіншіден, әрине, бұл ата-анаға деген құрмет. Бұл ата-аналарға ғана емес, ересек ұрпақ үшін де аса маңызды іс. Үшінші, жастарға қатысты аспектілер, әдеп нормалары. Ал ересек адамдарға қатысты айтарым, оларға әңгімелер жүргізіп, діннің не екенін түсіндіру керек»

(Алматы қ., әйел адам, кәсіпкер);

«...Конфессия аралық келісімді насихаттау керек»

(Шымкент, ер адам, студент);

«...Мүмкіндігінше дін туралы аз айтқан дұрыс, оның орнына қазақстандық патриотизм жайлы айту керек»

(Орал қ., әйел адам, мектеп директорының тәрбие істері жөніндегі орынбасары);

«...Нақты дінге қатысты, ол өте сақтықты талап ететін мәселе, заңмен тұспа-тұс келетін жерлері көп, егер сен, яғни адам дінді білетін болса, дұрыс іс-әрекеттер жасаса және заңды бұзбаса, бұл дұрыс болады деп ойлаймын»

(Талдықорған қ., ер адам, монтаждаушы).

Фокус-топтық зерттеулерге қатысушылар **АТТ мүшесіне қажетті бірқатар дағдылар мен біліктіліктерге назар аударып**, осы қызмет саласына қажет мамандық иелерін атап кетті:

«...Зайырлы пәндердің мамандары: психологтар, дінтанушылар, саясаткерлер, педагогтар, теологтар, тарихшылар, заңгерлер»

(Шымкент қаласының респонденттері);

«...Сауатты адамдар, ораторлар, жан-жақты дамыған қоғам арасында беделді адамдар»

(Нұр-Сұлтан қаласының респонденттері);

«...Стреске төзімді адам, шиеленісті жағдайда шыға білетін адам, эрудициясы күшті, білімді адам, оратор, дикциясы қойылған, діни

ағымдарды жақсы білетін, зайырлылық принциптерін білетін адам»

(СҚО респонденттері);

«...Кәсіби білімі бар, дінді өте жақсы білетін, мақсатты топтармен жұмыс жасай білетін адам. Оратор, психолог, коммуникациялық қабілеті бар адам»

(Жамбыл облысының респонденттері);

«...Баяндау мәнері түсінікті, діни терминологияларды пайдалана бермейтін адам»

(ШҚО респонденттері);

«...Тарихты жақсы білетін, екі тілді еркін меңгерген, жаңа технологияларды білетін, өзгелердің пікірімен санаса алатын адам»

(Түркістан облысының респонденттері).

Зерттеу барысында респонденттер **Қазақстандағы діни ахуалға** баға берді. Респонденттердің басым көпшілігі Қазақстандағы діни ахуалды тұрақты деп санайды. Фокус-топтардың қатысушылары діни ахуалға кері әсерін тигізуі мүмкін келесідей факторларды атайды:

«...Сонымен бірге, жаман айтпай жақсы жоқ, әрдайым дайын болуға тиіспіз. Біздің барлық діни бірлестіктер, үкіметтік емес ұйымдар, этномәдени бірлестіктер бір ұстанымда болулары керек, бір ой алаңында жұмыс жасаулары керек, меніңше бұның маңызы аса жоғары»

(Жамбыл облысы, әйел адам, ЖОО оқытушысы);

«...Мысал үшін, әлі күнге дейін кейбір мәселелер шешімін тапқан жоқ, мектепте хиджаб кимеулері керек, орамал тақпаулары керек. Менің ойымша, дұрыс түсіндіру жұмыстары әлі жеткіліксіз жүргізілуде»

(Атырау облысы, әйел адам, мемлекеттік қызметкер);

«...Әу баста мен атап өткенімдей, адам тоқ болса, киімі көк, қарыны тоқ болса, киерге киімі, ішерге тамағы, жатар орыны болса, оның дінге қатысты сұрақтары өздігінен түсіп қалатын болады. Ол өз мәселелерін өзі шешетін болады. Ал оның аталған мәселелері шешілмеген болса, әлеуметтік мәселелері шешілмесе, әрине ол бір діннен екіншісінің арасында шапқылап жүреді, секталарға немесе басқа жерлерге жүгінетін болады. Әу бастан, экономикалық мәселер шешімін табу керек»

(Павлодар облысы, ер адам, менеджер);

«Нақты ой-тоқтам болмауы, дінге қатысты сұрақтарға мемлекет тарапынан жауаптар берілмеуі, ал аталған сұрақтарға айқын жауаптар болмаған кезде вакуум орнығады, оны өзге жерден келіп басқалар толтырылатын болады»

(БҚО, ер адам, мектеп мұғалімі).

Жалпы айтқанда, тұрғындардың дін саласындағы АТЖ бойынша ақпараттану деңгейіне әлеуметтік зерттеулер негізінде жасалған талдаулар келесідей ерекшеліктерді анықтады:

- өңірлердің басым көпшілігінде респонденттер АТЖ-ның қызметімен таныс және олардың жұмыстарына қатысқан;

- фокус-топтардың барлық қатысушылары дін саласының мәселелері бойынша АТЖ өткізу керектігін атады;

- әлеуметтік зерттеуге қатысушылар АТТ мүшесінің негізгі қажетті дағдылары мен біліктіліктерін белгіледі. Оның ішінде діндерді және олардың тарихын білу, шешендік өнерді игеру, қарым-қатынас деңгейі мен күйзеліске қарсы тұру қабілетінің жоғары болуы сияқты қасиеттер жиі аталды;

- респонденттер АТЖ-ның іс-шараларына арналған тақырыптар ұсынды. Оның ішінде келесі тақырыптарды атауға болады: гуманитарлық және отбасылық құндылықтар, әдеп нормалары,

конфессияаралық келісім мен толеранттылық, діни мерекелер, әлем елдерінің діндері, өмірге деген махаббат, таңдау еркіндігі, суицид мәселелері, патриотизм, азаматтық сана-сезім.

- фокус-топтарға қатысушылардың басым көпшілігі орта білім беру мекемелерінде дін саласы бойынша АТЖ-ның өткізілгенін маңызды санады. Алайда, АТЖ-ның іс-шараларын оқушылардың жасына және психологиялық ерекшеліктеріне сай жүргізілгені абзал;

- респонденттердің басым көпшілігі Қазақстандағы діни ахуалды тұрақты деп есептейді. Сонымен бірге, мемлекеттік органдардың діни бірлестіктермен, азаматтық сектор өкілдерімен осы бағыттағы өзара іс-қимылын тиісті деңгейде дамыту қажеттігі жөнінде пікірлер айтылды;

- «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» заңның негізгі ережелері туралы фокус-топтардың кейбір қатысушылары ғана хабардар екендігі анықталды

1.4 Қорытындылар, ұсыныстар мен ұсынымдар

Талдау барысында дін саласындағы АТЖ-ның барлық маңызды бағыттары бойынша біршама нәтижелер мен жетістіктер бар екендігі айқын байқалды. АТЖ-ның қызметі бекітілген жоспарлар бойынша жүргізіледі, іс-шаралардың тақырыптары Әдістемелік ұсынымдарға³⁷ сәйкестендіріліп, адресстік топтарды қамтуға бағытталған. Балалар үйлері мен интернаттардағы АТЖ іс-шараларының саны артып келеді (2018ж. – 92 іс-шара, 2019ж. – 210 іс-шара). АТЖ барысында адресстік іс-шараларды өткізуге басымдық беріледі. Сонымен бірге, өңірлік АТЖ жоспарларынан негізінен жалпы профилактикалық іс-шараларды сапалы өткізу мақсат етілетіні айқын көрінеді.

АТЖ-ның қызметі туралы БАҚ арқылы сапалы ақпарат жариялау бойынша ауқымды жұмыстар жүргізілуде. Қазіргі заманғы қауіп-қатерлерді ескере отырып, интернет кеңістігінде, әсіресе әлеуметтік желілерде жұмыс жүргізу бойынша жүйелі шаралар атқарылуда. 2020 жылы АТЖ-ның интернет белсенділігінің форматы мен контенті жаңа сапалы деңгейге көтерілді. Мәселен, Нұр-Сұлтан қаласының ДМЗО мекемесінің сайтында онлайн кездесулердің тақырыптары мен спикерлері көрсетілген бір апталық кестесі алдын ала жарияланып тұрады.

Тұрғындардың АТЖ туралы ақпараттану деңгейіне әлеуметтік зерттеу негізінде жүргізілген талдау нәтижелері бойынша өңірлердегі респонденттердің басым көпшілігі АТЖ-ның жұмысымен таныс және іс-шараларға қатысқандығын анықталды. Фокус-топтардың қатысушылары дін саласындағы АТЖ-ның пайдасын, соның ішінде орта білім беру мекемелерінде қажеттілігін атады, сондай-ақ Қазақстандағы діни ахуалды тұрақты деп бағалады.

Сонымен бірге, ақпараттық-түсіндіру жұмысының ұйымдастыру аспектілерін талдау негізінде төмендегідей ерекшеліктер айқындалды:

- АТЖ жоспарларын құру, адресстік топтардың тәуекелділік деңгейлерін анықтау кезінде ҚР АҚДМ ДІК әзірлеген Ұсынымдар басшылыққа алынады.

- интернет кеңістігінде АТЖ-ны жүзеге асыру механизмдерін одан әрі жетілдіру қажет. ДМЗО және КАҚТЖДО сияқты мекемелердің ресми сайттарында, әлеуметтік желілердегі парақшаларында визуалды, мәтіндік, аудио/бейнематериалдарды жариялау барысында диспропорция байқалады; кейбір материалдар формалды әзірленген; ақпараттық порталдардан толық көшіру фактілері жиі кездеседі; ақпараттардың мәтіндерін қабылдау қиындық тудырады. Интернет кеңістігінде жұмыс жүргізудің бірыңғай форматы жоқ. Әрбір өңір осы бағыттағы жұмыстың сапасын арттыру бойынша өздігінен ізденуде;

- АТЖ барысында негізінен ұйымдасқан жастарды (студенттерді, оқушыларды) қамтуға акцент қойылған. Өзін-өзі жұмыспен қамтыған, әсіресе ССО мен базарларда еңбек ететін тұрғындардың, сондай-ақ вахталық әдіспен жұмыс жасайтын адамдардың арасында сапалы АТЖ өткізу бойынша проблемалық жағдайлар орын алады;

- фокус-топтарға қатысқан респонденттердің едәуір бөлігі «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» заңның негізгі ережелері туралы хабарсыз екендігін әлеуметтік зерттеудің нәтижелері айқын көрсетті;

Осы орайда, дін саласындағы АТЖ-ны ұйымдастырудың ерекшеліктеріне кешенді талдау негізінде туындаған төмендегідей ұсыныстар мен ұсынымдарды назарға алу қажет.

---

37 Тұрғындар арасында адресстік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

1.1-бөлім «Дін саласындағы өңірлік ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметтерін талдау» бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар

1) АТЖ-ның тақырыптары мен бағыттарын тиімді жүзеге асыру мақсатында іс-шаралардың реттілігі нақты белгіленген, сондай-ақ сапалы мәтіндер мен кейстер, әңгімелер мен мысалдар қамтылған концептуалды сызбанұсқа әзірлеп, қолданысқа енгізу қажет. Аталған бастама, біріншіден, қазіргі замаңғы сын-қатерлерді ескеріп, тұрғындар үшін қызықты және түсінікті болатын АТЖ-ның біртұтас идеологиясын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Екіншіден, АТЖ-ның ең таңдаулы нарративтері жастар мен адрестік топтардың ортасында эмоционалды және интеллектуалды қызығушылық оятады, олардың келешектегі өзіндік ізденістеріне түрткі болады.

2) АТТ-ның жұмыс жоспарларын әзірлеу кезінде ҚР АҚДМ ДІК жолдаған ұсынымдарды толыққанды орындау. Осыған орай, жұмыс жоспарларына келесідей өзгерістер енгізу ұсынылады:

а) білімі мен біліктілігі жоғары жауапты мамандарды дәріс оқу бағыттары бойынша алдын ала бекіту үшін іс-шаралардың тақырыптарын нақтылау;

б) АТТ-ның жұмысынан жоғары нәтиже алу үшін іс-шаралардың саны, топтардың тәуекелділік деңгейлері және бір кездесуде қамтылатын халықтың саны бойынша үйлесімді ортақ өлшемдерді анықтап, тиімді қолдану;

с) қоғамдағы ұйымдаспаған ортада, әсіресе жұмыссыз және өзін-өзі жұмыспен қамтыған азаматтар арасында жүргізілетін іс-шараларды АТЖ-ның жоспарларында нақты көрсету;

д) өңірлік АТТ-ның жоспарларына интернет кеңістігінде жұмыс жүргізу бойынша арнайы тармақтарды енгізу;

3) Интернет кеңістігінде ақпараттық-түсіндіру жұмысын жүргізу бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу. Ұсынымдарды әзірлеу жұмысына блогерлер, журналистер және SMM-мамандар тартылуы тиіс. Ақпараттық технология құралдарын білікті және кәсіби қолдануды үйрену аудиториясы шексіз саналатын әлеуметтік желелердегі АТЖ-ның аясын кеңейтіп, сапасын артыратын болады. Әсіресе, дәстүрлі әдістермен қамтылуы қиын есептелетін ұйымдаспаған топтарға (жұмыссыздар, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар және т.б.) әлеуметтік желілердің мүмкіндіктері арқылы ықпал ету өзектілігі артып отыр. Әлеуметтік желілерді тиімді пайдалану тұрғындармен жан-жақты және белсенді диалог жүргізуге жаңа мүмкіндіктерді ашатыны сөзсіз.

4) ДМЗО және КАҚТЖДО мекемелерінің штаттық құрамына интернет-платформаларда АТЖ бойынша жауапты мамандарды (мысалы, SMM-мамандарды) қызметке алу. Осы шешім арқылы ДМЗО мен КАҚТЖДО-ның ресми сайттарында және әлеуметтік желілердегі парақшаларында АТЖ бойынша арнайы материалдарды кәсіби түрде жариялауға жағдай жасалады, АТТ мүшелерінің жеке аккаунттарын тұрғындармен диалог жүргізу платформасына айналдыруға мүмкіндік береді.

5) Әлеуметтік желілерде заманауи және қоғамдық сұранысқа сәйкес келетін контент пен форматтарды қолдану. Осы бағыттағы ең қолайлы форматы – фото/бейнематериалдар, ықшам посттар, демотиваторлар, иллюстрацияланған суреттер (флаер, буклет), әлеуметтік роликтер. Осы форматтарды тиімді қолдану АТЖ-ның онлайн-платформаларда, яғни әлеуметтік желілерде, сервистарда, форумдарда, видеохостингтарда сапасын арттыруға септігін тигізеді.

1.2-бөлім «Адрестік топтармен жүргізілетін ақпараттық-түсіндіру жұмысы» бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар

1) Адрестік топтардың тәуекелділік деңгейін анықтау бойынша ҚР АҚДМ ДІК ұсынған бірыңғай критерийлерді сақтау. Тиісті талаптар тұрақты орындалған жағдайда АТЖ-ның іс-шараларын жоспарлау механизмінде ортақ ұстаным қалыптасып, адрестік топтармен жұмыс жүргізу бойынша тиімді алгоритм құруға негіз болады.

2) Орта білім беру мекемелерінде АТЖ өткізетін уақытта аудиторияны жас ерекшеліктері бойынша жіктеу, соған сәйкес әдістер мен тақырыптарды нақтылау, сондай-ақ оқушылардың ата-аналарымен мақсатты жұмыс жүргізу. Аталған тәжірибе ШҚО мектептерінде тиімді қолданылады. Атап айтқанда, АТЖ-ның тақырыптары мен әдістері жас бойынша үш топқа бейімделген: а) 1-5 сынып оқушылары; б) 6-8 сынып оқушылары; в) 9-11 сынып оқушылары.

3) *Квазимемлекеттік сектор және жеке меншік кәсіпорындарының қызметкерлері мен жұмысшыларын (базарларда, сауда үйлерінде, шағын және орта бизнесте, өзін-өзі қамтығандар арасында) адрестік іс-шаралармен қамту жұмысын күшейту.* Бұл жұмыс адрестік топтардың құқықтық сауаттылығын арттырып, қазіргі әлемдік және отандық діни ахуалдан хабардар болуға және жалпы мәдени көзқарасын жетілдіруге мүмкіндік береді.

4) *Адамдар көп шоғырланатын орындарда, соның ішінде өзін-өзі жұмыспен қамтығандар арасында АТЖ-ны тиімді ұйымдастыру жүйесін енгізу.* Қазіргі таңда осы бағытта жиі қолданылатын әдістер: қысқаша және түсінікті тілмен жазылған, сондай-ақ АТТ мүшелерінің байланыс деректері көрсетіліп, тартымды дайындалған үнпарақтар мен шағын бүктемелерді үлестіру.

5) *Вахталық әдіспен жасайтын азаматтардың жұмыс кестесін және қызығушылықтарын ескере отырып, олардың арасында АТЖ бойынша мақсатты іс-шараларды өткізу.* Вахталық жұмысшылар ұзақ мерзім бірге өмір сүріп, жұмыстан бос уақытында білімін жетілдіруге және ішкі рухани сұраныстарын толықтыруға мүмкіндік болмауына байланысты, оларды сапалы АТЖ-мен қамтудың маңыздылығы жоғары.

1.3-бөлім «Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметі туралы тұрғындардың ақпараттану деңгейі» бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар

1) *АТЖ-ның іс-шараларымен қамтылуы тиіс ұйымдар мен мекемелердің тізімін кеңейту.* Респонденттер тарапынан барлық әлеуметтік топтарды, әрбір қоғам мүшесін ақпараттық-түсіндіру жұмысымен қамту қажеттілігіне ерекше назар аударылды.

2) *АТТ мүшелерінің жеке аккаунтары арқылы ақпараттық белсенділігін арттыру және тұлғалық имидж қалыптастыру бойынша жұмыстарды ілгерілету.* ДІБ және ДМЗО мекемелерінің ресми сайттарына тұрғындар көп кірмейтін болғандықтан АТТ мүшелерінің жеке парақшалары көп жағдайда кері байланыстың негізгі арнасына айналады, сол жерде дін саласындағы мемлекеттік саясаттың мәселелері қызу талқыланады.

3) *Қазақстан Республикасындағы дін саласына қатысты заңнамалық ережелер бойынша тұрғындарды жан-жақты ақпараттандыру мәселесіне ерекше назар аудару қажет, өйткені аталған тақырыпты дұрыс жеткізу осы саладағы құқық бұзушылықтардың алдын алуға үлкен көмегін тигізеді.*

4) *Тұрғындар арасындағы өткізілетін ақпараттық-түсіндіру жұмысына тың және өзекті тақырыптарды енгізу.* Респонденттер тарапынан патриотизм, отбасылық құндылықтар, ерте жастан отбасы құру, соның ішінде шариғат бойынша неке қию жағдайы, суицид мәселесі сияқты тақырыптарды енгізу, яғни іс-шаралардың тақырыптарын аудиторияны толғандыратын сұрақтармен өзектендіру ұсынылды.

ТАРАУ ІІ.

ДІН САЛАСЫНДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ-ТҮСІНДІРУ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ БОЙЫНША ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР

2.1 Ақпараттық-түсіндіру топтары мүшелерінің дайындық деңгейі

Дін саласында мемлекеттік саясатты жүзеге асыру бойынша АТЖ-ның міндеттерін, орны мен маңызын ескере отырып, АТТ мүшелерінің кәсіби және тұлғалық құзыреттіліктерін арттыру сұрақтары әрдайым өзекті болып тұратыны анық. Осы орайда, 2018 жылы ҚР АҚДМ ДІК тарапынан дін саласы бойынша АТТ мүшелерінің білімі мен дағдыларын анықтауға арналған Біліктілік талаптары әзірленді.³⁸

АТТ мүшелерінің дін саласы бойынша білімі мен дағдыларын анықтау мақсатында ДІК ұсынған біліктілік талаптары

АТТ мүшесіне қойылатын талаптар кәсіби біліммен қатар, өзекті саналатын жеке тұлғалық құзыреттерді қамтиды, соның ішінде жоғары деңгейлі талдау мен коммуникативтік қабілеттердің болуы, ақпараттық-коммуникациялық дағдылардың қалыптасуы, психологиялық әдістер мен тренинг техникаларын пайдалана білуі сияқты талаптар үлкен маңызға ие болып отыр.

Ең алдымен АТТ құрамына мақсатты топтармен адрестік жұмыс жүргізе білетін теологтар мен дінтанушыларды шақыру ұсынылған. Сондай-ақ, АТЖ-ның кешенді міндеттерін тиімді жүзеге асыру мақсатында жергілікті ғылыми-эксперттік қауымдастықтың өкілдерін, қажет жағдайларда ҚМДБ мен ОПШ-ның дін қызметшілерін, орталық және жергілікті атқарушы органдарының қызметкерлерін, діни мәселелермен айналысатын қоғамдық бірлестіктер мен этномәдени ұйымдарының өкілдерін, қоғамдағы көшбасшыларды және білікті заңгерлерді қызметке тарту жолдарын қарастыру қажет.

Қойылған мақсаттар мен міндеттерді тиімді орындау үшін АТТ-ның мүшелерін біліктіліктері бойынша келесідей тақырыптарға сәйкес бағыттау ұсынылды:

- 1) Дін сферасындағы мемлекеттік саясатты түсіндіру;
- 2) Қазақстандық қоғамның рухани-тәрбиелік құндылықтарын насихаттау;
- 3) Діни экстремизм мен терроризмнің профилактикасы;
- 4) Белгіленген орталарда, яғни «тәуекелді топтар» арасында адрестік жұмыстар ұйымдастыру.

Аталған ұстаным АТТ-ның әрбір мүшесінің кәсіби білімін мақсатты бағыттауға және адрестік топтармен жұмыс барысында әлеуетін барынша тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Жалпы айтқанда, АТТ мүшелерінен қоғамдық жұмыста көшбасшылық қабілеттері мен патриоттық сезімдерін көрсету, мемлекет және өңірлік деңгейде кәсіби маман ретінде өзін таныту талап етіледі.

Формализмге жол бермеу принципі АТТ-ның құрамына үміткерлерді таңдаудың негізгі ұстанымы болып жарияланды.

Өңірлер бойынша АТТ-ның сапалық құрамдарының ерекшеліктерін және тиімділікті арттыруға тиісетін әсерін талдау

2019 жылғы АТТ-ның құрамына жасалған талдау нәтижелері өңірлік арнайы топтардың құрамы ҚР АҚДМ ДІК ұсыныстарына сәйкес жасақталғанын көрсетті.³⁹

³⁸ Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

³⁹ Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

7 кесте

Өңірлік АТТ-ның сандық және сапалық құрамы⁴⁰

(2019ж., өңірлер бойынша)

№	Теологтар	Дінтанушылар	ҚМДБ имамдары	Өзге конфессиялардың өкілдері	Ғылыми сарапшылар	Қоғам қайраткерлері, үкіметтік емес ұйымдар, этномәдени орталықтар	ДІБ және бағынысты мекемелердің қызметкерлері	ҚҚО қызметкерлері	БАҚ өкілдері	АТТ мүшелерінің жалпы саны
Нұр-Сұлтан	10	4	10	8	1	7	-	-	2	42
Алматы	8	10	8	1	26	2	4	1	1	61
Шымкент	2	1	2	-	-	1	9	-	-	15
Алматы облысы	-	47	48	22	3	58	132 (23)	32	23	365
Ақтөбе облысы	17	7	55	5	3	74	56 (21)	9	11	240
Ақмола облысы	5	40	24	16	16	31	72(14)	5	6	215
Атырау облысы	11	2	-	-	5	29	31(12)	-	2	80
БҚО	23	2	20	2	4	30	30 (11)	4	7	122
Жамбыл облысы	3	46	27	-	-	4	33(17)	1	4	118
ШҚО	15	15	-	21	6	31	68(19)	7	2	165
Қарағанды облысы	33	5	3	11	17	40	38(11)	3	3	173
Қостанай облысы	4	23	24	9	6	23	49 (6)	-	-	138
Қызылорда облысы	10	9	33	-	20	50	28(7)	11	8	169
Маңғыстау облысы	4	4	-	15	-	8	28	4	-	63
Павлодар облысы	1	29	11	18	-	7	12(4)	4	-	82
СҚО	6	2	-	-	3	40	32(4)	6	3	92
Түркістан облысы	12	15	57	-	3	61	73(18)	22	11	254
Барлығы	164	261	42	128	112	498	695 (178)	109	84	2 393

⁴⁰ ДІК-нің 2019 жылғы деректері.

Ұсынылған кестенің деректеріне, эксперттік сұхбаттардың нәтижелеріне және өңірлердің есептік ақпараттарына жасалған талдау бойынша АТТ құрамын жасақтау барысында келесідей жағдайлар әсер ететіні анықталды:

1. Өңірлік АТТ-ның сапалық құрамы жергілікті діни ахуалдың ағымдағы жағдайымен, игерілген жұмыс әдістемесімен, сондай-ақ қолда бар ресурстық потенциалдың мүмкіндіктерімен анықталады.

Жекелеген өңірлер қазақстандық қоғамның зайырлы және құқықтық негіздерін нығайту, сондай-ақ діндарлар мен «пассивті діндарлық» позициясында жүрген адамдар арасында діни сауаттылықты арттыру сияқты міндеттерді негізгі жұмыс бағыты ретінде айқындап отыр.

Одан бөлек, қазақ ұлтының саны басым болып келетін Ақтөбе, Алматы, Атырау, Қарағанды, Түркістан облыстарында АТТ құрамына теологтарды, дәстүрлі діндердің өкілдерін (ҚМДБ, ОПШ), сондай-ақ қоғам қайраткерлері мен ЖАО қызметкерлерін кіргізуге ерекше мән беріледі.

Қарағанды облысының Жезқазған қаласында АТЖ-ның профилактикалық іс-шаралары шеңберінде дәстүрлі құндылықтарды, қазақ тарихы мен мәдениетін насихаттау жағына көңіл бөлінеді. Осыған байланысты АТТ-ның құрамына мәдениет пен білім саласының зиялы қауым өкілдері, қоғамдық көшбасшылар шақырылады – еңбек ардагерлері, журналистер Одағының мүшелері (З.Чумакова), «Рухани жаңғыру» жобалық кеңсесінің мамандары (Б. Мусабеков), «Жұмадағы жүздесу» бағдарламасының жүргізушісі, ЖОО оқытушылары (Ж. Тусупбеков, М. Фатеева). Жезқазған қаласының арнайы топ болып жасақталған егде жастағы әйелдері қала тұрғындары көп жиналатын демалыс орындарында қазақтың салт-дәстүрлері («Тұсау кесу» және т.б.) бойынша көріністер қойып, жергілікті жастарды барынша қамтуға тырысады.

Қарағанды облысында 2020 жылы SMM-мамандарын қызметке алып, олардың көмегімен интернет желілердегі басылымдардың оқылымын және бейнероликтердің көрсетілімін арттыру, тұрғындардың категорияларына сәйкес ақпараттық ілгерілету әдістерін (таргетинг) енгізу жоспарланды.

Атырау облысында ДДА идеологиясына қарсы иммунитет қалыптастыру мақсатында профилактикалық жұмыстар кешенді мәдени іс-шаралар өткізу арқылы жүзеге асырылады. АТЖ-нің дәріскерлері ретінде беделді еңбек ардагерлері мен құрметті өңір тұрғындары (С.Сапанов – педагог, Ғ.Қайыржанов – Ауған соғысының ардагері), бизнесмендер және т.б. танымал тұлғалар шақырылады. Ғылым және мәдениет қайраткерлері (Қ.Мухаметсерікұлы, Е.Құрманбаев және т.б.), «Жусан» операциясы аясында елге қайтарылған азаматтар (П.Еркинбай, А.Тергеусизова және т.б.) АТТ құрамының 30% астамын құрап отыр. Дін саласының өзекті мәселелерін талқылау мақсатында ЖАО қызметкерлерінің, дінтанушы, теолог және мәдениеттанушы мамандардың қатысуымен «Қазақстан-Атырау» радиосында әр апта сайын тікелей эфирде «Жұмадағы тілдесу» бағдарламасы шығарылады. М. Өтемісұлы атындағы драма театрында діни экстремизм мен терроризмнің ықпалына түсу трагедиясы туралы баяндайтын «Хақ жолы» атты спектакль тұрақты қойылып келеді.⁴¹

Маңғыстау облысында қоғамның, әсіресе жастардың назарын өзекті заманауи құндылықтарға аудару АТЖ-ның негізгі мақсаты болып белгіленген. Өңірдің географиялық жағынан оқшау орналасуына орай көптеген заманауи трендтер тұрғындардың өмірінде көрініс таба бермеуі мүмкін. Осы жағдайды ДІБ мамандары және АТТ мүшелері назарға алып, өңір тұрғындарының, әсіресе жастардың қызығушылықтарына сәйкес келетін құндылықтар туралы айтылады, спорттық және музыкалық іс-шаралар, байқаулар мен флэшмобтар өткізу мақсат етіледі. Мәселен, АТТ мүшелерімен іс-шараларға өңірде танымал тұлғалар, яғни спортшылар (Қайран Жеңіс – әлем чемпионы), беделді азаматтар, жазушылар, бизнесмендер, волонтер жастар арнайы шақырылады.

Ақтөбе облысында АТТ құрамына дін саласының кәсіби мамандарын қызметке тарту және оларды жамағат арасында танымал ету бойынша мақсатты жұмыстар жүргізілуде (Т. Талдыбаев – республикаға танымал теолог, Н. Ырзақов – психолог, К. Дарменов – облыстық мешіттің наиб-имамы және т.б.).

Осы орайда, өңірлік АТТ-ның ағымдағы сапалық құрамы діни ахуалдың жағдайымен, қолданыстағы әдістеменің ерекшеліктерімен, ресурстық потенциалдың мүмкіндіктерімен анықталып, дін саласындағы мемлекеттік саясатты тиімді жүзеге асыруға бағытталып жатқанын атап кету қажет.

2. Қолданыстағы ДІК-нің Ұсынымдарына сәйкес, сондай-ақ дін саласындағы құқық бұзушылықтар бойынша төмендеу динамикасы байқалмауына байланысты, АТТ құрамына құқық қорғау органдарының

41 Карашулаков Ж. Діни ахуалды тұрақтандыру бойынша атқарушы биліктің рөлі. Дінтанулық зерттеулер: мақалалар жинағы. – Астана: Дін мәселелері жөніндегі ғылыми-зерттеу және талдау орталығы, 2014. 40 б.

қызметкерлері мен білікті заңгерлерді міндетті түрде енгізу қажет. Аталған мамандар Қазақстан Республикасының «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» заңының негізгі ережелері және өзге нормативтік-құқықтық актілер туралы кәсіби және дәлелді тұрғыдан ақпараттандыратын болады.

Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің (бұдан әрі – ҚР ӘҚБтК) 490-бабы бойынша орын алатын құқық бұзушылықтар факторларына жасалған талдау нәтижелері бойынша заң бұзу жағдайына апаратын негізгі себептерге оның нормалары мен талаптарын білмеу болып табылады.⁴² Алайда, ҚР ӘҚБтК-ның 490-бабы бойынша құқық бұзушылықтар артып отырған өңірлерге жатқызылса да, Атырау, Жамбыл және Қостанай облыстарында 2019 жылы жасақталған өңірлік АТТ-ның құрамына сол мәселелермен тікелей айналысатын құқық қорғау органдарының өкілдері енгізілмеген (8 кесте). Әрине, өңірлік АТТ құрамында осы мәселе жөнінде хабардар ДІБ-нің мамандары жұмыс жүргізеді. Дегенмен, әкімшілік құқық бұзушылықтар саласында кәсіби жұмыс жүргізетін полиция қызметкерлерін АТТ құрамына тарту мәселесі шешімін таппай келеді.

2020 жылы құқық қорғау органдарының қызметкерлері Нұр-Сұлтан қаласының (3 адам), ШҚО (7 адам), Атырау облысының (ҚҚО-ның 2 ардагері) АТТ құрамына кіргізілді.

Құқық қорғау органдарының қызметкерлерімен бірлесіп жұмыс жүргізу тәжірибесі ШҚО аумағында тиімді жүргізіледі. Іс-шаралар барысында спикерлердің бірі ретінде ҚҚО қызметкері қатысып, қызмет барысында анықталған мысалдар (кейстер) негізінде заңнамалық нормаларды түсіндіреді және оларды бұзған жағдайдағы санкциялар туралы түсіндіру жұмыстарын өткізеді. Соның нәтижесінде өңірдегі құқық бұзушылықтар саны айтарлықтай төмендегенін атауға болады.

8 кесте

ҚР ӘҚБтК-нің 490-бабы бойынша әкімшілік құқық бұзушылықтар⁴³

(2018 ж., 2019 ж., 2020 жылдың 1 жартыжылдығы, өңірлер бойынша)

Р/сс	Облыстар мен қалалар атаулары	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж. 1 жарты жылдығы
1	Нұр-Сұлтан	17	16	7
2	Алматы	5	10	4
3	Шымкент	0	0	0
4	Ақмола облысы	4	0	1
5	Алматы облысы	1	1	5
6	Ақтөбе облысы	1	9	18
7	Атырау облысы	30	13	22
8	ШҚО	12	2	1
9	Жамбыл облысы	8	19	8
10	БҚО	0	4	13
11	Маңғыстау облысы	5	3	0
12	Қарағанды облысы	12	43	9
13	Қостанай облысы	4	1	6
14	Қызылорда облысы	0	4	0
15	Павлодар облысы	2	0	4
16	СҚО	10	13	5
17	Түркістан облысы	2	8	2
Барлығы:		113	146	105

42 «Конфессияаралық және өркениетаралық диалогты дамыту жөніндегі Н.Назарбаев Орталығы» КеАҚ әзірлеген «Дін саласындағы құқық қолдану практикасының мәселелері мен оны жетілдіру жолдары» тақырыбындағы талдамалық есеп, 2020 ж.

43 ДІК-нің 2018 -2020 жылдар бойынша ұсынған әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы деректері

3. АТТ-ның құрамына БАҚ өкілдерін, кәсіби журналисттерді және блогерлерді қосу.

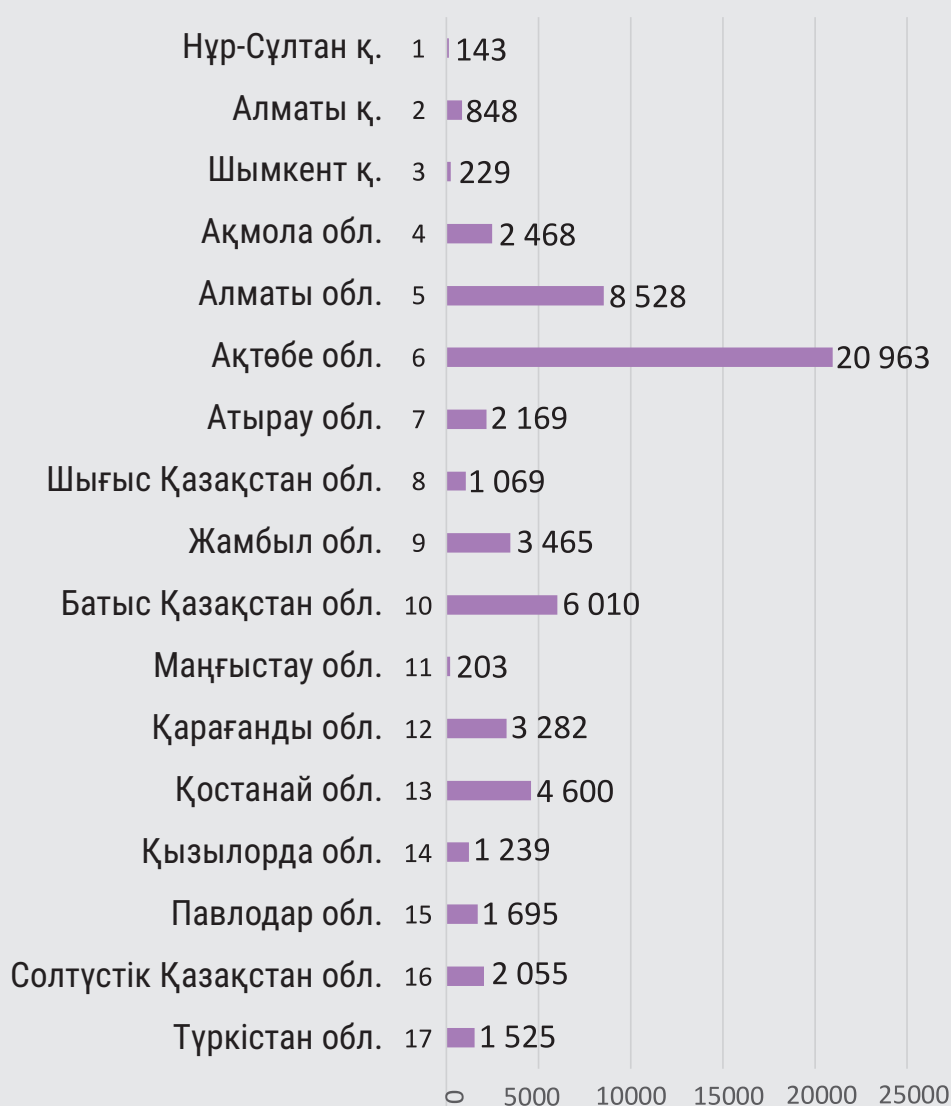
Қазіргі таңда радикалды және деструктивті діни ұйымдардың мақсатты және жаппай ақпараттық шабуылдарының нәтижесінде ой-сананың радикалдануы жүргізілуде. Осыған орай, дүниетанымдық тосқауыл қоюға бағытталған ақпараттық жұмыс жүргізу ерекше маңызға ие болып отыр. Сол себепті, АТЖ-ның іс-шараларына БАҚ саласының білікті өкілдерін тарту ұсынылған болатын.

Жалпы алғанда, эксперттік сұхбаттарға жүргізілген талдау нәтижелері барлық өңірлерде БАҚ арқылы ақпараттық-түсіндіру жұмыстары жүргізілетінін көрсетті. Алайда, жоғарыдағы 7 кестеде көрсетілгендей, Шымкент қаласының, Павлодар, Қостанай және Маңғыстау облыстарының 2019 жылғы АТТ құрамындарына БАҚ өкілдері енгізілмегенін атап кету қажет. Нәтижесінде, Қостанай облысын қоспағанда, аталған өңірлерде басылымдар саны көп жарық көрмегенін байқауға болады (6 график).⁴⁴ Өңірлердің басым көпшілігінде БАҚ саласының тек аздаған мамандары ғана (1-3 аралығында) енгізілген. Мәселен, 2020 жылы АТТ құрамына Нұр-Сұлтан қаласында – 2 маман, Атырау облысында – 2 маман, ШҚО – 2 маман кірді.

6 График

БАҚ арқылы шыққан материалдар саны

(теледидар, радио, интернет-ресурстар, баспа өнімдері) (2019 жыл, өңірлер бойынша)

⁴⁴ Облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының ДІБ-ның 2019 жылғы есептері (Дін істері комитетінің жинақ есебі).

Бүгінгі таңда интернет кеңістіктегі діни бірлестіктер тарапынан қызмет белсенділігі күшейгені баршаға мәлім. Мысалы, «еліміздегі «Новая жизнь» діни бірлестігі көп жылдар бойы ғаламдық желілерде жүйелі түрде өз жұмысын жүргізіп келеді. Атап айтқанда, 2000 жылы Алматы қаласында құрылған «CNL – бірінші христиандық телеканал» алғашқы жылдары кабельдік желілерде көрсетіліп, 2002 жылы спутниктік көрсетілімге ауысқан болатын. Бүгінгі таңда телеканал 105 елге таратылып, аптасына 7 рет және 24 сағат бойы жұмыс жасайды, қамту аймағы жер бетінің 20% құрады. Facebook әлеуметтік желісіндегі CNL каналының аккаунты әрбір үш сағат сайын кемінде 1 рет жаңартылып отырады».⁴⁵

Осы ретте, БАҚ арқылы жоспарланатын АТЖ-ны әлемдегі озық тәжірибелердің негізінде кешенді түрде ұйымдастырып, әсіресе интернет ресурстарының мүмкіндіктерін ұтымды қолдану қажет. Сол себепті аталған бағытта жұмыс атқаратын мамандар аудиторияның жас ерекшеліктеріне сәйкес сұраныстарын, ақпарат қабылдаудың психологиялық ерекшеліктерін, заманауи әдістерді тиімді пайдалану жолдарын ескеріп, жан-жақты жұмыс жүргізулері керек деген ұсыныс туындады.

4. АТЖ-ның құрамына дәстүрлі діндердің өкілдерін қосу.

АТЖ-ның келесі аспектілері жекелеген өңірлік АТЖ құрамына ҚМДБ имамдарын енгізумен байланысты. 2019 жылы Ақтөбе облысы АТЖ құрамына 55 (23%) имам, Алматы облысында – 48 (13%) имам, Ақмола облысында – 24 (11%), Қызылорда облысында – 33 (20%), Түркістан облысында – 57 (22%), Нұр-Сұлтан қ. – 14 имам (23%) енгізілген. АТЖ құрамына ҚМДБ имамдары ШҚО, СҚО, Атырау, Маңғыстау облыстарында енгізілмеген.

2020 жылы ШҚО, Атырау облыстарының АТЖ құрамына имамдар кірмеген, Нұр-Сұлтан қаласында 4 имам енгізілді.

Дін істері комитеті әзірлеген Ұсынымдарда түсіндіру шараларын өткізу барысында дәстүрлі діндердің өкілдері қоғамда толеранттылық пен конфессияаралық келісім принциптерін ілгерілетіп, ДДА идеологиясының теологиялық тұрғыдан қателіктерін және олардың радикалды табиғатын ашып көрсетулері қажет.⁴⁶ Осы ретте имамдар тарапынан аталған тақырыптар қаншалықты толық айтылатыны, АТЖ-ның іс-шараларына олар қаншалықты белсенді қатысатыны жайлы талдау өткізген жөн. ҚМДБ имамдары онсыз да өздерінің дәстүрлі аудиториясымен (жамағатпен) жұмыс жүргізеді. Көп жағдайда ҚМДБ өкілдеріне зайырлы аудиториямен тиімді жұмыс жүргізу өте қиын, өйткені басым көпшілігінде зайырлы білім жоқ, олар лингвистикалық жағынан күрделі терминдер қолданады және орыс тілін игермеген.⁴⁷

2019 жылғы облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының есептеріне сәйкес, кейбір өңірлерде имамдардың қатысуымен АТЖ мүлдем өткізілмейді (Шымкент қ.) немесе олар көп қатыстырылмайды (Түркістан облысы – 16 іс-шара). Алайда, 2019 жылғы АТЖ құрамына Түркістан облысында 57 имам, Шымкент қаласында 2 имам кіргізілгенін атап кетуге болады.

Тұрғындармен өткізілетін жалпы профилактикалық іс-шараларға белсенді түрде негізінен теолог мамандар қатысады. ШҚО сарапшысының пікірінше,⁴⁸ теологтар және имамдармен бірлесе жұмыс жүргізудің өзіндік қиындықтары бар, себебі олар негізінен ислам жайлы білімдерін айтуға бағдарланған, заңнаманы терең білмейді, зайырлылық нормаларды дін тұрғысынан талдайды, заңнамалар мен Конституция аясындағы тақырыптарды талқылау кезінде қатыспауға тырысады. АТЖ жұмысына имамдарды шамадан тыс қатыстыру бір жағынан қоғамды исламдандыруға, екінші жағынан ислам нормалары мен имамдардың күрделі түсіндірмесін қабылдау қиындығына орай, «діни көзқараста құбылмалы жүрген» қазақтардың жаңа христиандық ағымдарға ауысып кетуіне ықпал етуі мүмкін. Бұл жерде имамдардың ең бастысы жоғары білімі мен ақпаратты түсінікті жеткізе білетінін көрсете білу, азаматтар алдында ұнамды және беделді бейнесін қалыптастыру мәселесі тұр деп айтуға болады.

Сондықтан да ҚМДБ азаматтық қоғамның субъектісі ретінде имамдардың әлеуметтік-мәдениеттік, коммуникативтік, жеке тұлғалық құзыреттіліктерін арттыру жағына ерекше көңіл бөліп, олардың діни

45 Гайко О.А. Қазақстандағы жаңа діни ағымдардың прозелитистік әрекеттерінің негізгі формалары мен әдістері. Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының негізгі аспектілері. Оқыту семинарының материалдар жинағы. – Астана, 2017 ж. 149 б.

46 Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

47 Бишманов К. Алматылық тұрғындар қаладағы діншілдіктің өсуіне наразы - зерттеу. 18.04.2017ж. <https://365info.kz/2017/04/almatintsy-ne-dovolny-rostom-religioznosti-v-gorode-issledovanie> (қаралған күні: 29.07. 2020 ж.)

48 Эксперттік сұхбаттар материалдары, 2020 ж.

құндылықтардың рухани әлеуетін дұрыс ашуына, уақыт талабына сәйкес рухани бірегейлік қалыптастыра білуіне, келешекте қазақстандық қоғамның интеллектуалды элита қатарына толыққанды қосылуына жағдай жасауы қажет.

Сонымен бірге, сарапшылардың пікірінше, теологтарды радикалды тұлғалармен өткізілетін арнайы (адрестік) және жеке (пенитенциарлы) профилактикаға білікті психолог маман жұмыс жүргізген соң ғана кіргізу керек.

Жалпы профилактикалық іс-шараларға теологтармен бірге тарихшыларды көбірек тарту қажет, өйткені тарихшылар теологтарға қарағанда исламды өзге қырынан, яғни қазақ қоғамының исламды қабылдау процесін, қазақ қоғамы мен мемлекеттілігі қалыптасуындағы исламның орнын, ислам мен қазақ дәстүрлерінің ұштасуын, псевдосалафиттік идеология таралуының тарихи себептерін және т.б. мәселелерді көрсете алады.

«Терроризм мен экстремизм мәселелерін зерттеу орталығы» ҚҚ директоры К. Бишмановтың пікірінше, теологтар мен діни бірлестіктердің өкілдерін дінді енді ұстана бастаған, діни көзқарасын әлі нақты анықталмаған немесе дәстүрлі емес діни ағымдардың ықпалына осал болып келетін адамдармен адрестік профилактика өткізу үшін ғана тарту керек».⁴⁹

Мемлекет тарихы институтының ғылыми қызметкері, саяси ғылымдардың кандидаты Б. Шерияздановтың ойы бойынша, имамдарды студенттік аудиториямен өтетін кездесулерге абайлап және іріктеп қатыстыру керек.⁵⁰

ДІК тарапынан АТТ құрамына орыс православ шіркеуінің өкілдерін енгізу ұсынысы айтылған болатын. Бірқатар өңірлерде (СҚО, Түркістан, Жамбыл облыстары, Алматы және Шымкент қалалары) АТТ-ның құрамына орыс православ шіркеуінің өкілдері енгізілмеген. Аталған өңірлерде әртүрлі неопротестанттық діни ұйымдар тұрғындарды, соның ішінде дәстүрлі христиан діні өкілдерін де өз қатарларына тарту бойынша белсенді жұмыстар жүргізуде.

5. АТТ-ның құрамын өңірдегі тұрғындардың мәдени-тілдік ерекшеліктері бойынша жасақтау. Қазіргі заманғы діни ұйымдар белсенді прозелитизм процесінде әр түрлі формалар мен әдістерді пайдаланады. Олардың тәжірибелерін түбегейлі зерттеп, жұмыс барысына тиімді пайдалану қажеттілігі бар. Мысалы, дінге сенушілердің мәдени-тілдік ықыластарын ескеру әдісін ерекше атуға болады.

Осы принцип негізінде АТТ мүшелерінің құрамы өңірдегі тұрғындардың этникалық, тілдік және діни ерекшеліктеріне сәйкес жасақталуы керек. Жалпы алғанда, сарапшылар орыс тілді имамдар мен теологтардың тапшылығы туралы айтады.⁵¹ Мысалы, Қазақстанның батыс өңірлерінде дінге сенушілер, соның ішінде «Жусан» операциясы нәтижесінде елге оралғандар көп болуына байланысты орыс тілінде еркін сөйлейтін білікті теологтар керек, сондай-ақ христиандық бағыттар бойынша жұмыс жүргізе алатын теолог мамандарға қажеттілік бар.⁵²

БҚО-да 70-тен астам діни ұйымдар, соның ішінде православие, католицизм, протестантизм, буддизм және т.б. бағыттардың өкілдері өз қызметтерін жүргізіп келеді.⁵³ Барлық ДБ өкілдері өз діни көзқарасын насихаттауды, жаңа ерушілер тартуды мақсат етеді. Соған қарамастан БҚО аумағында жұмыс жасайтын АТТ-ның құрамына исламдық емес конфессияның 2 өкілі ғана енгізілген. Осы орайда, АТТ мүшелері протестанттық немесе өзге бағыттағы идеологиялық көзқарастарға қаншалықты сауатты және кәсіби тұрғыдан жауап бере алады деген сұрақ туындайды.

6. АТТ-ның құрамында мемлекеттік қызметкерлердің басым болуы (ДІБ қызметкерлері, аудан әкімдерінің орынбасарлары және т.б.). Мысалы, 2019 жылы мемлекеттік қызметкерлердің үлесі Алматы облысында – 36%, Атырау облысында – 38%, Ақтөбе облысында – 23%, ШҚО – 41%. Сондай-ақ, 2019 жылы Нұр-Сұлтан қаласының АТТ құрамында ЖАО өкілдері болмаған.

2020 жылы ШҚО бойынша АТТ құрамындағы мемлекеттік қызметкерлердің – 87 адам (43%), Атырау облысында – 5 (6%), Нұр-Сұлтан қаласында – 1 адам (3%).

49 Бишманов К. Алматылық тұрғындар қаладағы діншілдіктің өсуіне наразы - зерттеу. 18.04.2017ж. <https://365info.kz/2017/04/almatintsy-ne-dovolny-rostom-religioznosti-v-gorode-issledovanie> (қаралған күні: 20.07. 2020 ж.)

50 Шериязданов Б. Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмыстары. <https://kazislam.kz/informatsionno-razyasnitelnaya-rabot/>

51 Эксперттік сұхбаттар материалдары, 2020 ж.

52 БҚО бойынша АТТ қызметінің 2019 жылғы есебі.

53 https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31284292 (қаралған күні: 26.07.2020 ж.)

Атырау облысындағы АТТ жұмысына жасалған талдау нәтижелері бойынша АТЖ-ның іс-шараларына мемлекеттік қызметкерлер көп қатыспайтыны анықталды. Мысалы, 2019 жылдың 3 тоқсанында өткізілген деректерге сәйкес, Атырау облысында 140 іс-шара жүргізілген және оның ішінде мемлекеттік қызметкерлердің қатысуымен 16 (12%) іс-шара өткізілді.⁵⁴ Осыған шамалас жағдай - Қазақстан халқы Ассамблеясының мүшелеріне де қатысты, олар тоқсанына 1 іс-шара өткізіп отырады.

7. Өңірлерде АТТ мүшелерінің санын анықтау бойынша бірыңғай әдістеменің болмауы. Қазіргі таңда әрбір өңір АТТ құрамындағы мүшелердің санын өздері анықтайды. АТТ-ның 2019 жылғы сандық құрамында өңірлік тұрғыдан қарағанда келесідей диспропорциялар орын алады: Алматы облысы – 365 мүше, Ақтөбе облысы – 240 мүше, Түркістан облысы – 254 мүше, Атырау облысы – 80 мүше, Шымкент қаласы – 15 мүше.

Егер аудандар деңгейіндегі шаралардың басым көпшілігін республикалық және облыстық АТТ мүшелері өткізетінін ескеретін болсақ, АТТ мүшелерінің көп болу көрсеткіші қаншалықты тиімді (олардың басым бөлігі аудандық АТТ мүшелері болып табылады).

7 График

АТТ мүшелерінің және өткізілген іс-шаралардың саны⁵⁵

(2019 ж., өңірлер бойынша)

Кесте бойынша АТТ мүшелерінің саны мен өткізілген іс-шаралар арасында ортақ корреляция байқалады, орта есеппен АТТ-ның әр мүшесіне бір жылда 10-20 шарадан келеді. Алматы қаласында оқу орындары, мешіттер, сауда үйлері, базарлар көп болуына байланысты АТТ мүшесіне ең көп іс-шара (орта есеппен 1 мүшеге 50 іс-шарадан) өткізу жүктелетінін атап кету қажет.

⁵⁴ Атырау облысы бойынша 2019 жылдың шілде-қараша аралағында ақпараттық-түсіндіру тобы мүшелерінің қатысуымен өткізілген іс-шаралар туралы мәлімет.

⁵⁵ Облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының ДІБ-ның 2019 жылғы есептері (Дін істері комитетінің жинақ есебі).

Сонымен бірге, АТТ құрамында бір күнтізбелік жыл ішінде 2-3 іс-шара ғана өткізген мүшелердің болуы назар аудартады. Мәселен, Ақтөбе облысының сарапшысының айтуынша кейбір аудандарда АТТ құрамында 18-20 мүшесі болғанымен, олардың көбісі АТЖ іс-шараларына қатыспаған. Алайда, 2019 жылдан іс-шараларға қатыспайтын адамдар АТТ құрамынан шығарылып, жағдай түбегейлі өзгере бастады. АТТ мүшелерінің аздаған іс-шараларға ғана қатысуы олардың бойында жүйелі білім мен аудиториямен жұмыс жүргізу дағдылары қалыптасуына әкелмейді. Осы орайда, іс-шараларға белсенді қатыспайтын мүшелерді аттестация өткізу кезінде АТТ құрамынан шығару қажет деп есептеледі.

Бұл әсіресе аудандық деңгейдегі АТТ үшін өзекті, себебі ол жерде білікті мамандардың жетіспеушілігінен тиісті білімдері аздау немесе осы салада жұмыс жасауға ниеттері аса байқалмайтын азаматтар жұмысқа тартылады (аудандық деңгейдегі АТТ құрамына негізінен аудан әкімінің орынбасарлары, «Нұр Отан» партиясы филиалдарының басшылығы, мектеп оқытушылары, кітапханашылар, аудандық ресурстық орталықтардың басшылары, медицина қызметкерлері, ауылдық мешіт имамдары кіргізілген).⁵⁶

Сол себепті, АТЖ міндеттерін тиімді жүзеге асыру үшін АТТ мүшелерін таңдау барысында формалды ұстанымнан бас тартып, жауапкершілік таныту керек.

«Білім» оқыту орталығының директоры Р.С. Иржанов «біздің идеологиялық оппоненттеріміз өз жұмыстарына дарындылығы ерекше, басқаларды өз ырқына бағындыра білетін, әлеуметтік желілерде миллиондаған аудиторияның назарын өзіне аудара алатын немесе әрбір сөзін жеке тыңдарманға жеткізіп, стадионды толтыратын миссионерлерді қызметке тартады. Ал, бүгінгі күні біздің осындай мамандарымыз – «идеологиялық қарсыластың» уәждеріне лайықты жауап беретін контрпропаганда шеберлеріміз бар ма? Осыдан бұл салада басты әрекет етуші тұлға – жоғары білікті дәріскер-эксперт, яғни АТТ мүшесі екендігі айқын көрініс табады. Профилактика барысында әсер ету қажет етілетін нысанмен, яғни тұрғындармен тікелей байланысқа түсетін осы білікті маман. Дайындығы төмен АТТ-ның мүшесі тыңдаушылар арасында қажетсіз реакция тудыруы мүмкін, соның салдарынан тұрғындар тарапынан билікке және басқару органдарына деген сенімсіздік күшеюі ықтимал. Ал мемлекеттік органдардың беделін нығайту және тұрғындардың мемлекеттік билікке деген сенімін арттыру АТТ жұмысының маңызды міндеті болып келеді».⁵⁷

Өңірлік сарапшылардың АТТ мамандарының дайындық деңгейін бағалауы

Әлеуметтік зерттеулер аясында сарапшылар тарапынан АТТ мүшелерінің біліктілік деңгейлеріне баға берілді.⁵⁸ Олар АТТ мүшелерінің кәсіби және жеке басына қатысты құзыреттіліктерін анықтап алу мәселелері бірнеше жылдар бойы талқыланып келетінін және әлі күнге дейін толықтай шешімін таппағанын атады. Сондай-ақ, сарапшылардың пікірінше, 2019 жылдан бері АТТ мүшелері біліктіліктері едәуір артты, және бұл үрдісті, ең алдымен, ҚР АҚДМ ДІК нұсқаулығы негізінде өңірлік АТТ мүшелерін міндетті аттестациялау шешімімен, біліктілік арттыру бағытында «Дін саласы бойынша өңірлік АТТ мүшелерін даярлау және қайта даярлау» гранттық жобалардың жүзеге асырылуымен байланыстыруға болады. ШҚО сарапшысы АТТ мүшелерінің республикалық пулы жоғары деңгейде жасақталғанын ерекше атап өтті.

Сонымен қатар, сарапшылар АТТ жұмысының сапасы мен деңгейін төмендететін келесі факторларды атайды:

- жалпы алғанда, облыстық АТТ мүшелерінің біліктіліктері жеткілікті деңгейде. Алайда, шалғай орналасқан немесе шағын қалалар мен аудандарда АТТ-ның сапасы едәуір төмен (Қостанай, Ақтөбе облыстарының, ШҚО, СҚО сарапшылары). Бұл, біріншіден, аудандық АТТ мүшелерінің бұл салада маман болмаумен байланысты. Екіншіден, аудандық АТТ мүшелері іс-шараларды аз өткізеді және бұл жағдай олардың дін саласына қатысты білімін жетілдіруге қызығушылығын төмендетеді (сарапшылардың айтуынша, олар негізінен облыстық/аудандық АТТ-ның тәжірибелі мүшелерінің дайын дәрістерін пайдаланады). Үшіншіден, негізгі жұмысынан босатылу қиын болғандықтан аудандық АТТ мүшелерінің

56 Эксперттік сұхбаттар материалдары, 2020 ж.

57 Иржанов Р. Діни-уәждемелі экстремизмнің профилактикасы барысында ақпараттық әсер етудің формалары мен әдістері. Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының негізгі аспектілері. Оқыту семинарының материалдар жинағы. – Астана, 2017 ж. 143 б.

58 Эксперттік сұхбаттар материалдары, 2020 ж.

басым көпшілігі ұзақ мерзімді біліктілік арттыру курстарына бармайды, олар көбінесе аймақтық бір немесе екі күндік семинарларға қатысады. Сол себепті, олар АТЖ бойынша негізінен тек дәстүрлі форматтағы дәрістер өткізеді, интерактивті әдістер қолданылмайды (СҚО, ШҚО, Қостанай облысы). Төртіншіден, барлық аудандық АТТ мүшелеріне іс-шараларды өткізгені үшін тиісті деңгейде матери-алды ынталандыру жүргізілмейді немесе олардың ойынша іс-шараларға жұмсалатын уақытты өтеуге жеткіліксіз болып келеді.

Осыған орай, өңірлерде АТЖ іс-шараларын жүзеге асырудың негізгі жүгін облыстық/қалалық АТТ қызметкерлері көтереді. Жоғарыда аталған себептерге орай олар барлық өңірді максималды тұрғыда қамтуға тырысады, бұл олар атқаратын жұмыстардың көбеюіне әкеледі. Сарапшылардың айтуынша, АТТ мүшелеріне бірінен-бірі алшақ орналасқан ұйымдарда бір күннің ішінде 3 шараға дейін өткізуге тура келеді;

- *АТТ мүшелерін олардың кәсіби білімі мен біліктілігіне сәйкес келмейтін іс-шараларға қатыстыру.* ДІК жолдаған Ұсынымдарда АТТ мүшелерін тақырыптық бағыттар бойынша бөлу ұсынылған.⁵⁹ Алайда, өңірлерді негізгі бағыт бойынша мамандардың тапшылығына орай, АТТ мүшелері бірнеше бағытта жұмыс жүргізе береді. Сарапшылардың айтуынша, АТТ мүшелері қатысатын іс-шаралардың 40% жуығы жоспарда болмайды, сондай-ақ жоспарсыз жіберілген маман тікелей өзіне қатысы жоқ іс-шараға қатысып келуі мүмкін (Нұр-Сұлтан қаласы, Маңғыстау облысы);⁶⁰

- *АТТ мүшелерінің коммуникативтік дағдыларының жеткіліксіз деңгейде болуы.* Кез келген маманның әртүрлі аудиториямен еркін жұмыс жүргізуге, өз ойларын вербалды және вербалды емес әдістер арқылы жеткізуге дайындығы бола бермейді;

- *АТТ құрамындағы кәсіби теолог мамандардың қатарын барынша көбейту мақсат етіледі.* Оның басты себептерінің бірі – Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2018-2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаның «2020 жылға дейін ақпараттық-түсіндіру топтарын теолог-мамандармен қамтамасыз етілу дәрежесін 80% дейін жеткізу» индикаторы бойынша белгіленген мақсатты орындау.⁶¹

АТТ-ның негізгі міндеті – тұрғындарға сауатты түрде дін саласындағы мемлекеттік саясатты түсіндіру, толерантты ой-сананы нығайту, радикалды ағымдар ықпалына қарсы иммунитет қалыптастыру. Осы ретте теологтар АТТ алдына қойылатын барлық міндеттер кешенін қаншалықты тиімді жүзеге асыруға қабілеті жеткілікті деген сұрақ туындайды. Әлеуметтік желілердегі теологтардың ой-пікірлеріне жүргізілген шағын талдау бойынша олардың ең алдымен исламды насихаттауға мақсатталатыны, сондай-ақ қарапайым адам түсіне бермейтін ислам терминологиясын қолданатыны анықталып отыр.

Сонымен, ақпараттық-түсіндіру топтары мүшелерінің дайындық деңгейіне жасалған талдау бойынша келесідей ерекшеліктер анықталды.

Өңірлердің басым көпшілігі АТТ-ның сапалық құрамын жасақтау бойынша ҚР АҚДМ ДІК Ұсынымдарын басшылыққа алады. Өңірлердегі АТТ құрамын сапалық және сандық тұрғыдан талдау негізінде келесідей тенденциялар айқындалды:

- жекелеген өңірлерде дінтанушылар немесе өзге мамандармен салыстырғанда теологтардың сан жағынан басымдығы байқалады. Бұл тенденция әсіресе Қазақстанның батыс және оңтүстік өңірлеріне тән. Мәселен, бұл ерекшелік келесідей өңірлердің пайыздары бойынша байқалады: БҚО – 16%, Алматы облысында – 13%, Ақтөбе облысында – 22%, Жамбыл облысында – 23%, Түркістан облысында – 22%, Қызылорда облысында – 20%, Қостанай облысында – 17%. Сондай-ақ, сарапшылар тарапынан АТТ құрамындағы орыс тілін меңгерген теологтар мен имамдардың тапшылығы туралы көп айтылады;

- өңірлік АТТ құрамдарында мемлекеттік қызметкерлер пайызының көптігі, кейбір өңірлерде олардың саны 40% дейін жетеді (ШҚО, СҚО, Алматы, Ақмола облыстары);

- христиандық бағыттар бойынша мамандардың жетіспеушілігі. Жалпы алғанда, олардың саны республика бойынша 7% аспайды;⁶²

59 Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

60 Эксперттік сұхбаттар материалдары, 2020 ж.

61 <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000124>

62 «Парасат» КЭО 2018 жылдың қыркүйегінен қазанына дейінгі кезеңде АТТ мүшелерін дайындау және қайта дайындау курсының нәтижелері бойынша Қорытынды анықтамасы.

- бүгінгі таңда АТЖ-ның бағыттары бойынша кәсіби түрде тұрғындарды ақпараттандыру үшін БАҚ өкілдерінен, блогерлерден, қаламгерлерден тұратын өңірлік журналистік пулдар жасақталмаған. Жалпы, АТТ құрамына тартылған БАҚ өкілдерінің саны тек 3,5% құрайды;

- Өңірлердегі АТТ мүшелерінің санын анықтау бойынша, сонымен қатар, өңір тұрғындарының мәдени-тілдік талғамдары тұрғысынан АТТ құрамын ескерудің біркелкі тәсілінің болмауы;

- сарапшылар тарапынан республикалық және облыстық АТТ мүшелерінің сапалық құрамын күшейту, дәріскерлердің біліктілігін арттыру бойынша өзгерістерге оң баға берілуде, сондай-ақ аудандық АТТ мүшелерінің дайындық деңгейлерін арттыру қажеттілігі аталады;

- сарапшылар дәріскерлерді белгілі бір бағыттар сәйкес мамандандыру және сол бойынша іс-шараларға қатыстыру барысында ҚР АҚДМ ДІК Ұсынымдарын ұстану қажеттілігін ерекше атады.

2.2 Ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметтік тиімділігін арттыру

АТТ мүшелерінің біліктілігін арттыру жұмысы дін саласындағы қызметтің мақсаты мен міндеттеріне қол жеткізу үшін арналған тиімді құралдардың бірі болып есептеледі. Сол себепті республикалық және өңірлік деңгейлерде оқыту курстары ұйымдастырылады, сондай-ақ АТТ мүшесі кәсіби және тұлғалық құзыреттілігін арттыру бағытындағы жеке ізденістері арқылы білімін шыңдайды.

Адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмысын ұйымдастыру бойынша ДІК-ның Әдістемелік ұсынымдарына сәйкес, АТТ мүшелерін оқыту және біліктілігін арттыру жұмысында негізгі ретінде келесідей принциптер белгіленді:⁶³

1. Оқыту іс-шараларын жүйелік пен кезеңділік принциптері негізінде және бекітілген кестелерге сәйкес ұйымдастыру (кем дегенде жартыжылдықта 1 рет өткізу);

2. Оқытудың әртүрлі форматтары мен әдістерін пайдалану;

3. Оқу материалдарын қабылдауға оңай, түсінікті, тәжірибеде пайдалы болатындай әзірлеу, бөлінетін уақыт пен оқыту ұзақтығын тиімді жоспарлау;

4. Оқыту бағытында ұсынылған контент пен материалдарға сүйену;

5. АТЖ барлық бағыттары бойынша білікті мамандарды, сондай-ақ дін саласындағы мемлекеттік саясатты жергілікті деңгейде тікелей жүзеге асыруға жауапты мамандарды қатыстыру;

6. Оқыту мен біліктілік арттыру шараларын бірыңғай алгоритм бойынша ұйымдастыру (ДІБ ұсыныстары – ДІК-мен оқыту бойынша типтік бағдарламасын әзірлеу – ЖАО деңгейінде тиімді жүзеге асыру).

Өңірлік деңгейде оқыту мен біліктілік арттыру бойынша жауапты ұйым ретінде дін істері/ішкі саясат/қоғамдық даму басқармалары жанындағы ДМЗО мекемелерін бекіту қажет.

Осы ретте ҚР АҚДМ ДІК тарапынан АТТ мүшелерінің біліктіліктерін арттыру бойынша негізгі принциптер соңғы жылдары нақты айқындалып, солардың негізінде республикалық және өңірлік деңгейлерде біліктілік арттыру жүйесі күннен-күнге дамып келетіндігін ерекше атап кетуге болады.

Біліктілік арттырудың республикалық деңгейі

2018-2019 жылдары ҰҚК Академиясы жанындағы Антитеррористтік орталығы базасында АТТ мүшелеріне арналған «Терроризм мен діни экстремизмнің профилактикасы барысында ақпараттық әсер ету технологиялары» тақырыбы бойынша біліктілік арттыру курстары ұйымдастырылды. Нәтижесінде, 2018 жылы – 148 маман, 2019 жылы – 158 маман курстарға қатысып шыққан.⁶⁴

Жалпы алғанда оқыту мерзімі 2 аптаны құрады. Курс теориялық және практикалық оқыту түрлеріне бөлінген. Негізінен ақпараттық әсер ету технологияларына, соның ішінде әлеуметтік желілерде жұмыс жүргізу, дәріскерлік шеберлікті арттыруға тақырыптары бойынша өткізілген (аудиторияға әсер ету шеберлігі, вербалды емес әдістерді, яғни мимиканы, дене қимылдарын, дауыс ырғағын ұтымды пайдалану және т.б.). Теориялық курс аяқталған соң, үйренген дағдыларды бекіту мақсатында тыңдаушылар эксперттік комиссияның қатысуымен АТЖ бойынша қала ұйымдарында практикалық сабақтар өткізді.

63 Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

64 ҚР Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2018-2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны орындау туралы есебі.<http://knb.gov.kz/ru/article/otchet-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeystviyu-religioznomu-1> (қаралған күні: 26.07.2020 ж..)

Барлық өңірлік сарапшылар ҰҚК Академиясы жанындағы Антитеррористтік орталығы базасында өткізілген курстардың ұйымдастыру деңгейін жоғары бағалады.⁶⁵ Атап айтқанда, сарапшылар келесідей артықшылықтарды атады:

- оқытушылардың, әсіресе дінтану, психология, ораторлық шеберлік, қазіргі заманғы әсер ету технологиялары бойынша дәріскерлердің жоғары кәсіби деңгейі;

- 2019 жылдан бастап қазақ тілінде оқыту курстардың енгізілуі тыңдаушылардың білім сапасы едәуір артуына әсер етті;

- қазіргі уақытта ҰҚК Академиясының антитеррористтік орталығы базасында өткізілетін курстарға ДІБ және оларға бағынысты коммуналдық мекемелердің қызметкерлері қатысады, ал олар өңірлердегі АТТ мүшелерінің жалпы санының тек 10% құрайды. Осы орайда, АТТ мүшелерінің басым көпшілігі аталған курстармен қамтылмай отыр. Мысалы, 2019 жылы ҰҚК Академиясының антитеррористтік орталығы базасында Батыс Қазақстан облысынан АТТ-ның 6 мүшесі оқыған. Олардың бәрі ДІБ, МБК қызметкерлері болып табылады.⁶⁶ Сондай-ақ, аталған курстарға бұрын қатысып келген мамандарды қайта жіберу жағдайлары орын алып келуде.

Осыған орай, сарапшылар тарапынан АТЖ-ның мемлекеттік маңыздылығын және ҰҚК Академиясының антитеррористтік орталығы базасында курстардың жоғары кәсіби деңгейде ұйымдастырылуын ескере отырып, аталған курстарға келісім-шарт негізінде жұмыс жасайтын АТТ мүшелері қатысуына жағдай жасау ұсынылды. Қазіргі кезде аталған мәселе бойынша ұйымдастыру сипатындағы қиыншылықтар, яғни іс-сапар шығындарын қаржыландыру қажеттілігі, АТТ мүшелерінің негізгі жұмыс орындарынан босату кедергілері орын алуда.

Сонымен бірге, 2018 жылдан бастап ҚР АҚДМ қолдауымен «Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» КеАҚ-тың мемлекеттік гранты аясында «Дін мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарының мүшелерін даярлау және қайта даярлау жұмыстарын ұйымдастыру» әлеуметтік жобасы іске асырылуда. Жобаның мақсаты – мақсатты топтар арасында өткізілетін АТЖ сапасын арттыру, профилактикалық жұмыстарға инновациялық әдістерді енгізу, дәріскерлерді оқыту арқылы АТТ мүшелерінің әлеуетін күшейту.

2018/2019 жылдары аталған әлеуметтік жобаны «Парасат» кеңес-әдістемелік орталығы (Өскемен қаласы) орындады. Орталық тарапынан әлеуметтік жобаны жүзеге асыру кезінде төмендегі негізгі міндеттер белгіленді:

1. тұрғындар арасында профилактикалық ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын өткізу бойынша АТТ-ның кәсіби қызметтік бірыңғай әдіснамалық және әдістемелік стандартын құру;

2. кешенді, пәнаралық және конфессияаралық ұстанымдар негізінде барлық деңгейдегі АТТ мүшелерінен жоғары білікті дәріскерлер дайындау.

Осы орайда, «Парасат» орталығының қорытынды бағдарламалық есептерін, expertтік сұхбат материалдарын кешенді талдау негізінде «Дін мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарының мүшелерін даярлау және қайта даярлау жұмыстарын ұйымдастыру» әлеуметтік жобасын жүзеге асыру нәтижелеріне SWOT-талдау өткізілді.⁶⁷

9 кесте

«ПАРАСАТ» ОРТАЛЫҒЫНЫҢ ЖҰМЫСТАРЫ БОЙЫНША SWOT-ТАЛДАУ («ДІН МӘСЕЛЕЛЕРІ БОЙЫНША АҚПАРАТТЫҚ-ТҮСІНДІРУ ТОПТАРЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІН ДАЯРЛАУ ЖӘНЕ ҚАЙТА ДАЯРЛАУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ» ӘЛЕУМЕТТІК ЖОБАСЫНЫҢ 2018-2019 ЖЫЛДАРЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ НӘТИЖЕЛЕРІ)

КҮШТІ ЖАҚТАРЫ

Дін мәселелері бойынша АТТ мүшелерін даярлау және қайта даярлаудың Тұжырымдамасы әзірленді.

ӘЛСІЗ ЖАҚТАРЫ

Оқыту курстарына АТТ-ның 637 мүшесі қатысты, бұл еліміздегі АТТ мүшелерінің жалпы санының 26% ғана құрайды.

65 Expertтік сұхбаттар материалдары, 2020 ж

66 Батыс Қазақстан облысының 2018-2019 жылдар бойынша АТТ жұмысының есептері

67 «Парасат» орталығының қорытынды бағдарламалық есебі <https://www.cisc.kz> .(қаралған күні: 26.06. 2020 ж.)

Оқу бағдарламасы келесідей ұстанымдарға негізделді: АТТ мүшесінің құзыреттілігін кешенді түрде қалыптастыру; теория мен тәжірибені байланыстыру; АТЖ өткізу бойынша барлық тиімді әдістемелерді меңгеру; өңірлік ерекшеліктерді ескеру.	Мемлекеттік грант бойынша техникалық шарттарға сәйкес біліктілік арттыру курстары күнтізбелік жылдың наурыз-қараша айларының аралығында жүргізілді. Сол себепті, бір жылдық жүктеме 8 айда өткізіліп, желтоқсан-наурыз аралығындағы кезең жұмыс кестесіне кірмеді.
«АТТ мүшелеріне қатысты құзыреттіліктердің тізімі» әзірленді.	Шақырылған дәріскер-сарапшылардың курс барысында жинақтаған тәжірибелерін одан әрі тұрақты пысықтауға мүмкіндіктері жоқ.
4 модуль және 40 академиялық сағаттан тұратын оқу бағдарламасы әзірленді.	40 сағаттық бір курс орта есеппен 4 күн жүргізіліп, физикалық жағынан шыдамдылықты талап етеді, материалды толыққанды және сапалы игеруге кедергі келтіреді.
Ақпараттық-әдістемелік оқу құралы құрастырылып, 2 000 данасы үлестірілді.	Кейбір топтағы тыңдаушылар саны 75 адамға дейін жетіп, шағын топтарда өткізілетін практикалық дағдыларды игеруге кедергі келтірді.
«Парасат» орталығымен үш сатылық кіру рұқсаты енгізілген (барлық қолданушылар/авторизациядан өткен АТТ мүшелер/ сайт администраторлары), YouTube-каналына қосылған, сондай-ақ арнайы дәрістер, презентациялық және әдістемелік материалдар жүктелген www.irgcenter.kz сайты құрылды. 2019 жылдың соңғы ақпараты бойынша «Парасат» орталығының бейнеөнімдері осы интернет-ресурс арқылы 28 725 рет қаралған	YouTube каналына жүктелген бейне-дәрістердің көпшілігінде көрілімдер саны төмен. АТТ мүшесі И. Беркимбаеваның «Шешендік өнер. Топ алдында сөз сөйлеу дағдыларын әрі қарай жетілдіру» тақырыбындағы онлайн-дәрісі. https://www.youtube.com/watch?v=4bAQOexjBvE . Көрілімдер саны – 118. РАТТ мүшесі, сарапшы-теолог Т.Талдыбаевтың «Исламдағы такфир мәселесі» тақырыбындағы онлайн-дәрісі. https://www.youtube.com/watch?v=HJoFACPiBmc . Көрілімдер саны – 213. РАТТ мүшесі, сарапшы-теолог Р. Чингужановтың «Діннің адамға әсері. Радикалдану себептері» тақырыбындағы онлайн-дәрісі. https://www.youtube.com/channel/UCs2VK1uAYbd5vskukp-aMfA?view_as=subscriber Көрілімдер саны – 608
27 дәріскерден тұратын білікті оқытушылар құрамы шақырылды: РАТТ мүшелері, дәріскерлердің ғылыми дәрежесінің болуы – 100%.	Бастапқыда 27 дәріскер шақырылды. Қатысқан дәріскерлер саны – 19 (70%), соның ішінде белсенді (3 реттен артық) қатысқандар – 4.
Курс соңында тестілеу және практикалық тапсырма түріндегі міндетті қорытындылық аттестация өткізілді. Аттестациядан өтпеген тыңдаушыларды АТТ құрамынан шығару ұсынылады.	Курстарға арналып құрастырылған материалдар одан әрі өңірлік іс-шараларда қолданылмайды, себебі олар «Парасат» орталығының зияткерлік меншігі болып табылады.
АТТ мүшелеріне аттестация өткізуге арналған материалдар әзірленді (тесттер, кейстер).	Оқыту барысында біліктілік арттыру курсының тыңдаушыларымен артикуляция өткізілген жоқ.
Барлық деңгейдегі АТТ мүшелерінің бірыңғай электрондық базасы құрылды.	

5 номинация бойынша республикалық байқау өткізілді: үздік дәріскер, спикер және т.б. Байқауға қатысушылар YouTube каналына жүктеуге арналған бейнероликтер дайындады, эссе жазды, аудитория алдында ашық дәріс өткізді. Байқауға АТТ-ның 85 мүшесі іріктеліп қатыстырылды.

«Парасат» орталығы АТТ мүшелерін толыққанды қамту мақсатында өңірлерде арнайы көшпелі біліктілік арттыру курстарын ұйымдастырды.

МҮМКІНДІКТЕРІ

Әлеуметтік жобаны грант негізінде жүзеге асыру бәсекелестік ортаның қалыптасуына, соның нәтижесінде біліктілік арттыру курстарының сапалы ұйымдастырылуына ықпал етеді.

Азаматтық қоғамның дамуы.

Біліктілік арттыру курстарын ұйымдастыру және өткізу кезінде бюрократиялық кедергілердің ықпалын азайту мүмкіндіктері.

ҚАУІП-ҚАТЕРЛЕР

Орындаушының өз ұстанымы мен түсінігі негізінде оқытуы кей кезде дін саласындағы АТЖ бойынша мемлекеттік саясаттың мақсаты мен міндеттеріне сәйкес келмеуі мүмкін.

Орындаушының өзіне тиесілі мүмкіндіктер бойынша шектеулі болуы (оқытушылар құрамы, материалдық ресурстар бойынша).

Өзге Орындаушы әлеуметтік жобаны жеңіп алған жағдайда біліктілік арттыру курстары барысында мазмұндық жағынан жинақталған тәжірибе бойынша сабақтастықтың сақталмауы.

Жалпы алғанда, өңірлік сарапшылар тарапынан «Парасат» орталығы өткізген дін мәселелері бойынша АТТ мүшелерін даярлау және қайта даярлау курстарына оң баға берілді. Атап айтқанда, сарапшылар келесідей ұтымды жақтарға назар аударды:⁶⁸

- АТЖ-ның жекелеген бағыттары бойынша дәрістер кәсіби тұрғыдан өте жоғары деңгейде өтті, оның ішінде интернет желілерінде жұмыс жүргізу (тартымды пост жариялау, тікелей эфирде сөйлеу техникасы және т.б.), ораторлық шеберлік, теология негіздері;

- христиандық бағыттар бойынша өзекті ақпарат ұсынылды (дәріскер О. Гайко). Сарапшылардың пікірінше, елімізде АТТ мүшелеріне арналған неохристиандық қозғалыстар туралы өзекті ақпараттың тапшылығы әрдайым байқалады;

- әр түрлі өңірлерден келген АТТ мүшелеріне өзара тәжірибе алмасуға жағдай жасалды;

- АТТ мүшесінің дағдыларының, білімінің, тәжірибесінің деңгейін анықтау мақсатында аттестация өткізілді;

- «Жалынды іскер жастар», «Креативті тұлға», «Парасатты тұлға» және т.б. номинациялар бойынша республикалық байқау өткізіліп, марапаттар берілді. Аталған шара АТЖ сапасын күшейтуге және АТТ мүшесінің беделін арттыруға өз үлесін тигізді. Көптеген өңірлер облыс аумағында осындай шаралар өткізуді жоспарлап отыр.

Сонымен қатар, сарапшылар тарапынан біліктілік арттыру курстарын одан әрі жетілдіру бойынша ұсыныстар айтылды:

- ақпараттық және әдістемелік материалдарды жүйелі түрде жаңартып отыру керек. Біліктілік арттырудың келесі кезеңіне өткен жағдайда көптеген оқыту материалдары жаңартылмағаны байқалады;

- тиімді талдау жүргізу қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған арнайы курстарды енгізу. Бүгінгі күні ақпараттар легінің өсуі байқалуда, ал олармен жұмыс жасай білу – бұл жекелей құзыреттілікті талап етеді. Сарапшылар атап өткендей, АТТ мүшелерінің көпшілігінде талдау жұмысын жүргізу қабілеттері жеткіліксіз;

- мемлекеттік тілде берілетін сабақтар санын ұлғайту қажет;

- оқу бағдарламасына практикалық психология бойынша арнайы курс қосу керек;

- спикерлерді одан да қатаң таңдау арқылы өткізіп, талаптарды күшейту қажет. Кейбір спикерлер тақырыптарын терең білмеген немесе АТЖ барысында тиімсіз материалдарды ұсынды;

- біліктілік арттыру курстарына қатысатын мамандарды ротациялау. Кейбір өңірлерден біліктілік арттыру курстарына АТТ-ның белгілі бір мүшелері, негізінен ДІБ мен ДМЗО қызметкерлері ғана жіберіліп отырады;

- АТТ мүшелерін біліктілік арттыру шараларымен қамту деңгейін арттыру. Біліктілік арттыру курстарына қатысушылардың саны өңірлер бойынша әр түрлі болып келеді. Мәселен, егер ШҚО-да АТТ мүшелерінің 44% қатысқан болса, БҚО мен Ақтөбе облысында тек 13% қамтылған.⁶⁹

2020 жылдың наурызынан бастап «Дін мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарының мүшелерін даярлау және қайта даярлау жұмыстарын ұйымдастыру» әлеуметтік жобасын «Қазақстан Республикасында терроризм мен экстремизм мәселелерін зерттеу орталығы» қоғамдық қорының мамандары іске асырып келеді.

Аталған қоғамдық қоры биылғы жылы екі әдістемелік оқу құралын әзірлеуді, АТТ мүшелеріне тарату мақсатында дәрістер контентін (17 дәріс) дайындауды, «Antiterr» YouTube каналына жүктеуге арналған 5 бейнедәріс түсіруді, сондай-ақ көшпелі оқыту курстарын өткізуді жоспарлады.⁷⁰

Оқыту шараларын 2020 жылдың 8 айында (наурыз-қазан) өткізу көзделіп отыр. Біліктілік арттыру курстарымен әр өңірден кем дегенде 70 АТТ мүшесі қамтылады.⁷¹ Қазіргі таңда аталған әлеуметтік жоба жүзеге асырылуда. СҚО, Қостанай және Қарағанды облыстарының АТТ мүшелеріне арналған курстар ұйымдастырылды (22, 24, 26 маусым күндері). АТТ-ның мүшелері үлестірмелі материалдармен қамтамасыз етіліп, оқыту курстары Zoom платформасы арқылы жүргізілді.⁷²

Жалпы алғанда, грант иеленуші ұйымдардың («Парасат» КӨО, «Қазақстан Республикасында терроризм мен экстремизм мәселелерін зерттеу орталығы» ҚҚ) қолжетімді құжаттарын, сондай-ақ expertтік сұхбат материалдарын талдау нәтижелері бойынша «Дін мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарының мүшелерін даярлау және қайта даярлау жұмыстарын ұйымдастыру» әлеуметтік жобасын жүзеге асыру жұмыстарының күшті және әлісіз жақтары айқындалып отыр.

Соларды ескере отырып, республикалық деңгейде қалыптасқан біліктілік арттыру жүйесіндегі кейбір ұстанымдарды өзгерту ұсынылады. Біріншіден, біліктілік арттыру шараларына қойылатын міндеттер ұзақ мерзімдік сипатта болып, сабақтастық сақталуы қажет. Ол үшін ұзақ мерзім бойы грант негізіндегі әлеуметтік жобаның бір орындаушысы болғаны абзал. Екіншіден, спикерлер ретінде РАТТ мүшелерін, танымал ғалымдарды, тренинг өткізу және әлеуметтік желілерде жұмыс жүргізу бойынша мол тәжірибесі бар мамандарды шақыру. Үшіншіден, оқыту курстарымен АТТ-ның барлық мүшелерін қамту. Біліктілік арттыру курстарын ұйымдастырушылар әрдайым заманауи және өзекті ақпараттық контент әзірлеп, оларды жұмыс барысында тиімді пайдалану үшін курстарға қатысқан АТТ мүшелеріне үлестірулері қажет.

Біліктілік арттырудың өңірлік деңгейі

Өңірлік ДМЗО сияқты мекемелердің базаларында АТТ мүшелеріне арналған біліктілік арттыру бойынша іс-шаралар тұрақты түрде жүзеге асырылады. ҚР АҚДМ ДІК өңірлік ДІБ-дан жинақталған ұсыныстар мен ұсынымдар негізінде оқыту семинарлардың типтік бағдарламасын жыл сайын әзірлеп, оларды облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктеріне жұмыста пайдалану үшін жолдайды.

Expertтік сұхбаттар барысында өңірлерде өткізілетін оқыту семинарларының кезеңдері әр түрлі болып келетіні анықталды. Сарапшылардың айтуынша, облыс деңгейінде жылына 2-5 рет біліктілік арттыруға бағытталған 2 күндік семинарлар өткізіліп, оған аудандық және қалалық АТТ мүшелері қатысады. БҚО жылына 5 семинар мен тренинг ұйымдастыратын болса, Қызылорда облысында тоқсан сайын өткізіледі, ал Маңғыстау облысында оқыту шаралары жылына 2 рет жүргізіледі.

69 «Парасат» орталығының қорытынды есебі <https://www.cisc.kz> (қаралған күні: 26.06.2020 ж.)

70 «Қазақстан Республикасында терроризм мен экстремизм мәселелерін зерттеу орталығы» қоғамдық бірлестігінің үкіметтік емес ұйымдар үшін жарияланған грант байқауына қатысу өтініші <https://www.cisc.kz> (қаралған күні: 21.06.2020ж.)

71 Сол жерде

72 <https://zanmedia.kz/42000/obuchayushhij-kurs-dlya-chlenov-informatsionno-razryasnitelnyh-grupp-po-voprosam-religij/> (қаралған күні: 06.08. 2020ж.)

Оқыту іс-шараларының мақсаты – АТТ мүшелерінің кәсіби сауаттылығын, АТЖ-ның профилактикалық және әдрестік бағыттары бойынша практикалық дағдыларын күшейту.

Оқытудың негізгі бағыттары:

- ДДА идеологиясы таралуының профилактикасы бойынша АТТ мүшелерінің кәсіби құзыреттіліктерін арттыру;

- жаңа әдістер мен жұмыс форматтарын қолдану. Мысалы, Маңғыстау облысында көршілес елдердің тәжірибелері зерттеліп келеді (Ресей, Түркия, Өзбекстан, Қырғызстан);

- аудиториямен жұмыс жүргізудің жаңа технологиялары мен әдістерін, ораторлық шеберлік дағдыларын игеру;

- өзекті ақпараттар жөнінде хабардар болу (заңнама саласы, дәстүрлі емес діни ағымдар, жаңа христиандық бірлестіктер бойынша);

- қазақ мәдениетіндегі дүниетанымдық құндылықтарымен терең танысу. Қарағанды облысында оларды өзекті мысалдар негізінде түсіндіру үшін «Рухани жаңғыру» орталығының қызметкерлері шақырылады;

- интернет-ресурстарда жұмыс жүргізу дағдыларын игеру, соның ішінде «Kazdream Technologies» компаниясы әзірлеген аналитикалық интернет картаның жұмысымен жақын танысу.

Курстар аяқталған соң, қорытынды тапсырмалар орындалып, аттестация өткізіледі және сертификаттар табысталады.

Республикалық деңгейде АТТ мүшелерін даярлау және қайта даярлау тәжірибесін негізінде өңірлерде оқыту шараларын ұйымдастыру бойынша едәуір оң тәжірибесі жинақталып, оларды өткізу жүйесі жөнінде сарапшылар тарапынан келесідей баға берілді:

- дәріскерлер мен жаттықтырушылар ретінде білікті дінтанушылар, теологтар, психологтар, әлеуметтанушылар, РАТТ мүшелері, сондай-ақ мемлекеттік органдардың қызметкерлері, «Жусан» арнайы операциясына қатысқан мамандар, сотталушылармен жұмыс жасайтын мамандар шақырылады. 2019 жылы курстарға дәріскер ретінде РАТТ мүшелері Л.С.Шакимова (психолог), Р.С.Иржанов (саясаттанушы), Р.М.Сыздықов (теолог), А. Абдрасилова (дінтанушы), С. Муканова («Жусан» бағдарламасының психологы), Б. Отарбаева, О.А.Гайко, Г.Н. Новикова, Б.Р. Шериязданов, М. Мадиярова және т.б. білікті мамандар шақырылған. Сонымен бірге, 2020 жылы АИК, «Контр», «Кибернадзор» жүйелерінде жұмыс жүргізу бойынша біліктілік арттыру мақсатында «Kazdream Technologies» компаниясының өкілі дәрістер өткізген;

- оқыту семинарларында АТЖ-ның келесідей өзекті бағыттары қамтылғанын атауға болады: «Ораторлық өнер: мәдениет және технологиялар» (Қызылорда облысы), «Діни экстремизм мен терроризмнің профилактикасы бағытындағы әлеуметтік желілер мен өңірлік БАҚ-тың орны», «Деструктивтік діни ағымдардың өкілдерін реабилитациялау әдістері» (ШҚО), «Терроризм мен діни экстремизмнен сақтандыру шараларына ақпарат арқылы әсер ету технологиялары» (БҚО);

- аудандық АТТ мүшелерін толыққанды қамту және ресурстарды үнемдеу мақсатында оқыту шаралары көшпелі форматта өткізіледі. Мәселен, ШҚО бойынша 2019 жылдың 1-ші жартыжылдығына жоспарланған 12 оқыту іс-шаралардың 4-уі облыс орталығында (Өскемен қаласы) және аудан орталықтарында 8 семинар өткізілген;

- максималды тиімділікке қол жеткізу мақсатында ҚҚО, БАҚ қызметкерлеріне, имамдар мен теологтарға бөлек форматта арнайы оқыту топтары құрылады (БҚО, ШҚО, Ақмола облысы және т.б.);

- дін саласына қатысты заңнамаларда және құқық қолдану практикасында орын алған өзгертулер туралы АТТ мүшелерін ақпараттандыру бойынша шараларға құқық қорғау органы қызметкерлері шақырылады.

Сарапшылар тарапынан оқыту шараларының тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар жасалды:

- уақыт пен бөлінетін қаражатты тиімді пайдалану мақсатында жарты күндік және бір күндік қысқа мерзімдік оқыту іс-шараларын өткізбеу;

- оқыту семинарларына интернет-технологиялар саласы бойынша мамандарды шақыру. Әлеуметтік желілердегі аккаунттарға жасалған талдау бойынша негізінен тұрғындарды өткізілген жұмыстар туралы ақпараттандыру жүргізілетіні, тек кейбір АТТ мүшелері ғана интерактивті форматында жұмыс атқарып, посттар жазатыны анықталды;

- семинар тақырыптары қайталанбай өткізуді қадағалау қажет. Тәжірибе алмасу үшін өзге өңірлердің АТТ мүшелерін шақыру;

- оқыту іс-шараларымен барлық АТТ мүшелерін, әсіресе шалғай аудандардың мамандарын қамту қажет. Мысалы, БҚО бойынша 2018 жылы біліктілік арттыру курстарымен өңірлік АТТ мүшелерінің 28% қамтылған.⁷³ Қостанай облысында 2019 жылы АТТ мүшелерінің 65% оқыту семинарларына қатысқан;⁷⁴

- оқыту іс-шараларының форматтары мен әдістерін өзектендіру қажет. Шаралардың негізгі форматтары – интерактивті құралдармен қамтамасыз етілмеген дәстүрлі дәрістер мен кездесулер. Осыған орай, оқыту шаралардың форматы инновациялық интерактивті әдістердің қалыптасуына бағытталмаған.

Жамбыл облысы Шу ауданындағы «Зайырлылық және дінтану негіздері» пәні оқытушылары мен АТТ мүшелеріне арналған оқыту семинарының скриншоты, 2019 жылдың 28-30 қазаны ⁷⁵

Мамандардың өзіндік ізденістер негізінде біліктілік арттыруы

Эксперттік сауалнама көрсеткендей, АТТ-ның белсенді мүшелері өз жұмысына қызығушылықпен қарайтын мамандар болғандықтан, олар кәсіби шеберліктерін шыңдауды мақсат етіп отырады. Бүгінгі таңда дінтанулық және құқықтық сауаттылықты, ораторлық шеберлікті арттыруға бағытталған көптеген бейнематериалдар интернет ресурстарда қолжетімді. Көптеген өңірлердің сарапшылары айтуынша, діни жағдайдың қарқынды өзгеруіне байланысты АТТ-ның көптеген мүшелері өз жұмысында жоғары тиімділікке қол жеткізу мақсатында іс-шаралар өткізу техникасы, риторика, ақпараттық сауаттылық бойынша бейнематериалдарды қарап, өздігінен білімдерін жетілдіруде.

Сарапшылар белсенді түрде «Kazislam» ақпараттық интернет-порталын пайдаланады, өйткені оның парақшаларында қазақ халқының дәстүрлі құндылықтары, мемлекеттің конституциялық принциптері, деструктивті және радикалды діни ағым идеяларын әшкерелеу бойынша материалдар жарияланып тұрады. 2019 жылы «Kazislam.kz» порталы 4 мыңнан астам ақпараттық-талдамалы материалдар, электронды кітаптар, бейнематериалдар, инфографикалар және өзге де танымдық материалдар жариялады.⁷⁶ Ағымдағы жылдан бастап порталдың мобильдік қосымшасы жұмыс жасауда.

⁷³ Батыс Қазақстан облысының 2018-2019 жылдар бойынша АТТ жұмысының есептері.

⁷⁴ Қостанай облысының 2019 жыл бойынша дін саласында жүргізілген АТЖ туралы есебі

⁷⁵ dini.zhambyl.gov.kz/ru/proveden-obuchayushhij-seminar-dlya-dlya-uchitelej-predmeta-svetskost-i-osnovy-religiovedeniya-i-chlenov-informatsionno-razyasnitelnyh-grupp-v-sfere-religii/ (қаралған күні: 06.08.2020 ж.)

⁷⁶ ҚР Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2018-2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны орындау туралы есебі. <http://knb.gov.kz/ru/article/otchet-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeystviyu-religioznomu-1>. (қаралған күні: 26.06.2020 ж.)

Мамандар тарапынан «KONTR» кітапханасы жүйесінің материалдары белсенді қолданылады. Бұл жүйеге Қазақстандағы ханафиттік мазхабтың даму тарихы, дәстүрлі қазақи құндылықтар және т.б. тақырыптар бойынша 960 ақпараттық материал жүктелген. Кітапхананың пайдаланушылары (72 тұтынушы жазылған) жүйеге рұқсат арқылы кіріп, өздері шығарған материалдарды таратуға және өзге өңірлік ДІБ жариялаған материалдарды пайдалануға мүмкіндік алады.⁷⁷

Пандемияға қатысты шектеулер жағдайында Instagram және Facebook әлеуметтік желілерінде сарапшылардың қатысуымен АТТ мүшелерінің біліктілігін арттыруға арналған онлайн-конференциялар өткізу белсенді жүргізіліп келеді.⁷⁸

ШҚО-ның зерттеу орталығы кәсіби білімді жетілдіру бойынша қызығышулық тудыратын тәжірибені жүзеге асыруда. Мекеме қызметкерлеріне өзекті мәселелерді зерттеуге, білім жетілдіруге, дәріс контентін жаңартуға аптасына бір күн бөлінеді. Сарапшылардың пікірінше, аталған тәжірибе мамандарға қолдағы ақпараттарды жүйелеуге, өзекті мәліметтерді игеру арқылы кәсіби деңгейлерін арттыруға ықпал етеді. Сондай-ақ, АТТ мүшелердің ғылыми дәрежелері бар, кейбірі магистратура, аспирантура және докторантура да білім алуда.

Ақпараттық-түсіндіру жұмысының тиімділігін анықтау индикаторлары. АТТ мүшелерін аттестациялау.

АТЖ-ның тиімділігін бағалау – АТТ-ның жүргізген жұмыстарының сапасын анықтау және арнайы индикатор мен критерийлер арқылы ұсыну. Осы ретте, АТТ-ның жұмысын сандық көрсеткіштер бойынша анықтау тиімді бағалаудың индикаторы болып табылмайтынын түсіну маңызды, яғни іс-шаралар саны мен тұрғындарды қамту көрсеткіштері арқылы жұмыстың тиімділігін көрсету мүмкін емес.

ҚР АҚДМ ДІК әзірлеген Жол картасын жүзеге асыру аясында 2018 жылдан бастап біліктілік талаптарына сәйкесетіндігін анықтау мақсатында өңірлік АТТ мүшелерін аттестациядан өткізу ұсынылған болатын.

ДІК тарапынан АТТ мүшелері қызметінің қорытындыларын шығару (аттестациялау) бойынша арнайы алгоритм ұсынылды.⁷⁹

Қорытынды келесідей критерийлер бойынша шығарылады:

- 1) өткізілген жалпы кездесулер, дәрістер және жеке кездесулер саны, кері байланыстын орнатылуы;
- 2) баспа және электрондық БАҚ беттеріне шығарылған басылымдар, сұхбаттар, комментарийлер саны;
- 3) жергілікті уәклетті органның ұсынымы;
- 4) АТТ жұмыстарының тиімділігін анықтау бойынша өткізілген экспресс-сауалнамалар мен анкеталардың қорытындылары;
- 5) АТТ іс-шарасы жүргізілген орындардан ұсынған пікірлер, сондай-ақ тәуелсіз сарапшылардың берген бағасы.

Төмендегі параметрлер бойынша технологиялық бағалау картасы ұсынылды:

- кезеңділігі (жарты жылда 1 реттен артық өткізген жағдайда);
- жауапты мемлекеттік органды (ДІБ) және жұмысты бағалау бойынша топтың қатысушыларын анықтау (ДІБ, Терроризмге қарсы комиссиялардың отырыстары);
- өңірдің АТЖ бойынша келешек стратегиясын әзірлейтін органды анықтау (Терроризмге қарсы комиссиялардың отырысы), АТТ жұмысы бағалау бойынша операциялық деректер.

Қорытындылай келе, АТТ қызметінің тиімділігі жергілікті уәкілетті органдардың көмегімен Терроризмге қарсы комиссияның отырысында бағаланатын болады.

Бүгінгі күні өңірлерде АТТ мүшелері жүргізетін ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының тиімділігін бағалаудың біршама тәжірибесі жинақталған. Сарапшылар тарапынан келесі индикаторлар аталады:

- АТЖ іс-шаралар өткізілген ұйымдардың пікірлерін талдау;
- іс-шаралар өткізілген мекемелерден одан әрі тұрақты қарым-қатынас орнату жөнінде келіп түскен ресми хаттар. Мысалы, 2019 жылы Маңғыстау облысы әкімдігіне «Өзенмұнайгаз» АҚ, «ҚАЗГОС» және т.б. ұйымдардан іс-шараларды жалғастыру туралы ұсыныстар келген;

77 Сол жерде

78 Г. Раздыкова <https://www.facebook.com/100001176262793/posts/2971919356190577/?sfnsn=mo>,

79 Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

- әрбір іс-шара соңында қатысушылар толтырған сауалнамаларды талдау. СҚО, Маңғыстау облысында шараларды бағалау кезінде қойылатын сұрақтардың саны мен сапасына назар аударылады. Егер сұрақтар мен ұсыныстар болмаса, іс-шара «тиімсіз» өтті деп бағаланады. Сарапшылар шара соңында қойылып, қатысушылардың қызығушылығын тудыратынын сұрақтардың мысалдарын келтірді: «Осындай шараларды менің туыстарыма, достарыма келіп қатысуына бола ма?» «Осындай шараны тағы өткізе аласыз ба?» және т.б.;

- БАҚ-ғы жұмыстың сандық көрсеткіштері ескеріледі: жариялымдар саны, телебағдарламаларға қатысу, әлеуметтік желілердегі белсенділік, АТТ мүшесінің парақшасына тіркелген адамдар саны және т.с.с.

Сарапшылар әділеттілік, жан-жақтылық, ыждағаттылық сияқты принциптерін жүзеге асыру үшін аттестацияға қосымша келесідей индикаторларды қосуды ұсынады:

- АТТ мүшелеріне дәрістер, конспектілер, басылымдар, құрастырылған аудио/бейне және өзге материалдар енгізілген портфолио дайындау;

- өткізілген іс-шаралар санын тіркеп отыру, аталған ақпараттық жұмысқа қатыспайтын мамандарды АТТ құрамынан шығару;

- қосымша бонус ретінде АТТ мүшелерінің әлеуметтік желілерге шығарған басылымдарының санын енгізу;

- өңірлік ДМЗО мекемелерінің сайттарындағы «Пікір айту» бағанасында қалдырған тұрғындардың жазбаларын пайдалану (іс-шараларға қатысушылар сол жерде пікірлерін қалдыруға мүмкіндігі бар);

- АТТ мүшелерінің біліктілік арттыру курстары мен тағылымдамаларға қатысуына, сондай-ақ қосымша білім алуға (аспирантура, магистратурада оқуға) бағытталған қадамдарына назар аудару;

- әрбір іс-шара соңында өткізілетін сауалнамаға дәріскерді бағалау шкаласын енгізу. Бұл тәжірибе Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясында тиімді қолданылуда.

АТЖ тиімділігін бағалау жүйесін дұрыс ұйымдастыру АТТ мүшелерінің жұмыс сапасын тиімді арттыруға және оларды ынталандыруға арналған аса маңызды және қажетті құралға айналатыны сөзсіз.

Сонымен бірге, сарапшылар АТТ мүшелерін аттестация кезінде орын алатын және оңтайландыру қажет ететін бірқатар мәселелер атады:

- осы бағытта сұранысқа ие АТТ мүшелері, яғни аға буын өкілдері (ақсақалдар, еңбек ардагерлері, қыздар жамағатымен жұмыс жасайтын егде жастағы әйелдер) және үкіметтік емес ұйымдардың өкілдері аттестациядан өтпейді. Ал олар болса қоғамның жергілікті көшбасшылары болып саналады, қазақ халқының тарихын, салт-дәстүрлерін және өзге де өзекті тақырыптарды жақсы біледі. Сарапшылар тарапынан осындай мамандардың тапшылығын атап кетті (Маңғыстау облысы);

- аттестация жұмысы жүйелі сипатқа ие емес. Эксперттік сұхбаттарды талдау нәтижесінде, аттестация жылына 1 рет өтеді. Алайда, Маңғыстау облысында 2019 жылы АТТ мүшелеріне аттестация өткізілмеген. Нұр-Сұлтан қаласындағы АТТ-ның мүшесі, орыс православ шіркеуінің өкілі жыл басында өткізілетін аттестация форматы мен сапасына қатысты сұрақтарға жауап бере алмады, яғни АТТ мүшесінің аттестация туралы хабарсыз болу жағдайы оның аттестацияға қатыспағандығын білдіріп отыр. Алайда, Нұр-Сұлтан қаласының өзге мамандары 2018 жылы 2-і кезеңнен тұратын ауқымды аттестация өткізілгенін және соның нәтижесі бойынша көптеген мүшелер АТТ құрамынан шығарылғандығын атап кетті;

- АТТ-ның кейбір мүшелері аттестация қай мекеме тарапынан өткізілгені туралы сұраққа жауап беруге қиналды. ҚР АҚДМ ДІК әзірлеген Ұсынымдарда АТТ қызметінің тиімділігін бағалауды уәкілетті органның көмегімен жергілікті Терроризмге қарсы комиссиялар жүргізуі керек деп көрсетілген. Сондай-ақ, кейбір өңірлердің сарапшылары айтуынша, оларға аттестация қабылдау шарасын дәріскер ретінде шақырылған РАТТ мүшелері жоспарлы оқыту семинардың соңында өткізілді;

- аттестацияның қорытынды нәтижелері мен қойылған бағалар бойынша мамандарды қаржылай марапаттауға негіз жоқ.

АТТ-ның сапасы мен тиімділігін арттыруға бағытталған негізгі құрал болып есептелетін аттестацияның бағыт-бағдарын АТТ-ның мақсаты мен міндеттеріне сәйкестендіру маңызды болуда. Сонымен бірге, аттестация жұмысы ДІБ және ТҚК қызметкерлеріне, АТТ мен мүшелеріне қосымша жұмыс жүктейтін институтқа айналмауы керек.

Тиімді ұйымдастырылған аттестация келесідей мүмкіндіктер береді:

- жетілдіруді қажет ететін салаларды және ұйымдастыру жұмысының әлсіз тұстарын анықтау;
- жүзеге асыру барысындағы қатерлер-кедергілерді азайту;
- аттестацияланған әрбір маманның лауазымына сәйкестігін анықтау;
- АТТ мүшелеріне өткізілетін оқыту бағдарламалардың, семинарлардың және тренингтердің тиімділігін бағалау;
- кәсіпорын немесе мекеме басшысына аттестациядан өткен қызметкерлер бойынша тиісті қорытынды жасау (еңбек ақы көтеру/төмендету және т.б.);
- қызметкерді үнемі өз біліктілігін арттыруға ынталандыру.⁸⁰

Қорытындылай келе, мамандардың біліктілігін арттыру және АТТ-ның тиімділігін жетілдіру бағытына жасалған талдау келесідей ерекшеліктерді айқындағанын атауға болады:

- республикалық деңгейде АТТ мүшелерінің біліктіліктерін арттыру шаралары «Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» КеАҚ-тың мемлекеттік гранты аясында үкіметтік емес ұйымдармен «Дін мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарының мүшелерін даярлау және қайта даярлау жұмыстарын ұйымдастыру» әлеуметтік жобасы арқылы жүзеге асырылуда. Алайда, біліктілік арттыру жұмыстары әр жылдары өзге грант орындаушысымен жүзеге асырылуына орай, АТТ сапалық құрамын арттыру бойынша қойылған мақсат пен міндеттерге әрдайым қол жеткізу қиын екендігін атап кету қажет;
- өңірлік деңгейде де біліктілік арттыру іс-шаралы тұрақты өткізілуде. Алайда біліктілік арттыру шараларымен АТТ-ның барлық мамандары, әсіресе аудандық мүшелері толық қамтылмайды;
- АТТ мүшелерінің көпшілігі магистратура мен аспирантураға түсу, интернет-ресурстарда аудио/бейне материалдарды мақсатты түрде көру арқылы өздігінен біліктіліктерін арттыруда;
- 2018 жылдан бастап Жол картасының тармақтарын орындау мақсатында АТТ мүшелерінің аттестациясы енгізілді. Өңірлерде оны жүзеге асыру бойынша біршама тәжірибе жинақталған. Алайда, АТЖ-ның сапасын арттыру бойынша қойылған мақсаттарға тиімді қол жеткізу үшін аттестация өткізудің формасы мен әдістерін соған сәйкес оңтайландыру қажет. Себебі, аттестация процесі арқылы АТТ дәріскерлерінің кәсіби мамандарға айналуын қамтамасыз ету мақсаты үлкен маңызға ие болып отыр.

2.3 Ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметін оқу-әдістемелік қамтамасыз ету жағдайын талдау

2017-2020 жылдары республикалық деңгейінде жүргізілетін дін мәселелері бойынша АТТ-ның жұмысында қолдануға ұсынылған оқу-әдістемелік материалдарды талдау (ҚР АҚДМ ДІК-нің ашық деректері бойынша).

Жалпы алғанда, оқу-әдістемелік қамтамасыз ету ұғымына АТТ жұмысының тиімділігін жетілдіруге, соның ішінде дәріскерлердің біліктілігін арттыруға, олардың қызметіне ақпараттық және аналитикалық арнайы әдістемелермен көмек көрсетуге бағытталған құралдардың жиынтығы кіреді.

Ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз ету бағыты АТТ іс-шараларын жүзеге асыру барысында пайдаланатын баспа, аудио/бейне өнімдер жинағынан құралады.

Аналитикалық-әдістемелік қамтамасыз ету барысында БАҚ беттеріне мониторинг жүргізу, АТЖ бойынша қажетті аналитикалық және әдістемелік материалдарды құрастыру мен шығару жұмыстары жүргізіледі. Сарапшылардың пікірінше, өңірдің діни ерекшелігін ескеріп, әрбір адрестік топ үшін өзекті дәрістердің тақырыптарын таңдау мақсатында АТТ жұмыстары әлеуметтік зерттеулердің нәтижелері бойынша жоспарлануы қажет.

Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша қайталану орын алмау үшін ҚР АҚДМ ДІК-мен келісілген ақпараттық-анықтамалық материалдарды шығару қажеттігі жөнінде арнайы Әдістемелік ұсынымдарда ескертілді. Өңірлердің өздері әзірлеген материалдар бойынша ҚР АҚДМ ДІК-нен келісім алу міндетті. Ұсынылатын материалдардың мазмұны түсінуге оңай және ұғынықты болуы шарт.⁸¹

ҚР АҚДМ ресми сайтында Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының 2017-2020 жылдарға арналған тұжырымдамасын жүзеге асыру бойынша іс-шаралар жоспарының

⁸⁰ Қызметкерлерді бағалау орталығы <http://assessment-centre.ru/> (қаралған күні: 11.08. 2020 ж.)

⁸¹ Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

қорытынды ақпараттарына сәйкес, Министрлік тарапынан әртүрлі форматтағы ақпараттық-түсіндіру жұмыстары, соның ішінде ақпараттық-әдістемелік қолдау бойынша тиісті іс-шаралар ұйымдастырылғаны көрсетілген.⁸²

Үлестірмелі материалдар

Министрлік жергілікті атқарушы органдармен бірлесіп 160 мың данаға жуық үлестірмелі және әдістемелік материалдар шығарды (иллюстрацияланған бүктемелер, үнпарақтар, брошюралар, флаерлар, дискілер, баннерлер, стендтар және т.б.), оның ішінде атап өтетіндері «Тығырықтан шығу жолы бар!», «Бұны білген жөн! Интернет – арбаушылардың тұзағы», «Жалған діни ұйымдар: тарту әдістері», «Жалған діни ұйымдар: өз құқыңды білуге тиіссің», «Жалған діни ұйымдар: деструктивтік әсер ету белгілері», «Қазақстан Республикасындағы зайырлылық», «Жастарды діни культтар қатарына тартудың психологиялық әдістері», «Жастардың діни культтар қатарына қосылудың алдын алу бойынша педагогтарға арналған ұсынымдар», «Ислам туралы сенімді ақпарат тарататын интернет-ресурстар», «Қазақстан Республикасы – зайырлы мемлекет», «Шынайы жихад – өз кемшіліктерімен күресу», «Деструктивтік діни ағымдардың басты белгілері», «Деструктивтік діни ағымдар қызметінің негізгі әдістері», «Қазақстан Республикасында тыйым салынған террористтік және экстремисттік діни ұйымдардың тізімі».

Үлестірмелі материалдардың мазмұндары Тұжырымдаманың негізгі ережелерін түсіндіруге, мемлекеттің зайырлылығы принциптерін ілгерілетуге, діни экстремизмге қарсы іс-қимыл жұмысын нығайтуға бағытталған. Ақпараттық материалдар профилактикалық және контрпропагандалық іс-шаралар барысында кеңінен пайдаланылып, жалпы білім беру мекемелерінде, жоғары және арнайы орта оқу орындарында, сондай-ақ тұрғындар көп шоғарланатын орындарда таратылды.

ҚР АҚДМ-мен 2019 жылғы жоспарында мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстар шеңберінде тәуелсіз Қазақстанның құндылықтары, еліміздің өркениетаралық және дінаралық диалогқа қосқан үлестері және радикалды идеологияға қарсы атқарылған жұмыстары туралы маңызды әдебиеттерді шығару көзделген болатын. Осы орайда Республикалық бюджеттік комиссия қарауына бюджеттік қаржы бөлу жөнінде өтінімдерді екі мәрте жолданды. Алайда, Комиссия өтінімдер бойынша қаржы бөлуді рұқсат етпегендіктен, 2019 жылы Министрлік тарапынан ұсынылған қоғамдық маңызы бар арнайы әдебиеттер шығарылмады.

Бейнематериалдар

Министрлік пен жергілікті атқарушы органдарының тапсырыстары негізінде дін саласындағы мемлекеттік саясат жөнінде ақпараттандыру мақсатында 1400 астам тақырыптық бейнематериалдар, соның ішінде қысқаметражды фильмдер, әлеуметтік бейнероликтер, бейнесюжеттер және т.б. өнімдер дайындалған. Атап айтқанда, қазақ тілінде «Бабалар рухы», «Қобыз және домбыра», «Не сұмдық?», «Отқа май құю», «Дін мен дәстүр», «Кәпір ұғымы», «Рухани қауіпсіздік», «Террористтік актілердің алдын алу», «Адасқанның алды жөн, арты соқпақ» бейнеөнімдері шығарылса, орыс тілінде «Не доверяй», «Шаг в пропасть», «Джихад это борьба с собой», «Ловушка ДРТ», «Не поддавайся уловкам экстремистов» және т.б. тақырыптар бойынша материалдар дайындалған.

Республикалық және өңірлік телеарналарда, интернет-ресурстарында, танымал әлеуметтік желілерде және барлық өңірлік орталықтарда орналасқан ірі LED-экрандарда аталған бейнеөнімдердің көрсетілімі қамтамасыз етілді.

Қазіргі таңда ҚР АҚДМ-ның есептерінде көрсетілген кейбір материалдар, атап айтқанда «Не сұмдық?»⁸³, «Бабалар рухы»⁸⁴, «Қобыз және домбыра»⁸⁵, «Отқа май құю»⁸⁶ тақырыбындағы бейнеөнімдер Adyrna Ulttyq Portaly атты Youtube-каналында көру үшін қолжетімді. Бейнероликтердің едәуір бөлігі Алматы қаласының Қоғамдық даму басқармасының тапсырысы бойынша дайындалғандықтан «Алматы дін» Youtube-каналына орналастырылған.⁸⁷

82 <https://www.gov.kz/memleket/entities/qogam/documents/details/24370?lang=ru> (қаралған күні: 21.06.2020)

83 «Не сұмдық?» <https://www.youtube.com/watch?v=R7TEvjqTKj0> (қаралған күні: 25.06.2020ж.)

84 «Бабалар рухы» <https://www.youtube.com/watch?v=hSe3-ZProjI> (қаралған күні: 25.06.2020ж.)

85 «Қобыз және домбыра» <https://www.youtube.com/watch?v=kfXEzhu78FM> (қаралған күні: 25.06.2020ж.)

86 «Отқа май құю» <https://www.youtube.com/watch?v=krsZ9Fylw-o> (қаралған күні: 25.06.2020ж.)

87 «Алматы дін» каналы <https://www.youtube.com/channel/UCbg7PnQso5bqiHJ-9v3xHjQ> (қаралған күні: 25.06.2020ж.)

ҚР АҚДМ ақпаратына сәйкес, 2017 жылдан бастап ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің тапсырысы бойынша Ш. Айманов атындағы «Қазақфильм» киностудиясында конфессияаралық және этносаралық келісімді нығайтуға, сондай-ақ Қазақстан халықтарының рухани-адамгершілік құндылықтарын насихаттауға бағытталған «Тюркские народы Казахстана», «Жіп», «Вкус родной земли», «Чуваши халқы», «Казахстан - моя вторая родина», «Ата кәсіп» атты телебағдарламалар шығарылды. 2018 жылдың 30 қарашасында Алматы қаласында «Қазақстанның түркі халықтары» циклы бойынша төрт деректі фильмдерінің тұсаукесері өтті: Берік Жақановтың «Аталар мұрасы», Надира Садуованың «Жіп», Камила Әбделдинованың «Түстің дәмі», Динара Манабаеваның «Чуваштар. Қазақстан – менің екінші отаным». Фильмдер Қазақстанды мекен ететін өзбек, татар, ұйғыр және чуваштар халықтарының өмірі мен мәдениеті жайлы баяндайды.⁸⁸

Қазақфильмнің ресми сайтында www.kazakhfilmstudios.kz аталған деректі фильмдер туралы анықтамалық ақпараттар орналастырылған, алайда оларды тек ақылы түрде ғана көруге болады. Қазақфильмнің Facebook желісіндегі ресми парақшасында⁸⁹ және Ш.Айманов атындағы Қазақфильм киностудиясының Youtube каналында⁹⁰ «Қазақстанның түркі халықтары» циклындағы деректі фильмдер туралы ақпарат жоқ.

«Salem Short Films» YouTube каналына Динара Манабаеваның «Чуваштар. Қазақстан – менің екінші отаным» деректі фильмі бір жыл бұрын жүктеліп, осы уақытқа дейін 3977 рет қаралды және 25 комментарий жазылды.⁹¹

ҚР АҚДМ есептік ақпаратына сәйкес, «Елдегі жастардың экстремисттік және деструктивті діни ағымдардың ықпалына түсу мүмкіндігін азайту мақсатында экстремизмге қарсы жастар қозғалысын ұйымдастыру» жобасы аясында 2 әлеуметтік бейнебаян дайындалып, республикалық және өңірлік телеканалдарда, танымал әлеуметтік желілерде көрсетілді.

Қазіргі уақытта жобаны жүзеге асыру аясында ашылған «STOP EXTREMISM KZ» аккаунттары VK.com⁹² және Facebook⁹³ әлеуметтік желілерінде қолжетімді. 3216 адам тіркелген VK.com аккаунтына 65 материал жүктелді. Сондай-ақ, сол аккаунттан «Қазақстан экстремизмге қарсы»/«Казахстан против экстремизма» тақырыбындағы әлеуметтік роликтерді және жобаның мемлекеттік және орыс тілдеріндегі бейне-визиткасын көруге болады.

Оқу-әдістемелік және ақпараттық материалдар

2018 жылдан бастап «Дін мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарының мүшелерін даярлау және қайта даярлау жұмыстарын ұйымдастыру» жобасы шеңберінде түрлі деңгейдегі АТТ мүшелерін оқыту жұмыстары жүргізіліп келеді. Әлеуметтік жоба ҚР АҚДМ қолдауымен және «Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» КеАҚ мекемесінің мемлекеттік гранты негізінде жүзеге асырылуда. 2018 және 2019 жылдары аталған жобаның жүзеге асырылуы аясында «Парасат» орталығымен (Өскемен қаласы) үш сатылық кіру рұқсаты енгізілген (барлық қолданушылар/авторизациядан өткен АТТ мүшелер/ сайт администраторлары), сондай-ақ YouTube-каналына қосылған www.irgcenter.kz сайты құрылды. Сайтта дәрістер, презентациялық және әдістемелік материалдар жарияланған, олар көшіріп алу үшін қолжетімді. 2019 жылдың соңғы ақпараты бойынша «Парасат» орталығының бейнеөнімдері осы интернет-ресурс арқылы 28 725 рет қаралған.⁹⁴

2020 жылы «Дін мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарының мүшелерін даярлау және қайта даярлау жұмыстарын ұйымдастыру» әлеуметтік жобасын «Қазақстан Республикасындағы терроризм мен экстремизм мәселелерін зерттеу орталығы» қоғамдық қоры (Алматы қаласы) жүзеге асыруда. Ұйымның сайтына АТТ мүшелеріне арналып мемлекеттік және орыс тілдерінде әзірленген 3 әдістемелік оқу құралы – «Көпшілік алдында сөйлеудің негіздері (әдістемелік ұсынымдар)», «Дәрістер жинағы», «Мақсатты топтармен алдын алу және адрестік жұмыстар жүргізудің инновациялық

88 Алматыда Қазақстанның түркі халықтары туралы фильмдерінің көрсетілуі басталды. <https://ehonews.kz/v-almaty-sostoyalsya-pokaz-filmov-o-tyurkskih-narodah-kazahstana/> (қаралған күні: 21.06.2020ж)

89 <https://www.facebook.com/kazakhfilm/> (қаралған күні: 21.06.2020ж)

90 <https://www.youtube.com/user/kazakhfilmstudios/videos> (қаралған күні: 21.06.2020ж)

91 <https://www.youtube.com/watch?v=98QVIQgSw4Y> (қаралған күні: 21.06.2020ж)

92 STOP EXTREMISM KZ <https://vk.com/wall-187943037?own=1> (қаралған күні: 21.06.2020ж)

93 https://www.facebook.com/Stop-Extremism-Kz-104284027671918/about/?ref=page_internal (қаралған күні: 21.06.2020ж)

94 https://www.youtube.com/channel/UCs2VK1uAYbd5vskukp-aMfA?view_as=subscriber (қаралған күні: 21.06.2020ж)

әдістері»(әдістемелік құралы), және «Antiterr» Youtube каналы арқылы көруге болатын 5 бейнедәрістер жүктелген.⁹⁵

Әдістемелік ұсынымдарға АТТ мүшелері мен жауапты мамандардың экстремизм профилактикасын жастар ортасында, ең алдымен колледждер мен жоғары оқу орны студенттер арасында өткізуге бағытталған практикалық жаттығулар, тренингтер жүргізу жоспарлары енгізілген. «Дәрістер жинағы» мазмұнына Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дің магистранттары мен докторанттары әзірлеген мақалалар енгізіліп, АТТ мүшелеріне қосымша материал ретінде ұсынылды.

Осы ретте ҚР АҚДМ-ның дін саласына қатысты өзекті сұрақтар бойынша «Сұрақ-Жауап» форматында тақырыптық жинақтар дайындау және шығару тәжірибесінің тиімділігін атап кетуге болады. Аталған жинақтар АТТ мүшелерімен ұйымдастырылған кездесулер барысында аудитория тарапынан қойылған сұрақтарды талдау негізінде құрастырылып, практик-мамандар тарапынан үлкен сұранысқа ие болған еді. Қазіргі уақытта «Сұрақ-Жауап» айдарын Қазақстанның барлығы дерлік діни конфессиялардың сайттарына мен ресми аккаунттарынан енгізілгенін көріп, аталған форматтың тиімділігін байқауға болады.

Сонымен бірге, 2019 жылы ҚР АҚДМ ДІК тарапынан «Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмысын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар» әзірленіп, өңірлік дін істері басқармаларына және ведомстволық бағынышты дін мәселелерін зерттеу бойынша мамандандырылған орталықтарға жолданды.

Әдістемелік нұсқаулықтар дін мәселелері жөніндегі дайындықтан өткен АТТ мүшелеріне, мемлекеттік және құқық қорғау органы қызметкерлеріне, діни экстремизм мен терроризмнің алдын алу бойынша АТЖ іс-шараларына жұмылдырылған үкіметтік емес ұйымдардың қызметкерлеріне арналған. Әдістемелік ұсынымдарды дін мәселелері бойынша АТТ-ның мақсат пен міндеттері, оны құру және қызмет көрсету тәртібі, АТЖ басымды тақырыптары, қызмет тиімділігін бағалаудың мақсатты индикаторлар, есеп беру және жоспарлық мәліметтер формаларын ұсыну деректері келтірілген. Сонымен қатар, мақсатты топтар арасында адрестік жұмыстар жүргізу барысында орын алатын мәселелерді шешу бойынша ұсыныстар берілген. Одан бөлек, дін мәселелері бойынша АТТ-ның оқу-әдістемелік материалдарын әзірлеу және шығару бойынша кешенді ұстанымдар ұсынылған.

Әдістемелік ұсынымдардың авторлары пікірінше, дін мәселелері жөніндегі АТТ қызметі ақпараттық-түсіндіру сипатында өткізіліп, тұрғындарға дін саласында болып жатқан оқиғалар туралы объективті көзқарас қалыптастыруға бағытталған. АТЖ-ның тиімділігін арттыру мақсатында авторлар АТТ мүшелерін төрт тақырыптық бағытта бойынша бекітуді ұсынады:

1. дін саласындағы мемлекеттік саясатты түсіндіру;
2. қазақстандық қоғамның рухани-адамгершілік құндылықтарын насихаттау;
3. діни экстремизм мен терроризмнің профилактикасы;
4. нақты белгіленген «тәуекелді топтармен» адрестік жұмыстар ұйымдастыру.

Сонымен бірге, дін саласындағы АТЖ-ның арнайы бағыттары бойынша ақпараттандыруға болатын тақырыптары белгіленді. Мәселен, толеранттық пен конфессияаралық келісім, дәстүрлі конфессиялардың орны, мемлекеттің зайырлылық ұстанымының мәні, ұлттық және діни дәстүрлердің ұштасуы, діни көзқарастар негізінде отбасыны бұзуға жол бермеу, зайырлы мемлекеттегі әйелдің рөлі, ұлттық дәстүрлер, ақын, күйші және өзге өнер қайраткерлерінің ұлттық рухты қалыптастырудағы рөлі, діни наным-сенімге байланысты медициналық көмектен, соның ішінде балаларға екпе жасаудан бас тартуға жол берілмеу сияқты тақырыптар айқындалып отыр.

Өзекті сұрақтар қатарына білім мен дін мәселелері де енгізіліп, Қазақстандағы білім берудің зайырлылық және прогрессивтік сипаты, шет елдерде діни білім алу барысында деструктивтік діни идеология ықпалына түсу қаупі тақырыптары маңызды есептеледі, сондай-ақ исламтанушыларды даярлайтын 10 шетелдік теологиялық оқу орындарының тізімі ұсынылады.

Діни экстремизмге қарсы іс-қимыл мәселелері туралы ақпараттандыру кезінде АТТ мүшелерімен діни экстремизмнің кереғар табиғаты және оның әлеуметтік желілердегі көрінісі, джихад пен такфиризмге тән адасушылық туралы баяндалады.

---

95 «Қазақстан Республикасында терроризм мен экстремизм мәселелерін зертеу орталығы» қоғамдық қоры <http://antiterr.kz/> (қаралған күні: 21.06.2020ж)

Әдістемелік ұсынымдардың практиктер үшін артықшылығы ретінде тұлғаның ДДА идеологиясының ықпалына түсу сипатына қарай адрестік мақсатты топтармен профилактикалық жұмыс жүргізудің нақты кезеңдері көрсетілгенін атауға болады.

Өңірлік деңгейінде жүргізілетін дін мәселелері бойынша АТТ-ның жұмысында қолдануға ұсынылған оқу-әдістемелік материалдарды талдау (өңірлік дін істері басқармалардың, дін мәселелерін зерттеу орталықтарының ашық деректері бойынша)

Өңірлік ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметін оқу-әдістемелік жағынан қамтамасыз ету жағдайына талдау жұмысы осы талдамалық баяндаманы жазу барысында қолжетімді болған ашық ақпараттар негізінде жүргізілді.

Интернет-ресурстарда тақырыптық медиа материалдар, әдістемелік ұсынымдар, оқу құралдары және жинақтардың жүктелуі, сондай-ақ мекеменің әлеуметтік желілерде белсенді аккаунт жұмысын жүргізуі мен өзіндері дайындаған ерекше контент (бейнедәрістер, бейнероликтер, мақалалар, аудио-жазбалар, мотиваторлар мен демотиваторлар) болуы бағаланады. Талдау нәтижесін 10-ші кестеден көруге болады.

10 кесте

Өңірлік ДМЗО аккаунттары бойынша

ҚАЛА/ОБЛЫС	ОРТАЛЫҚТЫҢ САЙТЫ	БЕЙНЕРО-ЛИКТЕР	ӘДІСТЕМЕЛІК МАТЕРИАЛ-ДАР	АТТ ҮШІН ӨЗДЕРІ ӘЗІРЛЕГЕН КОНТЕНТ	ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДЕГІ АККАУНТТАР
Нұр-Сұлтан қ.	cipr.kz	+	-	+	+++
Ақмола обл	-	+	-	+	+
Ақтөбе обл	ansar-aktobe.kz	+	+	+	+++
Алматы қ.	reab.kz	+	-	-	-
Алматы обл	cipr-tld.kz	+	-	-	-
	crgre-tld.kz	+	+	+	-
Атырау обл	atr-ato.kz	+	-	+	++
	қол жетімсіз				
ШҚО	-	+	-	+	+
Жамбыл	-	+		+	+
БҚО	-	+		+	+
Қарағанды обл	dincentr-krk.kz	+	+	+	++
Қызылорда обл	-	-	-	-	-
Қостанай обл	-	+	-	+	++
Маңғыстау обл	-	+	-	+	++
Павлодар обл	carmo-pvl.kz	+	+	+	+++
СҚО	tsori.sko.gov.kz	+	-	+	+
Түркістан обл	centre-tur.kz	+	+	+	+++
Шымкент қ.	haqjoly.kz	+		+	+
	қол жетімсіз				

11 мамандандырылған дін мәселелерін зерттеу орталықтардың сайттары анықталды (қаралған уақытта 2 сайт жасамай тұрды). Ақпараттық және әдістемелік аудио/бейнематериалдар салынуы тұрақты. Барлық орталықтар Facebook, Instagram, YouTube сынды танымал әлеуметтік желілерде аккаунттарын ашқан. Ең көп сайт қолданушылары Ақтөбе («ansar_akparat», «ansar media»), Батыс-Қазақстан («oral_din»), Павлодар («carmo_pvl») облыстарында және астанада («elorda_cipr»). Алматы қаласы, Алматы және Атырау облыстарында белсенді жұмыс жүргізілуде, соның ішінде «Контртеррористтік

комитет» қоғамдық бірлестігі (Алматы)⁹⁶ мен ««Шапағат» деструктивтік діни ағымдар жапа шеккендерге көмек орталығы» қоғамдық қоры (Атырау)⁹⁷ әлеуметтік желілерде тұрақты түрде ақпараттық және әдістемелік медиа өнімдерді таратуда.

ҚР АҚДМ Дін істері комитеті әдістемелік құралдарды, үлестірмелі материалдарды, ұсынымдарды әзірлеу үшін коммуналдық мемлекеттік мекемелердің тиісті бағытта жұмыс жүргізетін мамандарын жұмылдыру қажет деп есептейді. Және құрастырылған материалдарды ҚР АҚДМ Дін істері комитетімен алдын ала келуі керек. Ұсынылатын құралдар ұғынықты және түсінікті түрде әзірленеді.

ҚР АҚДМ ДІК сарапшылары материалдарды дайындау кезінде келесі мәселелерді назарда ұстау қажеттілігін ескертуде:

- АТТ жұмысының барысында қажетті және танымдық әдебиеттер шығарылуын ұлғайту. Мемлекеттік-конфессиялық қарым-қатынастарға ғана қатысты мәселелермен шектелмеу;

- тұрғындардың көлемді шығармаларды қабылдауы қиын болуына орай, дәстүрлі дүниетанымды суреттейтін классикалық көркем шығармалардың үзінділерін жекелей жинақтар түрінде шығару (мысалы, «Абай жолы» романындағы Зере әже мен бала Абайдың диалогы) және оларды АТТ-ның үлестірмелі материалдар тізіміне қосу;

- жергілікті әкімшілік және қаржылық ресурстарды пайдалана отырып, қазіргі заманғы қазақстандық қоғамның өзекті діни-әлеуметтік мәселелерін көркем түрде суреттейтін қойылымдар мен толық метражды фильмдер көрсету. ДІК қойылымдар мен кинофильмді көпшілікке кеңінен көрсетуді ұсынады, сондай-ақ құзыретті органдарға да осыны назарға алу қажет;

- тұрақты негізде барлық жоғарыда аталған басылымдарды интернет-ресурстарына орналастыру және көпшілікке, әсіресе жастар қауымына қолжетімді болуын қамтамасыз ету барлық мүмкіндіктерді пайдалану.⁹⁸

Аталған ұсыныстарды ескере отырып, өңірлік дін мәселелерін зерттеу орталықтарының оқу-әдістемелік құралдармен қамтамасыз етілуіне SWOT-талдау өткізілді (11 кесте).

11 кесте

ӨҢІРЛІК ОРТАЛЫҚТАРДЫҢ ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛДАРМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТІЛУІНЕ ЖАСАЛҒАН SWOT-ТАЛДАУ

КҮШТІ ЖАҚТАРЫ

Дін саласындағы АТЖ-ның өзекті мәселелерінің басым көпшілігі бойынша оқу-әдістемелік құралдар құрастырылып, шығарылған

Дін мәселелері бойынша АТЖ-ның іс-шараларына оқу-әдістемелік құралдарды шығару үшін мемлекеттік тапсырыстар жарияланып, гранттық қолдаулар қарастырылған

Зардап шеккендерді/экстремисттік және террористтік ағым ерушілерін оңалту бойынша отандық практикалық тәжірибе жинақталды

ӘЛСІЗ ЖАҚТАРЫ

АТТ мүшелеріне арналған бірыңғай оқу-әдістемелік материалдар базасы жоқ

ДМЗО мамандарының біліктіліктері оқу-әдістемелік құралдарын құрастыру үшін жеткіліксіз болуы

ДМЗО ресми интернет-ресурстарында ескірген (өзге ақпарат көздерінен көшірілген материалдар) немесе техникалық және мазмұндық тұрғыдан толықтырулар мен түзетулерді талап ететін контент басым.

⁹⁶ <http://ctc-rk.kz/> (қаралған күні: 26.06.2020ж)

⁹⁷ <http://maturidi.kz/ru/> (қаралған күні: 26.06.2020ж)

⁹⁸ Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

Ақпараттық-түсіндіру жұмысының негізгі бағыттары бойынша діни бірлестіктерден тәуелсіз және зайырлы көзқарастағы отандық сарапшылар пулы қалыптасты	Өңірлерде ҚР АҚДМ ДІК-нен келісім алмай оқу-әдістемелік материалдарды шығару фактілері кездесіп, түсініспеушілік тудыруы ықтимал ақпарат таратылуына әкелуі мүмкін (сондай бейнероликтер немесе флаерлер қоғам наразылығын тудырып, тиісті әсерін бермейді)
	ДМЗО тарапынан оқу-әдістемелік, ақпараттық материалдардың мазмұнында өңір үшін өзекті тақырыптарды жариялау бойынша диспропорция байқалады. Тыйым салынған шетелдік ұйымдар мен ағымдардың террористтік әрекеттері туралы шамадан тыс ақпарат беріліп, елімізде кездесетін христиандық, неоориенталисттік, «ню-эйдж» сияқты жаңа діни ағымдардың ерекшеліктері бойынша материалдардың аз ұсынылады немесе мүлдем болмайды
МҮМКІНДІКТЕРІ	ҚАУІП-ҚАТЕРЛЕРІ
АТТ үшін бірыңғай оқу-әдістемелік материалдардың базасын құру	Деструктивтік немесе заңға қайшы сипаттағы материалдардың таратылуы және әлеуметтік желі пайдаланушылары арасында үкіметке қарсы наразылық көңіл-күйдің қалыптасуы
Өңірлерде жергілікті сарапшылар қауымының қалыптасуы, блогерлер пайда болып, АТЖ-ның онлайн форматының дамуы (стримдер, тікелей эфирлер, конференциялар және т.с.с.)	Ақпараттық-түсіндіру жұмысының негізгі принциптері бұзылып, ақпарат таратудан жұмысынан діни немесе дінге қарсы насихат жолына түсу

Дін мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарын оқу-әдістемелік құралдармен қамтамасыз ету жағдайын талдау келесідей ерекшеліктерді көрсетті:

- Қазақстанда АТТ қызметінің бағыттары бойынша өзіндік практикалық тәжірибе жинақталды, аталған тәжірибе оқу-әдістемелік және ақпараттық-аналитикалық материалдардың мазмұнында көрініс тапты;

- оқу-әдістемелік құралдар әр түрлі форматта әзірленген және басып шығарылған, соның ішінде классикалық әдістемелік ұсынымдар және дәрістер жинағынан бастап үнпарақтар, флаерлер, деректі фильмдер, қойылымдар, спектакльдер, бейнероликтерге дейін ұсынылған;

- ҚР АҚДМ ДІК тарапынан ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметін жүргізу үшін қажетті оқу-әдістемелік материалдарды әзірлеу және келісу бойынша нақты механизм енгізілді;

- ҚР АҚДМ ДІК тарапынан АТТ-ның мүшелерін оқу-әдістемелік құралдармен тұрақты қамтамасыз ету және арнайы гранттар негізінде біліктіліктерін арттыру бойынша жүйелі жұмыс ұйымдастырылған.

Сонымен бірге келесідей мәселелер де орын алады:

- ақпараттық-түсіндіру жұмысының жекелеген тақырыптарын жариялау бойынша диспропорция жағдайы байқалады;

- қайшылық пен наразылық тудыруы мүмкін, сондай-ақ ҚР АҚДМ ДІК-мен келісілмеген материалдардың өңірлік ДМЗО мекемелерімен жергілікті бюджет есебінен басып шығаруы;

- ДМЗО мамандарының біліктіліктері оқу-әдістемелік құралдарын құрастыру үшін жеткіліксіз болуы.

2.4 Қорытындылар, ұсыныстар мен ұсынымдар

Өңірлік АТТ-ның қызметтерін талдау нәтижелері бойынша арнайы топтардың құрамын жасақтау және білікті мүшелермен қамтамасыз ету бойынша Әдістемелік ұсынымдардың⁹⁹ негізгі талаптары

⁹⁹ Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

орындалып келетіні айқындалды. ҚР АҚДМ-нің Дін істері комитеті тарапынан АТТ мүшелерінің біліктілігін арттыру және оқу-әдістемелік материалдармен қамтамасыз ету бойынша кешенді жұмыстар атқарылуда.

Республикалық және өңірлік деңгейлерде біліктілік арттыру курстары тұрақты өткізіледі. Әдістемелік нұсқаулықтар, дәрістер жинағы, үнпарақтар, бүктемелер, деректі фильмдер, пьесалар, спектакльдер, бейнероликтер форматтарында алуан түрлі оқу-әдістемелік материалдар әзірленіп, өңірлік ДІБ және ДМЗО мекемелерімен белсенді түрде шығарылып, тұрғындар арасында таратылуда.

АТТ мүшелеріне аттестация ұйымдастыру әдістемесі басшылыққа алынып, осы бағытта өңірлер едәуір тәжірибе жинақтады.

Осы орайда, эксперттік сұхбаттарды және ҚР АҚДМ ДІК ұсынған деректерді талдау нәтижелері бойынша анықталған төмендегі ерекшеліктерді атауға болады:

- өңірлік АТТ-ның құрамы негізінен дін саласының өкілдерімен, мемлекеттік қызметшілермен, сондай-ақ жергілікті ғылыми-сарапшылық қауымдастық пен БАҚ саласының мамандарымен жасақталады;

- қазіргі таңда БАҚ өкілдерінен, блогерлер мен публицистерден тұратын арнайы өңірлік журналистер пулдары құрылмаған;

- ҚР АҚДМ-ның мемлекеттік гранты негізінде үкіметтік емес ұйымдары АТТ мүшелеріне өткізетін біліктілік арттыру курстары мемлекет тарапынан ақпараттық-түсіндіру топтары мүшелерінің алдына қойылатын мақсат пен міндеттерге қол жеткізуге толыққанды мүмкіндік бермейді;

- республикалық деңгейде ұйымдастырылатын біліктілік арттыру шараларымен АТТ мүшелерінің басым көпшілігі қамтылмаған, сол себепті аудандық деңгейдегі АТТ мүшелерінің даярлығы жеткіліксіз деп бағалануда.

Осыған орай, жоғарыда айтылған қорытындылардың негізінде төмендегідей ұсыныстар мен ұсынымдарды атап кетуге болады.

2.1-бөлім «Ақпараттық-түсіндіру топтары мүшелерінің дайындық деңгейі» бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар

1. Қазіргі кезде қолданып жатқан АТТ-ның құрамына еріктілерді шақыру әдісінен кәсіби даярлығы жоғары мамандардың тобын құру әдісіне біртіндеп көшу, тұрақты және елеулі еңбек ақы төлеу механизмін пысықтау арқылы жоғары білікті АТТ мүшелерінің пулын құру.

2. АТТ құрамын жасақтау барысында келесідей мәселелерді ескеру қажет: теологтарды, зайырлы бағыттардың мамандарын, мемлекеттік қызметшілерді, діни қызметкерлерді, мәдениет пен БАҚ өкілдерін өңірдегі діни ахуалға сәйкес пропорционалды түрде жұмылдыру; өңірдегі тұрғындардың мәдени және тілдік ерекшеліктерін ескеру; тұрақты қатысатын білікті мамандарды іріктеу, олардың танымалдылығын арттыру, қоғам тарапынан сенімділікті нығайту және ақпараттық-түсіндіру іс-шаралардың тиімді өтуін қамтамасыз ету мақсатында АТТ-ның құрамын жасақтау бойынша бірыңғай ұстаным енгізу мәселесін қарастырған абзал.

3. Дін жолында жүрген азаматтардың діни сауатын арттыру, сондай-ақ ДДА идеологиясының теріс ықпалына түскен азаматтарды дерадикалдандыру мақсатында арнайы (адрестік) және жеке тұлғалық (пенитенциарлық) профилактикаға жоғары білікті теологтарды тарту жұмысын ілгерілету қажет.

4. Жаңа христиандық ұйымдардың заң бұзушылық іс-әрекеттерінің, соның ішінде белсенді прозелитизмнің алдын алу мақсатында христиандық және неохристиандық бағыттар бойынша мамандарды көбейту ұсынылады. Талдау жұмыстарының нәтижелері христиандық бағыттағы мәселелермен шұғылданатын мамандардың саны еліміз бойынша тек 7%-ды құрайтынын көрсетті.

5. Нұр-Мұбарак университеті мен медреселердің білім беру бағдарламаларында зайырлы пәндер бойынша кредиттерді арттырып, мазмұның күшейту ұсынылады, сондай-ақ АТЖ-ның мақсатты іс-шараларымен барлық тұрғындарды, соның ішінде орыс тілді аудиториясы басым орталарды қамту үшін ресми тілді жетік меңгерген имамдар мен теологтарды дайындауға назар аудару қажет.

6. АТТ-ның құрамына біліктілігі жоғары журналистер мен танымал блогерлерді қосып, оларды медиа кеңістігінде АТЖ-ны ілгерілету іс-шараларына жұмылдыру.

2.2-бөлім «Ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметтік тиімділігін арттыру» бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар

1. ҚР АҚДМ ДІК-не қарасты мекемеде АТЖ-ның барысында қолдануға ұсынылатын оқу-әдістемелік, ақпараттық, контрпропагандалық материалдар жинақтаған Бірыңғай республикалық электронды база-сын құру.

2. Діни экстремизм және халықаралық терроризммен күрес бойынша шетелдік озық тәжірибелер қамтылған кейстерді, діни-уәждемелі экстремизм мен терроризм профилактикасы және қарсы іс-қимыл бойынша түсірілген бейнематериалдар, деректі және оқу фильмдер жинақталған архивті Бірыңғай базаға қосу.

3. ҚР АҚДМ ДІК-не бағынысты мекеменің базасында Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысын ақпараттық және әдістемелік қамтамасыз ету департаментін құру және оған келесідей міндеттерді жүктеу:

- Қазіргі заманның сын-қатерлеріне тиісті деңгейде қарсы іс-қимыл жүргізу үшін қолданылатын, халыққа түсінікті және сұранысқа ие болатын, ДДА ықпалына қарсы толыққанды иммунитет қалыптастыруға әсер ететін контрпропагандалық нарративтер тұжырымдамасын әзірлеу немесе қолданыстағы үлгісіне түзетулер енгізу;

- ДМЗО және КАҚТЖДО мекемелеріндегі ақпараттық-түсіндіру жұмысын ұйымдастыру бөлімдерінің ақпараттық-әдістемелік қызметін тиімді жүргізуге көмек көрсету;

- Өңірлік деңгейде шығарылатын ақпараттық-әдістемелік материалдар (АТЖ негізінде әзірленген әдістемелерді, үлестірмелі басылымдардың мазмұның тексеру және т.б.) сапалы дайындалуын үйлестіру және эксперттік бағалау.

4. Оқу-әдістемелік материалдарды дайындау барысында:

- діни-уәждемелі экстремизм мен терроризм үшін сотталғандар мен олардың отбасылары, вахта-лық әдіспен жұмыс жасайтындар, жұмыссыздар, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар, студенттер мен ұымдаспаған жастар және өзге де осы сияқты мақсатты (проблемалық) топтармен жүргізілетін адрестік/нүктелі жұмыстарға басымдық беру қажет;

- тұрғындардың осал топтарын анықтау, өзекті мәселелерді айқындау, АТТ-ның жұмыс бағыттарын, соның ішінде кездесулер мен тренингтердің тақырыптарын, мақсатты топтарды, жұмыс әдістемесі мен медиа сүйемелдеу іс-шараларын жоспарлау мақсатында өңірлік деңгейде өткен жылдың діни ахуалы мен АТТ жұмысына кешенді талдау жүргізу тәжірибесін енгізу қажет;

- озық тәжірибелер негізінде қалыптасқан АТЖ-ның тиімді әдістемелерін өзге өңірлерге оңтайлы қолдануды ұсыну қажет;

- ақпараттық материалдарды «Сұрақ-жауап» форматында әзірлеу тәжірибесін қайта жандандыру қажет.

5. АТЖ бойынша ақпараттық-әдістемелік материалдарды жаңартып, өңірлерді қамтамасыз ету. Жергілікті деңгейде АТЖ-ның сапасына қойылатын талаптарға сәйкес әзірленген әдістемелік және баспа материалдардың жетіспеушілігі байқалады.

6. Ақпараттық кеңістікте АТЖ-ны жүзеге асыру барысында мөлшерден тыс діни тақырыптардың таралуына жол бермеу. Арнайы БАҚ-тар арқылы діни тақырыптар мен қағидалар жөнінде ақпарат тарату жұмысы тек ресми тіркелген діни бірлестіктердің құзырында болуы қажет.

2.3-бөлім «Ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметін оқу-әдістемелік қамтамасыз ету жағдайын талдау» бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар

1. ҚР АҚДМ ДІК-не бағынысты мекеменің базасында дін саласындағы кадрларды, соның ішінде АТТ мүшелерін даярлау және қайта даярлау бойынша арнайы құрылымдық бөлімше ашу. Біліктілік арттыру курстары ҚР АҚДМ ДІК-нің мемлекеттік гранттары негізінде үкіметтік емес ұйымдарымен жүзеге асырылған уақытта (мәселен, бұл жұмысты 2018-2019 жылдары «Парасат» консультативтік-әдістемелік орталығы» өткізді) АТЖ-ның сабақтастығы мен тиімділігі төмендеуге әкелетін жүйелі проблемалар туындайтыны зерттеу барысында нақты анықталып отыр. РАТТ-ның политолог-сарапшысы Р.Иржанов КСРО кезіндегі «Білім» бүкілодақтық қоғамының тәжірибесіне назар аударып, қазақстандық үлгідегі сондай орталықты дін саласында құру қажет деп есептейді. Мысалы, Республикалық мамандандырылған оқу

орталығын ашып, мемлекеттік тапсырма негізінде дін саласындағы дәріскер-насихаттаушы мамандарды даярлау және қайта даярлау бойынша арнайы және тұрақты курстарды ұйымдастыруға болады.¹⁰⁰ Бұл шешім төмендегі нәтижелерді береді:

- қаржыландыру механизміндегі үзілістерге және мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстардың жобалары шектеулі уақытта өткізу қажеттілігіне тәуелді болмай біліктілік арттыру курстарын жыл бойы және жүйелі түрде өткізу болады;
- біліктілік арттыру курстарын қазіргі ұйымдастыру форматында орын алып отырған сабақтастық сақталмау мәселесі шешіледі;
- орталыққа елдегі ең тәжірибелі және креативті спикерлері шоғырландырылып, өз қатарына ғылыми-зерттеу институттар мен ғылыми-педагогикалық қауымдастықтардың мамандарын және уәкілетті органдардың қызметкерлерін топтастырған «Дінтанушылар конгресі» бірлестігінің сарапшылық әлеуетін тиімді пайдалануға жол ашылады;
- біліктілік арттыру курстарына қатысатын тыңдаушыларды тестілеу нәтижелері және жұмыс жүргізу бағыты бойынша іріктеп, соған сәйкес оқыту бағдарламасы әзірленеді;
- 6 сағаттан аспайтын бір күндік оқу жүктемесі бекітіліп, қажетті стандарттарға сәйкес оқыту мерзімі ұзартылады (кем деген 72 академиялық сағат). Р. Иржанов бір айлық оқыту курстарын тұрақты ұйымдастырып, жұмыс бағыттарының қажеттіліктері бойынша қысқа мерзімді біліктілік арттыру шараларын өткізуді ұсынып отыр¹⁰¹;
- ЖАО деңгейінде орын алатын бюрократиялық кедергілердің ықпалын азайту және ортақ әдістемені енгізу мақсатында республика бойынша бірыңғай аттестациялау материалдары (тестілеу базасы, оқыту кейстері) әзірленеді;
- ЖАО-ға жүктеліп отырған АТТ мүшелерін аттестациялау құзыреті орталықтандырылып, аталған құрылымдық бөлімшеге беріледі;
- арнайы сұхбат алаңы құрылады. Өңірлік АТТ мүшелерінің горизонталды қарым-қатынас орнатуына жағдай жасау арқылы олардың өзара тәжірибе алмасуына, қызықты кейстерді бірлесіп талдауға, аймақтық мәселелерді терең түсінуге мүмкіндік береді. Осындай кәсіби «қауымдастық» ретінде ұжымдастыру жолдары мамандарға өз жұмыстарының маңыздылығы мен қажеттілігін сезінуге септігін тигізеді.

2. Оқыту семинарларына бюджеттен бөлінетін қаражаттың рационалды жұмсалуды қамтамасыз ету мақсатында шақырылатын спикерлер мен қойлатын тақырыптардың қайталануына жол бермеу.

3. Біліктілік арттыру курстарына келісім-шарт негізінде жұмыс жасайтын мүшелерді және аудандық АТТ мүшелерін жіберу. Республикалық біліктілік арттыру курстарына АТТ-ның барлық мүшелерін жүйелі түрде қатыстыруды қамтамасыз ету аудандық АТТ-ның сапалық құрамын күшейтіп, облыстық АТТ мүшелеріне түсетін салмақты арттырмайды және аудандық тұрғындарды сапалы іс-шаралармен толық қамтуға әсер етеді.

4. Өңірлік АТТ мүшелеріне арналған біліктілік арттыру шараларын өткізу барысында оқыту кестелері мен тақырыптарын келесідей қағидаларға негіздеп бекіту:

- біліктілік арттыру курстарының тақырыптары өңірлік ерекшеліктерге, әлеуметтік зерттеулер нәтижелеріне, АТЖ-ның іс-шараларында өткізілген кері байланыс жауаптарына негізделіп бекітілуі қажет;
- интернет-ресурстармен жұмыс жүргізу дағдыларын игеруге, яғни қызықты танымдық посттар жазуға, жеке аккаунт арқылы online және offline конференциялар өткізуге, графикалық бағдарламалар қолдануды үйретуге, әлеуметтік желілерде жұмыс жүргізу бойынша білімді тереңдетуге ерекше назар аудару қажет;
- мақсатты аудиторияның ерекшеліктеріне сәйкес АТЖ-ның іс-шаралары кезінде интерактивті әдістерді қолдану, оларды дебат түрінде ұйымдастыру және шешендік өнер дағдыларын игеру сияқты мәселелерге назар аударып, курстар барысында осы бағыттағы мастер-класстар өткізу қажет;

100 Иржанов Р. Діни-уәждемелі экстремизмнің профилактикасы барысында ақпараттық әсер етудің формалары мен әдістері. Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының негізгі аспектілері. Оқыту семинарының материалдар жинағы. – Астана, 2017 ж. 143 б.

101 Иржанов Р. Діни-уәждемелі экстремизмнің профилактикасы барысында ақпараттық әсер етудің формалары мен әдістері. Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының негізгі аспектілері. Оқыту семинарының материалдар жинағы. – Астана, 2017 ж. 143 б.

- курс тыңдаушылары, әсіресе имамдар мен теологтар қазақ халқының тарихы мен қоғамдағы зайырлы қағидаттар бойынша терең білім алуына жағдай жасау қажет;
- оқыту курстарын өткізу процесін рационалды жоспарлау, біліктілік арттыру бойынша бір күндік іс-шаралар өткізуге жол бермеу.

Өңірлік деңгейде 2-3 саланың кәсіби мамандарын белгілі бір ауданға шақыру және өзге аудандардың АТТ мүшелерін қатыстыру арқылы 2-3 күндік көшпелі семинарлар өткізу сияқты оң тәжірибені атап кетуге болады. Сарапшылар тарапынан осы тәжірибе бойынша бір ғана ұсыныс – көшпелі семинарлар ұйымдастырылатын орындардың локациясын жиі ауыстырып тұру қажеттілігі сұралды. Жалпы айтқанда, осындай оңтайлы шешімдер нәтижесінде АТТ мүшелерінің барынша толық келуі, кейбір мамандардың негізгі жұмысынан қол үзбей қатысуы қамтамасыз етіліп, өзге форматта өткізілген жағдайда көп жұмсалуды ықтимал бюджет қаражатын үнемдеуге мүмкіндік береді.

ТАРАУ ІІІ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ДІН САЛАСЫ БОЙЫНША АҚПАРАТТЫҚ-ТҮСІНДІРУ ЖҰМЫСЫН ЖЕТІЛДІРУ

3.1. Ақпараттық-түсіндіру жұмысының тиімді әдістерін талдау (өңірлік тәжірибе)

Дін саласындағы АТТ қызметінің тиімділігін арттыру негізінен ақпараттық-түсіндіру және ағартушылық жұмыстарының формалары мен әдістерін әрдайым жетілдіру арқылы жүзеге асырылады.

АТЖ әдістері мен формаларын таңдау тұрғындар арасындағы әрбір мақсатты тобының өзіндік ерекшеліктеріне байланысты және белгілі бір кезеңдерден құралады: өңірдегі діни ахуал туралы мәліметтерді жинау және талдау, аудио/бейне материалдарды, дәріскерді, ыңғайлы орын мен уақыттың таңдау.

Өңірлерде АТЖ тиімді әдістерін пайдалану бойынша белгілі бір тәжірибелер жинақталды, осы бөлімде соларға талдау жасалады.

АТЖ форматы мен әдістерін таңдау бойынша жалпы ұсыныстар (эксперттік сұхбаттарды талдаулары негізінде):

- іс-шара форматтарын кешенді түрде жоспарлау, яғни бір мақсатты топпен жұмыс жүргізу аясында түрлі әдістер мен формаларды пайдалану ұсынылады. Мысалы, Ақтөбе облысында облыстық кітапханада әр дүйсенбі сайын оқырмандар арасында АТЖ өткізіледі. Шаралардың форматтары бірнеше айларға жоспарланады (1 апта – психотренинг, 2 апта – зияткерлік ойын, 3 апта – дебаттар, 4 апта – кинотайм және т.с.с.);

- аудиторияның кәсіби қызығушылықтарын ескеру;
- аудитория қабылдауының психологиялық ерекшеліктерін ескеру;
- аудиторияның мәдени-тілдік талғамдарын ескеру;
- жұмыс барысында «тең теңімен» принципін ұстану;
- мүмкіндігінше барлық іс-шараларда бейнематериалдар пайдалану;
- барлық шараларда кері байланыс түрін қамтамасыз ету;
- өткізілген шараларды ДМЗО қызметкерлерінің арасында «қателермен жұмыс жүргізу» мақсатында талқылау (аптасына бір рет);

- кез-келген шараны өткізудің жалпы уақыты 40-50 мин. аспауы керек;
- өткізілген шаралар туралы ақпаратты БАҚ-та, соның ішінде әлеуметтік желілерде фотосуреттер қою және комментарий қалдыру арқылы шұғыл жариялап отыру;

- АТЖ іс-шараларына қызығушылықты арттыру мақсатында өткізілетін іс-шаралар, ұйымдастырушылар, тақырыбы және дәріскерлер туралы мәліметтерді (афишалар, плакаттар, мессенджер хабарламалары) кеңінен тарату (Ақтөбе, Атырау, Қарағанды облыстары, ШҚО).

Төменде келтірілген кестеде мақсатты аудиторияға байланысты өңірлерде пайдаланылатын АТЖ әдістері туралы мәліметтер көрсетілген.

Өңір	МАҚСАТТЫ ТОП	АТЖ ӘДІСТЕРІ
АҚМОЛА ОБЛЫСЫ	Бала бақша тәрбиешілері Медицина қызметкерлері ҚҚО қызметкерлері Мектеп оқушылары Студенттер ЖОО оқытушылары, мұғалімдер Офис қызметкерлері Жастар (соның ішінде ұйымдаспағандар) Құрылысшылар	- әлеуметтік сауалнама - интерактивті форматтар (зияткерлік ойындар, семинарлар, семинар-тренингтер, дебат клубтары, байқаулар) - кездесулер (кофе-брейк ұйымдастыру)
АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ	Барлық тұрғындар катего- рияларымен	- шаралардың 90% визуалды қолдау құралдарымен жүргізіледі - АТЖ-мен қамтылуы тиіс азаматтардың 10 санаты әзірленді - интерактивті форматтар: тренингтер, ойындар, сыйлықтар таратылатын зияткерлік конкурстар, анонимді сұрақтарға жауаптар, талқылаулар, психо- логиялық тренинг, оқырмандар клубы -үлкен аудиторияларды қызығушылықтары бойынша сегменттерге бөлу - онлайн форматын пайдалану: тікелей эфир, әлеумет- тік желілердегі диалог алаңдары - WhatsApp мессенджері, сенім телефоны арқылы хабар жіберу
	Жұмыссыздар	- үлестірмелі материалдарды пайдалану (брошюра- лар, үнпарақтар)
АТЫРАУ ОБЛЫСЫ	Ауыл тұрғындары Діндарлар Медицина қызметкерлері Өндіріс мекемелерінің жұмысшылары Жастар Мектеп пен колледж- дердің білім алушылары	- визуалды материалдарды пайдалану (бейнероликтер) - әлеуметтік сауалнама, АИК деректерін талдау - спикерлермен өмірлік мысалдарды пайдалану - интерактивтік форматтар (дебат клубтары, зияткер- лік ойындар, диалог алаңы, ашық есік күні) - көрмелер, кофе-брейк - «Жусан» операциясы кезінде оралған әйелдердің АТЖ дәріскері ретінде қатысуы, аудитория – мешіт жамағаты, әлеуметтік желілерде трансляциялау теле/радиоэфирді пайдалану - қоғамдық орындарда дыбыс күшейткіштерді пайда- лану - БАҚ және интернет-ресурстары арқылы ҚР ӘҚБК- ның 453, 489 және 490 баптары бойынша жауапкер- шілік туралы ақпарат тарату

ШҚО	Мем.қызметкерлер ҚҚО өкілдері Әскерилер Әйелдер жамағаты Дінге сенушілер Жоғарғы сынып оқушылары Жастар (соның ішінде жұмыссыздар) Студенттер Еңбек ұжымдары Базар қызметкерлері Қандастар Таксисттер	- адрестік мақсатты топтарды жіктеу бойынша әдістеме құрылған - интерактивті форматтар мен кездесулер, тренингтер, - семинар-жиналыстар, сұрақ-жауап, провокациялық дәрістері - әлеуметтік желілердегі тікелей эфир дәрістері (Instagram, Facebook) - іс-шараларда Әл-Фараби, Яссауи, Абай, Шәкәрім, М. Копеев, Ы. Алтынсарин, А. Байтұрсынов, Ж. Аймауытов шығармашылықтарын пайдалану - дәріскерлермен алдын ала танысу - іс-шараның басында психологиялық байланыс орнату
ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ	Барлық тұрғындар категорияларымен	- түрлі тақырыптар бойынша әлеуметтік желілерде жұмыс жүргізу
БҚО	Барлық тұрғындар категорияларымен	- «Ғұламалар» кітап жинақтарын пайдалану - теле/радиоэфирді пайдалану - қоғамдық орындарда дыбыс күшейткіштерді қолдану
	Жастар	- КВН өткізу
ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ	Жұмыссыздар Еңбек ұжымдары Адрестік топтар Ауылдық ұжымдар Әскери комиссариаттар Өрт сөндірушілер	- ақпараттық буклеттер, флаерлер, үнпарақтар тарату - облыс мекемелерінің ғимараттарындағы LED-экрандарда және теледидарда роликтер көрсету - сауалнама - блиц-сауалнама
	Түрлі категориядағы жастар	- жастардан құралған «Жедел жасақ» - интерактивті тренингтер
	Базар қызметкерлері	- кітапшалар тарату
	Әйелдер жамағаты	- аспазханалық байқаулар өткізу
	Діндар жастар	- түрлі тақырыптарда байқаулар өткізу
ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ	Дінге сенетін мектеп оқушылары Студенттер Ұйымдастырылмаған жастар Өзін-өзі қамтитындар Базар қызметкерлері Құрылыс бригадалары	- салт-дәстүрлерге қатысты тақырыптар аясында әңгімелесу - қоғамдық ой пікір көшбасшыларын шақыру (әйгілі спортшылар) - АТТ мүшесінің айналысатын тақырыптық бағыты мақсатты аудиториямен сәйкес келуі - кәсіпкерлермен бірлескен акциялар - мәдени шаралар (жырауларды, танымал спортшыларды қатыстыру) - әлеуметтік зерттеулер, сауалнама - әлеуметтік желілер (тікелей эфир ұйымдастыру)

ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫ	Жастар	- «Қазақтың ұлттық қолөнері» шеберлік сыныптары - «Адасқандар» спектаклін көрсету
	Оқушылардың ата-аналары, мұғалімдер	- әңгімелесу
	Барлық тұрғындар категорияларымен	- сарапшылармен теледидарлық кездесулер («ERTIS» телеарнасы)
СҚО	Барлық тұрғындар категорияларымен	- «Северный Казахстан» және «Солтүстік Қазақстан» газеттерінде материалдар жариялау - сауалнама
	Кәсіпорын қызметкерлері Өзін-өзі жұмыспен қамтығандар	- фокус-топтар - шара уақытын 15 минуттан асырмау - аудитория 50 адамға дейін
	Аурухана қызметкерлері	- кәсіби салаларына қатысты өзекті тақырыптар (вакцинация және қан құюдан бас тарту, тәуіптік, ғылымға қарсы медициналық тәсілдер т.б.)
	Мұғалімдер Ғылыми қауымдастық	- шолымдық дәрістер
	Жастар	- интерактивті форматтар: ойын түрінде («соқыр теке»), психологиялық тесттер
НҮР-СҰЛТАН	«Жас Ұлан» училищесі Студенттер Медицина қызметкерлері ҚҚО қызметкерлері Әскерилер Мектеп оқушылары Интернат оқушылары Базар қызметкерлері Өзін-өзі жұмыспен қамтығандар Жұмыссыздар, соның ішінде жастар	- ХҚКО мекемелерінде стенд, билборд орналастырылған, үлестірмелі материалдар таратылады - бос жұмыс орны жәрмеңкелеріне қатысу - TED Talks форматы - аудитория 50 адамға дейін - жастар аудиториялары үшін өзекті визуалды материал дайындау (сериалдар, комикстер, мультипликациялар және т.б.) - өмірлік мысалдары пайдалану - интерактивті форматтар (дәрістер, талқылаулар, конкурстар) - әлеуметтік желілердің таргетінгі - сарапшылар хабы, яғни WhatsApp мессенджерінде жауапты мамандар тобы құрылып, оқу орындарында АТЖ ұйымдастырады - АТТ мүшелерін бренд ретінде ілгерілету
	Әйелдер жамағаты	- «Берекелі жамағат» жәрмеңкесі
ЖЕЗҚАЗҒАН	Барлық тұрғындар категорияларымен	- сауалнама
	Қала базарларының қызметкерлері	- дыбыс күшейткіштерді пайдалану

Мектеп оқушылары,
жастар

- дәріскерлерді аудиторияның құндылықтарына сәй-
кес таңдау
- тұрғындар көп шоғырыланған орындарда (қоғамдық
тамақтану орындары, кафе, парктер) Open air - салт
дәстүрлер («бесік салу», «тұсау кесер», «қыз ұзату»)
көрсетілімін ұйымдастыру

Ақпараттандыру жұмысы АТЖ әдісі ретінде

Өткізілген ақпараттық-түсіндіру іс-шаралары туралы БАҚ арқылы сапалы және толыққанды ақпарат тарату көптеген өңірлерге тән өзекті мәселе болып қалуда. Бұл дін мәселелері туралы баяндай алатын кәсіби журналисттер жетіспеушілігімен, сондай-ақ ағымдағы діни процестерге талдау жүргізіп, білікті маман ретінде баға бере алатын сарапшы-практиктердің аздығымен немесе енжарлығымен байланысты.

АТТ өткізген шаралардың ақпараттық сипатта қолдау табуы АТЖ-ның негізгі бөлігі және тиімді әдісі болып табылады.

ҚР АҚДМ ДІК ақпараттық қамтамасыз етудің келесідей алгоритмін ұсынады:

- 1) коммуникация бойынша ең оңтайлы каналдарды анықтау;
- 2) медиа-жоспарлау жұмысын ұйымдастыру (қысқа және ұзақ мерзімді);
- 3) АТТ мүшелерінің қатарынан БАҚ және интернет-порталдарға өткізілген жұмыстар туралы баяндайтын спикерлер тізімін әзірлеу;
- 4) АТТ мүшелерінің сұхбаттар мен мақалаларын БАҚ беттеріне шығару;
- 5) масс-медиа өкілдерінің қатысуымен іс-шаралар ұйымдастыру: пресс-конференциялар, брифингтер және т.б.;
- 6) әлеуметтік желілерде тиімді ақпараттық жұмыстар ұйымдастыру (SMO).¹⁰²

АТТ қызметін ақпараттық тұрғыдан нәтижелі ілгерілету мақсатында алдын ала пресса өкілдеріне анонстар мен релиздер, журналисттер мен сарапшыларға ақпараттық-анықтамалық материалдар және бейнеөнімдер дайындау қажет.

Ақпараттық-түсіндіру материалдары тілдік, стилистикалық, көрнекілік, көлемдік, сапалық критерийлерге, сондай-ақ ҚР «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» заңында көрсетілген талаптарға сәйкес болуы қажет.

Мақсатты ақпараттық шараларды өткізу кезінде дін саласында өтіп жатқан, сондай-ақ осы саладағы орын алатын мәселелер бойынша қызықты оқиғаларды оперативті түрде жеткізіп отыру өте маңызды.

Сонымен бірге, діни мәселелерге қатысты кейбір сұрақтардың дұрыс жеткізілмей қалуы немесе берілмеуі жарияланатын материалдардың қабылдануына кері әсерін тигізіп, діни сипаттағы әлеуметтік қайшылықтарға түрткі болуы да ықтимал. Сол себепті ҚР АҚДМ мемлекеттік орган өкілдері мен сарапшылардың қатысуымен діни тақырыптар бойынша ақпараттандыратын журналистер пулы үшін арнайы оқыту семинар-тренингтерді жүйелі негізде ұйымдастыруда.¹⁰³

Семинар-тренингтер республикалық және өңірлік деңгейлерде тұрақты өткізіліп келеді. Мысалы, 2019 жылдың шілде айында Алматы қаласында Қоғамдық даму басқармасының қолдауымен «Қазақстан Республикасында терроризм мен экстремизм мәселелерін зерттеу орталығы» қоғамдық қоры діни экстремизм мен терроризмнің профилактикасы бойынша журналисттер мен блогерлерге арналған үш күндік семинар ұйымдастырды.¹⁰⁴ Ағымдағы жылы енгізілген шектеулерді байланысты өңірлік деңгейлерде семинарларды өткізу онлайн-форматқа көшті. Мәселен, 2020 жылдың 11 тамызында

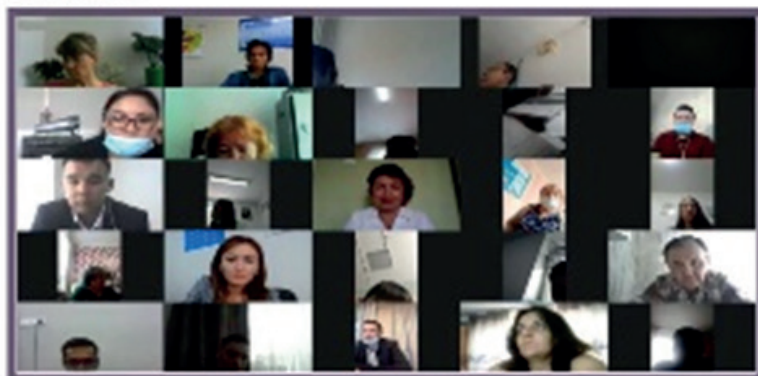
¹⁰² Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар / Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019. – 39 б.

¹⁰³ Астанада дін саласындағы мәселелерді ақпараттандыру бойынша тренинг өткізілді. URL: https://www.inform.kz/ru/trening-posvescheniyu-voprosov-religii-proshel-v-stolice_a3589696 (қаралған күні 27.08.2020)

¹⁰⁴ Алматы қаласында діни экстремизм мен терроризм профилактикасына арналған семинар өтті. URL: <https://yandex.kz/turbo/s/zakon.kz/4977320-v-almaty-proshel-seminar-po.html> (қаралған күні: 27.08.2020ж)

Ақмола облысында өткен «Экстремизм мен терроризмнің алдын алудағы БАҚ рөлі мен міндеттері» атты журналисттеріне арналған онлайн-семинарды атауға болады.¹⁰⁵

56c0m0xh0k5y8c

Ақмола облысының БАҚ өкілдеріне арналған онлайн-семинар өткізілді

Дін мәселелері бойынша АТТ-ның қызметін ақпараттық сүйемелдеу жұмысында кері байланыс орнату маңызды орын алады. АТТ қызметі бойынша кері байланыстың көздеріне БАҚ пен әлеуметтік желілерге тұрғындардың іс-шаралар туралы қалдырған пікірлері жатқызылады.

БАҚ өкілдеріне дін саласының мәселелері бойынша ақпараттарды барынша объективті жариялауды ұсыну қажет. Осы орайда, мемлекеттік органдар қандай да бір діни мәселелер бойынша ресми ұстанымдары БАҚ өкілдеріне уақытында жеткізіп, тексерілген ақпараты басылымға жіберу барысын қадағалаған абзал.

Діни мәселелерді объективті және бұрмалаусыз жариялау мақсатында және жалған ақпарат (фейк) таралуына жол бермеу үшін БАҚ мен әлеуметтік медиа көздеріне *Дүниежүзілік газет және жаңалықтар ассоциациясының (WAN-IFRA)* нұсқаулықтарын басшылыққа алу қажет деп есептейміз.¹⁰⁶ Әлеуметтік желілерде ақпарат жариялау, эфирге шығару, сұхбатқа сілтеме жасау немесе аудитория алдында жаңалықты жеткізер алдында келесідей тәртіпті ұстану қажет:

- әлеуметтік желідегі парақша қашан құрылғанын біліп алыңыз. Жаңа аккаунттар мистификация жасауға немесе жалған ақпараттар тарату мақсатында құрылады;

- пайдаланушының белсенділігін зерттеңіз. Ол кімге жазылған/кіммен достықта, оған кім жазылған? Ол кіммен байланыста? Не туралы жиі айтады? Адамның әлеуметтік желілердегі байланыстары мен іс-әрекеттері ол жайлы көп нәрсе айтады;

- оның өзге әлеуметтік желілердегі аккаунттарын іздестіріп көріңіз. Интернетте оның есімі тағы қай жерде кездеседі? Spokeo, Pipl.com. WebMii және LinkedIn сияқты қосымшаларда тіркелгенін тексеріп, оның телефон номерін, мекен-жайын тағы да басқа ақпарат табуға тырысыңыз;

- жаңалықты жүктеген/жариялаған адамды тауып алуға, байланысуға тырысыңыз. Бұл тексеріс үшін аса маңызды. Қосымша ақпарат жинаңыз және материалға қандай да бір талаптар барын тексеріңіз, ақпаратты пайдалануға рұқсат алу мүмкіндігін сұрастырып біліңіз;

- сізде бар мәліметтерді оның айтқанымен салыстырыңыз. Сізді қызықтырған ақпаратты өзге аккаунттардан іздеңіз. Сонымен қатар, пайдаланушыдан қосымша фотосуреттер мен бейнематериалдарды сұраңыз;

- ақпарат таратушы ресурс орналасқан жерді тексеріңіз. Twitter, Facebook және т.б. платформалар пайдаланушылардың географиялық орналасу жерін қарауға мүмкіндік береді. Сол арқылы адамның өзі айтып отырған орында болғанын тексеруге болады;

- суреттер арқылы кері іздеу бағдарламасын пайдаланыңыз. Жуық арада жасалынды деп ұсынған фото бұрын түсірілген болып шығуы мүмкін. Осы орайда Google Reverse Image Search немесе TinEye бағдарламаларын пайдаланып, суреттің бұрын интернетте шығарылғанын тексеруге болады. Бұл

¹⁰⁵ Ақмола облысының БАҚ өкілдеріне арналған онлайн-семинар өтті. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2656953567966657&id=100009561201700 (қаралған күні: 27.08.2020ж)

¹⁰⁶ <https://www.wan-ifra.org/>

функция шағын бейнелер жазбасында да жұмыс жасайды – іздеу құрылғысы сізге онлайн көру мүмкіндігін көрсетеді;

- фотосуреттердің EXIF-деректерін тексеріңіз. Әрбір цифрлы кескіндемеде метадеректер енгізіліп, олар сіз көрмейтін заттарды көрсетеді. Көптеген пайдалы ақпаратпен қатар, EXIF деректерін тексеру түсірімді жасаған камераның типін анықтауға көмектеседі. Кейде географиялық деректер де сақталады.¹⁰⁷

Жалпы алғанда, дін саласындағы АТТ қызметін ақпараттандыру барысында әлеуметтік медиамен жұмысты «шындық сенсациядан артық» принципін ұстану қажет.

ҚР АҚДМ ДІК жергілікті атқарушы органдарға дін саласындағы АТЖ-бойынша келесідей іс-шараларды өткізуді ұсынады:

1) отандық теологтар мен дінтанушы-ғалымдардың, дәстүрлі дін өкілдерінің, мемлекеттік және күштік құрылымдар қызметкерлерінің теледидар мен радиода сөз сөйлеуін ұйымдастыру;

2) радио, интернет-сайттар арқылы АТТ-ның беделді өкілдерінің блиц-сұхбаттары шығарылуын қамтамасыз ету;

3) «сұрақ-жауап» режимінде интернет-конференциялар, радио және телебағдарламалар жүргізу;

4) тақырыптық деректі фильмдер мен бейнероликтер көрсету;

5) журналисттік зерттеулер ұйымдастыру және арнайы репортаждар жасау.¹⁰⁸

Өңірлер бойынша АТЖ-ның негізгі әдістері (жиынтық тәжірибе)

2020 жылы осы жоба аясында жүргізілген эксперттік сұхбаттар барысында экстремизмнің профилактикасы бойынша ең тиімді және практика жүзінде қолданылатын әдістер зерделеніп, төмендегі кестеде ұсынылады.

13 кесте

Ақпараттық-түсіндіру жұмысының негізгі әдістері

(эксперттік сұхбаттарды талдау нәтижелері бойынша)

ӘДІСТЕР	ЕРЕКШЕЛІГІ	ПРАКТИКА
1 Әңгімелесулер, оқу орны, жұмыс орны, мекен-жайылық ресми және бейресми кездесулер (Open Air шараларын қоса алғанда)	Адрестік, арнайы және жалпы профилактика жұмыстары 50 адамға дейінгі топтарда жүргізілгенде және білікті дәріскер қатысқанда тиімділігі арта түседі. Нақты мақсатты топтың ерекшеліктерін ескеру қажет. Тыңдаушыларды іс-шара процесіне тартуға, дәріскер мен тыңдаушы арасында еркін байланыс орнатуға, олардың өздігінен қорытынды жасауға мүмкіндік жасалады.	Барлық өңірлерде. Оптималды аудитория 10-15 адам. Шектік максимумы 50 адамға дейін. Мысалы, Жезқазған қаласында Open Air шарасы демалыс орындарында (парктер, су бұрқақтар маңында) тиімді өткізіледі. Бірақ вокзалдар мен базарлар аумақтарында тиімділік төмендейді, өйткені адамдар асығыс, қолдары бос емес және т.с.с. Жезқазған қаласының АТТ мүшелері базар аумағында тұрақты жұмыс жасайтын кеңес беру кабинетін ашуды ұсынды
2 Провокациялық сұрақтарды қою	ДДА ықпалына түскен адамдарды анықтау мақсатында жүргізіледі.	ШҚО аумағында жүзеге асырылуда.

107 Фактчекинг: Ақпаратты тексерудің 5 сенімді әдістері <http://mediatoolbox.ru/factchecking/> URL: (қаралған күні: 27.08.2020ж)

108 6. Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар / Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.. – 39 с.

3	Фокус-топтар форматында жұмыс жасау	Кері байланыс өте жоғары, топ құрамы 15 адамнан аспайды, мәселелерді шешу механизмдерін аудитория өзі айқындайды.	Павлодар облысында жүзеге асырылуда. Мешіттерде, жамағатпен жұмыс кезінде, пенитенциарлы мекемелерде, студенттермен жұмыс барысында пайдалы.
4	Презентациялар, бейне/аудио материалдарды көрсету	Жиынтық және қысқа ақпарат ұсынылып, жеңіл қабылданады. Презентация, аудио және бейнематериалдарды тиімді таңдау, сапалы техникалық құралдармен дұрыс қамтамасыз ету қажет. Көрсетілім уақытын ескеру маңызды. Роликтердің уақыты 3 минуттан аспағаны дұрыс. Көрсетілімді талқылаумен ұштастыру керек.	Дін саласындағы мемлекеттік саясатты ақпараттандыру мақсатында Министрлік және ЖАО тапсырысымен 1400 астам тақырыптық бейнематериалдар, соның ішінде қысқаметражды фильмдер, әлеуметтік роликтер, бейнесюжеттер және т.б. материалдар шығарылып, қолдануға берілді. СҚО өкілінің айтуынша, ауылдық жерлерде кездесу орындары бейне, аудио көрсетілім құралдарымен жабдықталмаған
5	Интерактивті форматтар: семинар-тренингтер, коуч-тренингтер	Қажетті білім мен дағды жеңіл қабылданады, сыни ойлау қабілеті дамиды, коммуникативті байланыстар жақсарады. Техникалар мен тәсілдердің кең таңдауы бар: ми жаттығулары, жобалар, дебаттар, дискуссиялар, іскерлік ойындар. Осы әдіс шеңберінде интерактивті оқытатын тренер/коуч маманның білімі мен біліктілігіне, өткізу орны жайлылығына (комфорт, қолжетімділік, инфрақұрылым) жоғары талаптар қойылады.	Барлық өңірлерде. ҚР АҚДМ мемлекеттік қызметкерлерді, ҚҚО және ҚР Әскери Күштері қызметкерлерін қайта даярлап, біліктіліктерін арттыру мақсатында арнайы семинарлар мен тренингтер ұйымдастыруда. ҚР Бас прокуратурасы жанындағы ҚҚО Академиясы базасында прокуратура қызметкерлері семинарлар мен тренингтерге қатысады. Қорғаныс министрлігі дін мәселелері бойынша ПАТТ мүшелерінің қатысуымен жеке құрамға арналған кездесулер өткізеді.
6	Онлайн интерактивті форматтар: семинар-тренингтер, коуч-тренингтер	Интерактивті материалдары онлайн форматқа бейімдеу қажет. Онлайн-форматтың күшті жақтары: - интернеті бар кез-келген адам қатыса алады; - қатысушылар үшін ыңғайлы және уақытты үнемдейді; - тренинг ұйымдастыру бойынша шығындар қысқарады; - эфирлік жазбалар сақталды, қайталап көруге болады; - кері байланыс орнату жолдары көп (чат, эфир, пошта, комментарий).	2020 жылы карантин шаралары енгізілген соң аталған форматты қолдану артып отыр. «Ансар» орталығының (ansar_aqparat, 5479 жазылушы); «Шапағат» қорының (shapagat_atyrau, 19,4 мың. жазылушы), Павлодар облысының Талдау және конфессияаралық қатынасты дамыту орталығының (carmo_pvl, 1745 жазылушы) аккаунтары арқылы тұрақты түрде семинар-тренингтер, дәрістер, байқаулар, викториналар, ұтыс ойындары өткізіледі. Жамбыл облысы ДІБ-ның Facebook парақшасында түрлі тақырыптар бойынша (денсаулық, медицина, «Жусан» операциясы, ұлттық мәдениет) аптасына 16 ролик шығарылады.

7	Оқушы жастар арасындағы интерактивті шаралар	Зияткерлік ойындар, дебаттар, рөлдік ойындар өткізу оқушылардың өздеріне актор болуға (пассивті көрермен жағдайынан белсенді қатысушыға айналады), дін саласына қатысты мемлекеттік саясатты шығармашылық әдістері арқылы түсінуге, өзіндік пікірін қалыптастыруға мүмкіндіктер береді.	Көп өңірлерде жүргізіледі (Атырау обл – «Ашық есіктер күні»). Басты тақырыптар: «Қазіргі заман контекстіндегі қазақ қоғамының дәстүрлері», «Қазақстандағы мемлекеттің зайырлы моделі». СҚО мамандары оқушылар арасында «Соқыр жетектеуші» ойының өткізеді, психологиялық тесттер пайдаланады. Қарағанды облысында іс-шараларға тарих мамандары шақырылады. Мәселен, «Асыл жүрек» этнографиялық орталығының қызметкерлері. Ақтөбе облысында оқушылар командалары арасында «Сұрақ - жауап» форматында ойын өтеді.
8	LED экрандары бар қоғамдық орындарда, соның ішінде саябақтарда, әуежайларда, т/ж және автовокзалдарда, базарларда, алаңдарда, сауда орталықтарында бейнеөнімдер көрсету	Бейнеөнімдерді көрсету үшін техникалық жағдай жасалып, көрсетілімдерге адаптацияланған материалдар болуы керек	ҚР АҚДМ деректері бойынша барлық өңірлік орталықтарда көрсетілімдер қамтамасыз етілген. Мысалы, Павлодар облысы кәсіпорындарының кіреберістерінде трансляциялар жасалады.
9	БАҚ мен әлеуметтік желілердегі ақпараттық жұмыс	Әлеуметтік медиадағы ақпараттық жұмыста талап етіледі: - жүйелі жұмыс және құрылған ақпараттық алаңдарды дамыту; - дін саласында қызмет ететін және ақпарат жазатын блогерлер мен мамандарды авторлар ретінде тарту; - діни немесе дінге қарсы насихат алаңдарына айналмау үшін ақпараттық ресурстардың қызметін бақылау; - комментарий бойынша жұмыс жасау және сұрақтарға уақытында жауап беру; - ақпарат таратуда бюрократиялық штамптар мен «канцелярит» терминдерді қолданудан бас тарту; - өз контенттерін тұрақты әзірлеу	2019 жылы ҚР АҚДМ тарапынан кеңінен танымал «Facebook.com», «ВКонтакте» желілерінде 6 әлеуметтік қауымдастықтың жұмысы ұйымдастырылып, «Youtube.com» және «Kaztube.kz» бейнехостинг бойынша ақпараттық жұмыс жүргізді. Барлығы 5822 материал орналастырылды. Қауымдастықтың жалпы аудиториясы 308 мың жазылушыдан асып түсті. ¹⁰⁹ Аталған дереккөздердің материалдары барлық өңірлерде пайдалануда. Сондай-ақ, барлық өңірлік ДМЗО-ның әлеуметтік желілерде парақшалары, «YouTube.com» хостингінде каналдар жұмыс жасауда. Мысалы, 2019 жылы Қостанай облысында 32 бейнеролик дайындалып, әлеуметтік желілер мен сайттар арқылы көрсетілді.

¹⁰⁹ Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының 2017-2020 жылдарға арналған Тұжырымдамасын іске асыру жоспарының қорытынды ақпараты. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/qogam/documents/details/24370?lang=ru> (қалған күні: 21.06.2020ж)

10 Дін саласына қатысты өзекті тақырыптар бойынша республикалық және өңірлік БАҚ арқылы телебағдарламалар мен сұхбаттар шығару	Интернет пен теледидар қазақстандықтар үшін ақпараттың негізгі көзі болып табылады. ¹¹⁰ Қазақстанда DVB-S2 заманауи стандартында цифрлық эфирлі телехабар тарату ісін ендіру жалғасуда. Кезеңді түрде 827 станция құрылысын салу мен ендіру жүргізілуде, 2021 жылы тұрғындардың 95% астамы қамтылады. ¹¹¹ Төтенше жағдай кезінде ең алдымен мемлекеттік деп қабылданатын каналдардың аудиториясы көбейді. Хабар 24 каналының қамту көлемі қаңтардағы 42,35%-дан сәуірде 56,3%-ға ұлғайды. 2019 жылдың сәуірінде көрсеткіш 38,5% құраған. El Arna каналында өсім 38,47%-ден 46,09%-ға дейін. Atameken Business –16,2%-ден 22,95%-ға дейін. Бір жыл бұрын – 8,64% болды. ¹¹²	Қазақстандық азаматтардың «Жусан» арнайы операциясы кезінде елге қайтарылуы жайлы мемлекеттік тілдегі сұхбаттар, бағдарламалар циклы көп қаралады (интернетте «Жусан қайтарылды» жазбасымен іздеу кезінде 1 млн. астам сілтеме шығады). Қарағанды облысында «Дін және заман» журналы шығарылады (тоқсанына 1 000 дана), бағдарламалар циклы көрсетіледі (қазақ тілінде – 2, орыс тілінде – 1). Осындай жұмыстар Атырау, Маңғыстау, Жамбыл, Түркістан облыстарында және басқа өңірлерде жүргізіледі.
11 Адамдар көп шоғырланатын орындарда профилактикалық ақпараттық материалдар тарату (буклеттер, кітапшалар және т.б.)	Буклеттер мен өзге ықшам ақпараттық материалдар қысқа және нұсқа әзірленіп, адамдар шоғарланатын орындарда жедел үлестіруге оңай болады	Министрлік және ЖАО 160 мың данаға жуық материал таратылды. Барлық өңірлерде пайдаланылады.
12 Қоғамдық-саяси, мәдени, спорттық шараларға қатысу	Антиэкстремисттік сананың нығайту, ұлттық құндылықтарды насихаттау үшін мәдени, қоғамдық-саяси, спорттық іс-шаралар өткізу оңтайлы контекст болып табылады	Барлық өңірлерде жүргізіледі. Мысалы, Ақтөбе облысында алдын алу шаралары аясында жергілікті жамағат арасында спорттық іс-шаралар өтеді: қайырымдылық мини-футбол, әйелдер жамағаты арасында үстел теннисі, сонымен қатар «Веселый старты!» спорттық эстафетасы және облыстық мини-футбол лигасы.

110 Қазақстандықтардың 48,4% ақпаратты интернеттен алады. URL: <https://camonitor.kz/33577-dlya-484-kazahstancsev-internet-yavlyaetsya-bolee-predpochtitelnym-istochnikom-informacii.html> (қаралған күні: 27.08.2020ж)

111 ҚР Үкіметінде цифрлық эфирлік телерадиохабарлау форматына көшу мәселелері қарастырылды. URL: <https://primeminister.kz/ru/v-pravitelstve-rk-rassmotreni-voprosi-perehoda-na-tsifrovoye-efirnoe-teleradioveshchanie-17080> (қаралған күні: 27.08.2020ж)

112 Қазақстандықтар карантин кезінде «Поле чудес» бағдарламасы және жаңалықтарды қарайды. Отандық телеарнада не болып жатқанын талдаймыз. URL: https://litr.kz/televizor-na-karantine-kazahstancy-vybirayut-yakubovicha-i-novosti/?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop (қаралған күні: 27.08.2020ж)

13 Спектакльдер, театрландырылған қойылымдар, әлеуметтік театр	Арт-терапияда спектакль оңалту әдісі ретінде қолданып, өзекті әлеуметтік тақырыптар бойынша театралды этюдтер қою арқылы жүзеге асырылады. Бұл әдіске жүгіну шынайы өмірді модельдеуге мүмкіндік беріп, қоғамдағы экстремизм, ұлтшылдық, маскүнемдік, нашақорлық, әділетсіздік сияқты мәселелерге назар аудартады.	2013 жылы Атырау облыстық театрында режиссер А. Исхаковтың «Хақ Жолы» спектаклі қойылды. ¹¹³ 2015 жылы Шығыс-Қазақстан облыстық драма театрында режиссер А. Алеевтің «Шырмауық» спектаклі сахналанды. ¹¹⁴ Сондай-ақ келесідей қойылымдар кеңінен танылды: - «Кто стучится в мою дверь?» (режиссер Н.Жубаниязов, Тахауи Ахтанов атындағы Ақтөбе облыстық театры) ¹¹⁵ ; - «Жаннат» (режиссер М. Томанова, Батыс-Қазақстан облыстық қазақ драма театры) ¹¹⁶ ; - «Адасқандар» (режиссер К. Жұмабеков, С. Сейфуллин атындағы Қазақ драма театры) ¹¹⁷ ; Маңғыстауда жастар мен аға буынға арналған «Ананың ақ сүті», «Әке өкініші» спектакльдері қойылды. Қостанай облысында студенттермен мини-спектакльдер сахналанды.
14 Рухани Керуен	Алғаш рет экстремизмнің алдын алу мақсатында ШҚО аумағында қолданылды, ¹¹⁸ содан кейін өзге өңірлерде кеңінен тарала бастады.	2019 жылы Алматы облысында «Рухани керуен» жобасының III кезеңі аясында 11 шекаралас ауданда 20 мың тұрғынды қамтыған 160 астам шаралар ұйымдастырылып, 12 мың кітапшалар, флаерлер және буклеттер таратылды. ¹¹⁹ 2020 жылы бұл жоба онлайн форматта жалғасып келеді.
15 Қысқа мерзімді кәсіби курстар, әйелдер клубтары, шеберханалар, мастер-классстар	Кәсіпке оқыту кезінде, кейіннен кәсіп жүргізу аясында психологиялық кедергілер еңсеріледі, жаңа қатынастар қалыптасады. Адам ұжымдық қызметке дағдыланып, нәтижесінде оның қоғамға бейімделуі тез жүреді	Дін мәселелерін зерттеу орталықтары жанындағы кәсіби курстар, тілдік курстар өткізу тәжірибесі 2015-2018 жылдары кеңінен таралды. Қазіргі уақытта бұл әдістерді діни бірлестіктер өз тәжірибесіне енгізген. ¹²⁰

113 Атырау қаласында Қазақстан Республикасында алғашқы рет экстремизм туралы спектакль өтті. URL: https://forbes.kz/news/2013/12/26/newsid_47759 (қаралған күні: 27.08.2020ж)

114 «Шырмауық» спектаклі. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=G0KLB0G7Ykk> (қаралған күні: 27.08.2020)

115 Қазақстан экстремизммен өнердің көмегімен күреседі. URL: https://central.asia-news.com/ru/articles/cnmi_ca/features/2016/09/20/feature-01 (қаралған күні: 27.08.2020)

116 Оралда деструктивтік діни ағымдар тақырыбы бойынша «Жаннат» спектаклінің тұсаукезепі өтті. URL: https://www.inform.kz/ru/ural-ske-proshla-prem-era-spektaklya-zhannat-na-temu-destruktivnyh-religioznyh-techeniy_a2782168 (қаралған күні: 27.08.2020ж)

117 «Адасқандар» спектаклінің видеонұсқасы. URL: https://www.youtube.com/watch?v=wyV3xqw1yW0&feature=emb_logo (қаралған күні: 27.08.2020)

118 Рухани Керуен - Духовный караван. URL: <https://yvision.kz/post/437328> (қаралған күні: 27.08.2020ж)

119 Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының 2017-2020 жылдарға арналған Тұжырымдамасын іске асыру жоспарының қорытынды ақпараты. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/qogam/documents/details/24370?lang=ru> (қаралған күні: 21.06.2020ж)

120 Астанада әйел жамағатына арналған мастер-класс өткізілді. URL: <https://kazislam.kz/v-stolitse-proshel-master-klass-dlya-zhens/> (қаралған күні: 27.08.2020ж)

16	Қасиетті орындарға экскурсиялар	Экстремисттік діни ағымдардан зардап шеккендер қасиетті жерлерге, мұражайларға барып, туған жердің тарихи, мәдени және рухани мұрасымен танысады.	2018 жылы «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында Республикалық өлкетанулық акция өтті. ¹²¹ Атырау облысында әйел жамағатына (соның ішінде «Жусан» операциясымен оралғандар) мұражайларға, Сарайшық және Лаэрти қалашықтарына экскурсиялар жыл сайын өткізіледі
17	Ашық және жабық режимде кері байланысты қамтамасыз ету	Ашық режимде: іс-шара соңында блиц-сауалнама нәтижелері бойынша АТЖ-ның проблемалары талданады, оның бағыттарына коррекция жүргізіледі. Жабық режимде: бір-екі апта өткен соң алған білімдерін, шығарылған қорытындыларды анықтау мақсатында аудиторияға сауалнама өткізіледі (Павлодар қ.)	Барлық өңірлерде жүргізіледі. Мысалы, Ақтөбе қаласының колледж студенттері арасында мини-сауалнама аясында қойылған «Сізді оқудан тыс уақытта ең қызықтыратын нәрсе не?» деген сұраққа оқушылардың 50%-дан астамы «дін мәселелері» деп жауап берген. Іс-шара алдында сұрақтар мен тілектер жазу үшін стикерлер таратылады. Құпия түрде өткізіледі (Ақтөбе облысы)
18	Шара алдында аудиторияның қызықтыратын тақырыптарды блиц талдау (сілтемелі сұрақтар)	Аудиторияның қызығушылығын, дінге қатысты ой-пікірлерін анықтауға, сол арқылы шараның одан әрі жетілдіруге мүмкіндік береді.	Қарағанды облысында сұрақ-жауап формасында белсенді түрде жүзеге асырылуда. ШҚО мамандарымен әңгімелесу алдында бейнематериал көрсетіліп, талқылау ұсынылады.
19	Өткізілген іс-шараларды әріптестермен талқылау	Әріптестер арасында «қателермен жұмыс жасауға», оң нәтижені айқындауға мүмкіндік береді (аптасына 1 рет)	Ақтөбе және Қарағанды облыстарында белсенді түрде жүзеге асырылуда

АТТ-ның тиімді әдістемелерін әзірлеу мен қолдану бойынша өңірлік тәжірибелерді талдау көрсетті:

- соңғы жылдары отандық АТТ мүшелері едәуір тәжірибе жинақтап, АТЖ-ның тиімді әдіс-құралдарын жинақтады;
- идеологиялық әсер ету формаларын, әдістерін, уақыты мен орнын таңдау объективті жағдайларға байланысты, алайда әрдайым адрестік топтардың сұраныстарымен анықталады;
- АТЖ әдістемелік құралдары мен әдістерін пайдалану бойынша негізгі принциптер қалыптасты;
- өңірлердің басым көпшілігі АТЖ-ның әдіснамалық құралдарын пайдалану барысында кешенді амал-тәсілдер пайдаланады.

3.2. Ақпараттық-түсіндіру топтары мүшелерінің қызметін ынталандыру

Ынталандыру – тиімділікті жоғарылату мақсатында АТТ мүшелері қызметіне сыртқы орта факторлары әсер етуін реттейтін процесс.

Мақсаты – АТТ мүшелерін өз міндеттерін сапалы орындауға ықпал ету. Қазіргі заманғы менеджмент тұрғысынан алғанда ынталандыру еңбек тиімділігін арттырудың негізгі әдісі. Мамандар жұмысын сауатты түрде ынталандыру үшін ұйымдастырушылар тарапына ынталандырудың базалық әдістерін білуді талап етеді. Осы орайда, АТТ мүшелерінің жұмысын ынталандыруды келесідей тәсілдермен қамтамасыз етіледі:

¹²¹ Ақтөбенің оқушылары Қарағанды облысындағы қасиетті орындарға саяхат жасады. URL: <https://newtimes.kz/regiony/75376-shkolniki-iz-aktobe-posetili-sakralnye-mesta-karagandinskogo-regiona>

1. Құзыретті органдармен өзекті әдістемелік нұсқаулықтар мен ақпараттық материалдар контентін әзірлеу және бекіту

АТТ дәріскерінің ең маңызды міндеті – Қазақстан Республикасының мемлекеттік-конфессиялық саясатын анық және сауатты түрде түсіндіру, ағымдағы діни ахуалдан толық хабардар болу, діни ұйымдар палитрасы туралы ақпараттарды білу. Аталған міндетті жүзеге асыру үшін дәріскер әрдайым білімді болып, жаңа әдістер мен әлеуметтік зерттеулер мәліметтерін қолдана білуі керек. Сол себепті, АТТ-ның тиімді жұмысына АТЖ бойынша сапалы әзірленген материалдардың болуы ықпал ететін болғандықтан, оларды кем дегенде жарты жылда 1 рет жаңартып тұру қажет. Жалпы алғанда, республика бойынша аталған жұмыстар жүргізіліп келеді (2.2-бөлімде көрсетілген).

АТТ мүшесі дін саласындағы мемлекеттік саясаттың жүзеге асырушысы тұлға ретінде *апробацияланған және тиімділігі дәлелденген* материалдармен қамтамасыз етілуі маңызды орын алады. АТТ мүшелерінде артық уақыт шығындауға, іс-шараларға толыққанды дайындалуға мүмкіншілік бола бермейді. Сонымен қатар, әрбір АТТ мүшесінің әртүрлі, соның ішінде интернет көздерінен жинақтап, өздігінен дайындаған контенті толық емес немесе мазмұны қатерлі болуы ықтимал.

Әдістемелік ұсынымдарда материалдарды әзірлеу кезінде қандай мәселелерге көңіл аудару керектігі көрсетілген.¹²² *Әр түрлі аудитория үшін жіктелген ақпараттық материалдар контентінде келесідей мәліметтер болуы қажет:*

- мемлекеттік-конфессиялық саясат, қазақстандық зайырлылық моделінің жүзеге асырылуы, елдегі және әлемдегі діни ахуал, Қазақстанның діни палитрасы, орын алып отырған қауіп-қатерлер туралы өзекті ақпараттар;

- тұрғындар тарапынан қойылатын ықтимал сұрақтар және тиісті жауаптардың контенті (Нұр-Сұлтан қаласының сарапшы). Бұл АТТ мүшелеріне сапалы дайындық деңгейде әртүрлі топтармен іс-шара жүргізуге әсер етіп, объективті ақпараттарды сенімді түрде жеткізу мүмкіндік беретін болады;

- өңірлердің АТЖ жүргізуде қолданылатын интерактивті әдістері мен форматтары бойынша жиынтық тәжірибелер. Мысалы, Нұр-Сұлтан қаласындағы жастар арасында танымал қаһармандар, фильм/сериалдардың кейіпкерлер образдарын пайдалану бойынша тәжірибесін өзге өңірлерге трансляциялау. Ақтау мен Қостанай қалаларында қойылған спектакльдер мен мини қойылымдарды мамандар мен мақсатты топтар жылы қабылдады;

- визуалды материалдар, инфографикалар, иллюстрациялар, демотиваторлар, яғни қолданылатын материалдар ақпарат ұсынудың заманауи әдістеріне сай болуы керек.

Әр түрлі аудитория үшін жіктелген ақпараттық материалдардың контентін әзірлеу келесідей бағыттарда әсер ететін болады:

- АТЖ-ның базалық ұстанымдары мен әдістерінің біркелкілігін қамтамасыз етуге, өңірлердің озық тәжірибелерін аккумуляциялауға және трансляциялауға, зерттеулердің бірыңғай базасын құруға;

- дәріскердің субъективті ой-пікірі мен мемлекеттің конфессиялық саясаттағы позициясының ажыратуға. Сарапшылар атап кеткеніндей, жекелеген дәріскерлер кейбір тақырыптарды (мысалы, қоғамның зайырлылық принциптерін) түпкілікті білмегендіктен, жоспарланған тақырыптардың орнына діни немесе өзге тақырыптарға ауысып кету жағдайлары орын алады (Қызылорда облысы, Нұр-Сұлтан қаласы).

Жалпы айтқанда, сапалы әзірленген және эксперттік талдаудан өткен материалдар АТТ мүшелері үшін АТЖ шараларына дайындық кезінде маңызды ықпалдаушы факторға айналады, өйткені олар өз қызметінің бағыттарын және түрлі мақсатты топтармен жұмыс жасау бойынша өзекті ақпараттарды толыққанды білетін болғандықтан, өз жұмысының тиімділігін арттыруға ниеті арта бастайды.

2. АТТ мүшесінің жұмысын материалдық ынталандыру

Өңірлік АТТ 2013 жылдан құрыла басталды. Бастапқыда бұл жұмыс қоғамдық сипатта өткізіліп келді. Ол кездері негізгі міндет АТЖ жүргізу жүйелілігі мен тұрғындардың аталған іс-шараларға қамтылуын ұлғайту болған. Сол кездегі дәріскерлер құрамы қалыптасу кезеңінде тұрған болатын. АТЖ бастауында

¹²² Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

тұрған көптеген АТТ мүшелері танымал, өңірлердегі беделді адамдарға айналды және бүгінгі күндері АТТ негізін құрайды.

Кейбіреулері түрлі объективті себептерге орай дәріскерлер ретінде өз қызметтерін тоқтатқан. АТТ құрамына кетудің басты себебі қаржыландыру жоқтығы мен жүктеменің ауырлығы болды. Лекторлар бір күн ішінде әртүрлі мақсатты топтармен бірнеше АТЖ өткізіп келді. Бұл жағдай АТТ мүшелеріне физикалық тұрғыдан ғана емес, адами-психологиялық тұрғыдан да қиыншылықтар тудырды.

ЖАО кейбір басшылары АТТ жұмысының маңыздылығын түсінгендіктен өздерінің мойындарына жауапкершілікті ала отырып, үнемдеу қорлары есебінен дәріскерлер жұмыстарына төлемдер жасап келді. Осы кезде АТТ мүшелерінің тікелей еңбекақыларының төленуі өзге салалармен ұқсас принципте жүргізілді де, кез-келген мақсатты аудиторияда өткен бір іс-шара үшін орта есеппен 1200 теңге төленді. Айта кетері, тіптен сол кездердің өзінде аталған сомма белді АТТ мүшелерін ынталандырған жоқ. Қазіргі уақытта Қызылорда облысында АТТ мүшелерінің төлемі өзгермеген және 1 238,75 теңге құрайды. Кейінен өңірлер бір-бірінің тәжірибелерін қолдана бастады. Алайда, әрбір өңірде АТТ мүшелері қызметтеріне төлем берудің өзіндік құны белгіленіп қалған. Сондай-ақ, бюджетте АТТ мүшелеріне жалақы төлеу статьясы қарастырылмаған.

2015 жылдан бастап мемлекет АТЖ ұйымдастыру және қамтамасыз ету үшін қаржыландыру көздерін бөле бастады. Мәселен, www.goszakup.gov.kz сайтында өңірлер бойынша АТЖ қаржыландырылуы туралы ашық ақпарат бар. АТЖ маңыздылығының өзгеруі мен қаржыландыруға бюджеттік қорлар бөлінуі қызметі мақсаты АТЖ ұйымдастыруға бағытталған қоғамдық ұйымдардың пайда болуына әкелді.

Айта кетері, бүгінгі күні әр өңірлердегі төлемдер жасау жүйелері біршама ерекшеленеді.

14 кесте

Өңірлер бойынша АТТ мүшелерінің жұмысының төлем ақысы¹²³

ҚАЛА	СОММА	ЕСКЕРТПЕ
АҚТАУ	Сағатына 1339 тг.	-
АҚТӨБЕ	42.000-60.000 тг. бастап еңбекақы + 2.000 - 3.000 тг. – бір өткізілетін шара үшін үстемақы	Штатта негізінен теологтар. ДІБ-ның мемлекеттік тапсырысын ұтып алған ұйымнан қосымша төлем.
АТЫРАУ	5.000 тг. облыстық АТТ мүшесіне кез-келген шара үшін, 3.000 тг. қалалық АТТ мүшелеріне	Төлем бекітілген, 4-5 жыл аралығында өзгермеген
ЖЕЗҚАЗҒАН	Сарапшы нақты сомманы атамады	Шара соңында қолма-қол төленеді немесе АТТ мүшесінің еркіне байланысты ай соңында төленеді. Сыйақы төлемі жүйесі бар, айына 1 рет АТТ-ның екі мүшесіне сыйақы беріліп отырады.
ҚАРАҒАНДЫ	Сарапшы нақты сомманы атамады	Мемлекеттік тапсырыс арқылы қаржыланады
КӨКШЕТАУ	Сарапшы нақты сомманы атамады	Төлемдер бекітілген нормативтер бойынша өткізіледі
ҚОСТАНАЙ	3.000 тг. облыстық АТТ мүшелеріне 1 шара үшін	Қалалық/аудандық мүшелерге төленбейді
ҚЫЗЫЛОРДА	1 сағатына 1238,75 тг.	-
НҮР-СҰЛТАН	Сарапшы нақты сомманы атамады	-
ПАВЛОДАР	Сарапшы нақты сомманы атамаған	Негізінен қоғамдық негізде қатысады

¹²³ Кесте сараптамалық сұхбат материалдары негізінде толтырылған

ПЕТРОПАВЛ	Төлем жасау қарастырылмаған	-
СЕМЕЙ	Сарапшы нақты сомманы атамады	Мемлекеттік тапсырыс арқылы қаржыланады
ТҮРКІСТАН	Сарапшы нақты сомманы атамады	Мемлекеттік тапсырыс арқылы қаржыланады, көлік шығындары енгізілген
ӨСКЕМЕН	Сарапшы нақты сомманы атамады	Нақты есептеме мәліметтері жоқ

Эксперттік сұхбат материалдарына жасалған талдау нәтижесінде келесідей мәселелер анықталды:

- өткізілген шаралар үшін тұрақты төлемді тек облыстық АТТ мүшелері ғана алады. Қалалар мен аудандардың АТТ мүшелері жүйелі негізде төлемдер алмайды және негізінен қоғамдық негізде жұмыс жасайды. Қостанай облысы сарапшыларының пікірінше, аудандарда АТТ шараларына бөлінген қорлар есебінен облыстық АТТ немесе ПАТТ мүшелерін шақыруға тырысады, сол себептен аудандық АТТ мүшелерінің еңбектерін төлеу үшін қор қалмайды. Алайда, аудандық деңгейдегі АТТ мүшелерін ынталандыру үшін сыйақылар бөлінуі мүмкін;

- АТТ мүшелері еңбегіне төлем жасаудың минималды көлемі Қызылорда қаласында тіркелді;
- СҚО қызмет ететін АТТ мүшелерінің еңбектеріне төлем жүргізу қарастырылмаған;
- ЖАО (ДІБ, ІСБ), ҚҚО, ДМЗО қызметкерлері АТЖ үшін төлемақы алмайды. Адамдардың бұл категориялары үшін АТТ жұмысы олардың функционалдық міндеттеріне кіреді немесе қоғамдық бастама негізінде жүргізіледі. Нәтижесінде, мақсатты топтарда АТЖ жүргізу ерекшеліктерін және дін саласына қатысты мемлекеттік саясатты жүзеге асыру мәселелерін жақсы білетін ЖАО және ҚҚО құрамының тәжірибелі мамандары дәріскер ретінде қатысудан бас тарту жағдайлары орын алады. Петропавл қаласының сарапшысы айтуынша, АТЖ-мен кәсіби айналыспайтындар, яғни «дін мәселелері өздерінің кәсіби құзыретіне кірмейтіндер» төлем ақы алмайды немесе өзге де қаржылай ынталандыру әдістері қолданылмайды;

- жалпы алғанда, өңірлерде төлем жасау мемлекеттік арнайы тапсырыс арқылы жүзеге асырылуда. Тендер жеңімпаздары ретінде түрлі ұйымдық-құқықтық формалардағы және дін саласындағы жұмыс тәжірибелері әртүрлі заңды тұлғалар анықталуы мүмкін. Мәселен, 2020 жылы Қостанай қаласында мемлекеттік тапсырысты дін саласында жұмыс тәжірибесі жоқ жеке кәсіпкер жеңіп алған.¹²⁴ Осы аралықта Алматы, Ақтөбе, Нұр-Сұлтан қалаларының «Теологтар мен дін саласындағы өзге мамандар үшін біліктілік арттыру курстарын ұйымдастыру» мемлекеттік сатып алу лотын Тараз қаласының «Жаңа-Ру» жастар коалициясының қауымдастығы» жеңіп алды;¹²⁵

АТТ мүшелері ретінде белсенді түрде ҚМДБ имамдары тартылады. Өткізілген шаралар үшін төлемақыны олар АТТ мүшелерімен тең дәрежеде алады, ал олар мемлекеттік тапсырыс жеңімпаздары ұйымдары есебінен қаржыланады. Айта кетері, 2017 жылдан бері имамдарды қаржылай қолдау және мемлекеттік-конфессиялық саясатты жүзеге асыру бойынша «Уақып» қоры жұмыс жасап келеді.

Қазіргі таңда мемлекеттік тапсырыстарды орындаушы ұйымдарға қойылатын талаптарды (ұйымдастыру-құқықтық формалары, ұйымның дін саласындағы жұмыс тәжірибесі, құзыреттілігі мен қызметкерлерінің ғылыми дәрежелігі т.с.с.) унификациялау мәселесі өзекті болып қалуда.

Қаражаттарды бөлу механизмдерін мен оның АТТ мүшелеріне төлену жолдарын кешенді зерттеу қажет. Сарапшылардың ортақ пікірінше, АТТ мүшелерінің қызметіне лайықты төлем беріліп, оған қоса төлем деңгейі мен төлем жасау жүйесі АТТ мүшелерін ынталандыратындай болуы керек.

Ашық қолданыстағы www.goszakup.gov.kz ресми сайтындағы материалдарға қатысты жүргізілген блиц-талдау көрсеткендей, қандай да бір өңірлерде АТТ қызметін қаржыландыру көлемі әртүрлі шамаларға тең. Мәселен, соммалар 174 мың теңгеден 54 миллион теңгеге дейінгі аралықта ауытқиды. Айта кетері, бөлінетін қаржылар нақты және объективті факторлармен корреляциялануы керек: өңір

¹²⁴ Эксперттік сұхбат материалдары

¹²⁵ <https://www.goszakup.gov.kz/ru/announce/index/4182449?tab=general> (қаралған күні 11.06.2020)

тұрғындарының саны, АТТ-ның сандық және сапалық құрамы, жоспарланған шаралар көлемі, өңірдегі діни ахуал және т.с.с.

Жалпы айтқанда, бүгінгі күні республика бойынша АТТ мүшелеріне ашықтық, унификация, әділдік принциптеріне негізделген төлемдер жасаудың бірыңғай әдіснамасы жоқ, сол себепті еңбек ақы аздығы АТЖ тиімділігін арттыруға әсер ететін факторға айналмай отыр.

3. АТТ мүшелерінің мәртебесін арттыру

АТТ мүшелері дін саласындағы мемлекеттік саясаттың ілгерілетуші функциясын атқарып келуде. Осы орайда, АТТ мүшесінің қоғамдағы мәртебесін жоғарылату арқылы АТЖ-ның тиімділігін арттыруға, тұрғындармен мемлекеттік саясатты дұрыс бағалауға әсер ететін атап кету қажет. Бұл жағдайда басты инициатор ретінде мемлекет болуы керек.

Осы орайда «Парасат» орталығының тәжірибесін атап кетуге болады. 2019 жылы бұл ұйым тарапынан АТТ мүшелері арасында әртүрлі номинациялар бойынша байқау ұйымдастырылды. Жүлделі орын алғандарға ақшалай сыйлықтар қарастырылды. Сапалы ұйымдастырылған шараның деңгейі сарапшылар тарапынан оң бағаланды. Алайда, шара бір реттік сипатта болды, бастамашы ретінде жеке ұйым әрекет етті. Сарапшылардың пікірінше, «Парасат» орталығы өткізген байқау АТТ жұмысының беделін біршама арттырды.

Қызметкерлердің еңбегін бағалау жүйесі қызметкерлерді материалды және материалды емес ынталандыру әдістерінен тұрады. Ақшалай емес ынталандыруға ұйымдастырушылар қаражаты есебінен біліктілік арттыру, мәдени шараларға тегін қатысу, шетелдік шараларға (конференция, семинарлар және т.б.) қатысу шығындарын өтеу, әлеуметтік пакет (сауықтыру орындарына жолдама), мекеме ішіндегі мәдени шаралар (корпоратив, тамақтануға төлеу және т.б.) жатқызылады.

Өңірлердің көпшілігі материалды емес ынталандыру әдістерін қолданады, атап айтқанда мақтау қағаздары мен алғыс хаттар табыстау, оған қосымша ақшалай сыйақы, сыйлықтар, біліктілік арттыру курстарына жолдамалар беру жолдары қарастырылады (Қызылорда, Қостанай облыстары).

4. Бағыттар бойынша үздік мамандарды қызметке тарту

Бүгінгі күні АТТ мүшелері тұрғындарға дін саласына қатысты мемлекеттік саясаттың мақсат-міндеттерін түсіндіруде маңызды рөл атқарады. АТТ алдына қойылатын міндеттердің стратегиялық маңыздылығына орай, АТТ мүшелігіне рекрутинг немқұрайлы сипатта өткізілмеуі керек, оның қатарына мақсатты топтармен адресстік жұмыстарға дағдысы бар мамандарды тарту керек.

АТТ мүшелері ғылыми және академиялық дәрежелерге ие, белсенді түрде ғылыми басылымдар шығаратын, түрлі тағылымдамалардан, соның ішінде шетелдік шараларға қатысқан болуы маңызды. Осының бәрі АТТ мүшелерінің өзекті зерттеу процестер жөнінде хабардар болуға септігін тигізеді.

Жалпы алғанда, осы салада үздік насихатшы атану және бұл атақ болашақта қаржылай табыс әкелетінін түсіну АТТ мүшелері үшін ынталандырушы фактор болатыны сөзсіз.

5. Материалдық-техникалық қамтамасыз ету жұмысы

АТТ қызметін тиімді жүзеге асыру үшін қолайлы жұмыс жағдайын жасау маңызды аспектілердің бірі болып табылады.

Тұрғындар арасында адресстік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша Әдістемелік ұсынымдардың №1 Қосымшасында («Дін мәселелері бойынша АТТ мүшелері еңбекақысын төлеу сұрақтарына қатысты қаржыландыру шығындарының сметасы») АТТ мүшесіне еңбекақы төлеу бойынша шығындардың 5 түрі қарастырылады:

- АТТ дәріскерлеріне еңбек келісім-шарттарына сәйкес төлеу;
- іс-сапар шығындар (жол ақысы, тәуліктік және т.б. шығындар);
- үстеме шығындар: байланыс шығындары, интернет;
- полиграфиялық қызмет шығындары (буклеттер, кітапшалар, үнпарақтар);
- кеңсе заттарына жұмсалатын шығындар.¹²⁶

¹²⁶ Тұрғындар арасында адресстік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

Көптеген өңір сарапшыларының ойынша, мемлекеттік тапсырыс жүйесі енгізілген соң материалдық-техникалық құралдарымен қамтамасыз ету, АТЖ іс-шараларын жүргізу бағыты жүйелі сипатқа ие болып, ақпараттар жеткізудің заманауи әдістеріне сәйкес келе бастады (Нұр-Сұлтан қаласы, Қостанай, Қарағанды, Ақмола облыстары). Көптеген өңірлерде көлік, техникалық құралдарымен жабдықтау мәселелері толықтай шешілді (Маңғыстау облысы). Ақтөбе ДІБ-ның иелігінде бейнероликтер жасау студиясы ашылған.

Сонымен бірге, жекелеген өңірлерде (СҚО) жарнамаларға, көрнекі құралдарға, транспорттық шығындарға бөлінетін қаржылар жеткіліксіз. Сарапшылар берген сұхбаттарға нәтижесінде көлікпен қамту мәселелерін әр өңір өз мүмкіндіктеріне орай немесе мемлекеттік тапсырыс шарттарына байланысты шешеді. Мысалы, ДІБ қызметкерлері бір күн аралығында бірнеше шара өткізулері мүмкін және қоғамдық көліктерге жұмсалатын шығындарды өз қалталарынан төлейді (Ақтау, Ақтөбе). Сондай-ақ, Петропавл қаласының сарапшысы атап кеткеніндей, АТТ мүшесі өз есебінен шара өткізу орнына жетуі керек. Бұған қоса, сарапшы аталған мәселенің 5 жыл бойы шешімін таппай келетініне тоқталды.

Шалғай аудандарда, кешкі уақыттарда шаралар өткізу, бір күнде бірнеше шара ұйымдастыру ДМЗО қызметкерлері мен АТТ мүшелеріне едәуір жүктеме түсіреді. Нәтижесінде, АТТ мүшелерінің АТЖ өткізуден бас тарту жағдайлары тіркелген (Қостанай, Қарағанды облыстары).

АТТ мүшелеріне комфортты жұмыс жағдайын жасау сапалы қызмет атқарудың кепілі екендігін ескеріп, АТЖ іс-шараларын жоспарлау кезеңінде ұйымдастыру мәселелерін шешуге ерекше назар аудару қажет.

6. АТТ мүшелерінің біліктілігін жүйелі түрде арттыру

Қазіргі кездегі АТТ мүшесіне стратегиялық функциялар жүктелген, ол дін саласына қатысты мемлекеттік саясаттың барлық мәселелерін, дәстүрлі/дәстүрлі емес діндердің негізгі догматтарын, жаңа діни қозғалыстарды, олардың ерекшеліктері мен айырмашылықтарын, дәстүрлі емес діни қозғалыстардың қазіргі заманғы психологиялық әсер ету әдістерін білуі керек. Осы орайда, АТТ мүшелерінің жұмысын ынталандыру мақсатында оларға жүйелі түрде біліктіліктерін арттыруға мүмкіндіктер ұсыну маңызды болып табылады.

Осы баяндаманың 2.3-бөлімінде республикалық және өңірлік деңгейлерде біліктілікті арттыру курстарының жүзеге асырылуы туралы ақпарат толық келтірілген.

АТТ саласындағы жұмыс білім мен дағдыларды, тәжірибе мен біліктілікті үздіксіз арттыруды талап етеді. Мамандар аталған жұмыстарды, соның ішінде ғылыми дәрежелерді алу мен тағылымдамадан өтуді өз уақыты мен қаражатын жұмсап жүзеге асырады.

АТТ мүшесі неғұрлым сапалы тұрғыда білімге, машыққа ие болған сайын, шараларды жоғары деңгейде жүргізуге деген қызығушылығы да өсе түседі. Осылайша, кейбір дәріскерлердің белгілі бір мақсатты аудитория алдында дәріс өткізу бойынша үлкен тәжірибе жинаған, алайда интерактивті сабақтар өткізу, үлкен аудиторияны басқару дағдыларын игермеген. Мұндай кездері ораторлық шеберлік курстары жұмысты жетілдіру тұрғысынан үздік ынталандыру факторы бола алады.

Сонымен қатар, АТЖ кезінде дәріскерлерге тұрғындар тарапынан агрессия білдіріліп, арандатушы жағдайлар орын алуы мүмкін. Осындай жағдайларда АТТ мүшелеріне сабырлық сақтау, арандатушылар әрекетіне бой ұсынбау, қарсы аргументтерді сауатты жеткізе білу аса маңызды. Осыған орай, мамандарға психологиялық қысымға тиімді қарсы тұру, шиеленісті жағдайларды болдырмау сияқты тақырыптарға арналған психологиялық тренингтер өткізу қажет. Осы шаралардың бәрі АТТ мүшелерінің эмоционалдық зейінінің жоғарылауына ықпал ететін болады.

Құқықтық және діни курстар, соның ішінде медиация бойынша семинарлар АТТ мүшелеріне шараларды тиімді өткізуге көмегін тигізіп, олардың өз-өзіне деген сенімділіктерін арттыратын болады. Сол себепті, АТТ мүшелерінің дағдыларын жан-жақты жетілдірудің өзектілігі артуда.

ҚР АҚДМ ДІК 2019 жылы шығарған тұрғындар арасында адрестік АТЖ ұйымдастыру бойынша Әдістемелік ұсынымдардың 2.4-бөлімінде («Дін мәселелері бойынша АТТ мүшелерінің білімі мен дағдыларына қойылатын квалификациялық талаптар»), АТТ мүшесіне қажетті 10 талап келтірілген.¹²⁷ Аталған

127 Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К.-Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.

талаптарға толығымен сәйкес келетін дайын маманды табу қиын. Осыған орай, АТТ мүшелерінің біліктілігін арттыру АТТ мүшелерінің табысты қызметін ынталандыратын және жалпы АТЖ тиімділігін арттыратын өзекті де қажетті шарт болып қала береді.

7. АТТ мүшелерін жыл сайын аттестациядан өткізу шаралары

Аттестациялау – қызметкерді кешенді бағалау формасы, оның нәтижелері негізінде оның атқаратын лауазмына сәйкестігі, одан кейінгі қызметтік өсуіне лайықтылығы, еңбекақысын арттыруға/төмендетуге, жұмыстан шығару жайлы шешімдер қабылданады. Дұрыс және жүйелі түрде өткізілетін аттестациялау АТТ мүшесінің жұмыс сапасын арттыруды ынталандырушы стимул болып табылады.

Сонымен қатар, аталған іс-әрекеттер біліктіліктері сәйкеспейтін мамандардың уақытында жұмыстан босатылуына, мақсатты аудиторияларға қатысты ротациялауға, АТТ мүшелері құрамын жаңартуға ықпалын тигізуі керек. Аттестациялаудың қызметтік өсудегі ынталандырушы, материалдық марапаттау көлемінің ұлғайту факторына айналуы керек. Сонымен бірге, аттестациялауға бір бағытты міндеттерді шешу құралы ретінде қарап қана қоюға да болмайды.

Осы баяндаманың 2.3-бөлімінде өңірлердегі аттестация өткізудің ерекшеліктері жан-жақты қаралды.

8. АТЖ жүктемелерін АТТ мүшелеріне біркелкі үлестіру

Нақты құрылған жоспар, бағыттары бойынша тиімді бекітілген спикерлер тұрғындармен жүргізілетін АТЖ нәтижелі болуының кепілі.

Қостанай облысының сарапшысы түсіндіргеніндей, АТТ мүшелерінің көбіне негізгі жұмыс орнының басшыларынан рұқсат алу қиын. Жұмыс берушілердің бәрі бірдей түсіністікпен қарап, қызметкерлерін АТЖ шараларына босата бермейді немесе өндірістік талаптар жұмысшының босауына мүмкіндік бермейді (оқу процесі, үздіксіз өндіріс түрлері).

Нәтижесінде, кейбір АТТ мүшелері белсенді жұмыс жүргізсе, өзгелері шараларға сирек жұмылдырылады (Нұр-Сұлтан қаласы). Кейде АТТ мүшесін өз мамандығына қатысы жоқ бағытта пайдалану оқиғалары кездеседі.

Осы орайда, барлық АТТ мүшелерінің өздерінің мамандығына және физикалық мүмкіндіктеріне сай іс-шараларды жүргізуі тиімді АТЖ өткізудің факторына айналады.

9. АТТ мүшелері арасында корпоративтік бірлікті қалыптастыру

АТТ мүшелері ортақ қызмет түрімен айналысатына орай, олардың жұмыс тиімділігін арттыру үшін бірін-бірі жақсы білуі, бір-бірімен белсенді түрде ақпарат және әдістермен алмасуы маңызды. Эксперттік сұрақтар нәтижесінде кейбір қызметкерлер өз өңіріндегі АТТ-ның 5-6 мүшесінен артық білмейтіні, сәйкесінше өңірдегі жүргізілетін іс-шаралар сапасы мен саны жайында хабарсыз екендігі анықталды.

АТТ мүшелерінің қызметін ынталандыру мен позитивті ықпалдау ұйымдастырушылар мен тапсырыс берушілер үшін маңызды аспектілердің бірі болатыны түсінікті. Осындай қадамдар АТТ мүшелеріне білімдері мен дағдыларын жүйелі түрде жетілдіруге, жұмыс тиімділігі көрсеткіштерін арттыруға мүдделі болуына әсер етеді.

Осы ретте АТТ мүшелері жұмысында қолданылатын ынталандыру әдістеріне жасалған талдау келесідей ерекшеліктерді айқындады:

- қазіргі таңда АТТ мүшелерінің біліктілігін арттыру бойынша жүйелі шешімдер қабылдау қажеттілігі туындап отыр. Мамандардың біліктілігі мен мәртебесін арттыруға арналған іс-шаралар мемлекеттік органдар тарапынан тұрақты өткізілуі қажет;

- АТЖ материалдық-техникалық қамтамасыз ету жағдайы жылдан жылға жақсарып келеді, алайда осы бағыттағы қаржыландыру механизмдері, әсіресе шалғай аудандарға көлік ұсыну жұмыстары жетілдіруді қажет етеді;

- АТТ мүшелері арасында АТЖ жүктемелерін біркелкі етіп бөлу механизмдері құрастырылмаған. Өңірлерлік тәжірибе көрсеткендей, АТТ мүшелерінің штат саны ауқымды болуы мүмкін, бірақ шын мәнінде саны шектеулі мамандар жұмыс жасайды (Маңғыстау облысы), немесе керісінше өңір тұрғындар мен мекемелердің санына шаққанда АТТ мүшелерінің жетіспеушілігі байқалады (Алматы қаласы);

- АТТ мүшелері қызмет ететін мекемелер және ДІБ, ДМЗО қызметкерлері арасында АТТ мүшелерін кедергісіз іс-шараларға жіберу бойынша тиімді көп жағдайда ынтымақтастық пен әріптестік орнатылмаған. Негізгі жұмыс беруші қызметкерінің қоғамдық маңызды шараларға қатысып жүргеніне оң көзқараспен қарағысы келмейді. Осы орайда, білікті мамандардың жетіспеушілігі өткізілетін АТЖ іс-шараларының сапасына кері әсерін тигізеді;

- АТТ мүшелеріне өңірлік ұжымдарының арасында АТЖ бағыттары бойынша өзара әрекеттесуге, тиімді әдіс-тәсілдермен тәжірибе алмасуға, өзекті мәселелерді талқылауға жағдай жасау қажет.

Қорытындылай келе, АТТ мүшелерінің қызметін ынталандыру бойынша кешенді іс-шараларды жүзеге асыру өткізілетін АТЖ іс-шаралар тиімділігі артуына, позитивті қоғамдық ой-пікір қалыптасуына, тұрғындардың мемлекеттік-конфессиялық саясатқа деген сенімін нығайтуына ықпал ететін атап кетуге болады.

3.3 Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысы бойынша халықаралық тәжірибе

Шет елдерде ақпараттық-түсіндіру жұмыстар әртүрлі формалар мен әдістерді пайдалана отырып, бірқатар бағыттарда жүргізіледі.

Ресей Федерациясы

Ресей Федерациясында діни экстремизммен күрес жүргізу жағдайына жүргізілген жүйелі талдау көрсеткендей, кешенді түрде жасалатын қарсы іс-қимылдар аса тиімді болып табылады:

- қоғамдық өмірдің барлық салаларында, мемлекеттік басқарудың түрлі деңгейлерінде жүзеге асырылатын сақтандыру шаралары;

- құқық қорғау органдарының экстремистік іс-әрекеттерді тоқтатуға қолданатын әдістері;

- жалған діни экстремизм себеп-салдарын бейтараптандыруға бағытталған іс-әрекеттер.

Қазіргі кезеңдегі РФ тән профилактикалық іс-шараларының негізгі бағыттары мен ерекшеліктері:

1. Діни бірлестіктердің, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарының қызметін реттейтін заңнамалық талаптар сақталуын бақылау мен қадағалау бағыты бойынша **күштік (репрессивті) іс-шаралардың орнына құқықтық сақтандыру әрекеттерін қолдану аясы кеңейтілді.**

2. Экстремизм тудыруы ықтимал экзогенді және эндогенді салаларда жалпы профилактикалық іс-шаралардың өткізілуі жалғастырыла отырып, **сақтану бойынша ең тиімді әдістер (өңірлердің ерекшеліктері ескеріліп) негізінен жеке-профилактикалық жұмыс саласына ауыстырылды.** Осы бағытта Дербент қаласында (Дағыстан Республикасы) Севиль Наврузова басқаратын «Экстремизм профилактикасының орталығы» муниципалды бюджеттік мекемесінің тиімді қызметін атап кетуге болады. Ол өзінің негізгі жұмыс уақытын «ИГИЛ/ДАИШ» халықаралық террористтік ұйым қатарында соғысқа қатысу үшін шет елдерге кету ниетті ресейлік азаматтармен Skype бойынша жеке профилактикалық әңгімелер жүргізуге арнайды.

3. **Құқық қорғау органдары мен тіркелген діни ұйымдар өкілдерінің өзара іс-қимыл түрлері мен салаларын кеңейту.** Мысалы, Ресейдің Ішкі істер министрлігі және жедел қызмет аумағында жұмыс істейтін барлық мұсылмандық діни басқармаларымен, Орыс Православ шіркеу епархия өкілдіктерімен, еврей діни ұйымдарымен Солтүстік Кавказ федералдық округінің субъектілері бойынша «Ынтымақтастық туралы келісімдер» құжатына қол қойды.

4. **Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды және ақпараттық қауіпсіздік бойынша мамандар дайындау және біліктіліктерін арттыру жүйесі жетілдіру мақсатында Мемлекеттік бағдарлама құру.**

Ақпараттық желілердегі контрпропаганда келесідей әдіснамалық принциптер негізінде жүргізіледі:

• **қарқынды қысым көрсету** – экстремисттік көшбасшылардың реакцияшылдық, адамгершілікке жат, кереғар идеологиялық ұстанымдары мен қадамдарын максималды әшкерелейтін құралдар мен әдіс-тәсілдерді қолдану; идеологиялық қарсыластарды тығырыққа тірейтін тақырыптарды талқылауға мәжбүрлеу;

• *алдын алу* – оңалтуға қарағанда алдын алу оңай; азаматтарды мектеп жасынан бастап діни төзімділікке, тұлғаның құқығы мен еркіндігін құрметтеуге тәрбиелеу тиімді контрпропагандалық жұмыстың кепілі болып саналады;

• *жеделдік* – оперативтік жағдайдың күрт ушығуына және жастар ортасында насихаттау жұмысын жүргізу қажеттілігіне орай, шұғыл түрде кезектен тыс іс-шараларды жүргізу;

• *бөлектеу* – жастар арасында экстремисттік бағыттағы қылмыстық топтар мен қауымдастықтарды қалыптасу сатысында ыдырату.

Ресей Федерациясында интернет-ресурстар арқылы қарсы іс-қимыл келесідей әдістер мен тәсілдер арқылы жүргізіледі:¹²⁸

- экстремисттік мазмұндағы ақпарат таратуға мақсатталған арналарды бұғаттау;
- кереғар көзқарастарды дәлелді түрде сынау;
- тікелей әшкерелеу, экстремисттік пікірлерге ақиқатты қарсы қою;
- қандай да бір оқиғалар туралы шынайы ақпараттар тарату;
- экстремисттік ұйымдардың кез-келген насихаттық акцияларына ұтымды және уақытылы реакциялар таныту;

- интернеттің ресейлік сегментінде адами құндылықтарға негізделген басымдылықтар қалыптастыру бойынша жүйелі жұмыстар жүргізу. Соның ішінде «Терроризмге қарсы іс-қимылдың ұлттық порталы»,¹²⁹ «Ғылым мен білім террорға қарсы» порталы¹³⁰ және т.б. ресурстардың жұмысын жетілдіру.

5. Жастар арасында кешенді іс-шаралар ұйымдастыру, оның ішінде:

- жастар ортасында құқықтық мәдениетті қалыптастыру;
- толерантты дүниетанымды, адамдардың ұлтына, діни сеніміне, әлеуметтік, мүліктік жағдайына және өзге мәселелеріне қарамастан бәріне ұстамдылықпен, сыйластықпен қарауға тәрбиелеу;
- жастардың әлеуметтік және материалдық жағдайын жақсарту, жас мамандар жұмыспен қамтылуына көмектесу, әлеуметтік ықпалдастықты белсендіру, жастарға арналған тұрғын үй бағдарламаларын жетілдіру;
- білім алу және жұмыспен қамту арасындағы байланыстарды күшейту, қоғамдағы мәдениет пен тәрбие жұмысының деңгейін арттыру, өзге өңірлермен мәдени байланыстарды нығайту;
- отбасы институтында тәрбиелік функцияларды жандандыру;
- есірткіге қарсы тәрбиені күшейту.

6. Профилактикалық жұмыстарға қоғамдық ұйымдардың қатысуы.

Мысалы, «Этноконфессиялық зерттеулер, экстремизмнің алдын алу және терроризм идеологияларына қарсы іс-қимыл орталығы» Оралдық ассоциациясы тұрғындардың түрлі категорияларына бағытталған 10 ақпараттық-ағартушылық бағдарлама әзірлеген. Атап айтқанда, түзету мекемелерінде, жетімдер үйінде, жағдайы төмен отбасылардан шыққан және ата-аналары жоқ балалардың арасында экстремизм мен терроризм профилактикасын өткізуге көп көңіл бөлінеді («Теріс қадам жасаған тұлғалармен жұмыс жасау концепциясы»).

Свердловск облысының имамдарына ислам дінін ұстанатын сотталғандармен жұмыс жасауды үйрету мақсатында әдістемелік семинарлар өткізіледі. «Орталық» мекемесінің сарапшылары жазалауды орындау федералды қызметінің мамандарына экстремисттік және террористтік ұйымдардың кереғар қызметі, соның ішінде сотталғандар арасында идеологиясын тарату формалары мен әдістері бойынша семинарлар өткізіп отырады. Жоғарыда аталған Орталық жүргізетін жүйелі жұмыс өзге елдер мен өңірлерде қолдануға болатын үлгі ретінде сарапшылардың тарапынан оң баға алды.¹³¹

Сарапшылар ең тиімді мақсатты ақпараттық-насихаттау іс-шаралар ретінде келесідей бағыттарды атап отыр:

128 Маркин В., Роговая А. Жастар ортасында экстремизм мен терроризм идеологиясы таралуына қарсы іс-қимыл. 2012. 142-146 бб.

129 URL: <http://www.antiterror.ru> (қаралған күні: 03.08.2020ж)

130 URL: <http://scienceport.ru> (қаралған күні: 07.08.2020ж)

131 Старостин А. Экстремизм мен терроризм идеологиясының профилактикасын өткізу мақсатында сотталғандармен жұмыс жүргізу формалары мен әдістері // Экстремизм профилактикасы. Жетістіктер мен қиыншылықтар: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Нұр-Сұлтан: ҚР Президенті жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, 2019, 148-160 б.

- БАҚ арқылы сәтті өткен контртеррористтік операциялар, сот процестері, террористтік және экстремисттік топ өкілдерін іздестіру, жою және соттау жөнінде оперативтік іс-шаралар нәтижелері туралы ақпарат жариялау, БАҚ көздерінде террористтік актілерді бейне және фото деректер көмегімен әшкерелеу;

- терроризм идеяларына негативті көзқарастар қалыптастыру, терактілердің қасіретін түсіндіру, тұрғындар арасында антитеррористтік үгіт-насихат жұмысына тікелей ат салысуға дайындық ниетін тәрбиелеу мақсатында түсіндіру жұмыстарын жүргізу;

- экстремизммен күресте оң нәтижелерге қол жеткізген өңірлерді, муниципалды мекемелерді, жекелеген ұйымдарды марапаттау;

- мәдени және ағартушылық бағытындағы қалалық бағдарламалар туралы кеңінен ақпараттандыру.

Беларусь Республикасы

Беларусь Республикасындағы мемлекеттік-конфессиялық саясат жастар ортасындағы экстремистік көріністерді азайтуға бағытталып, келесідей нәтижелерді мақсат етеді:

- жастар жүздесетін әлеуметтік ортаны оңтайландыру: жақсарту, конструктивті өзара әрекеттесу үшін кеңістік құру, әлеуметтік жобаларды іске асыруға және жас ұрпақтың мәселелерін шешуге қатысу арқасында жастар арасында жағымды эмоцияларды ынталандыру;

- жастардың экстремистік өрісін оңтайландыру тетіктерін қалыптастыру, оны жою әдістерін жасау, оның орнына конструктивті әлеуметтік аймақтарды ұйымдастыру;

- жас тұлғаның әлеуметтену үдерісіне, оның ішінде оны жақын қоғамдастық пен жалпы қоғамның әлеуметтік-мәдени кеңістігінде тиімді әсер ету механизмдерін құру. Бұл жұмыстың нәтижесі – азаматтық пен патриотизм құндылықтарына бағдарланған толерантты, жауапты, табысты жеке тұлғаны қалыптастыру;

- қалыптан тыс агрессияның алдын алуға, әлеуметтік өзара әрекеттесу, рефлексия, өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға, толерантты мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруға, деструктивті культтардан, ұйымдардан, субмәдениеттерден шығуға бағытталған психокоррекциялық жұмыс жүйесін дамыту¹³².

Жастар арасында экстремизмнің алдын алу үшін қызметтің келесідей негізгі бағыттары белгіленеді:

- жастар арасындағы агрессияны, шиеленісті, экстремистік белсенділікті төмендетуге жағдай жасау;

- табысты, тиімді, толерантты, отансүйгіш, әлеуметтік жауапкершілікті сезінетін тұлға тәрбиелеу үшін жағдайлар қалыптастыру;

- қиын өмірлік жағдайға тап болған жасөспірімдер мен жастардың өмірлік мүмкіндіктерін арттыру үшін жағдайлар жасау;

- жасөспірімдер мен жастардың конструктивті әлеуметтік белсенділігін дамыту;

- позитивті жастар субмәдениеттерін, қоғамдық бірлестіктерді, қозғалыстарды, топтарды дамыту;

- жастардың экстремалды әлеуетін іске асырудың баламалы түрлерін қалыптастыру.

Діни экстремизмге қарсы тұру жүйесінің ең маңызды факторы – тәрбие мен білім беру жүйесі. Республикадағы мектептер мен жоғары оқу орындарында зорлық-зомбылыққа, ксенофобияға, төзбеушілікке қарсы шараларды жүзеге асыру және әртүрлі этникалық, әлеуметтік және діни топтардың өкілдеріне төзімділік көзқарастарын қалыптастыру мақсатында жастар экстремизмінің алдын-алу жүйесі жасалды.

Жастар арасындағы экстремистік көріністермен күресу үшін келесідей шаралар қабылданды:

- жастарды кәсіптік оқыту жүйесіне тарту, сондай-ақ бос жұмыс орындарын квоталау тәжірибесін кеңейту арқылы жұмысқа орналастыру мақсатында еңбекпен қамту саясатын әзірлеу және жүзеге асыру;

- әскери-патриоттық, спорттық және басқа да мамандандырылған лагерлерді көбейту, олардың қызметін ақпараттық-насихаттық тұрғыдан қолдау;

- экстремизм идеологиясын әшкерелейтін материалдарды бұқаралық ақпарат құралдарында белсенді және мақсатты түрде тарату.

132 Земляков Л.Е., Щекин Н.С. Беларусь Республикасындағы мемлекеттік-конфессиялық саясат. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvenno-konfessionalnaya-politika-v-respublike-belarus>

Тәжікстан

Тәжікстан мемлекеті радикалдану үдерісін азайту, сондай-ақ экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жасау үшін бірқатар әкімшілік іс-шараларды жүзеге асырады:¹³³

- діни бірлестіктердің құрылу процесі мен қызметі тиісті бақылауға алынып, соның ішінде діннің саясатқа араласпау қағидасы қатаң сақталады;

- азаматтардың Меккеге діни қажылыққа бару процесі («Қажылық») реттеледі, соның ішінде кәметке толмағандарға және 40 жасқа келмеген тұрғындарға қажылыққа қатысуға шектеу енгізілді;

- азаматтардың діни білім алуы қатаң регламенттелген, оның ішінде исламдық білім беру мекемесінің жұмысын тек мемлекеттік стандарттар мен бағдарламаларға сәйкес жүргізуге рұқсат етіледі, ал заңсыз немесе «үйде» діни білім алуға тыйым салынады;

- шетелдік діни оқу орындарында, соның ішінде Иран, Пәкістан, Сауд Арабиясы, Египет және т.б. елдерде діни білім алып жүрген 3500-ден астам оқушылар мен студенттер қайтарылды. Қазіргі уақытта «Ар-ождан бостандығы және діни бірлестіктер туралы» Заңның 8-бабының 6-бөлігіне сәйкес, Тәжікстан Республикасында діни білім алғаннан кейін және уәкілетті мемлекеттік органдардың жазбаша келісімінен кейін ғана шетелде діни білім алуға болады;¹³⁴

- елде зайырлы орта білім алу міндетті, оның ішінде қыздардың оқуы қатаң бақыланады; ата-аналар тарапынан балаларды білім алуына кедергілер келтірілген жағдайда, заңда қатаң айыппұлдар мен жазалар қарастырылған;

- Тәжікстан Республикасы Конституциясының 28-бабына түзету енгізіліп, діни партиялар құруға және жұмыс істеуіне тыйым салынады; сонымен қатар Тәжікстан Жоғарғы Сотының 2015 жылғы 28 қыркүйектегі шешімімен экстремистік және саяси мақсаттар қоятын Тәжікстанның Ислам Ренессанс Партиясының қызметіне тыйым салынды.

Қоғамның радикалдануы мен экстремизмнің алдын алу бойынша идеологиялық-профилактикалық жұмыстарды ұйымдастыру маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Алдын алу шарасы ретінде тұрғындар арасында кеңейтілген үгіт-насихат, идеологиялық және мәдени жұмыстар жүргізілуде:

- мемлекеттік қызметшілер, ғалымдар және шығармашылық интеллигенция өкілдері арасынан үгіттеу топтары құрылып, олардың тарапынан халықтың түрлі топтарымен радикалданудың қауіпі, экстремизм мен терроризмнің қатерлері жөнінде түсіндіру мақсатында тұрақты кездесулер өткізіледі;

- мемлекеттік және мемлекеттік емес бұқаралық ақпарат құралдарында, оның ішінде радио мен теледидарда радикализмге және терроризмге қарсы әртүрлі бағдарламалар кеңінен шығарылады;

- барлық білім беру мекемелерінде олардың деңгейіне, бағытына және меншік формасына қарамастан зайырлы білім беру талап етіледі; радикалды исламдық идеяларға қарсы ұлттық идеялар, ұлттық мәдениет пен бірегейлік, патриотизм құндылықтары насихатталады;

- халықтың осал топтарымен кешенді жұмыс жасауды қарастыратын жастар мен әйелдер үшін арнайы мемлекеттік бағдарламалар қабылданды. Бұл шаралар оларды әлеуметтендіруге, құқықтық және саяси білім деңгейін көтеруге, сол ортада радикализм мен экстремизм ықпалының алдын алуға бағытталған;

- мемлекет әйелдер мен жастарды радикалданудан сақтау мақсатында қалалар мен ауылдарда мәдени және ойын-сауық орындарды, оның ішінде ауылдық клубтарды, кітапханаларды, спорт кешендерін, кәсіби секциялар мен үйірмелерді, тілдер мен дағдыларды үйрету курстарын дамытуда.

Тәжікстан өзінің географиялық орналасу ерекшеліктерін, мәселенің геосаяси маңызды болуын, жас ұрпақтың ақпараттық осалдығын ескере отырып, қоғамның радикалдануымен, сондай-ақ діни-уәждемелі экстремизм мен терроризм қатерлерімен күрес жұмысын мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарының бірі ретінде бекітті.¹³⁵

133 Хакназар И. Тәжікстан Республикасының экстремизм және терроризммен күрес бойынша мемлекеттік саясатының кейбір ерекшеліктері // Экстремизм профилактикасы. Жетістіктер мен қиыншылықтар»: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Нұр-Сұлтан: ҚР Президенті жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, 2019, 40-48 бб.

134 Тәжік жастарының діни білім алуын қадағалау <https://stanradar.com/news/full/32472-kontrol-nad-religioznom-obrazovaniem-tadzhikskoj-mo-lodezhi.html> (қаралған күні: 10.10.2020ж)

135 Хакназар И. Тәжікстан Республикасының экстремизм және терроризммен күрес бойынша мемлекеттік саясатының кейбір ерекшеліктері // Экстремизм профилактикасы. Жетістіктер мен қиыншылықтар»: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Нұр-Сұлтан: ҚР Президенті жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, 2019, 40-48 бб.

Еуроодақ елдері

Позитивті және антирадикалды сана қалыптастыру үшін радикалданудың себептері мен факторларын анықтап, сәйкесінше оларды еңсеру бойынша тиімді шешімдер қабылдау қажет. Еуропалық, атап айтқанда британдық мамандар жастардың радикалды және экстремисттік қозғалыстарға тартылуына ықпал ететін келесідей факторларды атайды:

- өмірде өз орның таппағандар (оқуда, жұмыста, шығармашылықта, қоғамда);
- материалдық қиыншылықтар (еңбекақы мен баспананың жоқтығы, төмен тұрмыстық жағдай);
- әлеуметтік бөлектену, жатсыну, жаңа қауымдастыққа интеграциялану қиындықтары (жаңа ел, мектеп, университет, жергілікті қауымдастық);
- бірегейлік ізденістері (ұлттық бастаулардан қол үзіп алу, жергілікті дәстүрлерді қабылдамау);
- орта тарапынан қатынас пен көзқарас үшін кек сақтау (беделді тұлғалар және жастар арасында байланыс болмауы).

Еуропалық елдерде діни радикализмнің профилактикасы бойынша қолданылатын іс-шараларды және ақпараттық-контрпропагандалық жұмыстарды талдау негізінде төмендегі оң тәжірибелерді атауға болады:

1. Еурокомиссия бастамасымен Еуроодақта **Радикализация туралы ескертудің еуропалық желісі (Radicalisation Awareness Network)** қызмет жасап, мемлекеттерге діни-уәждемелі экстремизмнің алдын алу және күресу бағытында тиімді практикалар және әдістер бойынша өзекті ақпараттармен алмасуға мүмкіндік береді.

2. Еуропалық елдері миграциялық мәселелерге байланысты орын алып отырған исламистік радикализмнің алдын алу мақсатында **ислам қауымдастығының басшыларымен, әсіресе беделді діни көшбасшылар және имамдармен өзара іс-әрекеттер жасау жүйесін дамытуда**. Террористтік немесе экстремисттік актілер оқиғалары бойынша имамдар айыптау сипатындағы пәтуалар шығарады. Осындай бастамалардың тиімділігі Италия, Франция, Германия, Нидерланды, Ұлыбритания мен Испания мемлекеттерінде дәлелденді.

3. Бірқатар еуропалық мемлекеттердің үкіметтері **имамдар үшін білім беру бағдарламаларын жүргізіп**, сол арқылы олардың мемлекеттік билікке қолдау көрсетуін және дін саласы мен экстремизмге қарсы іс-қимыл бойынша мемлекеттік саясатқа түсіністікпен қарауын қамтамасыз етеді.¹³⁶

4. **Виртуалды қауіп-қатерлерден қорғану бойынша бөлімдер ашылып**, радикалды және экстремисттік идеяларды насихаттайтын сайттарға терең мониторинг пен талдау жүргізіледі. Осындай бөлімдер Германия, Ұлыбритания және өзге еуропалық елдерде құрылған.

5. **Еуропадағы бірқатар елдерде жастар ортасында экстремизмнің алдын алу бойынша арнайы бағдарламалар мен жобалар жүзеге асырылып келеді:**

- Австрия – Австрияның Ішкі істер министрлігі және жергілікті мұсылман қауымдастығы ислам мәселелері бойынша арнайы форум құрды;¹³⁷
- Бельгия – «Қоғамдық қауіпсіздік және радикалданудың алдын алу» жобасы/«Community Policing and the Prevention of Radicalization (COPRA) Project»;¹³⁸
- Ұлыбритания – арнайы 48 бағдарлама мен жобаны қамтитын «Превенция» стратегиясы/«Prevent Strategy», сондай-ақ «Rewind», «Soft Touch» және өзге жобалар;¹³⁹
- Венгрия – «Азаматтық қатысу аптасы»/«A Week of Civic Participation» жобалары және т.б.;
- Германия – «Өмір»/«Hayat», «Team meX», «Демократияны зерттеу және демократияда өмір сүру»/«Demokratie lernen & leben», «Көпшіліктің тоғысуы»/«Schnittmengen» және басқалары;¹⁴⁰

136 Примаков В.Л., Маткаримова Г.В. Этноконфессионалдық қарым-қатынастарды реттеудің негізгі бағыттары: еуропалық тәжірибеге шолу. Вестник МГЛУ. 2 (713) Шығарылым / 2015. 133-144 бб.

137 Cultural Harmony. The Next Decade 2002–2012. White Paper // New South Wales Government. URL : <http://catalogue.nla.gov.au/Record/3409670>

138 Сол жерде, 108 б.

139 Preventing violent extremism pathfinder fund 2007/08. Case studies//Department for Communities and Local Government: London. URL: <http://www.tedcandle.co.uk/publications/022%20Preventing%20violent%20extremism%20pathfinder%20fund%20case%20studie.pdf>. Process Evaluation of Preventing Violent Extremism Programmes for Young People // Youth Justice Board for England and Wales. URL: <http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/yjb/preventing-violent-extremism-process-evaluation.pdf>

140 Rieker P. Juvenile Right-Wing-Extremism and Xenophobia in Germany: Research and Prevention // P. Rieker, M. Glaser, and S. Schuster (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 67–78.

- Дания – арнайы 40 жобаны қамтитын «Жалпыға ортақ болашақ» іс-қимыл жоспары, «Біз Копенгаген тұрғынымыз»/«We Copenhageners (VI'KBH'R')», «Нәсілшілдікке қызыл карта көрсет» және т.б.¹⁴¹
- Испания – «Ашық қоғам» институтының бастамалары;¹⁴²
- Нидерланды – «Біз Амстердам тұрғынымыз»/«Wij Amsterdammers», «Қосылыңыз немесе артта қалыңыз»/«Meedoen of achterblijven», «Нәсілшілдікке қарсы ұлттық іс-қимыл жоспары» және т.б.¹⁴³
- Норвегия – «Зорлық-зомбылықты тоқтат»/«Stop the violence», «Шіркеу жастарының жобасы»/«The Church Youth Project» және т.б.¹⁴⁴
- Түркия – Түркия ұлттық полициясының жастар жобалары;¹⁴⁵
- Франция – Терроризм профилактикасының ұлттық жүйесі/«The Plan Vigipirate» жоспары және т.б.¹⁴⁶

- Швейцария – мектептердің әлеуметтік қызметкерлеріне арналған «Құрдастар топтарында профилактика жүргізу және араласу бағдарламалары»/«Peergruppenorientierte Präventionen und Interventionsangebote der Jugendhilfe in der Schule» жобасы және т.б.¹⁴⁷

- Швеция – «Fryshuset» жастар орталығының әлеуметтік жобалары.¹⁴⁸

Жалпы алғанда алдын алу жұмыстары екі негізгі бағытта жүргізіліп, екі ұстанымға негізделеді:

Бірінші ұстаным – жастар арасында радикализм таралуына жол бермеуге бағытталған жалпы әлеуметтік тәсілдер, яғни оларға өз жолын табуға мүмкіндіктер мен жағдайлар жасау (жеке шығармашылықтан бастап кәсіби мамандыққа дейін).

Екінші ұстаным – алдын алу жұмыстарына жастардың өзін тарту (қатарластардың өз қатарластарымен жұмыс жасауы).

Алдын алу бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстары екі негізгі бағытта жүргізіледі:

- Бастапқы профилактика (экстремисттік және террористтік идеялар ықпалына түсу ықтималдылығы жоғары жастармен жұмыс жасау).
- Радикалданған және ықпалға түскен азаматтармен жұмыс.

■ Ұлыбритания

Мемлекетте ауқымды әлеуметтік жобалар жүзеге асырылып, оларға республикалық бюджеттен де, жергілікті бюджеттен де қаржы бөлінеді. Сонымен қатар, діни радикализм мәселелерін зерттеу ісімен айналысатын елдегі ірі коммерциялық емес халықаралық ұйым – **Радикалдану және саяси зорлық-зомбылық мәселелерін зерттеу жөніндегі халықаралық орталық** жұмыс жүргізуде. Орталықтың басты міндеттерінің бірі – мемлекеттік органдарға радикализм мен саяси зорлық-зомбылықпен күресудің тиімді әдістерін айқындауға көмек көрсету.¹⁴⁹

Түрлі деңгейлерде жастар ортасында радикалды идеялар таратылуының алдын алу бойынша жұмыстар жүргізіледі.

141 A common and safe future. An action plan to prevent extremist views and radicalisation among young people // Government of Denmark. URL: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/index.cfm?action=media.download&uuiid=FBC310B9-FB85-7C31-946D632BC120D3B7>

142 Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach. – Vienna: OSCE, 2014. – 59-60 p.

143 Сол жерде.

144 Carlsson Y. Violent Right-Wing Extremism in Norway: Community Based Prevention and Intervention // Rieker, P., Glaser, M., and Schuster, S. (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 12–29.

145 Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach. – Vienna: OSCE, 2014. – P.139-140.

146 Multi-Cultural France is becoming a Multi-Racist Society: An Interview with Ch. Rojzman, conducted by S. Schuste // P. Rieker, M. Glaser, and S. Schuster (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 113–124.

147 Davolio M., Gerber B., Eckmann M., Drilling M. The Special Case of Switzerland: Research Findings and Thoughts from a Context-Oriented Perspective // Rieker, P., Glaser, M., and Schuster, S. (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 29–47.

148 Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach. – Vienna: OSCE, 2014. – P.158.

149 Process Evaluation of Preventing Violent Extremism Programmes for Young People // Youth Justice Board for England and Wales. – 2012. – URL: <http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/yjb/> (қаралған күні:12.08.2020ж)

• Мәселен, «Muslim Youth Development Partnership» жобасы жүзеге асырылып, мұсылман жастарын еріктілер қызметіне тартуға және муниципалдық көшбасшылар мектептерінде оқытуға мүмкіндік жасалды.

• Жастар ортасында экстремизмнің профилактикасы бойынша бағдарлама («Болдырмау» стратегиясы/«Prevent Strategy», «Rewind», «Soft Touch» және т.б. жобалары).¹⁵⁰ Соңғы кездері бүкіл Еуропа елдерінің ішінен Ұлыбритания ішкі терроризмнен ең қатерлі және тұрақты қауіпіне тап болды. Соңғы болған террористік актілер шетелдік діни топтар емес, білімді жастар тарапынан жасалды. Сол себепті, Ұлыбритания 2003 жылы терроризмге қарсы кешенді CONTEST (Counter-Terrorism Strategy) стратегиясын қабылдап, оны төрт компонентке негіздеді:¹⁵¹

- Prevent (алдын алу). Ақпараттық жұмыс арқылы халықтың радикалдануын төмендетуге бағытталып, экстремизмнің себептерін анықтауды мақсат етеді;

- Pursue (жауапқа тарту). Белсенді экстремистік және террористік ұйымдарды анықтау және жою;

- Protect (қорғау). Ұлыбританияның лаңкестік шабуылдарға қарсы қорғанысын күшейту;

- Prepare (дайындық). Кездейсоқ террористік актілер әлі де орын алуы мүмкін, алайда дағдарыс жағдайына негізделген оқу-жаттығулар өткізу арқылы оларға әрдайым дайын болу қажет.

Іс жүзінде бұл жұмысты екі санатқа бөлуге болады:

- экстремистік идеялармен және қоғамдағы ықпалмен күресу, толеранттылық, қалыпты және демократиялық қағидаттарды насихаттау және радикалдануға осалдығын арттыратын факторларды жою бойынша жалпы профилактикалық жұмыс;

- экстремистік идеологияны қабылдау қаупі бар немесе онымен айналысқан адамдармен жеке тұлғалық мақсатты жұмыс.

Балалар мен мұғалімдер арасында экстремизм қаупі туралы хабардар ету, зорлық-зомбылықтың алдын алу және полицияға негативті көзқарастарды жою бойынша мектептерге арналған From one extreme to another («Бір шектен екіншісіне»), «Getting Together» («Бірігейік») сияқты полицияның сәтті бастамаларын атап кетуге болады.¹⁵²

«From one extreme to another» – бұл театр компаниясы ұйымдастырған саяси оңшыл және исламистік радикализм арасындағы ұқсастықты көрсететін қойылым. Жоба экстремизм мен терроризмнің қаупі туралы балаларды оқытудың өте тиімді құралына айналып, Солтүстік-Батыс Англияның оқшаланған және экономикалық жағынан осал топтарда өмір сүретін 50 000-нан астам мектеп оқушыларын қамтыды. Қаржыландыру жергілікті бюджеттерден жүргізілді.

Бастапқыда Кардифф мұғалімдері, жергілікті имам және Уэльс мұсылман кеңесінің ғалымы «Getting Together» жобасын мектептер мен колледждерде өтетін сабақтарға арнап, DVD ретінде жасаған болатын. Жоба исламистік экстремизмді сынап, сонымен қатар мұғалімдерге қандай балалар оған бейім болуы мүмкін екенін үйретті. Мектептерге арналған «Getting Together» алғашқы жоба қазір Уэльс үкіметінің қолдауымен «Challenging Extremism» бағдарламасы арқылы жалғасын тапты. Бағдарлама мектептер мен колледждерге, әлеуметтік қызметкерлерге, жастарға, күзетшілерге, полиция қызметкерлеріне және радикалдануға бейім адамдармен байланысқа түсуі мүмкін басқа адамдарға ұсынылды.¹⁵³

• *Нашақорлық профилактикасы.* Нашақорлық – діни-уәждемелі экстремизмнің ықпалына түсу қаупінен арттыратын фактор болып есептеледі. Ұлыбританияда орта білім беру жүйесінің шеңберінде есірткіге қарсы жұмыс екі бағытта жүзеге асады: біріншіден, барлық мемлекеттік мектептерде жаратылыстану пәнінің оқу бағдарламасына есірткіге қарсы компонент енгізілген, екіншіден, «Personal, social and health education» пәні (PSHE – жеке, әлеуметтік және денсаулық бағытындағы ағартушылық курс) бойынша бағдарламаға есірткіге қарсы компонентті енгізу ұсынылады. PSHE міндетті емес, бірақ мектептердің көпшілігінде оқытылады. Есірткіге қарсы профилактика бастауыш сыныптан бастап білім берудің барлық кезеңдерін қамтиды. Ұсынылатын материалдың көлемі мен мазмұны оқушылардың жасы ұлғайған сайын артады. Есірткіге қарсы білім беру бағдарламаларын (CHARLIE, Good Behavior Game, The Unplugged, Blueprint және т.б.) әзірлеу және жүзеге асыру, студенттермен интерактивті жұмыстың

150 Preventing violent extremism pathfinder fund 2007/08. Case studies //Department for Communities and Local Government: London. URL: <http://www.tedcandle.co.uk/publications/022%20Preventing%20violent%20> (қаралған күні: 14.08.2020)

151 Бураева Л. А. Жастар арасындағы кибертерроризм // Бизнес в законе. Экономикалық-құқықтық журнал, 2016, № 2. – 27 б.

152 Сол жерде.

153 Гизятова Л.А., Фахрутдинова А.В. Есірткеге қарсы тәрбие беру жұмысы экстремизм идеологиясына тиімді қарсы іс-қимыл жүргізу факторы ретінде // Жас ғалымдар арналған Қазан вестнигі. Педагогикалық ғылымдар, 2017, Т. 1, № 3 (3). - 35-39 бб.

әртүрлі формалары мен әдістерін қолдану, профилактикалық жұмыстарды ұлттық және жергілікті деңгейде үйлестіру елдегі есірткі ахуалын салыстырмалы түрде тұрақтандыруға әкелді.¹⁵⁴

• Ұлыбритания үкіметінің «Channel» жеке тұлғалық бағдарламасы экстремизм ықпалына түсуі ықтимал адамдарға көмек көрсетуге арналған. Бағдарламаға қатысу адамдардың өз еркінде. Ведомствоаралық байланыс арқылы жергілікті билік органдары, полиция, білім беру мекемелері мен жергілікті қауымдастықтар бірлесіп, үш негізгі мақсатты көздейді: радикалды экстремизмге кету тәуекелдігіне бейім адамдарды анықтау; тәуекелділік сипаты мен дәрежесіне баға беру; ықпал ету және жеке оңалту жоспарын құру. Ұсынылатын қолдау түрлеріне әлеуметтік бейімдеу, когнитивтік-мінез құлықты түзету терапиясы, оқыту және т.б. әдістер кіреді. Сонымен қатар, егер адамға теологиялық қажет болса, Бағдарлама аясында арнайы тәлімгерлік көрсететін мамандар ұсынылады.

Ұлыбритания Үкіметінің деректері бойынша «Channel» Бағдарламасының 142 жобасына 2015-2016 жылдары шамамен 42 000 адам қатысқан. Бағдарламаны жүзеге асыру нәтижесінде 2015 жылы Сирияға бару ниетінен 150 адам бас тартқан. Сондай-ақ, Бағдарлама 50 баланы шиеленіс аймағына барудан қорғап қалған.¹⁵⁵

• *Спорт арқылы алдын алу.* «Бірге күшті Ұлыбританияны құрамыз» бағдарламасы аясында 2018 жылдың көктемінде «Колчестер Юнайтед» футбол клубымен арнайы жоба ашылды. Клуб бағдарламаны жүзеге асыру үшін жергілікті қауымдастықты біріктіру бойынша қаржыландыруға ие болды. Жобаның мақсаты мен міндеттері – салауатты өмір салтын ұстануға және дұрыс тамақтануға ықпал жасау, спорттың дамуына үлес қосу және оған жергілікті қауымдастықты кеңінен тарту, жас дарындардың потенциалын ашу. Бағдарлама аясында қала бойынша мектептер мен спорттық топтар қажетті жабдықтармен қамтамасыз етілді. Жобаны жүзеге асыру барысында жергілікті қауымдастықтың мыңдаған өкілдері жұмысқа араластырылып, оларға бұқаралық сессияларда өзара ақылдасуға және қауымдастықтың ішкі жағдайын кері әсер тигізуі мүмкін мәселелерді талқылауға мүмкіндік жасалды. Бұл жоба этносаралық қиындықтарды шешу жолдарын бірлесіп айқындауға, жастардың радикалдануына жол бермеуге ықпал етті.

Германия Федеративтік Республикасы

Еуропаның көп ұлтты елдерінің бірі. Радикалды діни ағымдармен күресудің позитивті тәжірибесі бар. Дін саласына қатысты жұмыс радикалдар мен экстремистерге профилактика жүргізу, райынан қайтару және оңалту бойынша өзіндік тәжірибеден туындаған әдіснамаларға негізделген.

• **Германия мен Швецияда 10 жылдан астам уақыт бойы «EXIT» («Шығу жолы») бағдарламасы жүргізіліп келеді**, ол адамдардың экстремисттік ортадан шығаруға бағытталған. Экстремизммен күрес бойынша қолдануға әлеуеті жоғары: тек Германияның өзінде 300 астам адам оның жұмысына қатысқан. Бағдарлама діни радикалды қауымдастықтан шығу ниетін танытатын адамдарға көмек қолын созуға бағытталған «НАТИФ» жобасында жалғасын тапты. Топтан шығуға ниетін білдіргендерге материалдық және өзге көмек түрін ұсынумен қатар, мемлекеттік және муниципалдық органдармен, білім беру мекемелерімен байланыс орнатуға көмек көрсетіледі. Сонымен қатар, осы Бағдарлама аясында оқытушылар, полиция қызметкерлері, заңгерлер, әлеуметтік қызметкерлер және экстремисттік идеология мен радикалдану процестері туралы білгісі келетіндер оқытылады. Ашылған сәтінен бастап Бағдарлама 500 қатысушыға экстремисттік ортаға түспеуіне көмек көрсетті. Сондай-ақ, осындай бағдарлама Дания мен Канада елдерінде де жүзеге асырылады.

• **«Энди» Бағдарламасы**, жасы 12-18 шамасындағы жасөспірімдер мен жастарға арналған комикстер сериясы түріндегі жинақ. Жастарға адаптацияланған формада экстремисттік қозғалыстарға қатысудың, соның ішінде діни радикализмнің келеңсіз салдары мен тигізетін кесірі түсіндіріледі (контенті тегін ұсынылады, мобильді қосымшалар жүктеуге немесе компьютерге көшіріп алуға болады). Зерттеушілер Германияның БАҚ арқылы діни-уәждемелі экстремизм мәселелерін ақпараттандыру бойынша коммуникациялық стратегиясын тиімді деп санайды.

¹⁵⁴ Сол жерде.

¹⁵⁵ Ларин Н.Ю. Жастар арасындағы экстремизмнің профилактикасы бойынша халықаралық тәжірибе. Білім беру саласы мен жастар арасындағы терроризм идеологиясына қарсы іс-қимыл: мақалалар жинағы / құраст. В.В. Каберник; МГИМО - Мәскеу. 2018. 130-145 бб.

Дания

Бұрынғы лаңкестерді әлеуметтендіру бойынша тәжірибесі бар мемлекеттердің бірі. Елге қайтқан лаңкестерге ғана емес, олардың жақындарына да кешенді көмек қолын созу қарастырылған.

«ЕХІТ» («Шығу жолы») бағдарламасы бұрын террористтік әрекеттерге қатысы болған және лаңкестер жағында соғысқандармен жұмыс жасауға арналған. 2013 жылы Данияға оралған бұрынғы лаңкестерді дерадикалдандыру үшін ашылды. Бағдарламаның мақсаты – оларды реинтеграциялау, көмек көрсету, әлеуметтендіру, қоғамға және күнделікті бейбіт өмірге қайтару. Аталған мақсаттарға қол жеткізу үшін мамандар тобы елге қайтқандар мен олардың жақындарына (мысалы, отбасына, достарына, білім беру мекемесіне т.с.с.) қандай көмек пен қызмет түрлері көрсетілуі қажеттігі жайлы шешім қабылдайды. Содан соң жазбаша түрде «Шығу жолы» жайында келісім жасалады, оның ішіне белгілі бір көлемдегі көмек түрлерінің тізімі кіреді. Мысалы, жұмыспен қамту, тұратын орын ұсыну, медициналық қызмет түрлері, әлеуметтік адаптация мен терапия сияқты көмектер. Бұл бағдарлама шет елдерден оралып, Дания аумағында ешқандай қылмыстық іс-әрекеттер жасамаған адамдарға ғана қолжетімді. Яғни, бағдарлама террористтік іс-әрекеттерді тоқтатып, қоғамға қайтадан реинтеграциялануға және бейбіт өмірге қайтуға ниеттенген азаматтарға бағытталған.

Сонымен қатар, халықаралық *«Erasmus+»* бағдарламасы да жастарды экстремизмнің алдын алу саласындағы жұмыстарға тарту ісіне қатысады. Осы бағдарлама аясында 2018 жылдың жазында «Жастар экстремизм мен радикализмге қарсы» атты жоба іске қосылды. Жастар арасында тәжірибе алмасуға арналған халықаралық жоба 5 елден (Венгрия, Армения, Грузия, Түркия және Эстония) 35 жасты қамтыды. Жоба екі кезеңде жүзеге асырылды. Бірінші кезең – тақырыптарды, қауіп-қатерлер мен мүмкіндіктерді зерттеу. Бірінші және екінші кезеңдер аралығында қатысушылар зерттеулер жүргізіп, өздерінің жергілікті қауымдастықтарында радикализация және экстремизммен күресу үшін пайдалы идеялар мен мүмкіндіктерді зерттеген. Екінші кезең – идеялар жинау, білім мен тәжірибе алмасу және дерадикализация мен экстремизмге қарсы күрес бойынша нақты жастар жобаларын жүзеге асыру.

Нидерланды

Голландия билігі радикалдану үдерісін әлеуметтік поляризациямен байланыстырады және оны негізінен қоғамдағы өзіндік ерекшелік пен орын іздеумен байланысты жастарға тән құбылыс деп санайды. Осылайша, радикалдануға қарсы стратегия қоғамнан шығарылған топтардың негізгі қоғамға интеграциялануын жеңілдету арқылы әлеуметтік келісімді нығайтуға бағытталған.¹⁵⁶

Үкімет радикалдануға қарсы стратегияның жалпы параметрлерін белгілеп, радикалдануға қарсы күреске қажетті мамандарды оқыту жауапкершілігін өзіне алды және кейбір жобаларды қаржыландырды. Сондай-ақ, орталық мемлекеттік органдар адамдарды радикалдануға бейім ететін кейбір мәселелерді шешуге тырысты, мысалы, дискриминацияны азайту, жұмыспен қамту мүмкіндіктерін арттыру, мемлекеттік тұрғын үйге қол жетімділікті қамтамасыз ету, қауіпсіздік, денсаулық сақтау, демократиялық процеске барлық азаматтардың қатысуы үшін жағдайлар жасау.

2007-2011 жылдарға арналған Нидерланды еліндегі поляризация мен радикалдануға қарсы іс-қимыл Жоспары үш әдісті белгіледі.

- Бірінші жол профилактиканы, дер кезінде ескертуді және кірісуді қамтиды. Бұл іс-шараларды жергілікті жас қызметкерлермен, сабақ барысын бақылаушылармен, полиция және басқа мемлекеттік органдардың қызметкерлерімен жүзеге асырылды.

- Екінші жол радикалдануға қарсы жергілікті саясатты қолдаудың ұлттық деңгейіндегі ұстанымына қатысты болды.

- Үшінші жол халықаралық дәрежеге жатады, ол ЕО шеңберінде және одан тыс жерлерде радикалдану мен поляризацияны азайтуға және ұлттық радикалдануға қарсы саясатты Голландияның сыртқы саясатының мақсаттарына сәйкестендіреді¹⁵⁷.

Жергілікті деңгейде іс-шаралар Жоспары радикалданудың алдын алу, экстремизм белгілерін анықтау үшін қатаң және жұмсақ шараларды қолданды. Жұмсақ компонент құрамына мұсылмандардың

¹⁵⁶ Кайратұлы Ж.Т. Дерадикализация жүргізу бойынша голландық әдіс-тәсілдің негізгі ерекшеліктері. URL: <http://cipr.kz/ru/media/stati/klyuchevye-osobennosti-gollandskogo-podhoda-k-deradikalizacii.html>

¹⁵⁷ Сол жерде.

теледидарлық бағдарламалары мен мұсылман үкіметі қаржыландыратын сайттар туралы пікірталастарды жеңілдету, әртүрлі пікірлерді талқылау үшін көпшілік жиналыстар ұйымдастыру, білім беру жүйесінде қалып қойғандарға қосымша қолдау көрсету және олардың еңбек нарығына шығуын жеңілдету кірді. Жұмсақ тәсіл полиция мен қоғамдастық өкілдері арасында сенім мен түсінушілікті қалыптастыруға бағытталған.

Қатаң компонентке саяси зорлық-зомбылық көрсететін топтарға тыйым салу немесе жеке адамдардың оқшаулануына дейін бірқатар тәртіптік және мәжбүрлеу шаралары кірді. Қатаң тәсілдің шеңберінде Голландияның Жалпы барлау және қауіпсіздік қызметінің өкілеттіктері едәуір кеңейтілді және терроризмді қолдайтындарға немесе зорлық-зомбылық әрекеттерін жасағысы келетіндерге қатысты заңдар күшейтілді.¹⁵⁸

Америка Құрама Штаттары

АТЖ орталық, сондай-ақ жергілікті деңгейлерде жүргізіледі. Негізгі акцент түрлі жобалар мен бағдарламаларды жүзеге асыруға қойылды, оған әртүрлі ұлт пен діни нанымдағы азаматтар тартылды. Көбіне студенттер мен жастар назарға алынды.

- Нәсілшілдік-этникалық алауыздық себептеріне байланысты экстремисттік топтармен жасалатын қылмыстармен айналысу мақсатында **Қылмыстың алдын алу жөніндегі Ұлттық орталық жұмыс жасайды**. Орталық қылмыс түрлерін айқындау, тергеу және алдын алу бойынша мемлекеттік және құқық қорғау органдарына арналған арнайы нұсқаулықтарды дайындайды.

- **Діни радикализмге қарсы іс-қимыл жөніндегі азаматтық қоғам институттары құрамында толеранттылық орталықтары жұмыс жасайды**, олар штаттар деңгейінде әрекет етеді (коммерциялық емес ұйымдар мен қорлар есебінен қаржыландырылады). Олардың арнайы бөлімдері көптеген діни мекемелерде қызмет етеді (мысалы, мешіттерде), діни төзімділікке насихаттау бойынша оқыту бағдарламалары жүзеге асырылады, өзге дін мен конфессия өкілдері және еріктілер қозғалысы бірлескен шаралар ұйымдастырады. Мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғам институттары діни радикализмнің алдын алу бағытында ақпараттық саясатқа және БАҚ-пен қарым-қатынас құру мәселесіне ерекше көңіл бөледі.

- **АҚШ жоғарғы оқу орындарындағы Алуандық және Интеграция орталықтары (Diversity&Inclusion Center)**. Студенттерді кампуста өмір сүруге және өзге білім алушылармен кикілжіңсіз бірлесе тұруға интеграциялау үшін арнайы академиялық және шығармашылық бағдарламалар ашылып, оған университеттің барлық техникалық, әлеуметтік және тұрмыстық ресурстарын қолдануға болады. Тақырыптық шаралар ғана емес, сондай-ақ өзге штаттардан келген студенттерге жаңа орынға тез бейімделуге және радикалды топтарға түспеуіне көмектесу мақсатында колледждер мен факультеттер тарапынан арнайы мультипәнаралық оқу бағдарламалары да жүзеге асырылады.

- **Студенттерге кәсіби бағдар беру жұмыстарына жоғарғы оқу орынының түлектері де қатысады**. Мүмкіндіктер бәріне бірдей қолжетімділігін көрсету үшін әртүрлі ұлт өкілдерінің табысты бизнесмендері шақырылады. Мансаптық жәрмеңкелер өткізіледі, бірінші курс студенттері ірі компания өкілдерімен әңгімелесе алады (мысалы, Google, Facebook, Microsoft).

- **Жоғары оқу орындарында тек қана академиялық дайындау ғана өткізілмейді**. Әлеуметтік өмір өте жақсы дамыған: көптеген әртүрлі клубтар, демалыс орталықтары мен секциялар жұмыс жасайды. Барлық бағдарламалар мен курстардың студенттері бос уақыттарында шығармашылықпен айналыса алады (әсіресе музыкалық, теле-, кино-, көркем бағыттар жақсы дамыған). Шет елдік студенттер үшін қауымдастыққа интеграциялау мақсатында экскурсиялық бағдарламалар құрастырылып, жүзеге асырылады, соның ішінде оларды студенттік кеңестің бастамашыл топтары да дайындайды.

- **Жастардың Медиа Орталықтары**. Көптеген жастар медиа-орталықтары жұмыс жасайды. Олардың миссиясы – шынайы ақпараттық өнім өндіре отырып, цифрлық және ақпараттық технологияларға оқыту. Жастардың өздері жұмысына белсене қатысатын БАҚ-тары бар. Жұмысқа ұлттық бірлестіктер мен жағдайы төмен жастарды тарту мәселесіне ерекше назар аударылады. Американың әрбір университеті мен ірі колледжінің контентпен өз кабельді телеканалын немесе тіпті ұлттық желіні қамтамасыз ететін телевизиялық студиясы бар. Мысалы, Майами университеті өз контентімен 150 ұлттық және

¹⁵⁸ Кайратұлы Ж.Т. Дерадикализация жүргізу бойынша голландық әдіс-тәсілдің негізгі ерекшеліктері. URL: <http://cipr.kz/ru/media/stati/klyuchevye-osobennosti-gollandskogo-podhoda-k-deradikalizacii.html>

халықаралық телевизиялық каналдарды қамтамасыз етеді. Жастардың радиостанцияларына арнайы FM-жиіліктері ұсынылып, тәулік бойы хабар таратылады. Үздік журналисттік жұмыстар сыйлықтармен марапатталады.

• **Интерактивті «Қуыршаққа айналма» онлайн ойыны.** Бұл 2016 жылы АҚШ Федералды тергеу бюросының Қоғаммен байланыс жөніндегі басқармасы және Серіктестермен өзара қарым-қатынас бюросының бірлесе жасаған Жобасы. Жасөспірімдерді тегін оқыту мақсатында «Don't be a Puppet» интернет-бағдарламасы құрастырылған. Бұл интерактивті сайт (жастар үшін түсінікті квест ойыны түрінде жүзеге асырылған) жасөспірімдерді зорлық-зомбылық сипатындағы экстремизм жайлы ақпараттандырып, әлеуметтік желілерде кімнің соған үгіттейтінін анықтауға үйрену үшін арналған. Сайттың үйретуінше радикалды идеяларды қабылдаған жасөспірімдер экстремисттер мен террористтердің қуыршағына айналып шыға келеді, ал олардың мақсаты жасөспірімдерге өз айтқанын орындату. Алғашқы айлардан бастап-ақ ресурсты 7 400 адам пайдаланды. Ойын бес негізгі бөліктен (деңгейден) тұрады, оны жасөспірімдер өтіп бағдарламаны табысты аяқтауы керек. Әрбір деңгейден өткен сайын ол Қуыршақты құтқарып отырады. Ойынның бір деңгейіне қосымша «Экстремизмге апаратын тайғақ жол» ойыны енгізілген. Ойынның міндеті – кейіпкерді тосқауылдардан өткізу, әрбір тосқауылда экстремизм белгісі жасырылған. Жасөспірім оларды анықтап, жылдам реакция танытып, сақ болуы керек. Бір қызығы, бес негізгі бөлім аяқталған соң, жасөспірімдерге курстан өткені туралы Федералды тергеу бюросының сертификаты табысталып, «Құттықтаймыз! Экстремизмге қарсы іс-қимыл бойынша Федералды тергеу бюросының тренингін аяқтағаныңыз үшін Рақмет!» деген мәлімдеме шығады.

• **АҚШ-тағы экстремизмге қарсы күрес бойынша ұлттық байқау.** Конкурсқа қатысу үшін студенттер экстремизм мен өшпенділікке қарсы іс-қимыл бойынша әлеуметтік немесе цифрлық жобалар әзірледі және жүзеге асырды. Мысалы, Небраска университетінің студенттері Небраскадағы босқын отбасыларына деген көзқарасты өзгерту үшін онлайн және офлайн науқанын жүзеге асырды. Вирджиния Галлнер: «Біз адамдарға осы отбасылардың қай жерде екенін және бастарынан өткен жағдайларды жақсы түсіну үшін жергілікті босқындар отбасының оқиғаларымен бөлістік. Сайып келгенде, біз адамдарға эмпатияны арттыруға көмектескіміз келді». Студенттер өздерінің жарияланымдарының босқындарға қатысты жағымсыз әлеуметтік желілердегі әсеріне қарсы тиімділігін бақылап отырды. Әр түрлі топтардың хабарламалары қаншалықты тиімді болғанын, оларға жаңалықтар хабарламалары қалай әсер ететіндігін анықтау үшін арнайы маркетинг әдістерін қолданды. Нәтижесі: хабарламалардың екі жиынтығы да қатты эмоцияларды тудырды, бірақ топтың цифрлық жұмысы ұйымдастырылған офлайн шараларымен бірге өткізілгені босқындар арасында оң көзқарас қалыптастырды.¹⁵⁹

• **Интернеттегі экстремизмнің профилактикасы.** АҚШ интернеттегі діни экстремизм мен терроризмге қарсы күрес бағытында біршама жетістіктерге жетті. Бұл жұмысқа қатысатын ұйымдар мен бөлімдердің саны айтарлықтай көп. Олардың қатарында: кибернетикалық кеңістіктегі әскери іс-қимылдарды басқару (USCYBERCOM), Терроризмге қарсы ұлттық орталық, Терроризмге қарсы стратегиялық өзара іс-қимыл орталығы. Осының бәрі АҚШ-қа интернет кеңістігін басқа елдерге қарағанда тиімді басқаруға мүмкіндік береді.

Ғаламдық желіге қол жетімді жерлерде, мәселен кітапханалар мен мектептер сияқты орындарда экстремистік сайттарға кіруді шектеу үшін сүзгілер қолданылады. 2015 жылы АҚШ экстремизм мен терроризмге қарсы күрестің жаһандық желідегі жаңа кезеңінің басталғаны туралы мәлімдеме жасап, радикалды идеологтар жаңа мүшелерді тарту үшін интернетті ыңғайлы құралға айналдырғандықтан, келешекте құқық қорғау органдары мен арнайы қызметтердің басты назары соған бағытталатыны ескертілді.¹⁶⁰

• **Джорджия штатының тергеу Бюросы (Georgia Bureau of Intelligence, GBI)** 2012 жылдың қазанында арнайы қызмет мамандарының әлеуметтік желілерде отыруын ұйымдастыру жөніндегі стратегиясы жариялады. Оларға сәйкес, Бюро қызметкерлеріне өз статустарын желіде пайдаланудың әртүрлі тактикалық тәсілдердің қолдану құқығы берілген: ашық, көзге түспеу (шифрланған) және құпия (жариялы емес). Офицерлер мен аналитиктер визуалды бақылау және әлеуметтік желілерден ақпараттар жинау

159 Ларин Н.Ю. Жастар арасындағы экстремизмнің профилактикасы бойынша халықаралық тәжірибе. Білім беру саласы мен жастар арасындағы терроризм идеологиясына қарсы іс-қимыл: мақалалар жинағы / құраст. В.В. Каберник; МГИМО- Мәскеу, 2018, 191б.

160 Winship C. End of a Miracle? Crime, Faith, and Partnership in Boston in the 1990's. – URL: http://scholar.harvard.edu/files/cwinship/files/end_of_a_miracle_0_0.pdf

жағдайында әртүрлі деңгейлерде әрекет ете алады. Джорджия штатының Тергеу бюросының (GBI) саясаты әлеуметтік желілерді бақылауда ұстау механизмін пайдалану үшін жазбаша өтінім болуын талап етеді. Осындай өтінім бақылаудың мақсатын, уақытша шектеулерін, бақылау механизмінің типін, мониторинг жүргізілген вебсайттар тізімін, ақпарат қанша уақыт сақталатынын көрсетеді.¹⁶¹

Жалпы алғанда, мемлекеттік-конфессиялық қатынастардың белсенді қатысушылары ретінде азаматтық сектордың әртүрлі қоғамдық ұйымдары бірлесіп қызмет етеді. Алдын алу жұмысы жасаралық топтарға жіктеліп өткізіледі. Әрбір штатта конфессиялық ерекшеліктерге сәйкес тұрғындармен жұмыс жасаудың стратегиясы құрылады.

Канада

1. **Монреаль қаласындағы Экстремизм профилактикасы орталығының «Comic Book» («Комик бук») жобасы.** «Comic Book» жобасы – ерекше тақырыптық комикстер құру бойынша бастама. Шығармашылық процеске қазірдің өзінде 250 000 астам оқушылар тартылды. Жоба аясында жастар тарапынан сценарийлер құрылады, эскиздер жасалады, кейіпкерлер ойланып шығарылады. Студенттер шығармашылық процеске белсенді тартылып, контенттің жай ғана пайдаланушысы емес, оның құрастырушыларына айналады. Комикстер ақпараттандырудың құралы ретінде екі негізгі себепке байланысты таңдалды. Біріншіден, бұл коммуникацияның тиімді құралы, ол аудиторияны көп қамту мүмкіндігін береді. Екіншіден, осындай формат қабылдауды жеңілдетеді.

2. **Монреаль қаласындағы Экстремизм профилактикасы орталығының «Мінез-құлық барометрі» жобасы.** Бұл жоба радикалдану бойынша мінез-құлықты айқындау мүмкіндігін беретін құрал ретінде жасалды. «Мінез-құлық барометрі» жобасы ғылыми зерттеулер мен шынайы радикалдану кейстері негізінде құрастырылған. Зорлық-зомбылыққа әкелетін радикалдану жағдайында байқалатын белгілер талданады. «Мінез-құлық барометрі» қиындық дәрежесіне қарай төрт мінез-құлық категориясына бөлінеді: айқын емес, мазалайтын, секемдік тудыратын және қауіп-қатер тудыратын. Радикалдану табиғаты бойынша оқиға емес, процесс болып табылады. Осы процесс барысында мінез-құлық пен көзқарастар өзгереді. Бұл өзгерістер жақын адамдарға, яғни достарына, отбасына, әріптестеріне, курстастарға және оқытушыларға айқын сезілуі ықтимал. Канадалық Экстремизм профилактикасының орталығы құрастырған «Мінез-құлық барометрі» жобасы осыны анықтауға мақсатталған.

Канада көп конфессиялы елдердің бірі, мұнда әлемнің көптеген елдерінен келген мигранттар, түрлі діни сенім-наным өкілдері бейбіт өмір сүреді. Бұл елде тұрғындарды радикалды идеологиядан сақтандыру бойынша өзіне тән әдіс-тәсілдері қолданылады. Жастар осындай жұмыстарды жүргізуге белсенді түрде қатыстырылады.

Израиль

Израильде интернеттегі экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жасайтын мемлекеттік құқық қорғау органдарының дамуымен қатар, қоғамдық ұйымдарды құқық қорғау қызметінің осы түріне тартуға ерекше көңіл бөлінеді.

Олардың негізгі мақсаты интернет қолданушылары арасында үнемі түсіндіру жұмыстарын жүргізуден көрінеді. Мысалы, Халықаралық терроризмге қарсы институт (International Institute for Counter-Terrorism) деп аталатын қоғамдық ұйым террористерге көмек көрсететіндер, сонымен қатар «азаматтық немқұрайлықтың» қауіпі бойынша ғылыми-зерттеу, консультациялық және насихаттау жұмыстарын жүргізетін коммерциялық емес ұйым ретінде өзін танытып келеді.¹⁶²

Қытай Халық Республикасы

Дін саласы ұлттық деңгейде реттеліп, мемлекеттік заңнамамен нақты регламенттелген. Құқық қорғау органдары тарапынан жалпы «Қытайдың ұлы брандмауэрі» (Great Firewall of China) атауындағы кешенді шаралардың тиімді жүйесі құрылып, жүзеге асырылып келеді. Жүйе қызмет етуіндегі басты идея – құқықтық, регламенттік, бағдарламалық және аппараттық құралдар көмегімен интернет желілері

¹⁶¹ Джорджия штатының Тергеу бюросының ресми сайты (Georgia Bureau of Intelligence, GBI .) URL: <https://gbi.georgia.gov> (қаралған күні: 18.08.2020ж)

¹⁶² Завьялов С. Интернеттегі террористік үгіт-насихатпен күрес бойынша шетелдік тәжірибе / Шетелдік әскери шолу. 2014. №4. – URL: http://factmil.com/publ/strana/belarus/zarubezhnyj-opyt_v_oblasti_borby_s_propagandoj_terrorizma_v_internete_2014/52-1-0-343

арқылы алынатын және жіберілетін ақпараттарды фильтрлеу. Экстремизм және терроризммен күрестің бұл бағытының жүзеге асырылуын интернет-полицияның мамандандырылған бөлімдері қамтамасыз етеді, оларға заңға қарсы контентті айқындаумен қатар, ұлттық заңнамамен тыйым салынған кез-келген ақпараттарды тарататын сайттарды бұғаттаудың техникалық мүмкіндіктері берілген. 2009 жылдан бері барлық компьютерлерге міндетті түрде тыйым салынған немесе күмәнді ақпаратты пайдаланатын сайтты пайдалану жолын бұғаттайтын интернет-фильтрлер қойылады. Айта кетері, Қытай заңнамасында сайт иеленушілері мен провайдерлеріне болсын, сондай-ақ ғаламдық ақпараттық желі пайдаланушыларына болсын айтарлықтай қатаң жауапкершілік шаралары қарастырылған.¹⁶³

■ Біріккен Араб Әмірліктері

АҚШ-ғы 2001 жылдың 11 қыркүйегіндегі оқиғалардан соң терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі стратегиясы 3 құрамдас бөліктен құралады: «адамдар, ақша, ақылдылар». «Адамдар» – бұл террористтерді айқындау, тұтқындау және соттау, олардың құрылымдарын күйрету. «Ақша» – әртүрлі каналдар арқылы, соның ішінде курьерлер арқылы ақша тасымалының жасалып, террористтер мен экстремисттерге жеткізілуіне бақылауды күшейту. Ал «ақылдылар» үшін күрес контртеррористтік стратегияның ең күрделі құрамдас бөлігі және ол ұзақ уақытты талап етеді. «Ақылдылар» үшін күреске экстремисттік идеологияға қарсы іс-қимылдың бірқатар шаралары кіреді. Мәселен, БАҚ-та түрлі хабарландыруларды, жарнамаларды, интернет арқылы белсенді антиэкстремисттік кампания жүргізу, мектептерде, медреселерде және мешіттерде кітаптар мен памфлеттерді, бейнероликтер мен кассеталарды тарату, экстремисттік идеология жүргізетін дін қызметкерлерін қайта тәрбиелеу. Жалпы саны 70 мың құрайтын мешіттердің 20 мыңында дін уағыздаушылары жұмыс жүргізіледі, «ағартушылық» семинарлары мен дәрістер тұрақты өткізіледі.

Түрмелерде терроризм мен экстремизм бойынша сотталғандар, соның ішінде Гуантанамо базасынан американдықтар қайтарғандар арасында бейімдеу және оңалту бағдарламасы жүргізіледі. 2004-2009 жылдары бұл бағдарлама арқылы 4300 адам өтті. Ол аяқталған соң рецидивтер қатысушылардың шамамен 20 пайызында байқалған, сол себептен оның нәтижесі жоғары және тиімді деуге әбден болады. Билік органдары қабылдаған шаралар террористтік қауіп деңгейін едәуір төмендетті. Сонымен бірге, терроризм өзекті құбылыс болып қала беруде.¹⁶⁴

Христиандар мен өзге дін өкілдері өз діндерін еркін ұстана алады, бірақ мұсылмандар арасында миссионерлік қызмет түрлерін жүргізе алмайды. Сонымен қатар, 2017 жылдан бері ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстар жөніндегі Федералды прокуратура қызмет жасайды. Басымды бағыттардың бірі – интернетте өзге діндер үшін қасиетті саналатын және ислам шариғаты заңдарына сәйкес мойындалған заттар мен жоралғыларды қорлағандарды қылмыстық жауапкершілікке тарту.¹⁶⁵ Яғни, БАӘ дін саласына қатысты қоғамдық өмірдің түрлі тараптарына бағытталатын кешенді алдын алу жұмыстары жүргізіледі.

Қорытындылай келе, шетелдік тәжірибені талдау қоғамдағы этноконфессиялық шиеленістер деңгейін төмендетуге бағытталған алуан түрлі бағыттар барын көрсетті. Экстремизмнің алдын алуға бағытталған жобаларды әзірлеу және жүзеге асыру шеңберінде түрлі амал-тәсілдер пайдаланады, кешенді көп векторлы алдын алу жұмыстары жүргізіледі. Сондай-ақ, діни радикализмге қарсы іс-қимылдың шетелдік тәжірибелерін талдау нәтижесінде діни радикализмнің профилактикасы нормативтік-құқықтық реттеу механизмдерін азаматтық қоғам институттарымен және ақпараттық кеңістікті бақылауда ұстау принциптерімен интеграциялау арқылы жүзеге асырылатыны айқындалып отыр.

3.4 Қорытындылар, ұсыныстар мен ұсынымдар

Зерттеу жүргізу барысында АТЖ іс-шараларында тиімді әдістемелерді қолдану, азаматтардың ұстанатын құндылықтарына, жасына, әлеуметтік жағдайына, білім беру деңгейіне сүйеніп, адресстік

163 Завьялов С. Интернеттегі террористік үгіт-насихатпен күрес бойынша шетелдік тәжірибе / Шетелдік әскери шолу. 2014. №4. 34-39 бб.

164 Седых Н. Қазіргі заманғы терроризм және жастар: ақпараттық-психологиялық әсер ету мәселелері// Мұсылман әлемі, №2, 2017. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-terrorizm-i-molodezh-problemy-informatsionno-psihologicheskogo-protivodeystviya>

165 UAE creates Federal Public Prosecution for Information Technology Crimes. <https://www.thenational.ae/uae/uae-creates-federal-public-prosecution-for-information-technology-crimes-1.41675> (қаралған күні: 28.08.2020ж)

топтармен мақсатты жұмыс жүргізу қағидаттарын ескеру бойынша өңірлік АТТ-ның едәуір тәжірибесі жинақталғаны анықталды.

АТТ-ның жұмыс сапасын күшейту мақсатында өңірлерде мамандарды ынталандырудың түрлі амалдары қолданады: сыйақы беру, облыс басшылығы атынан алғыс хаттар және құрмет грамоталарымен марапаттау, еңбек ақы төлеу мүмкіндігін қарастыру, көлікпен қамтамасыз ету және т.б. Осы ретте 2019 жылы «Парасат» орталығымен АТТ мүшелері арасында өткізілген республикалық байқау осы саладағы жұмыстың мәртебесін арттырып, әркімге өз бағыты бойынша біліктілігін одан әрі жетілдіруге септігін тигізді деуге болады.

Шетелдік тәжірибелерді зерделеу нәтижелері қазіргі қоғамдағы діни-уәждемелі экстремизмнің деструктивті ықпалына қарсы профилактика жүргізудің алуан түрлі жолдары бар екендігін көрсетіп отыр. Нормативті-құқықтық реттеу, азаматтық қоғамның институттарымен әріптестік орнату және ақпараттық кеңістікке бақылау жүргізу бағыттарын интеграциялау мақсатында әр түрлі әдістер қолданылып, кешенді және көп векторлық профилактикалық жұмыстар жүргізілуде. Жалпы алғанда, позитивті шетелдік тәжірибені бірнеше бағыттар бойынша имплементациялауға болады: ТМД/Орталық Азия шеңберінде мемлекеттік органдардың тәжірибе мен ақпарат алмасу күштерін интеграциялау; тұрғындарды, әсіресе жастар мен діндар азаматтарды діни-уәждемелі экстремизм профилактикасының акторлары ретінде адрестік жұмыстарға белсенді қатыстыру; радикалды идеологияның кері әсері туралы тиісті тәжірибе мен түсінік алу үшін онлайн-алаңдары мен интерактивті ойын жобаларын құру.

Ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының ұйымдастыру аспектілеріне жүргізілген талдау бойынша келесі ерекшеліктер анықталды:

- АТЖ іс-шараларын өткізу бойынша жинақталған тиімді әдістерді пәрменді қолдану тәжірибесі өзге өңірлерде енгізілмей келеді;

- АТЖ-ның іс-шараларын материалды-техникалық жағынан сүйемелдеу, әсіресе шалғайда жатқан аудандарға көлікпен қатынауды қамтамасыз ету шығындарын қаржыландыру бойынша бірыңғай амал-тәсілдер қалыптаспаған;

- АТЖ іс-шараларына қатысу жүктемесі АТТ мүшелеріне біркелкі үлестірілмеген. АТТ-ның құрамындағы мүшелер саны көп болғанымен, жұмысқа қатысатын мамандардың шектеулі ғана саны бар екендігі тәжірибе жүзінде анықталып отыр (Маңғыстау облысы);

- өңірлік АТТ мүшелерінің, әсіресе келісім-шарт негізінде қатысатын мамандардың арасында әріптестік қарым-қатынас орнатуға және тәжірибе алмасуға жағдай жасалмаған;

- діни-уәждемелі экстремизм мен терроризм профилактикасы бойынша жинақталған халықаралық тәжірибенің жетістіктері қолданылмайды.

Осыған орай, талдау нәтижелері бойынша төменде көрсетілген ұсынымдар айқындалды.

3.1-бөлім «Ақпараттық-түсіндіру жұмысының тиімді әдістерін талдау (өңірлік тәжірибе)» бойынша ұсынымдар мен ұсыныстар

1) *АТЖ-ның іс-шараларын интерактивті форматта өткізу.* Сарапшылардың пікірінше, осы формат аясында аудиторияны толық қамтуға және сұрақтарға жауап беруге мүмкіндік болуына орай, іс-шаралардың тиімділігі әрдайым жоғары болады.

2) *Тренингтер өткізу үшін психолог-мамандарды қызметке тарту.* Оқытуды аталған форматта өткізу бірнеше позитивті әдістерді қолдануға мүмкіндік береді: интерактивтілік, максималды қамтылу, шығармашылық әлеуетті дамыту, тактильді қатынас, бәсекелестік факторы.

3) *Қолданылатын материалдарды визуализациялау.* Қазіргі заманда клиптік ойлау мен қабылдау үрдісі кеңінен таралуына орай, аудитория алдында визуалды материалдарды қолдану әдісі өзінің тиімділігін толықтай дәлелдеп отыр.

4) *Өңірлерде тиімділігі дәлелденген және тәжірибе барысында тексерілген келесі әдістерді масштабтау:* Open Air, ДМЗО мекемелерінің базасында қысқа мерзімді кәсіби (тілдік және т.б.) курстар ұйымдастыру, «Жедел жасақ» форматы, фокус-топтар, TED Talks, «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында сакралды орындарға саяхат, оқу орындары студенттерінің қатысуымен мини-спектакльдер ұйымдастыру, АТТ мүшесі мен қамтылған ұйымнан жауапты маманды енгізіп, WhatsApp және Telegram мессенджерлерінде арнайы топтар ашу.

3.2-бөлім «Ақпараттық-түсіндіру топтары мүшелерінің қызметін ынталандыру» бойынша ұсынымдар мен ұсыныстар

1) Жыл сайын АТТ мүшелерін кешенді түрде ынталандыруға бағытталған іс-шаралар жоспарын әзірлеу. Іс-шаралар кешеніне корпоративтік бірлікті күшейту, АТТ қызметінің мәртебесін насихаттау, біліктілік арттыру курстарына, соның ішінде шетелдік дәріскерлердің қатысуымен өтетін семинарларға қатысуға мүмкіндік жасау, лайықты еңбек ақы төлеу сияқты тиімді әдістерді енгізу қажет.

2) АТЖ-ны қаржыландыру бойынша ұсыным ретінде бірыңғай стандартын әзірлеу. Бұл бастаманың жүзеге асырылуы қаражат бөліну механизмінің ашықтығы мен әділдігін қамтамасыз етіп, мүдделі тараптарды АТЖ-ның сапасын арттыруға ынталандырады. Аталған шаралар әсіресе аудандық деңгейде АТЖ-ның сапасын күшейтуге септігін тигізеді.

3) Озық тәжірибесі бар мамандардың пулын құру мақсатында арнайы номинациялар бойынша («Үздік блогер», «Үздік дәріскер» және т.б.) АТТ мүшелері арасында жыл сайын республикалық байқау ұйымдастыру.

4) АТЖ-ның ең нәтижелі әдістерін енгізу/трансляциялау, өңірлердің тәжірибелерімен танысу, АТТ мүшелері арасында корпоративті бірлікті нығайту, ортақ мақсаттар бойынша серіктестік пен диалог қалыптастыру үшін өңірлік ДМЗО, КММ мекемелерінің арасында өзара тәжірибе алмасуына бағытталған іс-шараларды жүзеге асыру.

5) «Рухани жаңғыру» бағдарламасының «Қазақстандағы 100 жаңа есім», «Туған жер» және т.б. жобаларына танымал тұлғаларды қатысуға үгіттеу арқылы АТТ мүшелерінің мәртебесін көтеруге бағытталған жұмыстарды қолға алу. АТТ мүшелерінің танымалдығын ілгерілету АТЖ-ның алдағы уақыттағы тиімділігін одан әрі арттыруға өз әсерін тигізетін болады.

6) Шалғай аудандарда, базарларда, құрылыс алаңдарында АТЖ-ны іс-шараларын өткізу үшін АТТ мүшелерін арнайы автокөліктермен қамтамасыз ету. Көшпелі мобильді офис (арнайы жабдықталған автобус) әдісін пайдалану тұрғындар арасындағы ұйымдаспаған топтармен жүргізілетін іс-шаралардың санын арттыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, мақсатты топтармен жоспарланған кездесулерді қысқы уақытта өткізуге, АТЖ-ның маусымдық сипатынан арылуға ықпал етеді.

3.3-бөлім «Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысы бойынша халықаралық тәжірибе» бойынша ұсынымдар мен ұсыныстар

1) **ЕО, Ұлыбритания, АҚШ** мемлекеттері құрған Еуропалық ескерту желісінің (Radicalisation Awareness Network) үлгісін негізге ала отырып, діни-уәждемелі экстремизмге қарсы күрес және профилактика бойынша тәжірибе мен ақпарат алмасу мақсатында **ТМД, ҰҚШҰ, ШЫҰ ӨТҚҚ** ұйымдарының **Терроризмге қарсы орталығы** шеңберінде өзара әріптестік орнату.

2) Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды келесі бағыттар бойынша жетілдіру:

а) корпоративті желілерге қосылу қауіпсіздігін қамтамасыз ету, рұқсат етілмеген кіру фактілерін анықтауға және алдын алуға бағытталған технологияларды енгізу (**Ресей Федерациясы**);

б) құқықтық, регламенттік, бағдарламалық және ақпараттық құралдар көмегімен интернет желісі арқылы алмасатын кіріс/шығыс ақпаратты фильтрациялау (**ҚХР**, «Қытайдың ұлы брандамауэрі» кешенді шаралар жүйесі).

3) Радикалды экстремизм сипаттарын анықтауға және соған сай іс-әрекеттер жасауға үйрету үшін жастарға арналған интерактивті өнімдер әзірлеу (онлайн-ойындар, комикстер, театралдық қойылымдар және т.б.):

а) «Марионетка болма», «Радикалды экстремизмнің тайғақ жолы» сияқты квест түріндегі онлайн-ойындар (**АҚШ, ФТБ басқармасы**);

б) «Энди» бағдарламасы – 12-19 жастағы жасөспірімдер мен жастарға арналған комикстер, мобильді қосымшалар арқылы еркін жүктеп алуға болады. Негізгі мақсаты – жастардың түсініктеріне бейімделген түрде экстремистік ағымдарға қосылудың негативті салдарын жеткізу (**Германия**);

в) «From one extreme to another» – оңшыл және исламистік зорлық-зомбылықпен байланысты радикализмнің көріністерін бейнелеу үшін театралды компаниямен өткізілетін ойынның атауы. Жоба жүзеге асыру барысында 50 000 мектеп оқушысы қамтылып, оның басым көпшілігін Англияның

солтүстік-батысында оқшаулы шоғырланған және экономикалық жағдайы төмен ортада өмір сүретін балалар құрады;

г) *Монреаль қаласының Экстремизм профилактикасы орталығының «Comic Book» жобасы.* Мектеп оқушыларының ерекше тақырыптық комикстер әзірлеу бойынша бастамасы. Әлем бойынша 250 000 оқушы қызығушылық танытты. Жобаны жүзеге асыру барысында жастар арнайы сценарийлер мен эскиздер дайындап, кейіпкерлердің образдарын ойлап табады. Осы жоба арқылы жастар мен студенттер контент тұтынушысы емес, оның құрастырушысы бола бастайды **(Канада);**

д) *мұсылман жастарды волонтерлық қызметке тартуға, көшбасшылық мектептерде оқуға, олардың келешекте өз жолын табуға көмек көрсететін «Muslim Youth Development Partnership» жобасы.* Сондай-ақ, бұл жобаның веб-форумы ашылып, оның жұмысы әлем бойынша мұсылмандық ұйымдардың арасында әріптестік орнатуға, мұсылман жастардың өзара түсіністік пен диалогты дамытуға бағытталған **(Англия).**

4) *Тиімділігі дәлелденген шетелдік үкіметтік емес бағдарламалардың позитивті тәжірибесін қолдану:*

а) *Азаматтарды экстремистік ортадан шығару бойынша 10 жылдан астам тиімді нәтиже көрсетіп келе жатқан «EXIT» («Шығу») бағдарламасы.* Бағдарлама аясында барлық стейкхолдерлер оқудан өтеді: мұғалімдер, полицейлер, әлеуметтік қызметкерлер, заңгерлер, сондай-ақ экстремистік топтар мен радикалдану процесі туралы білуге ниетті азаматтар. Бағдарлама 500 қатысушыға экстремистік ортаның ықпалына түспеуге көмек көрсетті **(Дания, Канада, Германия, Швеция);**

б) *Монреаль қаласының Экстремизм профилактикасы орталығының «Мінез-құлық барометрі» жобасы.* Аталған жоба радикалдану жолына түскен адамның сипаттарын анықтауға үйретеді. «Барометр» радикалданудың нақты орын алған жағдайларын зерттеу негізінде әзірленді. Контекстуалды талдау бойынша радикалдануға апаратын және зорлық-зомбылыққа итермелейтін сипаттар анықталды. Радикалдану жағдайын оқиға ретінде емес, үрдіс болып келетінін түсіну қажет. Осы үрдіс нәтижесінде мінез-құлықпен бірге көзқарастар да өзгереді. Бұл өзгерістерді тұлғаның достары, отбасы мүшелері, группаластары мен оқытушылары тани алады. Канадалық Экстремизм профилактикасы орталығы әзірлеген «Мінез-құлық барометрі» жобасы осы ерекшеліктерді анықтауға негізделеді **(Канада);**

в) *«Күшті Ұлыбританияны бірге құрамыз» жобасын 2018 жылы «Колчестер Юнайтед» футбол клубы іске қосты.* Жобаны мақсаты мен міндеттері – жергілікті қауымдастықты салауатты өмір салтын ұстануға және пайдалы тағамдарды тұтынуға шақыру, спорттың дамуына қолдау көрсету, дарынды жастардың потенциалын ашу. Жоба жергілікті қауымдастықтың мыңдаған адамын жұмылдырып, оларға ағымдағы өзекті мәселерді және ішкі ынтымақтастыққа кері әсері болуы мүмкін жағдайларды ашық талқылауға мүмкіндік берді. Нәтижесінде жастардың радикалдануына қатысты мәселелердің, этносаралық қатынастағы қайшылықтардың бірлесіп, алдын алуға жағдай жасалды **(Ұлыбритания).**

5) *Біріккен Араб Әмірлігінде жүзеге асырылған «Адамдар, ақша, ақылдылар» Стратегиясының үлгісінде кешенді бағдарлама әзірлеу.* Стратегияға сәйкес, «Адамдар» – террористерді анықтау, қамауға алу және соттау, террористік құрылымдарды жою. «Ақша» – террористер мен экстремистерге әр түрлі арналар, соның ішінде тасымалдау арқылы келетін қаржыландыру жолдарына бақылауды күшейту. «Ақыл үшін күрес» – экстремистік идеологияға қарсы іс-қимылдар кешені: әр түрлі хабарламалар, жарнамалар, интернет құралдарының көмегімен БАҚ-та антиэкстремистік кампания жүргізу; мектеп, медресе және мешіттерде кітаптар, памфлеттер, дискілер мен кассеталар тарату; экстремистік идеологияны насихаттайтын имамдар мен теологтарды қайта тәрбиелеу. Осылайша мемлекет аталған Стратегия негізінде қоғамдағы барлық салаларын кешенді іс-шаралармен қамтуға мүмкіндік алды **(БАӘ).**

ҚОРЫТЫНДЫ

Ақпараттық-түсіндіру жұмысы – тұрғындар арасында радикалды көзқарастардың таралуына жол бермеу бағытында өз дәрменділігін дәлелдеген мемлекеттік саясаттың құралы деп санауға болады. АТТ құрамына кіретін әр түрлі кәсіби салалардың мамандары алдарына қойылған міндеттерге сәйкес, қоғамдағы зайырлы қағидаттарды және құқықтық мемлекеттің толеранттылыққа негізделген саясатын нығайтуға, сондай-ақ қоғамда радикалды идеологияның таралуына жол бермеуге мақсатталған кешенді іс-шараларға қатысады.

Эксперттердің пікірінше, 2018 жылдан бастап өткізіліп келетін ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының сапасы едәуір артты. Қазіргі таңда білім беру орындары мен мемлекеттік мекемелерде түрлі форматтағы ақпараттық-түсіндіру жұмыстары ұйымдастырылып, белгіленген тәуекел топтармен түрлі адресстік іс-шаралар енгізілуде және осы саладағы азаматтық сектор өкілдерінің белсенділігін арттыруға бағытталған бастамалар одан әрі күшейтілуде. Әлеуметтік желілердегі АТЖ-ның саны мен сапасы айтарлықтай артып отыр. 2018-2019 жылдары «Парасат» КЭО, ҚР ҰҚК-нің Академиясы тарапынан ұйымдастырылған біліктілік арттыру курстарымен барлық өңірлердің белсенді АТТ мүшелері қамтылды. Сонымен бірге баяндамада көрсетілген қорытындыларға сүйенсек, дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының кейбір бағыттары одан әрі дамытуды қажет етеді.

Зерттеу жұмысының түйіндемесі ретінде келесідей қорытындыларды атап кетуге болады:

- Дін саласындағы өңірлік АТТ жұмыстарына кешенді талдау жүргізілді. АТЖ ұйымдастыру бойынша проблемалық аспектілер айқындалды: өңірлік АТТ-ның құрамын жасақтауда сандық жағынан бірыңғай ұстаным жоқ, АТТ-ның сапалық құрамында диспропорция сияқты жағдайлар орын алуда;

- Зерттеу барысында өңірлерде өткізілетін ақпараттық-түсіндіру жұмыстары БАҚ беттері мен интернет кеңістігінде тұрақты және қажетті деңгейде жарық көрмейтіні анықталды. Осыған орай ақпараттық контент сапасын арттыру, интернет кеңістіктегі түрлі ақпараттық технологияларды АТТ мүшелерімен игеру бағытында жұмысты күшейту қажет;

- Ақпараттық-түсіндіру топтарының қызметі туралы тұрғындарды ақпараттандыру деңгейі анықталып, тақырыптар топтамасы мен қолданыстағы АТЖ әдіс-тәсілдеріне өзгерістер енгізу және қоғамдағы жеке топтарды қамту жұмысын соған сәйкестендіру бағыттары белгіленді;

- АТЖ-ның жүзеге асырылуы бойынша орын алатын ерекшеліктер мен мәселелер анықталды: шалғай елді-мекендердің АТЖ-мен толық қамтылмауы, іс-шараларды ұйымдастыру барысында көлікпен қамтамасыз етуде туындайтын қиындықтар. АТТ мүшелерінің беделін нығайту және біліктілігін арттыру мәселелердің өзектілігі әлі де жоғары;

- Діни-уәждемелі экстремизм мен терроризм профилактикасының шетелдік тәжірибелері зерттеліп, оларды қолдану бойынша ұсынымдар әзірленді. Еуропа мемлекеттеріндегі мысалдар негізінде жастар арасында экстремистік көзқарастар таралуын алдын алу үшін интерактивті өнімдер дайындау ұсынылды. Одан бөлек, Еуропалық ескерту желісі (Radicalisation Awareness Network) қызметіне негізделген ЕО, Ұлыбритания және АҚШ елдеріндегі озық тәжірибелерді имплементация жасау мүмкіндіктерін қарастыруға болады. Дания, Канада, Германия және Швеция елдерінде азаматтық қоғам өкілдерінің қатысуымен экстремистік ортадан шығаруға бағытталған және 10 жылдан астам уақыт ішінде нәтижелі көрсеткіштерге қол жеткізген бағдарламаларды енгізуге назар аудару қажет. Аталған тәжірибелерді зерделеп, «Жусан» операциялары барысында елге қайтарылған азаматтармен қолдануға болады;

- АТТ жұмысы кешенді зерделеніп, оның бағыттарын жетілдіруге арналған шаралар ұсынылды: ҚР АҚДМ-ның бағынысты мекемесінде дін саласы бойынша мамандардың, соның ішінде АТТ мүшелерінің біліктілігін арттырумен және ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз етумен мақсатты түрде айналысатын арнайы бөлімше құру; АТЖ барысында қолдану үшін оқу-әдістемелік, ақпараттық, контрпропагандалық материалдар жинақталған бірыңғай республикалық база жасақтау.

Осыған орай, Қазақстан Республикасындағы дін саласы бойынша мемлекеттік саясатты сапалы жүзеге асыру қажеттілігіне сәйкес, аталған талдамалық баяндамада АТТ қызметіндегі проблемалық аспектілер кешенді тұрғыдан айқындалып, оның одан әрі жетілдіруі бойынша бірқатар әдістер ұсынылып отыр.

Ұсынымдар мен ұсыныстар дін саласындағы АТЖ сапасын арттыру үшін ғана емес, сондай-ақ конфессияаралық келісімді нығайту және қоғамда кез-келген экстремистік және террористік идеология таралуына «мүлдем төзбеушілік» ұстанамын қалыптастыру мақсатында тиісті мемлекеттік органдарға арналады. Экстремизмге қарсы іс-қимылдың позитивті механизмдердің қолдайтын саясаттың тиімділігі өзгеден жоғары болатыны сөзсіз, себебі бұл жерде ұзақ мерзімді жоспарлау, экстремистік үндеулерге қарсы тыңғылықты түрде иммунитет қалыптастыру, жүргізілетін қызметтің ашықтығын көрсету және мемлекеттік билікке деген сенімді арттыру орын алатын болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы URL: [http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_\(қаралған күні: 05.07.2020ж\);](http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_(қаралған күні: 05.07.2020ж);)
2. Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 11 қазандағы № 483-IV Заңы. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000483> (қаралған күні: 05.07.2020ж);
3. Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2013 - 2017 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама, Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 24 қыркүйектегі № 648 Жарлығымен бекітілді. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1300000648> (қаралған күні: 09.07.2020ж);
4. Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының 2017-2020 жылдарға арналған Тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасы Президентінің 2017 жылғы 20 маусымдағы № 500 Жарлығымен бекітілді. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1700000500> (қаралған күні: 02.07.2020ж);
5. Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2018 – 2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 15 наурыздағы № 124 қаулысымен бекітілді. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000124> (қаралған күні: 02.07.2020ж);
6. Тұрғындар арасында адрестік ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар / Нүкежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нұр-Сұлтан: ҚР АҚДМ ДІК. 2019.
7. Эксперттік сұхбаттардың материалдары.
8. Фокус-топтық зертеулердің материалдары.
9. Қазақстандағы діни ахуал тұрақталды https://forbes.kz/news/2013/02/15/newsid_19119? (қаралған күні: 21.06.2020ж)
10. Әзілханов М. Қазақстандағы дін саласында қысқа уақыт аралығында түбегейлі реформалар жүргізілді https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31624625#pos=10;-58 (қаралған күні: 21.06.2020ж).
11. Иржанов Р. Діни-уәждемелі экстремизмнің профилактикасы барысында ақпараттық әсер етудің формалары мен әдістері. Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының негізгі аспектілері. Оқыту семинарының материалдар жинағы. – Астана, 2017 ж. 143 б.
12. Шериязданов Б. Дін саласындағы ақпараттық-түсіндіру жұмыстары. <https://kazislam.kz/informatsionno-razyasnitelnaya-rabot/> (қаралған күні: 26.07.2020ж)
13. Қазақстанда 863 дінтанушы түсіндіру жұмысын жүргізуде. <https://mail.kz/ru/news/kz-news/v-kazahstane-razyasnitelnuyu-rabotu-sredi-naseleniya-provodyat-religioveda#hcq=5cZ4K8s> (қаралған күні: 26.08.2020ж)
14. Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2018-2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны орындау туралы есебі. <http://knб.gov.kz/ru/article/otchet-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeystviyu-religioznomu-1>
15. Қазақстандағы ең танымал әлеуметтік желілер <https://www.kp.kz/online/news/3585076/>
16. Решетняк А. Қауіпті желілер: Қазақстандағы онлайн-радикалдану үрдісімен қалай күресу қажет - 2018 https://www.soros.kz/wp-content/uploads/2018/09/%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D1%82%D0%BD%D1%8F%D0%BA_%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%BA%D0%B0_.pdf
17. «Қазақстан Республикасында төтенше жағдайды енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2020 жылғы 15 наурыздағы № 285 Жарлығы https://online.zakon.kz/document/?doc_id=32648341#pos=8;-52 (қаралған күні: 26.07.2020ж)
18. «Қазақстан жастары - 2019» Ұлттық баяндамасы, 239 б.
19. Қазақстан Республикасындағы НЕЕТ жастарының саны (жылдық мәлімет) /Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті <https://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/7>

20. Қазақстандағы терроризмнің қалай алдын алуға болады? <https://kazislam.kz/kak-predotvratit-terrorizm-v-kazahs/?lang=ru>
21. Безработные, самозанятые и студенты наиболее подвержены экстремистской пропаганде – Абаев <https://kazpravda.kz/news/obshchestvo/bezrabotnie-samozanyatie-i-studenti-naibolee-podverzheni-ekstremistskoi-propagande--abaev>
22. Карашулаков Ж. Діни ахуалды тұрақтандыру бойынша атқарушы биліктің рөлі. Дінтанулық зерттеулері: мақалалар жинағы. – Астана: Дін мәселелері жөніндегі ғылыми-зерттеу және талдау орталығы, 2014. 40 б.
23. «Дін саласындағы құқық қолдану практикасын жетілдіру мәселелері мен жолдары». «Конфессияаралық және өркениетаралық диалогты дамыту жөніндегі Н.Назарбаев Орталығы» КеАҚ әзірлеген талдамалық есеп, 2020 ж.
24. Гайко О.А. Қазақстандағы жаңа діни ағымдардың прозелитистік әрекеттерінің негізгі формалары мен әдістері. Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатының негізгі аспектілері. Оқыту семинарының материалдар жинағы. – Астана, 2017 ж. 149 б.
25. Бишманов К. Алматылық тұрғындар қаладағы діншілдіктің өсуіне наразы – <https://365info.kz/2017/04/almatintsy-ne-dovolny-rostom-religioznosti-v-gorode-issledovanie> (қаралған күні: 29.07.2020ж)
26. Сатершинов Б.М. ҚР дін бостандығы мен мемлекеттік-конфессиялық қарым-қатынастардың өзекті мәселелері. Қазіргі зайырлы мемлекеттегі дін. Республикалық ғылыми-теориялық конференция материалдары – Алматы: ҚР БЖҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, 2018. 25 б.
27. «Парасат» кеңес-әдістемелік орталығының қорытынды бағдарламалық есебі <https://www.cisc.kz> (қаралған күні: 26.06.2020ж)
28. «Қазақстан Республикасында терроризм мен экстремизм мәселелерін зерттеу орталығы» қоғамдық қорының үкіметтік емес ұйымдар үшін жарияланған грант байқауына қатысу өтініші <https://www.cisc.kz> (қаралған күні: 21.06.2020ж)
29. <https://zanmedia.kz/42000/obuchayushhij-kurs-dlya-chlenov-informatsionno-razyasnitelnyh-grupp-povoprosam-religij/> (қаралған күні: 06.08.2020ж)
30. dini.zhambyl.gov.kz/ru/proveden-obuchayushhij-seminar-dlya-dlya-uchitelej-predmeta-svetskosti-osnovy-religiovedeniya-i-chlenov-informatsionno-razyasnitelnyh-grupp-v-sfere-religii (қаралған күні: 06.08.2020ж)
31. <http://stopsekta.kz/%D0%B1%D1%83%D0%BA%D0%BB%D0%B5%D1%82%D1%8B/> (қаралған күні: 21.06.2020ж)
32. <http://ctc-rk.kz> (қаралған күні: 21.06.2020ж)
33. «Не сұмдық?» бейнеоролигі, Aдырна Ulttyq Portaly каналы <https://www.youtube.com/watch?v=R7TEvjqTKj0> (қаралған күні: 25.06.2020ж)
34. «Бабалар рухы» <https://www.youtube.com/watch?v=hSe3-ZProjl> (қаралған күні: 25.06.2020ж)
35. «Қобыз және домбыра» <https://www.youtube.com/watch?v=kfXEzhu78FM> (қаралған күні: 25.06.2020ж)
36. «Отқа май құю» <https://www.youtube.com/watch?v=krsZ9Fylw-o> (қаралған күні: 25.06.2020ж)
37. «Алматы дін» каналы <https://www.youtube.com/channel/UCbg7PnQso5bqiHJ-9v3xHjQ> (қаралған күні: 25.06.2020ж)
38. Алматы қаласында Қазақстандағы түркі халықтары туралы фильмдер көрсетілді // <https://ehonews.kz/v-almaty-sostoyalsya-pokaz-filmov-o-tyurkskih-narodah-kazahstana/> (қаралған күні: 21.06.2020ж)
39. <https://www.facebook.com/kazakhfilm/> (қаралған күні: 21.06.2020ж)
40. <https://www.youtube.com/user/kazakhfilmstudios/videos> (қаралған күні: 21.06.2020ж)
41. <https://www.youtube.com/watch?v=98QVIQgSw4Y> (қаралған күні: 21.06.2020ж)
42. <https://www.bicotender.ru/tender142074831.html> (қаралған күні: 26.06.2020ж)

43. STOP EXTREMISM KZ <https://vk.com/wall-187943037?own=1> (қаралған күні: 21.06.2020ж)
44. https://www.facebook.com/Stop-Extremism-Kz-104284027671918/about/?ref=page_internal (қаралған күні: 21.06.2020ж)
45. https://www.youtube.com/channel/UCs2VK1uAYbd5vskukp-aMfA?view_as=subscriber (қаралған күні: 21.06.2020ж)
46. «Қазақстан Республикасында терроризм мен экстремизм мәселелерін зерттеу орталығы» қоғамдық қоры <http://antiterr.kz/> (қаралған күні: 21.06.2020ж)
47. <https://www.goszakup.gov.kz/ru/announce/index/4182449?tab=general> (қаралған күні: 11.06.2020ж)
48. Шахапсоев З.Л., Тутуков А.Ю. Экстремистік бағыттағы жастар ұйымдары тарапынан құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша ішкі істер органдарының қызметін ұйымдастыру. // Бизнес в законе. 2014. № 1. – 139-141 бб.
49. Маркин В., Роговая А. Жастар ортасында экстремизм мен терроризм идеологиясы таралуына қарсы іс-қимыл. 2012. 142-146 бб.
50. Старостин А. Экстремизм мен терроризм идеологиясының профилактикасын өткізу мақсатында сотталғандармен жұмыс жүргізу формалары мен әдістері // Экстремизм профилактикасы. Жетістіктер мен қиыншылықтар»: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Нұр-Сұлтан: ҚР Президенті жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, 2019, 148-160 б.
51. Завьялов С. Интернеттегі террористік үгіт-насихатпен күрес бойынша шетелдік тәжірибе / Шетелдік әскери шолу. 2014. №4. 34-39 бб.
52. Примаков В.Л., Маткаримова Г.В. Этноконфессионалдық қарым-қатынастарды реттеудің негізгі бағыттары: еуропалық тәжірибеге шолу. Вестник МГЛУ. 2 (713) Шығарылым / 2015. 133-144 бб.
53. Process Evaluation of Preventing Violent Extremism Programmes for Young People // Youth Justice Board for England and Wales. URL: <http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/yjb/> (қаралған күні: 12.08.2020ж)
54. Preventing violent extremism pathfinder fund 2007/08. Case studies //Department for Communities and Local Government: London. URL: <http://www.tedcandle.co.uk/publications/022%20Preventing%20violent%20> (қаралған күні: 14.08.2020ж)
55. Ларин Н.Ю. Жастар арасындағы экстремизмнің профилактикасы бойынша халықаралық тәжірибе. Білім беру саласы мен жастар арасындағы терроризм идеологиясына қарсы іс-қимыл: мақалалар жинағы / құраст. В.В. Каберник; МГИМО- Мәскеу. 2018. 130-145 бб.
56. Джорджия штатының Тергеу бюросының ресми сайты (Georgia Bureau of Intelligence, GBI .) URL: <https://gbi.georgia.gov> (қаралған күні: 18.08.2020ж)
57. Израиль: экстремизммен күресушілер арасындағы экстремизмнің өсуі. URL: <https://politrussia.com/world/izrail-rost-ekstremizma-962/> (қаралған күні: 28.08.2020ж)
58. UAE creates Federal Public Prosecution for Information Technology Crimes. <https://www.thenational.ae/uae/uae-creates-federal-public-prosecution-for-information-technology-crimes-1.41675> (қаралған күні: 28.08.2020ж)
59. Cultural Harmony. The Next Decade 2002–2012. White Paper // New South Wales Government. – 2004, с.73 URL : <http://catalogue.nla.gov.au/Record/3409670>
60. Rieker P. Juvenile Right-Wing-Extremism and Xenophobia in Germany: Research and Prevention // P. Rieker, M. Glaser, and S. Schuster (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 67–78.
61. A common and safe future. An action plan to prevent extremist views and radicalisation among young people // Government of Denmark. – 2009. – URL: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/index.cfm?action=media.download&uuid=FBC310B9-FB85-7C31-946D632BC120D3B7>
62. Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach. – Vienna: OSCE, 2014. – 59-60 p.

63. Carlsson Y. Violent Right-Wing Extremism in Norway: Community Based Prevention and Intervention // Rieker, P., Glaser, M., and Schuster, S. (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 12–29.
64. Multi-Cultural France is becoming a Multi-Racist Society: An Interview with Ch. Rojzman, conducted by S. Schuster // P. Rieker, M. Glaser, and S. Schuster (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 113–124.
65. Davolio M., Gerber B., Eckmann M., Drilling M. The Special Case of Switzerland: Research Findings and Thoughts from a Context-Oriented Perspective // Rieker, P., Glaser, M., and Schuster, S. (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 29-47.
66. Бураева Л. А. Жастар арасындағы кибертерроризм // Бизнес в законе. Экономикалық-құқытық журнал, 2016, № 2. – 27 б.
67. Гизятова Л.А., Фахрутдинова А.В. Есірткеге қарсы тәрбие беру жұмысы экстремизм идеологиясына тиімді қарсы іс-қимыл жүргізу факторы ретінде // Жас ғалымдардың Қазан вестнигі. Педагогикалық ғылымдар, 2017, Т. 1, № 3 (3) . - 35-39 бб.
68. Кайратұлы Ж.Т. Дерадикализация жүргізу бойынша голландық әдіс-тәсілдің негізгі ерекшеліктері. URL: <http://cipr.kz/ru/media/stati/klyuchevye-osobennosti-gollandskogo-podhoda-k-deradikalizacii.html>
69. Winship C. End of a Miracle? Crime, Faith, and Partnership in Boston in the 1990's. – URL: http://scholar.harvard.edu/files/cwinship/files/end_of_a_miracle_0_0.pdf

НАО «ЦЕНТР Н.НАЗАРБАЕВА ПО РАЗВИТИЮ
МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНОГО И МЕЖЦИВИЛИЗАЦИОННОГО ДИАЛОГА»

ИНСТИТУТ АНАЛИЗА РЕЛИГИОЗНОЙ СИТУАЦИИ И РЕЛИГИОВЕДЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Аналитический доклад

**О состоянии и направлениях
совершенствования
информационно-разъяснительной
работы в религиозной сфере**

Нур-Султан -2020

О состоянии и направлениях совершенствования информационно-разъяснительной работы в религиозной сфере/ Байбол Е.К., Камарова Р.И., Малгараева З.Б., Темирбаева А.А., Тлеубаева К.К., Орынтай А.О., Кикимбаев М.Ж., Укенов А.С. – Нур-Султан: НАО «Центр Н.Назарбаева по развитию межконфессионального и межкультурного диалога», 2020. – 102 стр.

Данный аналитический доклад содержит результаты комплексного исследования текущего состояния и направлений совершенствования информационно-разъяснительной работы в религиозной сфере в Республике Казахстан, также включает в себя анализ следующих аспектов: репрезентативность информационно-разъяснительной работы как одного из важных инструментов реализации государственной политики в сфере религии, наличие и функционирование инфраструктуры ее качественной реализации, обеспеченность информационно-разъяснительных групп профессиональными кадрами и необходимыми для деятельности материальными и финансовыми ресурсами, анализ международного опыта по профилактике религиозно мотивированного экстремизма.

При подготовке доклада были использованы данные, полученные в результате проведенных социологических исследований, официальная информация государственных органов и аналитические материалы, находящиеся в открытом доступе.

Аналитический доклад подготовлен в рамках государственного заказа Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан и рекомендован государственным органам, неправительственным организациям, экспертам, участвующим в реализации государственной политики в сфере религии.

СОДЕРЖАНИЕ

ВВЕДЕНИЕ.....	109
ГЛАВА I. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-РАЗЪЯСНИТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В СФЕРЕ РЕЛИГИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	110
1.1 Анализ деятельности региональных информационно-разъяснительных групп в сфере религии.....	119
1.2 Информационно-разъяснительная работа с адресными группами.....	119
1.3 Уровень информированности населения об информационно-разъяснительной работе в сфере религий.....	126
1.4 Выводы, рекомендации и предложения.....	131
ГЛАВА II. АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-РАЗЪЯСНИТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В СФЕРЕ РЕЛИГИИ.....	134
2.1 Уровень подготовки членов информационно-разъяснительных групп.....	134
2.2 Повышение эффективности деятельности информационно-разъяснительных групп.....	144
2.3 Анализ учебно-методического обеспечения информационно-разъяснительных групп.....	153
2.4 Выводы, рекомендации и предложения.....	160
ГЛАВА III. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-РАЗЪЯСНИТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В РЕЛИГИОЗНОЙ СФЕРЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	163
3.1 Анализ эффективных методов информационно-разъяснительной работы (региональный опыт).....	163
3.2 Стимулирование работы членов информационно-разъяснительных групп.....	176
3.3 Международный опыт информационно-разъяснительной работы в сфере религии.....	183
3.4 Выводы, рекомендации и предложения.....	196
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	200
СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ.....	202

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ

АИК – Аналитическая интернет-карта	МИОР РК – Министерство информации и общественного развития Республики Казахстан
АО – Акционерное общество	НПО – Неправительственные организации
АТК – Антитеррористическая комиссия	ОАЭ – Объединённые Арабские Эмираты
АТЦ – Антитеррористический центр	ОБСЕ – Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе
ВК – Социальная сеть «ВКонтакте»	ОДКБ – Организация Договора о коллективной безопасности
ВКО – Восточно-Казахстанская область	ОО – Общественное объединение
ДП – Департамент полиции	ООН – Организация объединённых наций
ДРТ – Деструктивные религиозные течения	ПО – Правоохранительные органы
ДУМК – Духовное управление мусульман Казахстана	РК – Республика Казахстан
ЕС – Европейский союз	РО – Религиозное объединение
ЗКО – Западно-Казахстанская область	РПЦ – Русская Православная церковь
ИП – Индивидуальное предпринимательство	РФ – Российская Федерация
ИРГ – Информационно-разъяснительные группы	СМИ – Средства массовой информации
ИРР – Информационно-разъяснительная работа	СНГ – Содружество независимых государств
КГУ – Коммунальное государственное учреждение	США – Соединённые Штаты Америки
КДР – Комитет по делам религий	ТОО – Товарищество с ограниченной ответственностью
КИСИ – Казахстанский институт стратегических исследований	ТРЦ – Торгово-развлекательный центр
КМЦ «ПАРАСАТ» – Консультативно-методический центр «Парасат»	УДР – Управление по делам религий
КНБ РК – Комитет национальной безопасности Республики Казахстан	УК – Уголовный кодекс
КНР – Китайская Народная Республика	ФБ – Социальная сеть «Фейсбук»
КоАП РК – Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях	ФБР – Федеральное бюро расследований
МВД – Министерство внутренних дел	ЦАРМО – Центр анализа и развития межконфессиональных отношений
МИО – Местный исполнительный орган	ЦИПР – Центр исследования проблем религии
	ЦПГИ – Центр поддержки гражданских инициатив
	РАТС ШОС – Региональная антитеррористическая структура

ВВЕДЕНИЕ

Аналитический доклад «О состоянии и направлениях совершенствования информационно-разъяснительной работы в религиозной сфере» посвящен определению проблемных аспектов информационно-разъяснительной работы и путей совершенствования деятельности информационно-разъяснительных групп (далее - ИРГ) по реализации государственной политики в религиозной сфере.

Актуальность. С обретением Независимости Республики Казахстан религиозная сфера начинает приобретать все более значимый общественный характер. Растет число верующих, культовых сооружений, количество людей, участвующих в религиозных практиках.

Казахстан исторически является поликонфессиональным и полиэтническим государством, где на протяжении веков мирно сосуществуют и активно взаимодействуют представители разных национальностей и вероисповеданий.

Последствия глобализации в лице вызовов активно распространяющегося религиозно мотивированного экстремизма и терроризма, риски импорта межрелигиозной и межконфессиональной напряженности оказывают влияние на развитие религиозной ситуации в стране. Активное развитие информационных технологий также увеличивают риски подверженности граждан радикальным идеям экстремистских и террористических организаций через глобальный и, по сути, безграничный интернет. Таким образом, государство, стоя на страже защиты прав и свобод граждан, должно принимать адекватные меры.

Для благополучного и мирного совместного проживания многонационального и поликонфессионального казахстанского общества необходимо укоренение в обществе принципов взаимоуважения, укрепление межконфессионального и межэтнического мира, формирование «нулевой терпимости» к любым проявлениям радикализма и экстремизма. Достижение этих задач возможно, благодаря повышению знаний общества о ценностях и традициях религий, их вклада в развитие общества, происходящих современных тенденциях в сфере религии.

Становление Казахстана как правового государства, укрепление презумпции доверия общества к государственной политике невозможно без формирования правовой грамотности населения, знаний о проводимой работе государства по укреплению межконфессионального мира. Поэтому большую роль в реализации государственной политики в сфере религии имеет просветительская работа через деятельность информационно-разъяснительных групп.

Целью исследования является анализ деятельности информационно-разъяснительных групп по реализации государственной политики в сфере религии, выявление актуальных аспектов и рекомендации по их совершенствованию.

Для достижения поставленной цели, определены следующие **задачи**:

- 1.Выявление проблемных аспектов в методологическом, научно-методическом, организационном сопровождении информационно-разъяснительной работы и выработка рекомендаций по их устранению;
- 2.Определение уровня информированности населения о работе информационно-разъяснительных групп по вопросам религии;
- 3.Анализ методологии, качества информационно-разъяснительной работы в целевых адресных группах, выработка рекомендаций по их совершенствованию;
- 4.Определение наиболее эффективных методов информационно-разъяснительной работы среди населения с акцентом на адресные группы;
- 5.Выработка рекомендаций по повышению эффективности информационно-разъяснительной работы в сфере религии на основе изучения международного опыта по профилактике религиозно мотивированного экстремизма.

Методология исследования и методы сбора информации

С целью достижения поставленных задач, в исследовании был использован следующий социологический инструментарий:

- 20 экспертных интервью с представителями информационно-разъяснительных групп в 14 городах Казахстана (гг. Нур-Султан, Усть-Каменогорск, Туркестан, Семей, Петропавловск, Павлодар, Кызылорда, Костанай, Кокшетау, Караганда, Жезказган, Атырау, Актобе, Актау).

В качестве экспертов были привлечены рекомендованные Комитетом по делам религий сотрудники региональных управлений по делам религий, центров исследований проблем религий, имеющие опыт работы в данной сфере. «Гайд экспертного интервью включает 27 вопросов, разделенных на 3 основных блока:»

1. Организация и методология информационно-разъяснительных работ;
2. Информированность населения о работе информационно-разъяснительных групп;
3. Стимулирование работы членов информационно-разъяснительных групп.

- фокус-групповые исследования, проведенные в 17 регионах Казахстана (области: Туркестанская, Северо-Казахстанская, Павлодарская, Мангистауская, Кызылординская, Костанайская, Карагандинская, Западно-Казахстанская, Жамбылская, Восточно-Казахстанская, Атырауская, Алматинская, Актюбинская, Ақмолинская, а также гг. Нур-Султан, Алматы, Шымкент).

Гайд фокус-группового исследования включает 17 вопросов, которые условно разделены на 3 основных блока:

1. Уровень информированности населения о работе информационно-разъяснительных групп по вопросам религии;
2. Качество проведения информационно-разъяснительной работы в сфере религии;
3. Актуальные вопросы в обществе о религии.

Кроме того, был проделан комплексный анализ данных о количественном / качественном составе ИРГ, проводимых мероприятиях в разных целевых группах и другие материалы, предоставленные КДР МИОР РК.

Структура. Настоящий доклад состоит из 3 глав, в которых на основе анализа научных исследований в сфере религии, официальных статистических данных государственных органов, итогов социологических исследований осуществлен детальный анализ деятельности ИРГ как одного из важнейших инструментов реализации государственной политики в сфере религии.

В первой главе проведен анализ деятельности региональных информационно-разъяснительных групп, специфики методов, форм информационно-разъяснительной работы с адресными группами, а также исследован уровень информированности населения об информационно-разъяснительной работе в сфере религии.

Вторая глава посвящена анализу обеспеченности информационно-разъяснительных групп профессиональными кадрами, наличия и функционирования инфраструктуры ее качественной реализации - организации мероприятий по повышению квалификации членов ИРГ, обеспеченность ИРР актуальными информационно-методическими материалами.

В третьей главе проведен анализ эффективных методов информационно-разъяснительной работы, обеспеченность информационно-разъяснительных групп необходимыми для деятельности материальными и финансовыми ресурсами. Специальный раздел посвящен изучению международного опыта по профилактике религиозно мотивированного экстремизма и терроризма.

При формировании программы исследования были приняты во внимание «Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения», разработанные в 2019 году КДР МИОР РК.

В рамках исследования в качестве экспертов привлечены член областного ИРГ Восточно-Казахстанской области Беркимбаева И.К., а также доктор исторических наук, профессор КарГУ им. Е.А.Букетова Сактаганова З.Г.

ГЛАВА I.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-РАЗЪЯСНИТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В СФЕРЕ РЕЛИГИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

1.1 Анализ деятельности региональных информационно-разъяснительных групп в сфере религии

Стабильность поликонфессионального общества во многом предопределяется механизмом взаимодействия органов государственной власти и общества. Одной из форм взаимодействия государственных органов с населением в сфере религии является информационно-разъяснительная работа (далее - ИРР).

Информационно-разъяснительная работа началась с момента принятия Закона Республики Казахстан «О религиозной деятельности и религиозных объединениях». В соответствии с п.3) и п.5) ст.4, п.6) ст.5 данного Закона проведение информационно-разъяснительной работы в сфере религии входит в компетенцию уполномоченного органа и местных исполнительных органов областей, городов республиканского значения и столицы.

В данный период наблюдалась активизация работы ИРГ в сфере религии. Согласно данным официальных источников, в 2012 году в Республике Казахстан действовало более 170 ИРГ, с участием которых проведено 3450 мероприятий с охватом более 200 тысяч человек¹.

В 2013 году аналогичная работа проводилась экспертами в составе 500 ИРГ, с охватом около 1,5 миллиона человек.²

Следующий этап деятельности ИРГ связан с принятием Концепции государственной политики в религиозной сфере Республики Казахстан на 2017 - 2020 годы, в рамках которой произошло усиление информационно-просветительной работы среди населения по сохранению стабильности, межэтнического и межконфессионального согласия в обществе, формированию у граждан иммунитета к деструктивной религиозной идеологии.

Правовые основы информационно-разъяснительной работы в сфере религии

Деятельность ИРГ в сфере религии регламентируется следующими нормативными правовыми актами:

- 1) Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года;
- 2) Закон Республики Казахстан от 11 октября 2011 года № 483-IV «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» (пп.3, 5 ст.4);
- 3) Закон Республики Казахстан от 18 февраля 2005 года № 31-III «О противодействии экстремизму» (ст.5-6);
- 4) Концепция государственной политики в религиозной сфере Республики Казахстан на 2017-2020 годы, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 20 июня 2017 года № 500;
- 5) Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018-2022гг., утвержденная постановлением Правительства Республики Казахстан от 15 марта 2018 года № 124.

В целях повышения эффективности реализации деятельности ИРГ в 2019 году Комитетом по делам религий подготовлены «Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения»

---

1 Религиозная обстановка в Казахстане стабилизирована https://forbes.kz/news/2013/02/15/newsid_19119? (дата обращения 21.06.2020г.)

2 М. Азильханов. За небольшой период проведена кардинальная реформа религиозной сферы Казахстана https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31624625#pos=10;-58 (дата обращения 21.06.2020г.).

Цели и задачи информационно-разъяснительной работы в сфере религии

Актуальность работы ИРГ по вопросам религий обусловлена тем, что они играют большую роль в реализации политики по обеспечению межконфессионального согласия, привлечению внимания общества к проблемам, имеющимся в сфере религий и задействованию его к их решению.

Целью деятельности ИРГ является реализация конституционного права граждан на получение полной и достоверной информации по вопросам религий от компетентных экспертов, а также профилактика распространения идей религиозного экстремизма и терроризма.

Кроме того, работа ИРГ ориентирована на следующие задачи:

- 1) повышение информированности населения о политике государства в сфере обеспечения межконфессионального согласия в Казахстане;
- 2) укрепление в обществе светских принципов государственного устройства;
- 3) профилактика и предупреждение возможных конфликтов на религиозной почве;
- 4) формирование терпимости, духовного единства казахстанского общества, пропаганда духовно-нравственных ценностей казахстанского общества;
- 5) профилактика распространения в обществе идей деструктивных псевдо религиозных организаций и течений, а также экстремизма и терроризма.

Комплементарным результатом деятельности ИРГ является повышение уровня доверия населения к государственной политике в сфере религии, формирование активной гражданской позиции, направленной на укрепление общественного согласия и стабильности в обществе.

Принципы деятельности региональных информационно-разъяснительных групп в сфере религий

Анализ показывает, что в процессе организации ИРР наблюдается стремление к соблюдению следующих принципов:

1. *Адресность* – дифференция форм и методов воздействия на аудиторию в зависимости от возрастных, социально-экономических, профессиональных, этнических и иных особенностей. Данный принцип сегодня успешно реализуется благодаря данным ТОО «Kazdream Technologies», которое проводит постоянный мониторинг онлайн активности различных групп населения в социальных сетях.

2. *Поэтапность* – поэтапная реализация ИРР на основе разработанной методики. Директор образовательного центра «Білім» Р.С. Иржанов считает, что проведение ИРР общепрофилактического направления должно состоять из 4 этапов, которые необходимо последовательно реализовывать: информирование населения о госпрограммах в сфере религии, разъяснение основных идеологий и приоритетов госпрограмм, убеждение населения в актуальности и безошибочности принятых госпрограмм, использование механизмов пропаганды и агитации. К сожалению, отмечает эксперт, на практике последовательность перечисленных стадий не всегда пропорциональна³. Таким образом, каждое направление ИРР должно последовательно реализовываться и иметь концептуальную структуру.

3. *Инновационность* – постоянный поиск новых форм работы, способов воздействия на население. Как показало исследование, члены ИРГ стремятся к совершенствованию своих методов работы, использованию современных средств и технологий. Даже в период введения чрезвычайного положения в связи с пандемией в Республике Казахстан, деятельность ИРГ продолжила работу в интернет-пространстве. К примеру, во всех регионах используются методы аудиовизуального воздействия путем распространения в социальных сетях демотиваторов, иллюстрированных картинок (флаера, электронные буклеты), социальных роликов и др.

4. *Яркость и образность* – использование средств эмоционального воздействия, применение лозунгов (слоганов), понятных большинству слушателей. Данный принцип получил широкое распространение

---

3 Иржанов Р. Формы и методы информационного воздействия при профилактике религиозно-мотивированного экстремизма. Основные аспекты государственной политики РК в сфере религии. Сборник материалов обучающего семинара. – Астана, 2017 г. с.140

в работе ИРГ с молодежью. Например, в г.Жезказган в местах общественного отдыха проводилась демонстрация казахских традиций и обычаев с привлечением этнографических групп, аксакалов, лидеров общественного мнения города⁴.

5. *Доступность и понятность* – содержание материала, который используют ИРГ в своих мероприятиях, должно быть понятным, а объем этого материала – посильным для усвоения. Степень сложности информации должна соответствовать уровню развития и имеющемуся запасу знаний и представлений аудитории. Как показало исследование, члены ИРГ разрабатывают материал в зависимости от количественных, возрастных и других характеристик аудитории.

6. Максимальная вовлеченность – направленность на охват всех целевых групп с различной степенью риска (низкой, средней и высокой). Эксперты регионов положительно оценивают уровень данной работы и, в то же время, отмечают, что наименее охваченными остаются безработные и самозанятые слои населения. Научный сотрудник Института истории государства, кандидат политических наук Шериязданов Б. считает, что слабо охваченными остаются незанятые и самозанятые группы населения и оралманы.⁵

7. *Целостность, системность и комплексность* – построение деятельности ИРГ как целостной системы, имеющей определенную структуру, где каждый элемент выполняет конкретную функцию для решения тех или иных задач. Данный принцип предполагает комплексный подход к реализации задач ИРГ. Акцентирование внимания на одних темах в ущерб другим не дает эффекта генерации результата.

Анализ направлений деятельности ИРГ

Информационно-разъяснительная работа в Республике Казахстан делится на три направления:

1. *Общепрофилактическая работа.*

В мероприятиях общепрофилактической направленности, проводимых с широкими слоями населения, основной задачей является предупреждение, а именно доведение до населения достоверной информации об угрозе распространения идей религиозно мотивированного экстремизма и терроризма. Кроме того, важной составляющей является разъяснение государственной политики в религиозной сфере, светских принципов государственного устройства и др.

Несмотря на то, что основной акцент ИРП направлен на адресную профилактику, эксперты считают, что общепрофилактическая работа является неотъемлемой частью механизма по противодействию радикализации общества⁶.

Как показывает практика, если общепрофилактическая работа была эффективно проведена среди того или иного круга людей, то риск их вовлечения в ДРТ уменьшается, тем самым снижается вероятность, что с ними нужно будет проводить адресную профилактическую работу как с «группой риска».

2. *Адресная работа.*

Основной задачей адресной профилактики является переубеждение, так как здесь объектом являются лица, уже попавшие под влияние радикальных религиозных идей, а также «группы риска», к которым относятся: незанятые слои населения, социально уязвимые категории граждан, жители отдаленных сельских районов. Адресная профилактика состоит из 4 этапов:

- а) выявление «групп риска» в регионе;
- б) классификация аудитории по характеристикам, применительно к сфере религии;
- в) определение периодичности и продолжительности проведения адресной работы (на долгосрочной либо краткосрочной основе);
- г) анализ результатов работы ИРГ после завершения адресной работы.

Информационно-разъяснительная работа с адресными группами подробно проанализирована в подразделе 1.2 настоящего аналитического доклада.

---

4 Материалы экспертного интервью, г.Жезказган.

5 Шериязданов Б. Информационно-разъяснительная работа в религиозной сфере. <https://kazislam.kz/informatsionno-razyasnitelnaya-rabota/> (дата обращения 26 июля 2020г.) Материалы экспертного интервью, г. Павлодар

6 Материалы экспертного интервью, г. Павлодар

3. Пенитенциарная работа.

Данный вид профилактической деятельности проводится среди осужденных в исправительных учреждениях. В рамках настоящего исследования анализ по третьему направлению не проводился ввиду специфики методологии исследования, особенностей работы в пенитенциарных учреждениях, а также проблемой доступа.

Анализ количественного состава ИРГ

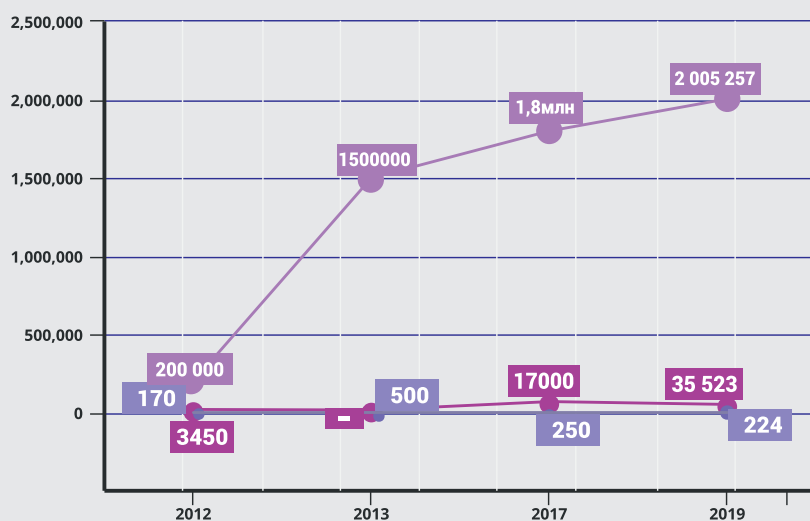
По состоянию на 1 октября 2020 года в стране действует 229 ИРГ (из них областные - 20, городские - 49, районные - 160) в количестве 2 505 человек. За 8 месяцев т.г. с участием лекторов ИРГ проведено 12 665 мероприятий с охватом 1 млн. 600 тысяч человек.

В 2019 году функционировало 224 ИРГ, общее количество участников – 2 393 человека⁷. За 2019 год членами ИРГ организовано 35 523 мероприятий с охватом 2 005 257 человек.

Согласно данным, в 2012 году в республике функционировало более 170 ИРГ, которыми было проведено 3 450 мероприятий с целевым охватом более 200 тысяч человек⁸. В 2013 году - 500 ИРГ, охват мероприятиями составил около 1,5 миллиона человек.⁹ В 2017 году - 249 региональных ИРГ. Количество членов ИРГ составило 3,5 тысяч человек. С их участием было проведено около 17 тысяч мероприятий с охватом 1 млн. 800 человек¹⁰. Таким образом, в целом, имеет место тенденция роста количества мероприятий и охвата населения информационно-разъяснительной работой.

График №1

КОЛИЧЕСТВЕННЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ РАБОТЫ ИРГ В ПЕРИОД 2012 – 2019 ГГ.

Общее количество участников ИРГ на 1 октября 2020

2505 чел.
229 ИРГ

- Сформированы принципы деятельности ИРГ
- ИРР осуществляется по 3 основным направлениям
- Ежеквартальное планирование ИРР

● Количество ИРГ ● Количество мероприятий в сотнях ● Охват населения в тыс.

Кластерный анализ количественных и качественных данных, полученных в ходе интервью, показал, что изменение количественного состава ИРГ обусловлено следующими факторами:

а) изменение целевых установок ИРР;

7 Отчет деятельности УДР областей, гг. Нур-Султан, Алматы и Шымкент за 2019 г. (сводный отчет КДР).

8 Религиозная обстановка в Казахстане стабилизирована https://forbes.kz/news/2013/02/15/newsid_19119? (дата обращения 21.06.2020г.)

9 М. Азильханов. За небольшой период проведена кардинальная реформа религиозной сферы Казахстана https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31624625#pos=10;58 (дата обращения 21.06.2020г.)

10 В Казахстане разъяснительную работу среди населения проводят 863 религиоведа. <https://mail.kz/ru/news/kz-news/v-kazahstane-razyasnitelnuyu-rabotu-sredi-naseleniya-provodyat-religioveda#hcq=5cZ4K8s> (дата обращения 26.08.2020г.)

- б) внесение корректировок в качественный состав (увеличение доли теологов, религиоведов);
- в) кабинетное планирование;
- г) детерминированность уровнем религиозной стабильности регионов и республики в целом.

Эксперты также выявили проблему текучести кадров сотрудников ЦИПР¹¹, выделяя следующие причины:

- 1) низкая заработная плата;
- 2) смена работы эксперта;
- 3) изменение места жительства.

Анализ качественного состава ИРГ, в том числе, уровня подготовки, повышения квалификации представлен в главе II.

Планирование информационно-разъяснительной работы

План – это документ, отражающий систему взаимосвязанных решений, направленных на достижение желаемого результата. Важным условием результативности плана является отражение в нем всех необходимых инструментов, объективное, грамотное их понимание, а также разработка пошаговых действий в соответствии с выстроенной логикой.

Анализ региональных планов на 2020 год показал, что все регионы проводят ИРР на основе утвержденного плана, в котором отражены основные параметры планируемой работы: целевая аудитория с учетом степени риска, ответственные лица, сроки проведения, ожидаемый результат и др. Планы ИРР в целом отражают инструментарий, цель, определенный алгоритм реализации.

Вместе с тем, анализ плана работ региональных ИРГ на 2020г. показал:

- *Наличие различных подходов к планированию.* К примеру, во многих планах работ региональных ИРГ не отражены развернутые информации о запланированных мероприятиях (гг.Нур-Султан, Шымкент, Карагандинская, Кызылординская области, ВКО, ЗКО). Анализ представленных отчетов показал, что в действительности количество мероприятий в значительной мере больше, чем запланировано.

- *Несоблюдение принципов поэтапности, целостности и системности работы в конкретной адресной группе.* Темы мероприятий в конкретной адресной группе должны быть запланированы с учетом долгосрочной стратегии ИРР в каждой адресной группе, а также с учетом степени риска целевой аудитории. Это позволит планировать качественный подбор членов ИРГ, преодолеть формализм в работе, повтор одних и тех же тем и специалистов в одной аудитории. ИРР – это не стратегия разового выигрыша, а кропотливый длительный процесс.

- *Слабая корреляция между количеством запланированных мероприятий и конкретными адресными группами.* Например, согласно плану ИРР Западно-Казахстанской области на 2020 год проведение информационно-разъяснительных мероприятий среди безработной молодежи запланировано в период с апреля по октябрь всего два раза¹². Ответственными назначены представители Управления по делам религий, Управления по делам молодежной политики, Управления координации занятости и социальных программ ЗКО, а также акимат г.Уральска и районные акиматы. Даже если каждый из перечисленных уполномоченных органов будет проводить с безработной молодежью по 2 мероприятия в год, этого будет недостаточно для достижения устойчивого результата. Таким образом, при планировании ИРР важно учитывать количество проводимых мероприятий. Несомненно, количественный показатель не является конечным индикатором оценки работы, однако может повлиять на конечные результаты деятельности ИРГ.

- *Отсутствие единого подхода при определении степени риска конкретной адресной группы.* Например, в плане Карагандинской области на 2020г. сотрудники ТОО «Корпорация Казахмыс» г.Сатпаев определены как группа (4 человека) «средней степени риска», поскольку согласно данным «Аналитической интернет-карты» среди трудового коллектива выявлены лица, проявляющие интерес к идеологии ДРТ в социальных сетях. В то же время, сотрудники филиалов АО «Казахтелеком» гг.Караганда, Жезказган, Темиртау, Каркаралинского района определены как группа (40 человек) с «низкой степенью риска», несмотря на то, что они имеют аналогичные характеристики.

¹¹ Материалы экспертного интервью, гг. Петропавловск, Актобе, Уст-Каменогорск, Семей

¹² Батыс Қазақстан облысы бойынша 2020 жылға арналған дін саласындағы ақпаратты-түсіндіру топтарының жұмысын ұйымдастыру жөніндегі іс-шаралар жоспары

• *Низкий уровень корреляции между уровнем риска адресной группы и количеством планируемых мероприятий.* Например, в четырех ТОО г. Караганды («Нәтиже», «Стройнур», автопарк №3, «Жылу Сервис»)¹³ с общим количеством целевой группы 40 человек и «высоким уровнем риска» запланировано по 1 мероприятию в каждой организации. В то же время, на руднике «Саяк» г. Балхаш планируется также провести 1 мероприятие в группе с «низкой степенью риска» в количестве 6 человек. Таким образом, одинаковое количество мероприятий проводится в целевых группах с разными уровнями степеней риска.

• *Непродуманный подход к определению тем и форматов мероприятий.* В каждой аудитории существуют свои определенные характеристики, на основе которых необходимо определять темы и форматы мероприятий ИРР. В планах большинства регионов запланированы два основных формата мероприятий: встречи и беседы. Темы мероприятий также отражают формальный подход. Например, в плане работ г. Нур-Султан во всех школах столицы запланированы мероприятия только по разъяснению требований действующего законодательства и основных направлений государственной политики в сфере религии, независимо от количества запланированных мероприятий. Упущена разъяснительная работа с родителями учащихся по соблюдению требований к школьной форме, объяснению светских устоев государства. Проведение ИРР не должно проходить только в формате обычных лекций. Темы ИРР должны соответствовать уровню подготовки той или иной адресной группы, затрагивать интересы аудитории.

• В плане не в полной мере отражены краткосрочные и долгосрочные задачи. Периодичность и продолжительность деятельности ИРГ при проведении адресной профилактики подразделяется на два вида:

- 1) краткосрочная работа в рамках разовых мероприятий («низкий уровень риска»);
- 2) долгосрочная работа («средний и высокий степени риска»).

В ходе исследования, в интервью эксперты ИРГ отмечали специфику методики проведения долгосрочной работы. На первом этапе проводится лекция или беседа в более сжатой форме, по основным вопросам религиозной сферы. Аудитории необходимо «привыкнуть» к эксперту, а также и самому выступающему важно понять особенности и основные установки адресной группы. На основе задаваемых вопросов и полученных ответов, а также реакции аудитории на ту или иную информацию, вырабатывается последующий алгоритм проведения ИРР. Как правило, дальнейшие мероприятия проходят уже в открытой форме, выбираются более углубленные темы¹⁴.

Информационно-разъяснительная работа в социальных сетях

Самыми популярными социальными сетями в РК являются «ВКонтакте», «Instagram», «Facebook». По оценкам компании Brand Analytics¹⁵ в Казахстане насчитывается:

- 1) 1 781 760 активных пользователей «ВКонтакте»;
- 2) 1 008 360 активных пользователей «Instagram»;
- 3) 413 026 активных пользователей «Facebook».

Как показало исследование, наряду с публикациями в традиционных СМИ¹⁶, важное место занимает ведение информационно-разъяснительной работы посредством интернета и социальных сетей. Так, наибольшее количество публикаций УДР за 2019 год приходится на интернет-ресурсы (более 80%)¹⁷.

За последние годы деятельность ИРГ в социальных сетях стала намного активнее. В 2018 году в рамках Программы для молодых исследователей в области публичной политики Фондом Сорос-Казахстан опубликовано исследование «Опасные сети: как бороться с онлайн-радикализацией в Казахстане». В данной работе был проведен анализ социальных сетей региональных УДР, ЦИПР, ЦАРМО и др. (Таблица №1).

13 План работы ИРГ Карагандинской области (за период март и II квартал 2020 года)

14 Материалы экспертного интервью, г. Нур-Султан.

15 Самые популярные социальные сети в Казахстане <https://www.kp.kz/online/news/3585076/>

16 Материалы экспертного интервью, г. Петропавловск

17 Отчет деятельности УДР областей, гг. Нур-Султан, Алматы и Шымкент за 2019 г. (сводный отчет КДР).

Таблица №1

Наличие пабликов и страниц областных УДР РК в социальных сетях, 2018¹⁸

	РЕГИОН	INSTAGRAM	ВКОНТАКТЕ	FACEBOOK
1	АСТАНА		+	+
2	АЛМАТЫ		+	+
3	АКМОЛИНСКАЯ ОБЛАСТЬ			
4	АКТЮБИНСКАЯ ОБЛАСТЬ	+	+	+
5	АЛМАТИНСКАЯ ОБЛАСТЬ		+	+
6	АТЫРАУСКАЯ ОБЛАСТЬ		+	
7	ВКО		+	+
8	ЗКО			
9	ЖАМБЫЛСКАЯ ОБЛАСТЬ			
10	КАРАГАНДИНСКАЯ ОБЛАСТЬ		+	+
11	КОСТАНАЙСКАЯ ОБЛАСТЬ			
12	КЫЗЫЛОРДИНСКАЯ ОБЛАСТЬ			+
13	МАНГИСТАУСКАЯ ОБЛАСТЬ	+	+	+
14	ПАВЛОДАРСКАЯ ОБЛАСТЬ			+
15	СКО			+
16	ЮЖНО-КАЗАХСТАНСКАЯ ОБЛАСТЬ			

Согласно представленной таблице, в 2018 году ИРР в «Instagram» проводилась только в двух регионах, «ВКонтакте» – 8 регионах, «Facebook» – 10 регионах. В Акмолинской, Западно-Казахстанской, Жамбылской, Костанайской, Южно-Казахстанской областях ИРР в социальных сетях не велась.

На сегодняшний день наблюдается значительный рост активности ИРГ в социальных сетях (график 2). Исследование показало, что в целом эксперты ведут активную работу, отмечают необходимость таргетинга социальных сетей¹⁹ (англ. target – цель) – способ отбора целевой аудитории по заданным критериям, а также необходимость наличия SMM-специалиста²⁰.

18 А.Решетняк Опасные сети: как бороться с онлайн-радикализацией в Казахстане – 2018

https://www.soros.kz/wp-content/uploads/2018/09/%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D1%82%D0%BD%D1%8F%D0%BA_%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%BA%D0%B0_.pdf

19 Материалы экспертного интервью, г. Нур-Султан

20 Материалы экспертного интервью, г. Караганда

График №2

Наличие пабликов и страниц в социальных сетях УДР, ЦИПР ЦАРМО и др., 2020

РЕГИОН

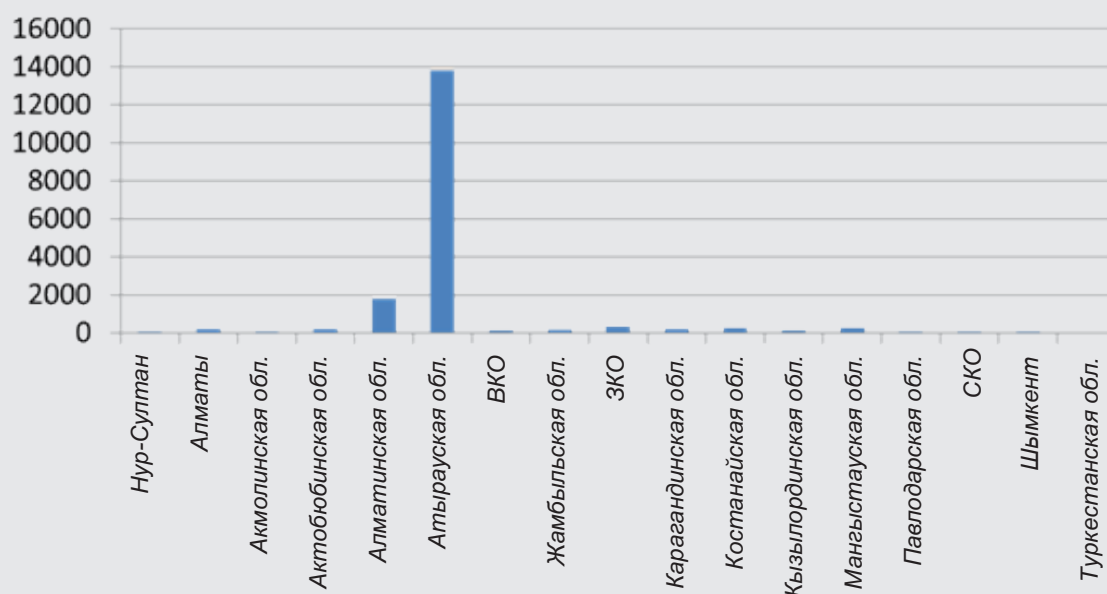
Нур-Султан
Алматы
Шымкент
Акмолинская область
Актюбинская область
Алматинская область
Атырауская область
ВКО
ЗКО
Жамбылская область
Карагандинская область
Костанайская область
Кызылординская область
Мангистауская область
Павлодарская область
СКО
Туркестанская область

	Facebook	Instagram	ВКонтакте
Нур-Султан	+	+	+
Алматы	+	+	+
Шымкент	+	+	+
Акмолинская область	+	+	+
Актюбинская область	+	+	+
Алматинская область	+	+	+
Атырауская область	+	+	+
ВКО	+	+	+
ЗКО	+	+	+
Жамбылская область	+	+	+
Карагандинская область	+	+	+
Костанайская область	+	+	+
Кызылординская область	+	+	Последняя публикация 09.10.2019
Мангистауская область	+	+	+
Павлодарская область	+	+	+
СКО	+	+	-
Туркестанская область	+	+	+

Необходимо отметить, что при сравнительном анализе ИРР в социальных сетях выявлена неравномерность деятельности в региональном разрезе. Так, например, согласно данным КДР МИОР РК количество материалов, размещенных на сайтах УДР и КГУ, за 4 квартал 2019 года составило 17 563, из них только 13 802 материала опубликовано на сайте УДР Атырауской области (График №3).

График №3

Результаты деятельности за IV квартал 2019 года УДР областей, гг.
Нур-Султан, Алматы и Шымкент по данным КДР МИОР РК

В связи с большой разницей между количественными показателями публикаций в регионах РК, встает вопрос о достоверности предоставляемой отчетной информации, качестве контента, низкой заинтересованности работы в социальных сетях. Анализ публикаций показал, что существует проблема копирования материала, публикации носят формальный характер, в числе «подписок» есть нецелевая аудитория (страницы салонов красоты и др.).

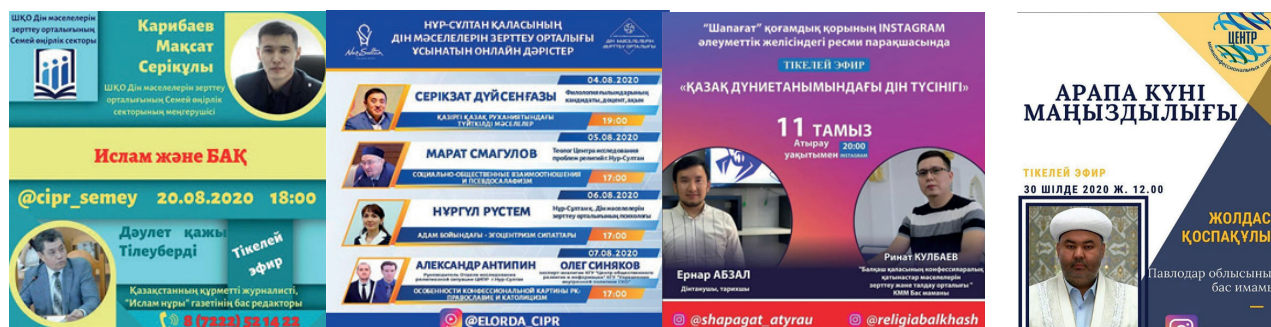
ИПР в период чрезвычайного положения в стране

В целях обеспечения безопасности населения Республики Казахстан в период пандемии было объявлено чрезвычайное положение и введены ограничения во всех регионах страны, в соответствии с Указом²¹ Президента № 285 от 15 марта 2020 года. Это стало серьезным вызовом для деятельности ИРГ. Несмотря на введенные карантинные меры, члены ИРГ продолжали свою работу в формате онлайн выступлений. Повысилась активность в социальных сетях, заметно увеличилось количество публикаций. Как отмечают эксперты, соответственно увеличилась посещаемость, количество просмотров интернет-страниц, видеоматериалов в сфере религии.

Например, на официальных страницах региональных УДР, ЦИПР, ЦАРМО, в социальной сети Instagram проводятся онлайн конференции на актуальные темы ИПР. Видеозаписи каждого мероприятия сохраняются на странице аккаунта, количество просмотров в среднем составляет от 200 до 400 чел., есть видеозаписи, достигающие тысячи просмотров. Во время карантинного режима в неделю проходило от трех и более трансляций, с предварительным анонсом той или иной темы на государственном и русском языках. Содержание трансляций отличалось широким выбором тем.

Вместе с тем, в лекциях членов ИРГ наблюдается преобладание религиозной составляющей, что напрямую противоречит государственной политике в религиозной сфере. К примеру, «Неоиндуистские организации в РК», «Отношение к трудностям и невзгодам в православии», «Онлайн «Курбан айт» и другие.

Анонс мероприятий ИРГ в онлайн-формате

Таким образом, анализ деятельности региональных информационно-разъяснительных групп в сфере религии выявил следующие особенности:

- регионы при проведении и планировании мероприятий по ИПР придерживаются установок Методических рекомендаций²². Однако анализ планов на 2020 год показал несоблюдение принципов поэтапности, целостности и системности планирования работы в конкретных адресных группах;
- имеет место пропаганда религиозных канонов, что полностью не соответствует светским принципам государственного устройства;
- не учитывается единый подход при планировании мероприятий ИПР с адресными группами с разбивкой по степеням риска - «высокий», «средний», «низкий», определения количества и периодичности мероприятий в адресных группах и охвата аудитории;

21 Указ Президента Республики Казахстан от 15 марта 2020 года № 285 «О введении чрезвычайного положения в Республике Казахстан» https://online.zakon.kz/document/?doc_id=32648341#pos=8;52

22 Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения/Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019г

- имеет место проблема текучести кадров сотрудников ЦИПР, которая в основном обусловлена их низкой заработной платой;
- проведение общепрофилактической работы остается также актуальным направлением ИРР, так как при ее эффективной реализации уменьшается вероятность вовлечения людей в имеющиеся группы риска;
- наблюдается значительный рост активности ИРГ в интернет-пространстве. Региональные УДР, ЦИПР, ЦАРМО имеют паблики и страницы в социальных сетях. Наряду с этим, наблюдается неравномерность проводимой работы по регионам, отсутствует пропорциональность при публикациях визуальных, текстовых, аудио и видеоматериалов. Кроме того, часть материалов носит формальный характер, имеет место полное копирование материалов из новостных порталов, текст публикаций сложен для восприятия большинством населения.

1.2 Информационно-разъяснительная работа с адресными группами

Большое значение в деятельности ИРГ занимает адресная профилактическая работа. Для точечной работы выделены так называемые адресные группы, которые определены по степеням риска.

Адресная группа – это группа людей, имеющих определенную степень риска вовлеченности в идеологию ДРТ.

В соответствии с Методическими рекомендациями²³ выделяются следующие адресные группы: молодежь, самозанятые, безработные лица, социально уязвимые категории граждан (выходцы из малообеспеченных семей, матери-одиночки, женские жамагаты, многодетные семьи с низким уровнем дохода), водители автопарков, таксисты, лица, работающие вахтовым методом, вышедшие из мест лишения свободы и др.

Работа с каждой адресной группой имеет свои особенности, обусловленные их мировоззренческими установками, социальным статусом, также чувствительностью к религиозной проблематике.

Информационно-разъяснительная работа среди молодежи

Проведение ИРР среди молодежи является одним из приоритетных направлений в адресной профилактике, так как именно она наиболее восприимчива к влиянию ДРТ. Эксперты выделяют следующие возрастные особенности молодежи, влияющие на повышенный интерес к религиозной проблематике: несформированная система жизненных ценностей и активные поиски мировоззренческих опор, кризис идентичности, несформированный эмоциональный интеллект, социальные и экономические факторы.

По результатам социологического исследования, проведенного в 2019 году²⁴, большинство казахстанской молодежи идентифицируют себя верующими - 92%, из них последователями ислама считают себя 76,6%, к православию себя относят 15,4%, к католицизму – 0,8%, к протестантизму – 0,2%, к иудаизму – 0,1 %. Не относят себя ни к одной религии 5,3% опрошенных молодых людей.

По данным КДР МИОР РК за 2019 год в рамках информационно-разъяснительной работы среди молодежи проведено 13 128 мероприятий с общим охватом 624 819 человек²⁵, что составляет 37% от всех проведенных мероприятий. В плане мероприятий на 1 квартал 2020 года в среднем 45-50% мероприятий запланировано на работу с молодежью.

Для проведения более точечной работы в молодежной среде используется дифференциация молодого поколения (учащиеся средних, высших учебных заведений, безработные, самозанятые, проживающие в детских домах, интернатах, общежитиях и так далее) и соответственно используются различные подходы, которые будут рассмотрены дальше.

23 Тнаписать «Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения/ Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019г.»

24 Национальный доклад «Молодежь Казахстана - 2019», с.239.

25 Отчет деятельности УДР областей, гг. Нур-Султан, Алматы и Шымкент за 2019 г. (сводный отчет КДР).

Информационно-разъяснительная работа среди учащихся общеобразовательных учреждений

Согласно плану работ на 2020г. в общеобразовательных учреждениях основными факторами проведения ИРР являются случаи ношения элементов мусульманской одежды (хиджаба), активный интерес к идеологии ДРТ, распространяемой в сети интернет и др.

Таблица №2

Выборочный сравнительный анализ причин определения целевой группы, тем и форматов профилактической работы (за период март и II квартал 2020 года)²⁶

РЕГИОН	ТЕМА, ФОРМАТ МЕРОПРИЯТИЯ	ПРИЧИНА ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГРУППЫ
1 Г. НУР-СУЛТАН	Разъяснение требований законодательства РК, основных направлений государственной политики в сфере религий (встречи со школьниками, родителями и педагогами)	Зафиксированы случаи ношения хиджаба
2 Г. ШЫМКЕНТ	Разъяснение требований законодательства РК, основных направлений государственной политики в сфере религий (встречи со школьниками, родителями и педагогами)	Зафиксированы случаи ношения хиджаба
3 АТЫРАУСКАЯ ОБЛАСТЬ	Формирование иммунитета к радикальной псевдорелигиозной идеологии и воспитание духовных ценностей (встречи со школьниками)	Зафиксированы случаи нарушения школьной формы; использование информации ДРТ, распространяемой в сети интернет; нарушение учебных правил
4 ВКО	Формирование иммунитета к радикальной псевдорелигиозной идеологии Проведение 3 уровней мероприятий: 1. Проведение встреч с родителями школьников до 5 класса; 2. Проведение классных часов со школьниками 6-8 классов; 3. Индивидуальная беседа, встречи, лекции для 9-11 классов. Показ видеоматериалов	Установлены 3 уровня причин: 1. Родители школьников являются сторонниками ДРТ 2. Один из членов семьи является сторонником ДРТ 3. Самостоятельное увлечение школьником религией, ДРТ

Положительный отклик среди учащихся получила демонстрация членами ИРГ национальных традиций и обычаев, проводимые совместно с этнокультурными объединениями, работниками музеев и др.²⁷

Кросс-табуляция выборочных данных региональных планов ИРР в общеобразовательных учреждениях показывает:

- отсутствие разнообразия методик ИРР (тем, форматов проведения) в аспекте выявленных причин;
- каждый регион самостоятельно определяет подходы ИРР в общеобразовательных учреждениях.

Интерес вызывает опыт ВКО, поскольку формат ИРР коррелируется с возрастом школьников, цель ИРР - формирование устойчивой среды (семьи) посредством объединения усилий семьи, учителей, школьников, членов ИРГ;

- в отдельных регионах профилактические мероприятия по ИРР в общеобразовательных учреждениях не запланированы (к примеру, в Кызылординской области).

²⁶ План проведения ИРР (март, 2 квартал 2020 г.) гг. Нур-Султан, Алматы, Атырауской, Восточно-Казахстанской областей

²⁷ Материалы экспертного интервью, г. Жезказган.

Информационно-разъяснительная работа среди студентов

Анализ планов ИРР на 2020г., а также экспертного интервью показал следующие характерные моменты реализации ИРР в студенческой среде:

- мероприятия по ИРР запланированы в большинстве ВУЗов и колледжей регионов;
- в планах работ по ИРР не используется единый подход при планировании мероприятий ИРР с адресными группами с разбивкой по степеням риска - «высокий», «средний», «низкий», определения количества и периодичности мероприятий, охвата аудитории. Например, в университетах ВКО планируется проведение по 6 мероприятий в каждой целевой группе, имеющих «низкий уровень риска». Планируемый охват 200 человек. В то же время в г.Нур-Султан (КазАТУ им. С.Сейфуллина) в целевой группе с «высоким уровнем риска» планируется проведение всего двух мероприятий с охватом 2 000 студентов;
- имеет место различные обоснования уровней степеней риска в регионах. Например, в г.Нур-Султан случаи подписки студентами на группы и сообщества ДРТ определяются как «высокая степень риска», в то время как в ВКО аналогичный фактор определяет целевую группу как с «низкой степенью риска». В г.Алматы выявление сторонников ДРТ среди студентов также обосновывается как «низкая степень риска».

Таблица №3

Сравнительная таблица мероприятий по ИРГ среди ВУЗов

(за период март, II квартал 2020 года)²⁸

№	ТЕМА МЕРОПРИЯТИЯ	МЕСТО ПРОВЕДЕНИЯ	УРОВЕНЬ РИСКА ЦЕЛЕВОЙ ГРУППЫ	КОЛИ- ЧЕСТВО УЧАСТНИ- КОВ МЕРО- ПРИЯТИЯ	КОЛИ- ЧЕСТВО СОБЫТИЙ	ПРИЧИНА ОПРЕДЕЛЕ- НИЯ ГРУППЫ
1	Разъяснение об опасности идеологии ДРТ	КазАТУ им. С.Сейфуллин (г.Нур-Султан)	Высокий уровень риска	2 000 чел.	2 встречи	По данным АИК выявлены случаи подписки студентами на группы и сообщества ДРТ
2	Разъяснение об опасности идеологии ДРТ	Казахский университет экономики, финансов и международной торговли (г. Нур-Султан)	Средний уровень риска	600 чел.	2 встречи	По данным АИК выявлены случаи подписки студентами на группы и сообщества ДРТ
3	Светский и прогрессивный характер образования в Казахстане	Казахский национальный женский педагогический университет (г. Алматы)	Низкий уровень риска	95 чел.	2 встречи	Установлены сторонники ДРТ среди студентов

²⁸ План проведения ИРР для целевой группы жителей города с марта и 2 квартала 2020 года УДР гг.Нур-Султан, Алматы, Атырауской, Восточно-Казахстанской областей

4	Возрождение духовных ценностей как способ профилактики радикальной идеологии	Атырауский университет нефти и газа	Средний уровень риска	70 чел.	1 встреча	Поступление сигналов от руководства ВУЗа о пропаганде религиозных норм, нарушение правил образовательного учреждения, о случаях проведения религиозных обрядов в здании учреждения студентами ВУЗа
5	Формирование духовного иммунитета по отношению к идеологии деструктивных псевдорелигиозных течений	Восточно-Казахстанский государственный университет им. С.Аманжолова (Усть-Каменорск)	Низкий уровень риска	200 человек	6 встреч	По данным АИК выявлены случаи подписки, проявление интереса студентами на группы и сообщества ДРТ

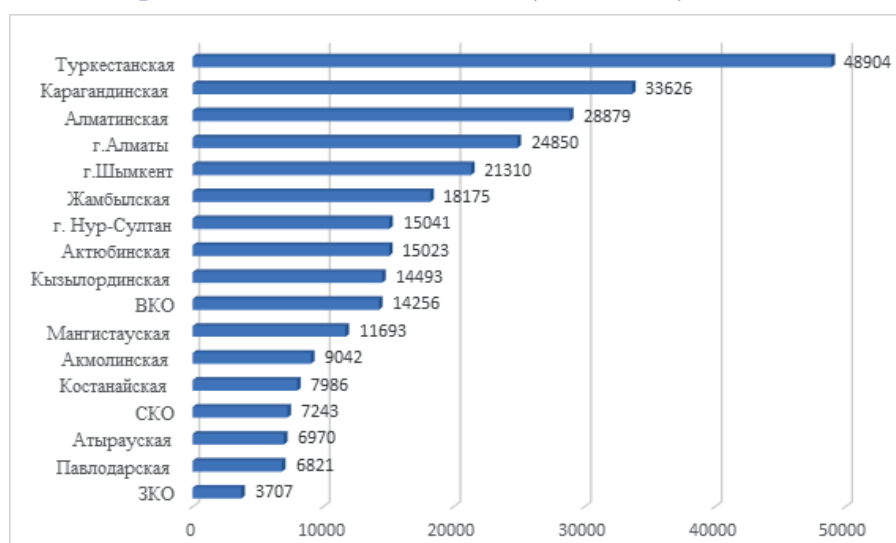
Информационно-разъяснительная работа среди безработной молодежи

По мнению экспертов, менее охваченными ИРР являются безработные молодые люди. В мировой практике существует специальное понятие для определения безработной молодежи, а именно «молодежь категории NEET – «not in education, employment or training», что означает «не учащиеся, не работающие и не повышающие квалификацию». Данный термин используется в работе отдельных региональных ИРГ, например, в Акмолинской и Западно-Казахстанской областях.

По данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК доля безработной молодежи в стране составляет 7,4% по состоянию на 2019 год²⁹. На первый взгляд, процентное соотношение кажется незначительным. Однако, если эти данные перевести в конкретное количество молодых людей, то в региональном разрезе статистика выглядит следующим образом.

График №4

Количество безработной молодежи РК (15-28 лет), 2019 г.

Из этого следует, что ИРР в сфере религии должна охватить как минимум 288 тысяч безработных молодых людей. Необходимо помнить, что эта категория наиболее уязвима в силу отсутствия социальной

²⁹ Доля молодежи NEET в Республике Казахстан (годовые данные) / Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан <https://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/7>

удовлетворенности, как государственной политикой, так и собственным уровнем жизни, и перспективами. По мнению экспертов, работа с данной категорией представляется наиболее проблематичной. ИРР среди этой адресной группы в основном проводится в Центрах занятости населения, ярмарках вакансий и т.д. По мнению эксперта из Костанайской области, на районном уровне такой формат работы имеет свой результат, поскольку безработная молодежь активно посещает Центры занятости населения и в силу малочисленности жителей населенных пунктов районного уровня безработная молодежь на виду и над ней ведется определенный контроль со стороны общества.

График №5

ПОКАЗАТЕЛИ ИРР ДЛЯ БЕЗРАБОТНОЙ МОЛОДЕЖИ В РАЗРЕЗЕ РЕГИОНОВ (ЗА ПЕРИОД МАРТ И II КВАРТАЛ 2020 ГОДА)

В плане работ на период с марта по II квартал 2020 года г.Алматы, Атырауской, Карагандинской областей мероприятия для безработной молодежи указаны частично. Причиной может быть отсутствие мест дислокации, концентрации данной категории граждан.

Анализ таблицы выборочных данных ИРР для безработной молодежи по регионам показывает:

- недостаточный охват адресными мероприятиями;
- имеет место частичное несоответствие данных экспертных интервью о том, что для безработной молодежи проводятся мероприятия в Центрах занятости населения и данными планов регионов на 1 полугодие 2020 года. Предположительно, исходя из планов работы ИРГ на март и II квартал 2020 года, работа с безработной молодежью потенциально включается в мероприятия, проводимые в местах большой концентрации людей.

Информационно-разъяснительная работа среди детей детских домов, а также проживающих в интернатах

Дети из детских домов отличаются по физическому, психическому и эмоциональному развитию от детей, растущих в семье. Такие дети имеют ряд особенностей, которые впоследствии негативно сказываются на психологическом развитии ребенка, его дальнейшую адаптацию в обществе. Психологические травмы, сложный жизненный опыт, поиск идентичности и семейных привязанностей – все это может стать основой для того, чтобы он в дальнейшем стал приверженцем ДРТ.

В связи с этим, в детских домах необходима активная адресная работа членов ИРГ в сфере религии. В целом, имеет место рост количества мероприятий в таких учреждениях. Так, например, в детских домах за 2018 год организовано 92 мероприятия с охватом 3 662 человек, в 2019 году - 210 мероприятий

с охватом 3 416 человек³⁰. По мнению заместителя директора по учебной части лицея-интерната «Білім – Инновация» в г. Алматы Ж. Калгуловой³¹ необходимо активизировать ИРР в школах-интернатах.

В планах работ необходимо включать профилактические мероприятия с данной категорией. При этом, продумывать форматы, темы мероприятий, составы спикеров таким образом, чтобы они нашли эмоциональный отклик у этих детей.

Информационно-разъяснительная работа среди самозанятого населения.

Проведение ИРР среди самозанятой части населения, включая молодежь, является проблемным направлением, так как, в основном, они работают в торговых центрах, рынках, их сложно собрать в одну группу и на определенный период времени.

Согласно данным, полученным в ходе экспертных интервью, члены ИРГ собирают такую группу на их рабочих местах и проводят коллективные/индивидуальные беседы или лекции. Например, согласно плану работы ИРГ в г. Алматы на 2020 год в ТРЦ и рынках планируется проведение 1-2 мероприятий в два месяца с планируемым охватом от 4 до 40 человек. Темы: «Истинная сущность джихада (как не попасть под влияние экстремистских «псевдоидеологов»», «Такфиризм, как форма неприятия альтернативного мнения, национальных традиций и устоев государства», «Сочетание национальных и религиозных традиций», «Особенности ханафитского мазхаба», «Религиозный экстремизм и терроризм – негативная сущность и формы проявления», «Религиозный фундаментализм – основа для экстремизма и терроризма». В г. Нур-Султан аналогичные мероприятия планируются на рынках и в торговых домах 2 раза в квартал с предполагаемым охватом от 50 до 100 человек, однако без конкретизации названий тем мероприятий.

По мнению экспертов, такие мероприятия часто прерываются, сопровождаются отсутствием заинтересованности со стороны аудитории, длительность проводимой беседы или лекции может быть короче планируемого времени³². Перечень и формат тем ИРР на рынках и в ТРЦ является сложным. Для восприятия, качественного и заинтересованного объяснения необходимы определенные условия, настрой аудитории, отсутствие отвлекающих внешних факторов и т.д.

Таблица №4

Сравнительная таблица мероприятий по ИРГ среди самозанятого населения (март, II квартал 2020 года)

	ГОРОД	МЕСТО ПРОВЕДЕНИЯ	УРОВЕНЬ РИСКА ЦЕЛЕВОЙ ГРУППЫ	КОЛИЧЕСТВО УЧАСТНИКОВ	КОЛИЧЕСТВО СОБЫТИЙ	ПРИЧИНА ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГРУППЫ
1	Нур-Султан	Рынок «Big Шанхай»	высокий уровень риска	80	2	По рекомендациям МИОР
2	Алматы	Рынок «Байсат»	высокий уровень риска	40	4	Установлены сторонники деструктивных религиозных течений среди продавцов
3	Шымкент	ТРЦ «СЭТ»	средний уровень риска	15	2	Установлены сторонники деструктивных религиозных течений среди продавцов

30 Отчет о реализации Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы Комитета национальной безопасности РК <http://knb.gov.kz/ru/article/otchet-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeystviyu-religioznomu-1>

31 Как предотвратить терроризм в Казахстане? <https://kazislam.kz/kak-predotvratit-terrorizm-v-kazahs/?lang=ru>

32 Материалы экспертного интервью, г. Жезказган

Анализ ИРР среди самозанятого населения показывает следующее:

- отсутствует единая корреляция между планируемым количеством мероприятий и охватом самозанятой аудитории (2 мероприятия с группой из 15 человек со «средней степенью риска», и также 2 мероприятия с группой из 80 человек с «высокой степенью риска»);
- существует необходимость совершенствования методов ИРР, проводимой среди сотрудников ТРЦ и рынков с учетом специфики их работы;
- тематика мероприятий должна отражать интересы адресной группы. Активное информирование на темы ДРТ может иметь отрицательный эффект: вызвать интерес к ДРТ, отторжение от полученной информации и др.

Информационно-разъяснительная работа среди лиц, работающих вахтовым методом

Особой адресной группой является трудовые коллективы рудников, предприятий, фабрик и др., где деятельность осуществляется вахтовым методом. Как отметил экс-министр информации и общественного развития РК Д.Абаев, люди, которые работают вахтовым методом, наряду с безработными, самозанятыми лицами, также относятся к группе риска³³.

Данный вид работы отличается осуществлением трудового процесса вне места постоянного проживания работников, а также совместным проживанием их в течении определенного времени. Как отмечают эксперты, существует риск того, что трудовые мигранты, в числе которых есть представители ближнего и дальнего зарубежья будут распространять идеологию ДРТ. Кроме того, зачастую у работников вахтового режима отсутствует свободное время для повышения уровня знаний, большинство не знает о государственных программах в сфере религии³⁴.

Таким образом, информационно-разъяснительная работа среди лиц, работающих вахтовым методом имеет особую актуальность. Вместе с тем, члены ИРГ отмечают, что в настоящее время количество проводимых мероприятий среди лиц, работающих вахтовым методом, является недостаточным³⁵. Это связано, прежде всего, с их рабочим графиком: один месяц работы, один месяц отпуска. В связи с этим, проведение ИРР один раз в квартал не может обеспечить охват работающих того или иного предприятия.

Таблица №5
План работы ИРГ Карагандинской области
(за период март, II квартал 2020 года)

	МЕСТО ПРОВЕДЕНИЯ	СРОКИ ПРОВЕДЕНИЯ, КОЛИЧЕСТВО МЕРО- ПРИЯТИЙ, ПЕРИОДИЧНОСТЬ	ЦЕЛЕВАЯ АУДИТОРИЯ И СТЕПЕНЬ РИСКА	КОЛИЧЕСТВО УЧАСТНИКОВ
1	Жезказганские обога- тительные фабрики	11 марта 2020 г. 1 официальная встреча	трудовой коллектив «средняя степень риска»	2 чел.
2	Рудники ТОО «Корпо- рация Казахмыс» г.Сатпаев	13, 14, 27 марта 2020 г. 4 официальные встречи	трудовой коллектив «средняя степень риска»	4 чел.
3	Рудник «Саяк» г.Балхаш	16 марта 2020 г. 1 официальная встреча	трудовой коллектив «низкая степень риска»	6 чел.

33 Абаев Д.А. Безработные, самозанятые и студенты наиболее подвержены экстремистской пропаганде <https://kazpravda.kz/news/obshchestvo/bezrobotnie-samozanyatie-i-studenti-naibolee-podverzheni-ekstremistskoi-propagande--abaev>

34 Материалы экспертного интервью, г.Жезказган

35 Материалы экспертного интервью, г.Атырау

4	ТОО «Корпорация Казахстан» п.Карагайлы	26 марта 2020 г. 1 официальная встреча	трудовой коллектив «низкая степень риска»	1 чел.
---	--	---	--	--------

Таблица №6

План работы ИРГ Восточно-Казахстанской области

(за период март, II квартал 2020 года)

	МЕСТО ПРОВЕДЕНИЯ	СРОКИ ПРОВЕДЕНИЯ, КОЛИЧЕСТВО МЕРО- ПРИЯТИЙ, ПЕРИОДИЧНОСТЬ	ЦЕЛЕВАЯ АУДИТОРИЯ И СТЕПЕНЬ РИСКА	КОЛИЧЕСТВО УЧАСТНИКОВ
1	1. Медедобыва- ющая компания «KazMinerals»	по 2 встречи	трудовой коллектив «средняя и низкая степень риска»	70 чел.
	2. Производственный комплекс «Востокцветмет»			
	3. Жезкентский гор- но-обогатительный комбинат			

Таким образом, анализ планов мероприятий ИРР среди лиц, работающих вахтовым методом, позволяет сделать следующие выводы:

- необходимо увеличить количество проводимых мероприятий среди лиц, работающих вахтовым методом, а также работу с данной категорией населения проводить на основе гибкого графика;
- по необходимости увеличить охват лиц, работающих вахтовым методом ИРР.

Таким образом, анализ информационно-разъяснительной работы с адресными группами выявил следующие особенности:

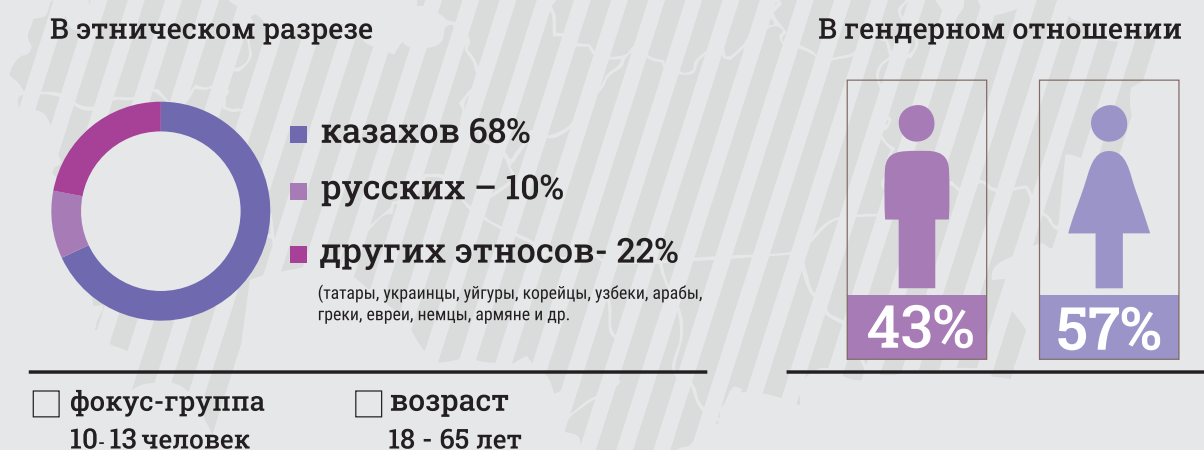
- согласно экспертному интервью, ИРР охвачены все адресные группы, наибольший акцент сделан на работу с организованной молодежью (студенты, школьники), работниками ТРЦ, рынков;
- информационно-разъяснительная работа в школах имеет системный характер. Интерес вызывает опыт ВКО в связи с использованием разных подходов ИРР в разных возрастных группах школьников;
- имеет место положительная динамика роста ИРР среди воспитанников детских домов, а также учащихся проживающих в интернатах (2018 год – 92 мероприятия, 2019 год – 210 мероприятий);
- по мнению экспертов, необходимо увеличить количество мероприятий среди лиц, работающих вахтовым методом, с безработной молодежью, а также есть необходимость совершенствования методов ИРР, проводимой среди сотрудников ТРЦ, рынков, безработных, вахтовиков в виду специфики их работы;
- имеет место несоответствие данных экспертных интервью о том, что для безработной молодежи проводятся мероприятия в Центрах занятости населения и данными планов регионов на 1 полугодие 2020 года;
- планы работы ИРР на 2020 год носят обобщенный характер, запланированы одни и те же темы и форматы мероприятий, не отражены в полной мере мероприятия с безработной молодежью, работа ИРГ в социальных сетях.

1.3 Уровень информированности населения об информационно-разъяснительной работе в сфере религий

При исследовании качества ИРР в сфере религии важное место занимает анализ обратной связи. Изучение уровня информированности населения о деятельности ИРГ, а также определение основных вопросов в сфере религий, волнующих людей, позволит выработать эффективные методы для совершенствования ИРР.

В рамках исследования был проведен качественный фокус-групповой опрос в 17 регионах страны. В исследовании приняли участие 204 респондента. Каждая фокус-группа состояла от 10 до 13 человек. Были представлены все возрастные группы, начиная от 18 до 65 лет. Социальные группы представлены студенческой молодежью, работниками различных сфер занятости, безработными, пенсионерами. В гендерном отношении 43% мужчины и 57% женщины. В этническом разрезе казахов 68%, русских – 10%, представители других этносов – 22% (татары, украинцы, уйгуры, корейцы, узбеки, арабы, греки, евреи, немцы, армяне и др.).

УРОВЕНЬ ИНФОРМИРОВАННОСТИ НАСЕЛЕНИЯ ОБ ИНФОРМАЦИОННО-РАЗЪЯСНИТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ В СФЕРЕ РЕЛИГИИ

Кластерный анализ данных социологических исследований показал, что, **участники фокус-групп знают и посещали мероприятия по ИРР в своем регионе.**

Так, в 15 из 17 регионов респонденты ответили:

«...Естественно знакома и в социальных сетях, и через организации государственного управления; естественно я знакома с их работой»

(г. Уральск, жен., заместитель директора школы по воспитательной работе)

«...Такие группы активно посещают различного рода организации, проводят свои разъяснительные работы»

(г. Шымкент, муж., студент);

«...В университете у нас всегда проходили лекции с представителями из мечети...»

(г. Кокшетау, жен., декретный отпуск);

«...В новостях всегда показывают, что в разных религиях есть разные направления и работают разъяснительные группы»

(г. Нур-Султан, муж., сотрудник страховой компании);

«...В каждом районе, городе и областях, в акимате есть сотрудники сферы религии. Они работают, а что касается школы, то есть предмет религиоведение»

(г. Костанай, муж., учитель).

Также, респонденты отметили, что **позитивно оценивают посещенные ими мероприятия по ИРР:**

«...Высоко оцениваю то, что лектор смог заинтересовать и дать полную информацию»

(г. Атырау, жен., госслужащий);

«...В целом я думаю, лекция была очень полезной и для молодежи, и для взрослых. Взрослые получили бесценный опыт. Лекция мне самому понравилась...»

(г. Алматы, муж., преподаватель в ВУЗе);

«...Мероприятие в сфере религии было. Оцениваю хорошо»

(г. Шымкент, жен., студентка).

Во всех регионах респонденты отметили **необходимость активизации ИРР в интернет-пространстве**, в частности посредством социальных сетей. В г.Кызылорда участники рекомендовали привлекать SMM-специалистов для работы в социальных сетях. В гг.Павлодар и Талдыкорган рекомендовали использовать таргетинг социальных сетей и проводить контроль ИРР в интернет-пространстве. Столичные респонденты рекомендовали создать единую платформу вопросов и ответов по различным конфессиям, а также базу часто задаваемых вопросов.

«...Я думаю, что нужно проводить соц. опросы, кого они хотят видеть; если в образовательных центрах, то у студентов брать соц. опрос. Проводить таргетированную рекламу, брать мнение у аудитории – у определенной категории людей»

(Павлодарская область, муж., менеджер по гос. закупкам);

«...Необходимо выделять специальные средства для привлечения SMM-специалистов или рекламы в социальных сетях»

(Кызылординская область, муж., студент).

При этом, участники фокус-групп выразили мнение, что некоторые люди будут относить материал религиозного содержания в социальных сетях к недостоверной информации и «спаму»:

«...Мое мнение, вообще религию и интернет не надо связывать. В интернете всякий мусор»

(Алматинская область, муж., индивидуальный предприниматель);

«...На мой взгляд, интернет сейчас, скорее всего, является источником дезинформации и, в общем-то, зоной риска, зоной опасности... очень много информации недостоверной и трудно определить, где правда, где ложь...различного рода блогеры, которые не всегда учат хорошему»

(ЗКО, муж., учитель истории в школе).

На основе ответов участников определен уровень знаний основных положений Закона «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» (далее - Закон). Так, одной из задач ИРР является разъяснение норм действующего законодательства страны, касающегося религиозной сферы. Исследование показало, что респонденты знают о Законе. Однако большинство респондентов затруднились ответить на вопрос об основных положениях Закона.

«...Закон в обязательном порядке существует. И я знаю основные, где религиозные обряды и церемонии, они запрещаются проводить в государственных организациях, учреждениях»

(Алматинская область, жен., гос. служащий);

«...Основные положения, скажем так, немножко плаваю, знаю, что у нас есть разрешенные традиционные религии, которым дан зеленый свет, а нетрадиционные объявлены вне закона и против них ведется борьба. Независимо от того, деструктивная или не деструктивная, просто пришла команда и их убирают»

(Павлодарская область, муж., врач, к.м.н.).

Оценка необходимости проведения ИРР в сфере религии в школах и среди молодежи.

Подавляющее большинство участников всех регионов считают, что ИРР в сфере религии должна обязательно проводиться в школах и среди молодежи. Основными аргументами были предложены следующие:

«...Начинать надо со школы и систематически проводить и не разово, именно системно. Это не был преподаватель по совместительству, это должны быть специалисты

(г. Нур-Султан, муж., учитель в школе);

«...Работу ИРГ в сфере религии в первую очередь надо проводить со школьниками. Привить с детства правильный образ жизни. Может быть и такое, что ребенок воспитывается неправильно дома, а в школьной среде более подробно может получить ответы на свои вопросы. Вот ребята сказали, что в школьный предмет включен урок религиоведения, думаю, что это очень хорошо. Когда мы учились, у нас такого предмета не было. Школа и религия никак не были связаны. Ребенком все быстро усваивается и это остается до конца жизни. В таком возрасте у детей развивается психология, восприятие, становятся индивидуумами; вот тогда надо дать правильное направление. И я верю, все общепризнанные, традиционные религии - они нужные и полезные. Я считаю, надо начинать с детей, а потом все остальные

(г. Шымкент, муж., менеджер).

Однако, в отдельных регионах есть мнения, что такую работу проводить преждевременно. Вместо ИРР необходимо ввести предмет «Этика поведения», в рамках которого религию изучать как духовность.

«...Среди молодежи - согласен, но в школах и так хватает забот с учебой и ЕНТ. В школах нужны знания, а не религия и все такое

(СКО, муж., студент);

«...Не должна проводиться, у детей ещё не окрепшая психика. Если эта группа будет работать со старшеклассниками и, если им в этом возрасте вовремя не объяснить, что с фанатизмом в никакую религию не нужно впадать. Если ты хочешь верить – верь. Только не надо фанатизма»

(Жамбылская область, жен., фрилансер).

Темы, предложенные респондентами с целью повышения эффективности ИРР в сфере религии.

В ходе исследования респондентами были предложены темы и направления мероприятий ИРР.

Суммируя их комментарии, можно выделить следующие актуальные темы:

- гуманитарные и семейные ценности, нормы поведения;
- межконфессиональное согласие и толерантность;
- религиозные праздники, религии стран мира;
- любовь к жизни, свобода выбора, проблемы суицида;
- патриотизм, гражданское сознание.

«...Я думаю, в первую очередь акцент нужно сделать на теме суицида. Это касается периода, когда дети сдают ЕНТ и многие идут на такой шаг, как суицид. Это первое. Второе, конечно, это уважение к родителям. Это немало важно, не только к родителям, но и к старшему поколению. И третье, я говорю аспекты относительно молодежи, нормы поведения. А что касается взрослых людей, им нужно проводить беседы, разъяснять, что такое религия»

(г. Алматы, жен., предприниматель);

«...Пропаганда межконфессионального согласия»

(г. Шымкент, муж., студент);

«...Желательно, чтобы говорили меньше о религии, больше о казахстанском патриотизме»

(г. Уральск, жен., заместитель дирек тора школы по воспитательной работе);
«...Именно чтобы религия, где она именно должна, тонкая грань, где она пересекается с законом, если человек будет знать, религиозно поступает правильно и не нарушает закон, то это будет правильно»
(г. Талдыкорган, муж., монтажник).

Участники фокус-группового исследования высказали мнение, **что член ИРГ должен обладать целым спектром навыков и умений**, кроме того перечислили ряд профессий, подходящих для данного вида деятельности:

«...Специалисты светских дисциплин: психологи, религиоведы, политологи, педагоги, теологи, историки, юристы»

(респонденты г. Шымкент);

«...Грамотный, оратор, всесторонне развитые, авторитет в обществе»

(респонденты г. Нур-Султан);

«...Стрессоустойчивость, умение выходить из конфликтной ситуации, эрудированность, образованность, оратор, хорошая дикция, знание религиозных течений, принципов светскости»

(респонденты СКО);

«...Профессиональное образование, отличное знание религий, умение работать с целевыми группами. Оратор, психолог, навыки коммуникации»

(респонденты Жамбылской области);

«...Доступность изложения, не использовать религиозную терминологию»

(респонденты ВКО);

«...Знание истории, свободно владеющий двумя языками, новыми технологиями, уважающий мнения других»

(респонденты Туркестанской области).

В ходе исследования респонденты дали оценку **религиозной ситуации в Казахстане**.

Большинство респондентов оценивают религиозную ситуацию в Казахстане как стабильную. В качестве факторов, отрицательно влияющих на религиозную ситуацию, участниками фокус-групп были выделены следующие:

«...Но все-таки нужно, как говорится, руку держать на пульсе. Смотреть, чтобы все эти наши религиозные объединения, неправительственные организации, этнокультурные объединения, чтобы они все были в одной связке, в одной, как говорится, в одном поле работали, мне кажется это очень важно»

(Жамбылская область, жен., преподаватель в ВУЗе);

«...К примеру, до сих пор не решена проблема, в школе не должны надевать хиджаб, не должны носить платок. Мне кажется, что правильной разъяснительной работы еще не достаточно»

(Атырауская область, жен., гос. служащий);

«...Изначально как я уже говорил, когда человек будет сыт, одет и обут, у него есть что одеть и куда прийти ночевать домой, у него вопросы по религии будут отпадать на второй план. Он уже будет решать свои вопросы сам. А когда у него нет этих вопросов, не решаются социальные вопросы, конечно будет метаться в одну религию, то в другую, то в секту, то еще куда-то. Изначально нужно решать экономические вопросы»

(Павлодарская область, муж., менеджер);

«Отсутствие четкой позиции, ответов государства в отношении религии, а когда нет четких ответов на эти вопросы, то вакуум заполняется из других источников»

(ЗКО, муж., учитель в школе).

Таким образом, анализ уровня информированности населения об ИРР в сфере религии, проведенного на основе социологического исследования, выявил следующие особенности:

- респонденты большинства регионов знакомы с деятельностью ИРГ и принимали участие в разъяснительных мероприятиях;
- практически все участники фокус-групп отметили необходимость проведения ИРР в сфере религии;
- участники исследования отметили, какими навыками и знаниями должен обладать член ИРГ. Это, прежде всего, знание религии, истории, наличие ораторских качеств, умение коммуницировать, стрессоустойчивость;
- респондентами были предложены темы ИРР. Суммируя комментарии, можно выделить следующие темы: гуманитарные и семейные ценности, нормы поведения; межконфессиональное согласие и толерантность; религиозные праздники, религии стран мира; любовь к жизни, свобода выбора, проблемы суицида; патриотизм, гражданское сознание и др.;
- подавляющее большинство участников считает важным проведение ИРР в сфере религии в общеобразовательных учреждениях. Однако, мероприятия по ИРР должны проводиться с учетом возрастных и психологических особенностей школьников;
- большинство респондентов оценивают религиозную ситуацию в Казахстане как стабильную. Вместе с тем, отмечается недостаточное взаимодействие государственных органов с РО и гражданским сектором;
- незначительная часть участников фокус-групп глубоко знакома с основными положениями Закона «О религиозной деятельности и религиозных объединениях».

1.4 Выводы, рекомендации и предложения

Анализ показал, что ИРР в сфере религии достигла значительных результатов по всем направлениям работы. Работа ИРГ реализуется на основе утвержденных планов, тематика мероприятий соответствует Методическим рекомендациям³⁶, работой охвачены целевые адресные группы. Имеет место рост проведения ИРР в детских домах и интернатах (2018 год – 92 мероприятия, 2019 год – 210 мероприятий). Основной акцент в работе ИРГ делается на организацию адресной работы. Вместе с тем, региональные планы ИРР отражают также нацеленность на проведение общепрофилактических мероприятий.

Проводится большая работа по качественному освещению в СМИ деятельности ИРГ. С учетом современных вызовов, большой объем работы ИРГ проводится в интернет-пространстве, особенно в социальных сетях. Формат и контент интернет-активности ИРГ в 2020 году поднялся на более качественный уровень. Например, ЦИПР г.Нур-Султан на своем сайте предварительно публикует на неделю расписание онлайн-мероприятий с указанием тем и спикеров.

Анализ уровня информированности населения об ИРР, проведенного на основе социологического исследования, показал, что респонденты большинства регионов знакомы и принимали участие в мероприятиях ИРГ; практически все участники фокус-групп отметили необходимость проведения ИРР в сфере религии, в том числе в общеобразовательных учреждениях, а также оценивают религиозную ситуацию в Казахстане как стабильную.

Вместе с тем, анализ организационных аспектов информационно-разъяснительной работы выявил следующие особенности:

- при формировании планов ИРР, определении уровней риска целевых групп не используются Рекомендации КДР МИОР РК. Тематика мероприятий не отличается многообразием;
- работа ИРР в интернет-пространстве требует дальнейшего совершенствования: на официальных сайтах, страничках ЦИПР, ЦАРМО в социальной сети отсутствует пропорциональность при публикациях визуальных, текстовых, аудио и видеоматериалов; часть материалов носит формальный характер,

³⁶ Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения. /Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019г.

имеет место полное копирование материалов из новостных порталов; текст публикаций сложен для восприятия. Отсутствует единый формат работы в интернет-пространстве. Таким образом, на сегодня каждый регион самостоятельно ищет пути повышения качества работы в данном направлении;

- наибольший акцент в ИРР сделан на организованную молодежь (студентов, школьников). Имеет место проблема качественной реализации ИРР среди самозанятого населения, в частности, в ТРЦ, рынках, а также среди работающих вахтовым методом;

- социологическое исследование показало, что значительная часть участников фокус-групп не знакома с основными положениями Закона «О религиозной деятельности и религиозных объединениях».

Таким образом, на основе проведенного комплексного анализа организационных аспектов ИРР в сфере религии были представлены следующие рекомендации и предложения.

Рекомендации и предложения к разделу

1.1 «Анализ деятельности региональных информационно-разъяснительных групп в сфере религии»

1) *Создание концептуальной схемы реализации тем и направлений ИРР, в рамках которой должна быть представлена обоснованная последовательность тематик мероприятий по ИРР, подготовка интересных текстов, кейсов, рассказов, примеров по каждой теме ИРР.* Этот подход обеспечит, во-первых, формирование целостной идеологической платформы ИРР, отвечающей вызовам времени, понятной и привлекательной для населения. Во-вторых, правильно подобранные нарративы ИРР будут вызывать эмоциональный и интеллектуальный отклик у молодежи и других адресных групп, станут точками роста в их самостоятельном дальнейшем развитии.

2) *Соблюдение требований КДР МИОР РК при формировании плана работы ИРГ.* В этой связи рекомендуется включение в план работы следующих корректировок:

- а) конкретизация тематик мероприятий, что позволит предварительно определять ответственного эксперта с соответствующими знаниями и компетенциями;

- б) определение оптимального соотношения между количеством мероприятий, уровнем риска группы, количеством человек на одном мероприятии с целью достижения максимального эффекта работы ИРГ;

- в) отражение в планах ИРР работу с неорганизованными слоями общества, особенно с безработными и самозанятыми гражданами;

- д) включить в региональные планы работ ИРГ блок по работе в интернет-пространстве.

3) *Разработать методические рекомендации по ведению информационно-разъяснительной работы в интернет-пространстве.* К разработке привлечь блогеров, журналистов, SMM-специалистов. Грамотное, профессиональное использование информационных технологий существенно повысит качество ИРР в социальных сетях, аудитория которой является фактически безграничной. В особенности, работа в социальных сетях актуальна с труднодоступными, неорганизованными слоями общества (безработные, самозанятые и др.). Использование социальных сетей открывает возможности по инициированию активного диалога с населением.

4) *Включение в штат ЦИПР, ЦАРМО ответственных специалистов по продвижению ИРР на интернет-платформах* (например, SMM-специалисты). Это позволит систематически, своевременно и профессионально публиковать материалы по ИРР в интернет-пространстве, сайты, странички ЦИПР, ЦАРМО в социальных сетях, персональные аккаунты членов ИРГ сделать каналами активного диалога с населением.

5) *Использование в социальных сетях современного контента и форматов, отвечающего запросам общества.* Наиболее предпочтительный формат - фото или видео, короткие посты, демотиваторы, иллюстрированные картинки (флаера, электронные буклеты), социальные ролики, что позволит усилить качество и количество ИРР на онлайн-платформах: в социальных сетях, сервисах, форумах, видеохостингах.

Рекомендации и предложения к разделу

1.2 «Информационно-разъяснительная работа с адресными группами»

1) *Соблюдение единых критериев определения уровней риска адресных групп, рекомендованных КДР МИОР РК.* Это станет основанием формирования единого подхода к планированию мероприятий по ИРР, выработке алгоритмов работы с адресными группами.

2) *При проведении ИРР в общеобразовательных учреждениях классифицировать аудиторию по возрастному критерию, использовать подходы, методы, темы в соответствии с возрастной группой, а также проводить работу с родителями учащихся.* Данный опыт успешно используется в ВКО: методы и темы ИРР адаптированы к трем возрастным группам: а) учащиеся 1-5 классов; б) учащиеся 6-8 классов; в) учащиеся старших 9-11 классов.

3) *Увеличение охвата адресными мероприятиями среди работников квазигосударственного сектора и предприятий частных форм собственности (работников рынков, торговых домов, малого и среднего бизнеса, самозанятых).* Это позволит повысить правовую грамотность данных адресных групп, знакомить их с текущей религиозной ситуацией в стране и за ее пределами, в целом будет способствовать повышению их общей культуры.

4) *Выработка системы эффективной организации ИРР в местах большой концентрации людей, в том числе среди самозанятого населения.* Одним из эффективных методов является раздача листовок, буклетов с лаконичной информацией на доступном языке и визуально привлекательном оформлении с указанием адресов и контактных данных членов ИРГ.

5) *Проведение ИРР среди лиц, работающих вахтовым методом с учетом их запросов и специфики рабочего графика.* Охват вахтовиков качественной работой ИРГ имеет большое значение в связи с их компактным проживанием, наличием свободного времени и отсутствием возможности саморазвития вне работы в период их работы.

Рекомендации и предложения к разделу

1.3 «Уровень информированности населения об ИРР в сфере религии»

1) *Расширение списков организаций для проведения ИРР.* Респонденты отметили необходимость информационно-разъяснительной работы для всех категорий граждан.

2) *Проведение активной информационной и имиджевой работы в аккаунтах и личных страничках членов ИРГ.* В связи с тем, что зачастую граждане не обращаются на официальные сайты УДР и ЦИПР, личные странички членов ИРГ являются наиболее актуальными каналами обратной связи, факторами активизации диалога общества и членов ИРГ по различным вопросам государственной политики в сфере религии.

3) *В рамках ИРР уделять внимание информированию населения о нормах законодательства Республики Казахстан в сфере религии, что является одним из инструментов профилактики правонарушений в религиозной сфере.*

4) *Расширение диапазона тем мероприятий информационно-разъяснительной работы среди населения.* Респондентами были отмечены как актуальные следующие темы: патриотизм, семейные ценности, проблема заключения ранних браков, в т.ч. по религиозным канонам, проблема суицида и др.

ГЛАВА II.

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-РАЗЪЯСНИТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В СФЕРЕ РЕЛИГИИ

2.1 Уровень подготовки членов информационно-разъяснительных групп

Исходя из задач, роли и значения ИРР в реализации государственной политики в области религии актуальным является вопрос о профессиональных и личностных компетенциях каждого члена ИРГ. КДР МИОР РК в 2018 году разработаны Квалификационные требования к знаниям и умениям члена ИРГ по вопросам религий³⁷.

Квалификационные требования к знаниям и умениям члена ИРГ по вопросам религий, рекомендуемые КДР

Спектр требований к члену ИРГ охватывает как сферу профессиональных знаний, так и актуальных личностных компетенций, в том числе высокий уровень аналитических способностей, коммуникативных компетенций, умение работать с применением информационно-коммуникационных, психо-тренинговых технологий и т.д.

В состав ИРГ, в первую очередь, рекомендовано привлекать теологов и религиоведов, обладающих навыками адресной работы с целевыми группами. Также в целях эффективной реализации комплекса задач ИРР рекомендовано участие представителей научно-экспертного сообщества, при необходимости традиционного духовенства в лице ДУМК и РПЦ, работников центральных и местных исполнительных органов, общественных организаций, этнокультурных объединений, занимающихся религиозной проблематикой, лидеров общественного мнения, квалифицированных юристов.

В целях эффективного достижения поставленных целей и задач члены ИРГ в соответствии с компетенциями должны быть разделены по следующим тематическим направлениям:

- 1) Разъяснение государственной политики в религиозной сфере;
- 2) Пропаганда духовно-нравственных ценностей казахстанского общества;
- 3) Профилактика религиозного экстремизма и терроризма;
- 4) Организация адресной работы с выделенными средами, т.н. «группами риска».

Данный подход позволяет сфокусировать специализацию каждого члена ИРГ и максимально эффективно использовать его потенциал в работе с адресной группой.

Таким образом, основные требования направлены на то, чтобы члены ИРР, прежде всего, должны быть лидерами общества, патриотами, профессионалами, узнаваемыми и авторитетными гражданами региона и страны.

Главным принципом подбора кандидатов в состав ИРГ является отсутствие формализма.

Анализ особенностей качественного состава ИРГ по регионам, влияние на качество работы

Анализ состава ИРГ за 2019г. показал, что в целом в регионах состав ИРГ укомплектован согласно рекомендациям КДР МИОР РК.³⁸

---

37 Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения. /Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019г.

38 Там же.

Таблица №7

Количественный и качественный состав региональных ИРГ³⁹

(за 2019 г. в разрезе регионов)

№	Теологи	Религиоведы	Имамы ДУМК	Представители др. конфесс.	Научно-экспертн. сообщество	Общ. деятели, НПО, этнокультурные центры	Сотрудники УДР и КГУ	Представители ПО	Представители СМИ	Всего членов ИРГ
Нур-Султан	10	4	10	8	1	7	-	-	2	42
Алматы	8	10	8	1	26	2	4	1	1	61
Шымкент	2	1	2	-	-	1	9	-	-	15
Алматинская область	-	47	48	22	3	58	132 (23)	32	23	365
Актюбинская область	17	7	55	5	3	74	56 (21)	9	11	240
Акмолинская область	5	40	24	16	16	31	72(14)	5	6	215
Атырауская область	11	2	-	-	5	29	31(12)	-	2	80
ЗКО	23	2	20	2	4	30	30 (11)	4	7	122
Жамбылская область	3	46	27	-	-	4	33(17)	1	4	118
ВКО	15	15	-	21	6	31	68(19)	7	2	165
Карагандинская область	33	5	3	11	17	40	38(11)	3	3	173
Костанайская область	4	23	24	9	6	23	49 (6)	-	-	138
Кызылординская область	10	9	33	-	20	50	28(7)	11	8	169
Мангистауская область	4	4	-	15	-	8	28	4	-	63
Павлодарская область	1	29	11	18	-	7	12(4)	4	-	82
СКО	6	2	-	-	3	40	32(4)	6	3	92
Туркестанская область	12	15	57	-	3	61	73(18)	22	11	254
Всего	164	261	342	128	112	498	695 (178)	109	84	2 393

³⁹ Данные КДР за 2019 г.

Анализ данных таблицы, результатов экспертного интервью, отчетной информации регионов показывает следующие подходы при формировании состава ИРГ:

1. Качественный состав ИРГ в регионах обуславливается религиозной ситуацией, методологией проводимой работы, а также наличием ресурсного потенциала.

Отдельные регионы в качестве приоритетных ставят задачи - укрепление светских и правовых основ казахстанского общества, а также повышение религиозной грамотности среди верующих и находящихся в позиции «пассивной религиозности».

В этой связи, в Актюбинской, Алматинской, Атырауской, Карагандинской, Туркестанской областях, где преобладает население коренной национальности в составе ИРГ наибольший акцент сделан на теологов, представителей традиционного духовенства (ДУМК, РПЦ), а также общественных деятелей и представителей МИО.

В Карагандинской области (г.Жезказган) акцент ИРР в профилактической работе сделан на популяризацию традиционных ценностей, казахской истории и культуры. Поэтому в составе ИРГ акцент сделан на представителей культурной и образовательной элиты, лидеров мнения - ветераны труда, члены Союза журналистов (З.Чумакова), представители проектного офиса «Рухани жаңғыру» (Б. Мусабеков), ведущий программы «Жұмадағы жүздесу», преподаватели вузов (Ж. Тусупбеков, М. Фатеева). В г.Жезказгане на системной основе женщины старшего поколения в местах отдыха горожан проводят мероприятия по демонстрации казахских традиций с вовлечением в них большого количества молодых горожан («Тұсау кесу», др.).

В 2020г. в Карагандинской области планируется включение SMM-специалиста, задача которого будет продвижение в сети интернет публикаций, видеороликов, материалов, разработка методов подачи информации в разрезе категорий населения (таргетинг).

В Атырауской области профилактическая работа направлена на формирование у населения иммунитета к идеологии ДРТ путем проведения комплекса культурных мероприятий. Приглашаются авторитетные ветераны труда, почетные жители (Сапанов С. – почетный педагог, Қайыржанов Ғ. - воин-интернационалист, участник войны в Афганистане), бизнесмены и др. Более 30% состава ИРГ - деятели науки и культуры (Мухаметсерікұлы Қ., Құрманбаев Е.), граждане, возвращенные в рамках спецоперации «Жусан» (Еркінбай П., Тергеусизова А.). На областном радио «Казахстан-Атырау» каждую пятницу с 19.00 до 20.00 часов выходит передача «Жұмадағы тілдесу», где с религиоведами, теологами, культурологами, представителями МИО обсуждаются актуальные вопросы религии. В драматическом театре имени Махамбета Утемисұлы организована постановка спектакля «Хақ жолы», раскрывающего пагубность идеологии религиозного экстремизма и терроризма.⁴⁰

В Мангистауской области основной вектор ИРР – привлечение внимания общества, особенно молодежи, к актуальным современным ценностям.

В силу территориальной обособленности региона, многие современные тренды не находят реализации в жизни жителей региона. Это учитывают сотрудники УДР, члены ИРР, поэтому наибольший акцент делается на привлечении внимания, особенно молодежи, к соответствующим их возрасту актуальным ценностям: спорт, музыка, конкурсы, флэшмобы и т.д. С этой целью членами ИРГ на разъяснительные мероприятия приглашаются известные в регионе люди: спортсмены (Қайран Жеңіс - чемпион мира), авторитетные жители, писатели, бизнесмены, молодежь в качестве волонтеров.

В Актюбинской области в составе ИРГ акцент сделан на профессионалов в области религии (Т. Талдыбаев - известный в республике теолог, Н. Ырзаков – психолог, К. Дарменов – наиб-имам областной мечети и др.).

Таким образом, качественный состав ИРГ регионов обусловлен конкретной религиозной ситуацией, методологией проводимой работы, наличием ресурсного потенциала и направлен на эффективную реализацию целей и задач государственной политики в религиозной сфере.

2.Согласно Рекомендациям КДР, а также в связи с тем, что не наблюдается стабильного снижения уровня правонарушений в религиозной сфере, в состав ИРГ рекомендовано включить сотрудников правоохранительных органов, квалифицированных юристов, которые могут профессионально и

40 Карашулаков Ж. Роль исполнительной власти в стабилизации религиозной ситуации. Религиоведческие исследования: сборник статей. – Астана: «Научно-исследовательский и аналитический центр по вопросам религий», 2014. с.40

аргументированно информировать население об основных положениях Закона РК «О религиозной деятельности и религиозных объединениях», других нормативных правовых актах в сфере религиозной деятельности.

Анализ факторов правонарушений по ст.490 КоАП РК показывает, что существенное количество правонарушений обусловлены не знанием законодательства⁴¹. Вместе с тем, в состав ИРГ за 2019г. Атырауской, Жамбылской, Костанайской областей не включены представители правоохранительных органов, хотя в этих регионах наблюдается увеличение количества правонарушений по ст.490 КоАП РК (см. таблицу №8). В состав ИРГ указанных областей входят сотрудники УДР, являющиеся компетентными специалистами в данной сфере. Несмотря на это, проблема остается нерешенной.

В 2020г. сотрудники правоохранительных органов включены в состав ИРГ г.Нур-Султан – 3 чел., Атырауской области – 2 (ветераны системы ПО), ВКО – 7 чел.

В ВКО сформировался положительный опыт сотрудничества с сотрудниками правоохранительных органов. При проведении мероприятий в качестве одного из спикеров участвует сотрудник ПО, который на реальных кейсах объясняет нормы действующего законодательства и последствия, которые могут возникнуть при их нарушении. В результате существенно снизилось количество административных правонарушений в регионе

Таблица №8

Административные правонарушения по статье 490 КоАП РК⁴²

(за 2018 год, 2019, 1 полугодие 2020 г. в разрезе регионов)

Р/С	НАЗВАНИЕ ОБЛАСТЕЙ И ГОРОДОВ	2018 г.	2019 г.	1 ПОЛУГОДИЕ 2020 г.
1	Нур-Султан	17	16	7
2	Алматы	5	10	4
3	Шымкент	0	0	0
4	Акмолинская область	4	0	1
5	Алматинская область	1	1	5
6	Актюбинская область	1	9	18
7	Атырауская область	30	13	22
8	ВКО	12	2	1
9	Жамбылская область	8	19	8
10	ЗКО	0	4	13
11	Мангистауская область	5	3	0
12	Карагандинская область	12	43	9
13	Костанайская область	4	1	6
14	Кызылординская область	0	4	0
15	Павлодарская область	2	0	4
16	СКО	10	13	5
17	Туркестанская область	2	8	2
Всего:		113	146	105

41 «Проблемы и пути совершенствования правоприменительной практики в религиозной сфере». Аналитический отчет, подготовленный НАО «Центр Н.Назарбаева по развитию межконфессионального и межкультурного диалога», 2020 г.

42 Данные КДР по административным правонарушениям за 2018 г., 2019 г., 2 квартала 2020 г.

3. Включение в состав ИРГ представителей СМИ, профессиональных журналистов, блогеров.

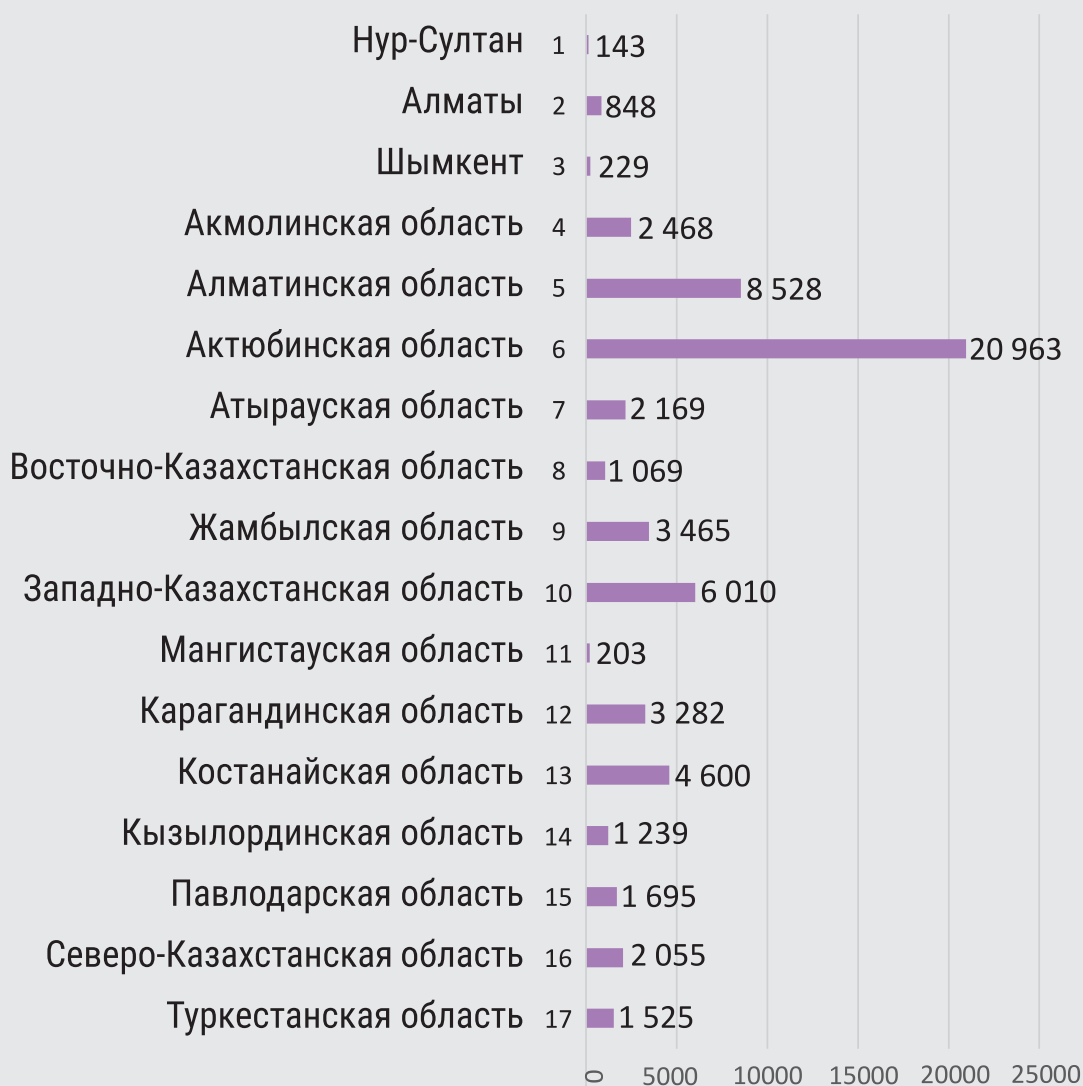
Процесс радикализации сознания сегодня происходит в результате массированного целенаправленного информационного воздействия различных радикальных и деструктивных религиозных организаций. В связи с этим, исключительное значение приобретает системная информационная работа с населением для обеспечения прочного мировоззренческого заслона. В этой связи, для участия в работе ИРР рекомендовалось привлекать представителей СМИ.

В целом, анализ материалов экспертного интервью показывает, что информационно-разъяснительная работа в СМИ активно ведется всеми регионами. Однако, как видно из таблицы №10 в 2019г. представители СМИ не включены в состав ИРГ в г.Шымкенте, Павлодарской, Костанайской, Мангистауской областях. Во многих регионах они представлены в количестве 1-3 чел. (г.Нур-Султан, г.Алматы, Атырауская область, ВКО). Как следствие, в этих регионах имеет место небольшое количество публикаций (кроме Костанайской области). В 2020г. в состав ИРГ по г.Нур-Султан, Атырауской области и ВКО включены 2 представителя СМИ.

График №6

Количество публикаций в СМИ⁴³

телевидение, радио, интернет – ресурсы, печатные издание (за 2019 год в разрезе регионов)

Необходимо отметить, что сегодня имеет место наращивание информационного присутствия в интернет-пространстве деятельности религиозных объединений, последователей религиозно-мотивированного экстремизма. Например, «системную многолетнюю работу во всемирной сети осуществляет МРО «Новая жизнь». Так в 2000г. в г.Алматы основан и осуществлял вещание в кабельных сетях CNL – Первый христианский телеканал, который с 2002г. перешел на спутниковое вещание. В настоящее время телеканал доступен в 105 странах и ведет массированную работу с населением 24 часа в сутки 7 дней в неделю, зона покрытия составляет 20% всей суши земного мира. Ресурс аккаунта CNL в социальной сети Facebook обновляется не реже 1 раза каждые три часа».⁴⁴

Таким образом, ИРР в СМИ должна проводиться системно и на профессиональном уровне, включая активность в интернет-пространстве. Экспертами данной сферы работа должна вестись с учетом поколенческих запросов аудиторий, психологических особенностей восприятия информации, современных методик эффективного донесения информации.

4. Включение в состав ИРГ представителей традиционного духовенства.

Следующий аспект ИРР обусловлен включением в состав отдельных региональных ИРГ значительного количества имамов ДУМК. В 2019г. в составе ИРГ Актюбинской области входило 55 (22%) имамов, Алматинской области – 48 (13%), Акмолинской области – 24 (11%), Кызылординской области – 33 (20%), Туркестанской области – 57 (22%), г.Нур-Султан – 14 имамов (23%). В состав ИРГ имамы ДУМК не включены в ВКО, СКО, Атырауской, Мангистауской областях.

В 2020г. в ВКО, Атырауской области имамы также не входят в состав ИРГ, в г.Нур-Султан включено 4 имама.

В Рекомендациях КДР⁴⁵ озвучено, что в ходе разъяснительных мероприятий представители традиционного духовенства должны акцентировать внимание на продвижение принципов толерантности и межконфессионального согласия в обществе, а также раскрытие теологической ошибочности и негативной сущности радикальных идей ДРТ. Необходим анализ, насколько имамы раскрывают эти темы, насколько активно они участвуют в ИРР. Имамы ДУМК и так работают со своей традиционной аудиторией (жамагатом). Эффективно работать со светской аудиторией многим представителям ДУМК достаточно сложно, поскольку они не имеют светского образования, используют сложный для восприятия лингвистический аппарат, зачастую, не владеют русским языком⁴⁶.

Согласно отчетам деятельности УДР областей, гг.Нур-Султан, Алматы и Шымкент за 4 квартала 2019г., в отдельных регионах мероприятия по ИРР с участием имамов либо вообще не проводились (г.Шымкент), либо проводились в незначительном количестве (Туркестанская область – 16 мероприятий). При этом в 2019г. в состав ИРГ Туркестанской области входило 57 имамов, в г.Шымкенте 2 имама.

В рамках общей профилактики нередко наблюдается активное привлечение к встречам с населением именно теологов. В целом, по мнению эксперта из ВКО⁴⁷ сотрудничество с теологами и имамами имеет определенные трудности, поскольку они транслируют знания только по исламу, как правило, не знают глубоко законодательство страны, светские нормы интерпретируют с точки зрения ислама и стараются вообще не обсуждать темы законодательства и Конституции страны. Эксперты отмечают, что чрезмерное привлечение имамов к работе в ИРГ в определенной степени способствует, с одной стороны, исламизации общества, с другой - увлечению некоторых, «колеблющихся в религиозном выборе» казахов новыми христианскими течениями, в связи с трудностью понимания исламских норм в интерпретации имамов. Здесь, прежде всего, встает проблема высокой образованности имамов, умения доносить информацию, быть привлекательными и авторитетными для граждан, в особенности для молодежи.

Таким образом, ДУМК как субъекту гражданского общества стоит обратить внимание на повышение социокультурных, коммуникативных, личностных компетенций имамов с тем, чтобы они могли

44 Гайко О.А. Основные формы и методы прозелитизма новых религиозных течений в Казахстане. Основные аспекты государственной политики РК в сфере религии. Сборник материалов обучающего семинара. – Астана, 2017 г. с.149.

45 Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения/Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019

46 Бишманов К. Алматинцы недовольны ростом религиозности в городе – исследование. 18 апреля 2017 <https://365info.kz/2017/04/almatintsy-ne-dovolny-rostom-religioznosti-v-gorode-issledovanie> (дата обращения 29 июля 2020г.)

47 Материалы экспертного опроса, ВКО.

успешно транслировать духовный потенциал религиозных ценностей, способствовать формированию адекватной вызовам времени духовной идентичности, а в перспективе стать важнейшей составляющей гуманитарной элиты казахстанского общества.

Помимо этого, экспертами было высказано мнение, что теологов целесообразно использовать в специальной (адресной), индивидуальной (пенитенциарной) профилактике с радикализированными лицами только после работы с ними высококвалифицированных психологов, поскольку данные лица, как правило, изначально не настроены к диалогу, не воспринимают речь теолога.

По мнению экспертов, в рамках общепрофилактической работы следует больше привлекать теологов совместно с историками, которые могут аргументированно показывать культурно-исторические аспекты ислама: исторические процессы приобщения казахского общества к исламу, роль ислама в формировании казахского общества и государства, взаимосвязь ислама и казахских традиций, исторические обстоятельства возникновения псевдосалафитской идеологии и т.д.

По мнению директора ОФ «Центр по изучению проблем терроризма и экстремизма» К. Бишманова теологов и представителей религиозных объединений необходимо привлекать для проведения адресной профилактики среди лиц, практикующих религиозные обряды, колеблющихся или склонных к воздействию идеологии нетрадиционных течений»⁴⁸.

Политолог Б. Шериязданов считает, что необходимо избирательно подходить к организации встреч имамов со студенческой аудиторией⁴⁹.

Включение представителей традиционного духовенства, в т.ч. РПЦ в состав ИРГ также является рекомендацией КДР. В ряде регионов (СКО, Туркестанская, Жамбылская области, гг. Алматы, Шымкент) в состав ИРГ не включены представители РПЦ. В данных регионах существуют различные неопроте-станские религиозные организации, которые ведут активную работу по вербовке в свои ряды, в т.ч. среди представителей традиционного христианства.

5. Состав ИРГ с точки зрения культурно-языковых предпочтений жителей региона. Современные религиозные организации в процессе активного прозелитизма успешно применяют различные формы и методы. Есть смысл не просто изучать их опыт, а брать его на вооружение. Например, ставка на культурно-языковые предпочтения верующих.

Исходя из данного принципа, состав членов ИРГ должен соответствовать этническим, языковым и религиозным предпочтениям жителей региона. В целом эксперты отмечают нехватку русскоговорящих имамов и теологов⁵⁰. Например, в западных регионах Казахстана, где локализовано большое количество верующих, в том числе вернувшихся в результате операции «Жусан» имеет место нехватка квалифицированных теологов, в том числе говорящих на русском языке, а также теологов по христианским направлениям⁵¹.

В ЗКО функционирует более 70 религиозных организаций, среди которых имеются представители православного, католического, протестантского, буддийского и др. направлений⁵². Каждая из РО ведет активную работу по вербовке новых сторонников в свои ряды. При этом в состав ИРГ ЗКО входит всего 2 представителя неисламских конфессий. Возникает вопрос, насколько члены ИРГ при необходимости смогут профессионально оппонировать идеологической работе РО протестантского и других направлений?

6. Значительное количество государственных служащих в составе ИРГ (сотрудники УДР, зам. акимы районов). Например, в 2019г. в Алматинской области госслужащие составляли 36%, в Атырауской области - 38%, Актыбинской области - 23%, в ВКО - 41%. В г. Нур-Султан в 2019 году в состав ИРГ не были включены представители МИО.

48 Бишманов К. Алматинцы недовольны ростом религиозности в городе — исследование. 18 апреля 2017 <https://365info.kz/2017/04/almatintsy-ne-dovolny-rostom-religioznosti-v-gorode-issledovanie> (дата обращения 20 июля 2020г.)

49 Б. Шериязданов. Информационно-разъяснительная работа в религиозной сфере. <https://kazislam.kz/informatsionno-razyasnitelnaya-rabot/>

50 Материалы экспертного опроса, ЗКО.

51 Отчет работы ИРГ ЗКО за 2019 г.

52 https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31284292 (дата обращения 26 июля 2020 г.)

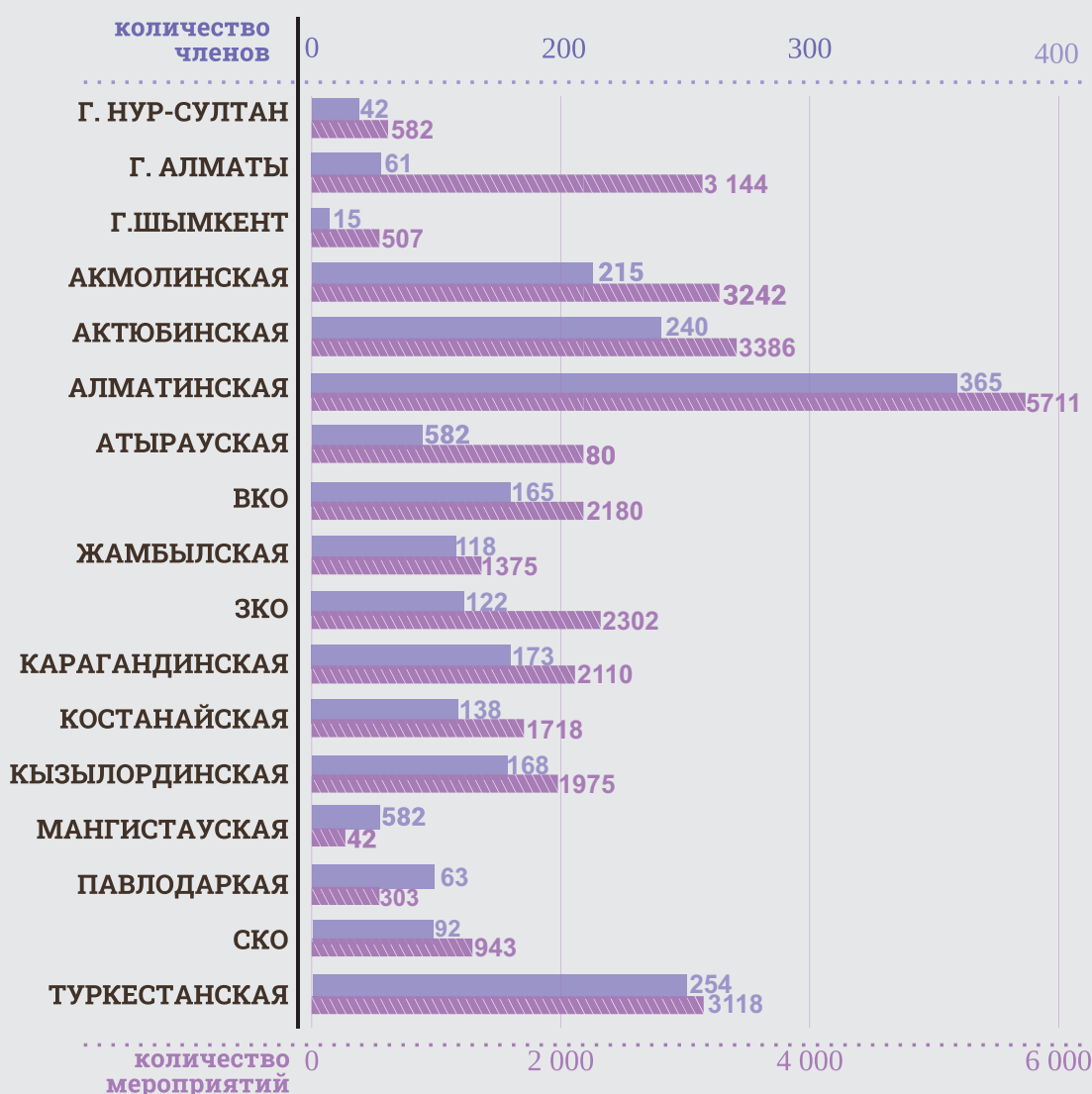
В 2020 году в составе ИРГ ВКО госслужащие составляют 87 чел. (43%), в Атырауской области 5 чел. (6%), в г.Нур-Султан - 1 чел. (3%).

Анализ отчета работы ИРГ по Атырауской области показал, что госслужащими мероприятия по ИРР проводятся в незначительной степени. Например⁵³, по данным за 3 квартал 2019г. в Атырауской области проведено 140 мероприятий, из которых с участием сотрудников госструктур – 16 (12%) мероприятий. Аналогичная ситуация с членами АНК, которые проводят в среднем по 1 мероприятию в квартал.

7. *Отсутствие единого подхода по определению количества членов ИРГ в регионе.* На сегодняшний день регион сам определяет количество членов ИРГ. Анализ количественного состава в региональном разрезе за 2019г. показывает следующие диспропорции: в Алматинской области членов ИРГ 365 чел., Актыбинской – 240 чел., Туркестанской – 254 чел., в Атырауской – 80 чел., г. Шымкент – 15 чел.

График №7

Количество членов ИРГ и количество проведенных мероприятий⁵⁴ (за 2019 г. в разрезе регионов)

53 Атырау облысы бойынша 2019 жылдың шілде-қараша айында ақпараттық-түсіндіру тобы мүшелерінің қатысуымен өткізілген іс-шаралар туралы мәлімет.

54 Данные КДР МИОР за 2019 г., Отчет деятельности УДР областей, гг. Нур-Султан, Алматы и Шымкент за 2019 г. (сводный отчет КДР).

Из таблицы видно, что количество членов ИРГ, в целом, коррелируется с количеством проведенных мероприятий и составляет в среднем 10-20 мероприятий в год на каждого члена ИРГ.

Наибольшая нагрузка на члена ИРГ имеет место в г.Алматы, что обусловлено большим количеством учебных заведений, торговых центров, рынков (в среднем, 50 мероприятий на 1 члена ИРГ).

Вместе с тем, обращает на себя внимание тот факт, что в составе ИРГ имеются члены, которые за 1 календарный год провели 2-3 мероприятия. Эксперт из Актыбинской области отмечает, что в некоторых районах количество членов ИРГ достигало 18-20 чел., однако, многие из них не принимали активного участия в ИРР. Начиная с 2019 года ситуация кардинально изменилась: тех, кто не принимал участие в профилактических мероприятиях стали исключать из состава ИРГ. Проведение членами ИРГ небольшого количества мероприятий не способствует формированию у них системных знаний, навыков работы с аудиторией. Поэтому целесообразно при аттестации исключать членов, которые активно не были вовлечены в ИРР.

Особенно это актуально для ИРГ районного уровня, где, в связи с нехваткой квалифицированных кадров, включаются граждане, не всегда владеющие необходимыми знаниями и желанием работать в этой сфере (члены ИРГ районного уровня состоят, как правило, из заместителей акимов районов, заместителей председателя районного филиала партии «Нур Отан», учителей школ, библиотекарей, руководителей районных ресурсных центров, медработников, имамов сельских мечетей)⁵⁵.

Таким образом, для достижения эффективной реализации задач ИРГ самое главное – это неформальный, равнодушный подход к подбору кандидатов для ИРР.

Директор образовательного центра «Білім» Р.С.Иржанов указывает, что «наши идеологические оппоненты привлекают харизматичных миссионеров и вербовщиков, способных завладеть вниманием миллионной аудитории в соцсетях или собрать стадионы слушателей, внимающих каждому их слову. Имеем ли мы сегодня достаточное количество подобных специалистов – мастеров контрпропаганды, способных противостоять серьезному противнику в «идеологической дуэли?» Таким образом, главным действующим лицом в этом процессе является высококвалифицированный лектор-эксперт – член ИРГ. Именно он вступает в непосредственный контакт с объектом профилактики, то есть населением. Очевидно, что слабо подготовленный пропагандист – член ИРГ может вызвать нежелательную реакцию слушателей, а именно – недоверие населения к органам власти и управления. В то время как важной задачей работы ИРГ является укрепление авторитета власти и повышение уровня доверия населения к государственной власти»⁵⁶.

Оценка уровня подготовки специалистов ИРГ региональными экспертами

В рамках социологического исследования экспертами дана оценка уровню квалификации членов ИРГ⁵⁷. Ими было отмечено, что проблема профессиональных и личностных компетенций членов ИРГ обсуждается в течении нескольких лет. По мнению экспертов, начиная с 2019г., уровень квалификации членов ИРГ существенно поднялся, что связывают, прежде всего, с рекомендациями КДР МИОР РК об обязательной аттестации членов региональных ИРГ, а также реализацией грантового проекта МИОР РК «Подготовка и переподготовка членов региональных ИРГ по вопросам религий». Эксперт из ВКО отметил, что пул республиканского уровня членов ИРГ сформирован на высоком уровне.

Вместе с тем, экспертами отмечаются следующие факторы, снижающие качество и уровень работы ИРГ:

- *уровень необходимых квалификаций членов областного ИРГ, в целом, достаточный. Однако, в больших городах и районах качество ИРР существенно ниже (эксперты Костанайской, Актыбинской областей, ВКО, СКО). Это обусловлено тем, что, во-первых, члены районных ИРГ, в основном, не являются специалистами в этой сфере. Во-вторых, большинство членов районных ИРГ проводят небольшое количество мероприятий, что снижает их заинтересованность к совершенствованию знаний в сфере религии (по мнению экспертов, они часто пользуются готовыми лекциями, которые им предоставляют члены областного/ городского ИРГ). В-третьих, в силу занятости по основному месту работы, большая*

55 Материалы экспертного опроса, 2020 г.

56 Иржанов Р. Формы и методы информационного воздействия при профилактике религиозно- мотивированного экстремизма. Основные аспекты государственной политики РК в сфере религии. Сборник материалов обучающего семинара. – Астана, 2017 г. с.142.

57 Материалы экспертного опроса, 2020 г.

часть районных членов ИРГ не участвуют в курсах повышения квалификации, в лучшем случае, они посещают краткосрочные семинары, организованные в рамках региона. Соответственно, основной формат проводимых ими мероприятий по ИРР - лекция без интерактивного общения (СКО, Костанайская область, ВКО). В-четвертых, основная часть членов районного ИРГ не получают материального стимулирования за проведенную ИРР, либо получают в минимальном объеме, недостаточном, с точки зрения, затраченных с их стороны усилий.

Таким образом, основную нагрузку по реализации ИРР в регионах несут сотрудники областного/городского ИРГ. В силу вышеназванных причин они стараются максимально охватить районы, областной центр, что приводит к их перегруженности. Эксперты отмечают, что приходится в течение дня проводить до 3-х мероприятий, которые могут располагаться достаточно далеко друг от друга;

- *участие членов ИРГ в мероприятиях, не соответствующих их профессиональным компетенциям.* В Методических рекомендациях КДР⁵⁸ рекомендовано членов ИРГ разделить по тематическим направлениям. Однако, ввиду нехватки специалистов по тому или иному направлению, в регионах члены ИРГ включаются в несколько направлений. Эксперты отмечают, что приблизительно в 40% случаев члена ИРГ приглашают на незапланированное мероприятие, по тематикам где он не является профессионалом⁵⁹ (Мангистауская область);

- *серьезной проблемой, по мнению экспертов, является недостаточный уровень коммуникативных навыков членов ИРГ.* Не все специалисты умеют работать с различной аудиторией, адекватно доносить мысль вербальными и невербальными средствами;

- *нацеленность на включение теологов в члены ИРГ.* Одним из факторов является установка Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018-2020 годы, где одним из целевых индикаторов является «укomплектованность информационно-разъяснительных групп специалистами-теологами в 2020 г. на 80%»⁶⁰.

Основная задача ИРГ – грамотное донесение до населения государственной политики в области религии, формирование толерантного общества, формирование иммунитета к влиянию радикальных течений. Вопрос заключается в том, насколько эффективно теологи могут реализовать весь комплекс задач ИРГ. Небольшой анализ публикаций теологов в социальных сетях показывает их нацеленность, прежде всего, на пропаганду ислама, ими используется достаточно сложный с точки зрения рядового человека лексикон, состоящий преимущественно из исламской терминологии.

Таким образом, анализ уровня подготовки членов информационно-разъяснительных групп выявил следующие особенности:

- большинство регионов придерживаются Методических рекомендаций КДР МИОР РК по качественному составу ИРГ. Качественный и количественный анализ состава ИРГ в регионах имеет следующие характерные тенденции:

- непропорциональное количество теологов по сравнению с религиоведами или экспертами по другим направлениям. Эта тенденция особенно характерна для западных и южных областей. Под теологами, как правило, подразумеваются представители ДУМК: ЗКО – 16%, Алматинская область – 13%, Актюбинская область – 22%, Жамбылская область – 23%, Туркестанская область – 22%, Кызылординская область – 20%, Костанайская область – 17%. Отмечается также острая нехватка в ИРР русскоговорящих теологов и имамов;

- значительный процент госслужащих, в некоторых регионах они составляют до 40% от общего числа членов ИРГ (ВКО, СКО, Алматинская, Акмолинская области);

- недостаточное количество специалистов по христианскому направлению. В целом, их количество составляет по стране не более 7%⁶¹;

- на сегодняшний день в регионах *не создан пул журналистов из представителей СМИ, блогеров, публицистов и др.*, задача которых будет доступно, креативно, профессионально освещать и продвигать весь комплекс задач ИРР. В целом, представители СМИ составляют 3,5% от общего числа членов ИРГ;

58 Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения/Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019

59 Материалы экспертного опроса, 2020 г.

60 <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000124>

61 Итоговая справка КМЦ «Парасат» по результатам курсов подготовки и переподготовки членов ИРГ в период с сентября по ноябрь 2018 года.

- экспертами положительно оцениваются происходящие перемены по качественному составу членов республиканского и областного ИРГ, отмечается повышение профессионального уровня лекторского состава, а также *недостаточный уровень подготовки членов районных ИРГ*;

- эксперты отмечают необходимость придерживаться Рекомендаций КДР МИОР РК *касательно специализации лекторов* по определенным направлениям ИРР и привлекать их только согласно квалификации.

2.2 Повышение эффективности деятельности информационно-разъяснительных групп

Повышение квалификации членов ИРГ является необходимым инструментом повышения эффективности, достижения поставленных целей и задач их деятельности в сфере религии. Реализуется оно посредством организации обучающих курсов на республиканском и региональном уровнях, а также индивидуальной работы экспертов ИРГ по повышению своих профессиональных и личностных компетенций.

В Методических рекомендациях КДР по организации адресной информационно-разъяснительной работы подчеркивается, что основополагающими принципами обучения и повышения квалификации членов ИРГ по вопросам религии являются следующие⁶²:

1. Организация обучающих мероприятий на основе принципов системности, периодичности (не реже 1 раза в полугодие), на основе утвержденных графиков;
2. Использование разных форматов и методик обучения;
3. Содержательность, доступность, информативность предлагаемого учебного материала, рациональный учет времени и продолжительности занятий;
4. Использование рекомендованного контента направлений обучения;
5. Привлечение квалифицированных специалистов по всем направлениям ИРР, а также непосредственных участников реализации государственной политики в сфере религии;
6. Использование единого алгоритма организации обучения и повышения квалификации (рекомендации УДР – разработка типовых программ обучения КДР – реализация на уровне МИО);

Ответственной организацией по обучению и повышению квалификации на региональном уровне закрепляется ЦИПР при управлениях по делам религий / внутренней политики / общественного развития.

Таким образом, КДР МИОР РК рекомендованы основные принципы и направления организации обучения и повышения квалификации членов ИРГ по вопросам религий, на основе которых должна выстраиваться система повышения квалификации на республиканском и региональном уровнях.

Республиканский уровень повышения квалификации

На базе Центра антитеррористической подготовки Академии КНБ в 2018-2019гг. для членов ИРГ были организованы курсы повышения квалификации по теме: «Технологии информационного воздействия при профилактике терроризма и религиозного экстремизма». В 2018 году обучение прошли 148, в 2019 г. - 158 профильных специалиста⁶³.

Продолжительность обучения, в целом, составляла 2 недели. Курс делился на теоретическое и практическое обучение. Основной акцент был сделан на технологиях информационного воздействия, в том числе, на работу в социальных сетях, повышение лекторского мастерства (умение держать аудиторию, использование внешних данных – мимики, жестикуляции, голоса и т.д.). С целью закрепления приобретенных навыков по завершению теоретического курса слушателями были проведены практические мероприятия по ИРР в организациях города с участием экспертной комиссии.

Экспертами всех регионов отмечается высокий уровень проведения курсов на базе Центра антитеррористической подготовки Академии КНБ⁶⁴.

62 Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения. /Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019 г.

63 Отчет о реализации Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы. <http://knb.gov.kz/ru/article/otchet-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeystviyu-religioznomu-1> (дата обращения 26 июля 2020г.)

64 Материалы экспертного опроса, 2020 г

В частности, эксперты отметили:

- высокий уровень профессионализма преподавателей, особенно, в сфере религиоведения, психологии, ораторского искусства, современных технологий воздействия;
- увеличение контента преподавания на казахском языке с 2019 года, что способствовало существенному повышению качества знаний слушателей;
- обучение на базе Центра антитеррористической подготовки Академии КНБ на данный момент проходят только сотрудники КГУ и УДР, которые составляют не более 10% от общего количества членов ИРГ в регионах. Таким образом, значительное число членов ИРГ не охвачены обучением на данных курсах. Например, в ЗКО в 2019 г. обучение на базе Центра антитеррористической подготовки Академии КНБ прошли 6 членов ИРГ. Все они являются специалистами УДР, КГУ. Во-вторых, обучение на этих курсах ежегодно проходят одни и те же специалисты (г. Жезказган).

Таким образом, по мнению экспертов, в силу государственной значимости ИРР, а также ввиду высокого профессионального уровня организации курсов на базе Центра антитеррористической подготовки Академии КНБ рекомендуется принять меры по участию в них членов ИРГ, работающих на договорной основе. На данный момент в урегулировании данного вопроса имеются трудности организационного характера: отсутствие финансирования командировочных расходов, необходимость отрыва по основному месту работы членов ИРГ.

С 2018 года реализуется социальный проект «Организация работ по подготовке и переподготовке членов информационно-разъяснительных групп по вопросам религий» в рамках государственного гранта НАО «Центр поддержки гражданских инициатив» при поддержке МИОР РК. Цель проекта – повышение качества ИРР среди целевых групп населения, внедрение инновационных подходов в профилактической работе, усиление потенциала членов ИРГ через обучение лекторов-экспертов.

В 2018/2019 гг. данный социальный проект был реализован частным учреждением «Консультативно-методический центр «Парасат» (г. Усть-Каменогорск). При реализации социального проекта в качестве приоритетных задач КМЦ «Парасат» были поставлены следующие:

1. выработка единого по стране методологического и методического стандарта профессиональной деятельности ИРГ в процессе профилактической информационно-разъяснительной работы с населением;
2. подготовка квалифицированных лекторов - членов ИРГ всех уровней на основе комплексного, междисциплинарного, межконфессионального подхода.

На основе комплексного анализа отчетной документации КМЦ «Парасат»⁶⁵, находящейся в открытом доступе, материалов экспертного интервью нами был проведен SWOT - анализ реализации социального проекта «Организация работы по подготовке и переподготовке членов ИРГ по вопросам религий» КМЦ «Парасат».

Таблица №9

SWOT - АНАЛИЗ РАБОТЫ КМЦ «ПАРАСАТ» (ПО ИТОГАМ РЕАЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНОГО ПРОЕКТА «ОРГАНИЗАЦИЯ РАБОТЫ ПО ПОДГОТОВКЕ И ПЕРЕПОДГОТОВКЕ ЧЛЕНОВ ИРГ ПО ВОПРОСАМ РЕЛИГИЙ» ЗА 2018-2019 ГГ.)

СИЛЬНЫЕ СТОРОНЫ

Разработана Концепция подготовки и переподготовки членов ИРГ по вопросам религии.

СЛАБЫЕ СТОРОНЫ

Обучение прошло 637 членов ИРГ, что составляет 26% от общего количества членов ИРГ по Республике.

⁶⁵ Заключительный программный отчет КМЦ «Парасат» <https://www.cisc.kz> .(дата обращения 26 июня 2020 г.)

Выстраивание учебной программы на основе: комплексного подхода к формированию компетенций члена ИРГ; связи теории с практикой; необходимости овладения комплексом методик проведения ИРР; учета региональной специфики.	В связи с техническими условиями реализации государственного гранта курсы повышения квалификации фактически осуществлялись в период с марта по ноябрь соответствующего года. Таким образом, вся годовая нагрузка была проделана в течение 8 месяцев, период с декабря по март выпадает из рабочего графика.
Разработан «Перечень компетенций членов ИРГ».	Не все приглашенные лекторы – эксперты имеют возможности дальнейшего транслирования наработанного опыта.
Разработана учебная программа из 4-х модулей, в объеме 40 академических часов.	Длительность обучения одного курса в среднем составляла 4 дня, что при объеме 40 часов дает физическую нагрузку и невозможность полноценного усвоения полученных знаний.
Разработано информационно-методическое пособие и растиражировано в количестве 2 000 ед.	Количество обучающихся в группе доходило до 75 человек, что затрудняет обучение практическим навыкам.
<p>КМЦ «Парасат» был создан сайт www.irgcenter с трехступенчатой системой доступа (для всех пользователей /для авторизованных членов ИРГ / для администраторов сайта) с привязкой YouTube-канала, где опубликованы и доступны для скачивания лекции, презентационные и методические материалы.</p> <p>По данным статистики YouTube-канала КМЦ «Парасат» видео с данного ресурса за 2019 год насчитывают более 28 725 просмотров</p>	<p>Большинство выставленных на видеохостинге YouTube видео-лекций имеют небольшое количество просмотров.</p> <p>Онлайн-лекция И. Беркимбаевой, члена ИРГ. Тема «Шешендік өнер. Топ алдында сөз сөйлеу машықтарын әрі қарай жетілдіру». https://www.youtube.com/watch?v=4bAQOexjBvE Количество просмотров 118.</p> <p>Онлайн-лекция Т.Талдыбаева - члена РИРГ, эксперта - теолога. Тема «Исламдағы тақфир мәселесі», https://www.youtube.com/watch?v=HJoFACPiBmc, 213 просмотров.</p> <p>Онлайн-лекция Р. Чингужанова – члена РИРГ, эксперта - теолога.</p> <p>Тема: «Влияние религий на человека. Причины радикализации». https://www.youtube.com/channel/UCs2VK1uAYbd5vskukp-aMfA?view_as=subscriber 2 608 просмотров</p>
Сильный преподавательский состав из 27 лекторов: члены РИРГ, 100% острепененность лекторского состава.	Изначально было заявлено 27 экспертов – лекторов. Участие приняли 19 лекторов (70%), в том числе активное участие (более 3 раз) – 4 лектора.
Завершение курса обязательной итоговой аттестацией в форме тестирования и практического задания. Не прошедшие аттестацию были рекомендованы на исключение из состава ИРГ.	Разработанные материалы для аттестации не используются в дальнейшей работе в регионах, поскольку являются интеллектуальной собственностью КМЦ «Парасат».
Разработаны материалы для аттестаций членов ИРГ (тесты, кейсы).	В процессе обучения не проводилась артикуляция слушателей курсов повышения квалификации.

Создана единая электронная база данных членов ИРГ всех уровней.

Проведен республиканский конкурса по 5 номинациям: лучший лектор, спикера, др. Мероприятие состояло из конкурса видеороликов, выставленных на видеохостинге YouTube, написания эссе, публичного выступления перед аудиторией. Охват участием составил не менее 85 членов ИРГ.

С целью максимального охвата сотрудников региональных ИРГ КМЦ «Парасат» проводили выездные курсы повышения квалификации.

ВОЗМОЖНОСТИ

УГРОЗЫ

Реализация социального проекта посредством гранта способствует созданию конкурентной среды, что потенциально способствует повышению качества курсов повышения квалификации.

Преподавание, обучение на основе собственного видения Поставщика, что не всегда может совпадать с основными целями и задачами государственной политики по ИРР в сфере религии.

Развитие гражданского общества.

Ограниченные возможности Поставщика (преподавательского состава, материальные ресурсы).

Минимум бюрократии в организации и проведении курсов повышения квалификации.

Отсутствие преемственности содержательной части курсов повышения квалификации при переходе к другим Поставщикам.

По итогам реализации курсов КМЦ «Парасат» по подготовке и переподготовке членов ИРГ, экспертами регионов в целом была дана положительная оценка. В частности эксперты отметили:⁶⁶

- профессиональный уровень преподавания по отдельным направлениям ИРР: обучение навыкам работы в сети интернет (как писать интересные посты, навыки проведения прямого эфира и т.д.), ораторское искусство, основы теологии;

- представлена актуальная информация по христианским направлениям (лектор - аналитик О. Гайко). Эксперты отмечают, что по стране существует нехватка актуальной информации о новохристианских движениях;

- возможность живого обмена опытом между членами ИРГ разных регионов;

- проведена аттестация членов ИРГ, что позволило определить необходимый уровень навыков, умений и знаний члена ИРГ;

- проведение на высоком уровне республиканского конкурса по номинациям «Жалыңды жастар іскер», «Креативті түлға», «Парасатты түлға» и др. с выдачей премиальных вознаграждений. Данное мероприятие существенно повлияло на повышение качества ИРР и имиджа члена ИРГ. Многие регионы планируют проведение такого конкурса в рамках области.

Вместе с тем, экспертами предложены рекомендации по повышению эффективности курсов повышения квалификации:

- необходимость систематического обновления информационных и методических материалов. Эксперты отмечают, что материалы преподавания на следующий период обучения не всегда обновлялись;

- внедрение курса по повышению аналитических компетенций. На сегодняшний день имеет место рост объема информации, а уметь работать с ней – это отдельная компетенция. Эксперты отмечают недостаточный уровень аналитических навыков у многих сотрудников ИРГ;

- увеличение количества занятий на государственном языке;

---

66 Материалы экспертного опроса, 2020 г

- включение в учебную программу курса по практической психологии;
- более тщательный отбор спикеров. Не все приглашенные спикеры глубоко владели темой, предлагали невостребованные в ИРП материалы;
- ротация участников курсов повышения квалификации. В отдельных регионах для участия в курсах повышения квалификации ежегодно привлекались одни и те же члены ИРГ, в основном сотрудники УДР, ЦИПР;

- увеличение охвата членов ИРГ курсами повышения квалификации. Количество участников курсов повышения квалификации варьировалось по регионам. Если в ВКО обучением было охвачено 44% членов ИРГ, то в Актыбинской, Западно-Казахстанской областях охват составил только 13%⁶⁷.

В период с марта 2020 года по настоящее время социальный проект «Организация работ по подготовке и переподготовке членов информационно-разъяснительных групп по вопросам религий» в рамках государственного гранта реализуется общественным фондом «Центр по изучению проблем терроризма и экстремизма в Республике Казахстан».

Основными задачами Фонда ставятся создание двух методических пособий, подготовка контента лекционных материалов (17 лекций) с раздачей их членам ИРГ, пяти видеолекций с привязкой к YouTube-каналу «Antiterr», проведение выездных обучающих курсов⁶⁸.

Проведение обучающих мероприятий также планируется провести в течение 8 месяцев 2020 года (март - октябрь). Охват курсами повышения квалификации – не менее 80 членов ИРГ с каждого региона⁶⁹. На сегодняшний день идет реализация проекта. Проведены обучающие курсы для членов ИРГ Северо-Казахстанской, Костанайской, Карагандинской областей (22, 24, 26 июня 2020 года). Членам ИРГ были предоставлены раздаточные материалы. Обучающие курсы проводятся на платформе Zoom⁷⁰.

Таким образом, анализ документов грантополучателей (КМЦ «Парасат», ОФ «Центр по изучению проблем терроризма и экстремизма в Республике Казахстан»), находящихся в открытом доступе, а также материалов экспертного интервью показывает, что имеющиеся подходы к реализации социального проекта «Организация работ по подготовке и переподготовке членов информационно-разъяснительных групп по вопросам религий» через участие в грантовом проекте МИОР РК имеет свои достижения и недочеты.

Учитывая это, рекомендуется частично пересмотреть подходы к системе повышения квалификации на республиканском уровне, чтобы: во-первых, поставленные задачи носили долгосрочный характер. Это предполагает, то, чтобы проект реализовывался несколько лет одним грантополучателем, что даст возможность продолжить выстроенную работу в данном направлении. Во-вторых, включать в качестве спикеров членов ИРГ, известных ученых, специалистов по проведению тренингов, работе в социальной сети. В-третьих, обучением должны быть охвачены все члены ИРГ. Организаторы курсов повышения квалификации должны давать соответствующий запросам времени контент информационных материалов с предоставлением их членам ИРГ.

Повышение квалификации на региональном уровне

В регионах, на базе действующих ЦИПР ежегодно реализуется комплекс мероприятий по повышению квалификации членов ИРГ. Типовые программы обучающих семинаров ежегодно разрабатываются КДР МИОР РК на основе предложений и рекомендаций региональных УДР и направляются в акиматы областей, гг. Нур-Султан, Алматы и Шымкент в качестве руководства в работе.

Анализ экспертного интервью показал, что обучающие семинары в регионах проводятся с различной периодичностью. Большинство экспертов отмечают, что, в среднем, проводятся 2-дневные семинары по повышению квалификации 2-5 раз в год, к участию привлекаются члены ИРГ районов и городов. Эксперт из ЗКО отметил, что количество обучающих мероприятий в год составляет 5 семинаров

67 Заключительный программный отчет КМЦ «Парасат» <https://www.cisc.kz> (дата обращения 26 июня 2020 г.)

68 Заявление на участие в конкурсе для предоставления гранта для неправительственных организаций ОФ «Центр по изучению проблем терроризма и экстремизма в Республике Казахстан» <https://www.cisc.kz> (дата обращения 21.06.2020)

69 Там же

70 <https://zanmedia.kz/42000/obuchayushhij-kurs-dlya-chlenov-informatsionno-razyasnitelnyh-grupp-po-voprosam-religij/> (дата обращения 6 августа 2020г.)

и тренингов, в Кызылординской области проводятся ежеквартально. Эксперт Мангистауской области отметил, что в регионе обучающие мероприятия проходят 2 раза в год.

Целью обучающих мероприятий является повышение профессиональной грамотности, практических навыков работы в профилактической и адресной работе членов ИРГ по направлениям ИРР.

Основные направления обучения:

- повышение профессиональных компетенций членов ИРГ в профилактике распространения идеологии ДРТ;

- использование новых методик и форматов работы. Например, в Мангистауской области изучался опыт работы соседних стран (России, Турции, Узбекистана, Кыргызстана);

- новые технологии работы и методы убеждения аудитории, навыки ораторского искусства;

- получение актуальной информации (в области законодательства, по нетрадиционным религиозным движениям, новым христианским объединениям);

- более глубокое знакомство с мировоззренческими ценностями казахской культуры.

В Карагандинской области специально для этого приглашаются сотрудники Центра «Рухани жаңғыру»;

- знакомство с работой интернет-ресурсов, в том числе аналитической интернет-картой, разработанной компанией «Kazdream Technologies».

По завершению курсов, как правило, проходит аттестация, выполняются итоговые задания, выдаются сертификаты.

Руководствуясь положительным примером по подготовке и переподготовке членов ИРГ на республиканском уровне, в регионах сложился опыт организации обучающих мероприятий, на основании чего экспертами были даны следующие положительные оценки:

- в качестве лекторов и тренеров приглашаются квалифицированные религиоведы, теологи, психологи, социологи, члены РИРГ, а также специалисты государственных органов, непосредственно участвующие в реализации государственной политики в сфере религии, задействованные в операции «Жусан», работающие с осужденными и др. В 2019 году для проведения курсов были приглашены члены РИРГ: Шакимова Л.С. (психолог), Иржанов Р.С. (политолог), Сыздыков Р.М. (теолог), Муканова С. (психолог программы «Жусан»), Отарбаева Б., Гайко О.А., Новикова Г.Н., Шериязданов Б.Р., Мадиярова М. и др. В 2020 году приглашался представитель компании «Kazdream Technologies», который обучал работе с данным ресурсом, а также системами «Контр», «Кибернадзор»;

- тематика обучающих семинаров охватывает актуальные направления ИРР: «Ораторское искусство: культура и технологии» (Кызылординская область), «Роль социальных сетей и региональных СМИ в профилактике религиозного экстремизма и терроризма», «Методы реабилитации представителей деструктивных религиозных течений» (ВКО), «Технологии информационного воздействия в превентивных мерах терроризма и религиозного экстремизма» (ЗКО) и др.;

- в целях максимального охвата обучением членов районных ИРГ и экономии ресурсов проводятся выездные обучающие мероприятия. Так, например, в ВКО из проведенных в 1-ом полугодии 2019г. 12 информационно-обучающих мероприятий 4 проведены в областном центре (г. Усть-Каменогорск) и 8 - в районах и городах области;

- в целях достижения максимального эффекта создаются отдельные обучающие группы для сотрудников ПО, СМИ, имамов и теологов и т.д. (ЗКО, ВКО, Акмолинская область и др.);

- на мероприятия по информированию членов ИРГ с изменениями в законодательстве и правоприменительной практике в сфере религии приглашаются сотрудники правоохранительных органов.

Экспертами высказаны предложения по повышению эффективности обучающих мероприятий:

- не проводить краткосрочные обучающие семинары, что является неэффективной тратой времени и бюджетных средств;

- приглашать на обучающие семинары специалистов в области интернет-технологий. Анализ аккаунтов в социальных сетях показывает, что основной акцент в них сделан на информирование населения о проделанной работе, только небольшой процент членов ИРГ проводят интерактивные форматы работы, пишут интересные посты;

- не дублировать темы семинаров. С целью обмена опытом приглашать членов ИРГ из других регионов;

- увеличить охват обучающими мероприятиями членов ИРГ, в особенности отдаленных районов. Например, в 2018 году в ЗКО курсами повышения квалификации на уровне региона охвачены 28%⁷¹. В Костанайской области в 2019 году 65% членов ИРГ прошли обучение на обучающих семинарах⁷²;
- актуализировать форматы и методики обучающих мероприятий. Основной формат мероприятий – это лекции, выступления спикеров в аудиториях, не оснащенных возможностями интерактивного общения. Таким образом, сам формат обучающего мероприятия не нацелен на формирование и закрепление инновационных интерактивных методик.

Скриншот обучающего семинара для учителей предмета «Светскость и основы религиоведения» и членов ИРГ в сфере религии, организованного в Шуском районе Жамбылской области 28-30 октября 2019г⁷³.

Повышение квалификации на личностном уровне

Экспертный опрос показал, что многие члены ИРГ являются заинтересованными в своей работе специалистами, что, несомненно, становится фактором их профессионального самосовершенствования. Сегодня в сети интернет доступны многие видеоматериалы, направленные на повышение религиоведческой и правовой грамотности, ораторского мастерства. Эксперты многих регионов отметили, что на фоне динамичного изменения религиозной ситуации и жизненных установок казахстанцев, с целью достижения наибольшего эффекта своей работы, многие члены ИРГ самостоятельно изучают видеоматериалы по технике проведения мероприятий, риторике, информационной грамотности.

Экспертами активно используется информационный интернет-портал «Kazislam», на страничках которого публикуются материалы по традиционным ценностям казахского народа, продвижению конституционных принципов государства, дискредитации и разоблачению идей деструктивных и радикальных религиозных течений. В 2019 году редакцией портала «Kazislam.kz» размещено более 4 тыс.

71 Отчет работы ИРГ ЗКО за 2018, 2019 гг.

72 Отчет об организации ИРП в сфере религии Костанайской области за 2019 г.

73 dini.zhambyl.gov.kz/ru/proveden-obuchayushhij-seminar-dlya-dlya-uchitelej-predmeta-svetskost-i-osnovy-religiovedeniya-i-chlenov-informatsionno-razyasnitelnyh-grupp-v-sfere-religii/(Дата обращения 6.08. 2020 г.)

информационно-аналитических материалов, электронных книг, видеоматериалов, инфографик и других познавательных материалов⁷⁴. Действует мобильное приложение портала.

Экспертами активно используется библиотека системы «KONTR», которая включает 960 материалов по вопросам истории развития ханафитского мазхаба в Казахстане, традиционным казахским ценностям и др. темам. Доступ к библиотеке имеют пользователи системы (подключены 72 пользователя), что позволяет другим регионам активно распространять не только материалы собственного авторства, но и использовать материалы, опубликованные другими региональными УДР⁷⁵.

В условиях введения ограничительных мер, в связи с пандемией, активизировалось повышение квалификации членов ИРГ через проведение онлайн-конференций с участием экспертов на интернет – платформах, в социальных сетях Instagram, Facebook⁷⁶.

В целях обеспечения возможности повышения профессиональных знаний интересный опыт реализуется в КГУ ВКО. Так, сотрудникам КГУ выделяется один день в неделю, который полностью посвящается изучению актуальной информации, обновлению контента лекций. Данный опыт, по мнению экспертов, дает возможность систематизировать, анализировать информацию, что способствует повышению их профессионального уровня. Многие члены ИРГ имеют ученые степени, обучаются в магистратуре, аспирантуре, докторантуре.

Индикаторы эффективности информационно-разъяснительной работы. Аттестация членов ИРГ

Оценка эффективности ИРР – это комплексная оценка качества проведенной работы ИРГ, отраженная в критериях и индикаторах эффективности. Вместе с тем, важно понимать, что количественные показатели не являются конечным индикатором оценки работы ИРГ, т.е. количество мероприятий и численность охвата населения не всегда отражают ее эффективность.

В рамках реализаций поэтапных мероприятий Дорожной карты, разработанной КДР МИОР РК, начиная с 2018г., регионам было предложено проведение аттестации членов региональных ИРГ на предмет соответствия их квалификационным требованиям, разработанных Министерством.

КДР разработан и рекомендован алгоритм подведения итогов деятельности члена ИРГ (аттестация)⁷⁷.

Итоги измеряются по следующим критериям:

- 1) количество проведенных встреч, лекций, индивидуальных бесед, наличие обратной связи на них;
- 2 количество размещенных публикаций, интервью, комментариев в печатных и электронных СМИ;
- 3) представление местного уполномоченного органа в сфере религии;
- 4) итоги проведенных экспресс-опросов, анкетирования на предмет оценки результативности работы ИРГ;
- 5) получение отзывов с места проведения ИРГ, а также оценок независимых экспертов.

Предложена технологическая карта оценки, которая включает следующие параметры:

- периодичность (оценивание не реже 1 раза в полугодие);
- определение ответственного государственного органа (УДР) и участников группы по оценке работы (УДР, заседание АТК);
- определение ключевого органа по выработке дальнейшей стратегии ИРР региона (заседание АТК), операционные данные оценки работы ИРГ.

Таким образом, оценку эффективности деятельности ИРГ должно осуществлять заседание АТК при содействии регионального уполномоченного органа в сфере религии.

На сегодняшний день в регионах сложился определенный опыт оценки эффективности информационно-разъяснительной работы членов ИРГ. Экспертами были выделены следующие индикаторы:

74 Отчет о реализации Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы. <http://knb.gov.kz/ru/article/otchet-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeystviyu-religioznomu-1>. Дата обращения 26 июня 2020 г.

75 Там же

76 Г.Раздык <https://www.facebook.com/100001176262793/posts/2971919356190577/?sfnsn=mo>, М.Дулатов <https://www.facebook.com/groups/688054811258603/permalink/3220576491339743/?sfnsn=m>, др

77 Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения/Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019

- анализ отзывов с организаций, в которых проведены мероприятия по ИРР;
  - официальные письма с организаций, в которых ранее были проведены мероприятия, с предложениями о дальнейшем сотрудничестве. Например, в Мангистауской области в 2019г. пришли официальные предложения о продолжении сотрудничества с АО «Өзенмұнайгаз», «КАЗГОС» и т.д.;
  - анализ анкет, заполненных участниками в конце каждого мероприятия. В Мангистауской, Северо-Казахстанской областях при оценке мероприятия акцент делается на количестве и качестве задаваемых вопросов. Если вопросов и предложений не было, то, по мнению экспертов, мероприятие было «неэффективным». Эксперты приводят примеры вопросов, которые задаются в конце мероприятия и указывают на заинтересованность участников: «Возможно ли посещение занятий моими родственниками, друзьями», «Можете ли вы еще раз провести с нами мероприятие» и др.;
  - учет количественных показателей работы в СМИ: количество публикаций в СМИ, участие в телепередачах, публикации в социальных сетях, количество подписчиков на страничках членов ИРГ и др.
- В целях реализации принципов справедливости, всесторонности, нацеленности на достижение результата экспертами предлагаются дополнительно включить в аттестацию следующие индикаторы:*
- подготовка членами ИРГ портфолио, которое включает конспект лекций, публикации, созданные аудио, видео и другие материалы;
  - вести учет количества проведенных мероприятий и исключать из состава ИРГ тех, кто фактически не участвует в данной работе;
  - в качестве дополнительного бонуса включать количество просмотров опубликованных материалов членов ИРГ в социальных сетях;
  - использовать информацию, оставленную слушателями на сайтах региональных ЦИПР в опции «Отзывы» (с помощью данной опции участники мероприятий на добровольной основе могут предоставлять свои отзывы);
  - предусматривать прохождение членами ИРГ курсов повышения квалификации, стажировок, в том числе получение дополнительного образования (обучение в магистратуре, докторантуре);
  - включение в анкету, которая раздается в конце каждого мероприятия, шкалы оценивания. Данный опыт успешно реализуется в Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан.

Таким образом, правильно выстроенная система оценки эффективности ИРР является важным и необходимым инструментом повышения ее качества и мотивации работы членов ИРГ.

Вместе с тем, эксперты отмечают определенные проблемы, которые возникают при проведении аттестации членов ИРГ, что свидетельствует о необходимости ее оптимизации:

- востребованные в работе члены ИРГ, как правило, старшее поколение (аксакалы, ветераны труда, старшее поколение женщин, работающие с женским жамагатом), представители НПО не проходят аттестацию. Вместе с тем, они являются лидерами общества, хорошо знают и могут интересно рассказывать историю, традиции казахского народа, другие актуальные темы. Экспертами отмечается острая нехватка таких кадров (Мангистауская область);
- аттестации не носят системный характер. Анализ материалов экспертного интервью показывает, что аттестации проходят 1 раз в год. Однако, в 2019г. в Мангистауской области аттестация членов ИРГ не проходила. На вопрос о формате и качестве прохождения аттестации, представитель РПЦ – член ИРГ г.Нур-Султан не смог ответить, что скорее всего указывает на не участие его в аттестации. Однако другие эксперты г.Нур-Султан указывают о масштабной 2-х этапной аттестации в 2018г., в результате которой большая часть членов ИРГ ее не прошли;
- члены ИРГ затруднялись при ответе, кем проводилась аттестация. В Рекомендациях КДР определено, что оценку эффективности деятельности ИРГ должно осуществлять АТК при содействии уполномоченного органа в религиозной сфере. Вместе с тем, эксперты ряда регионов отметили, что аттестация у них проводилась членами РИРГ после завершения обучающего семинара;
- результаты аттестации не влияют на величину денежного вознаграждения.

Таким образом, аттестация как необходимый инструмент повышения эффективности работы ИРГ требует приведения ее в соответствие с поставленными целями и задачи ИРГ. Вместе с тем, это не должен быть громоздкий институт, который создает дополнительную работу сотрудникам УДР, АТК, членам ИРГ. Правильно организованная аттестация позволит:

- выявить сферы, требующие развития и слабые стороны организации;
- снизить риски на всех ступенях реализации;
- определить степень соответствия каждого аттестованного специалиста его должности;
- оценить эффективность образовательных программ, курсов, семинаров, тренингов для экспертов ИРГ;
- руководителю предприятия сделать выводы в отношении оценённого персонала (повышение/понижение заработной платы и др.);
- мотивировать работника постоянно повышать свою квалификацию⁷⁸.

Таким образом, анализ организации повышения квалификации экспертов и уровня эффективности ИРГ выявил следующие особенности:

- организация повышения квалификации экспертов ИРГ на республиканском уровне реализуется частными учреждениями через участие в грантовом проекте МИОР «Организация работ по подготовке и переподготовке членов информационно-разъяснительных групп по вопросам религий». Вместе с тем, этот механизм по повышению квалификации членов ИРГ не всегда достигает целей и задач, т.к. реализуется различными грантополучателями;
- на региональном уровне повышение квалификации реализуется на системной основе. Однако повышением квалификации не охвачены все члены ИРГ, особенно это относится к членам районных ИРГ;
- многими членами ИРГ ведется самостоятельная целенаправленная работа по повышению квалификации посредством обучения в магистратуре, аспирантуре, активного изучения аудио, видео материалов интернет-ресурсов;
- в целях поэтапной реализации Дорожной карты с 2018 года введена аттестация членов ИРГ как необходимый инструмент повышения эффективности ИРР. В регионах сложился определенный опыт ее реализации. Однако, для достижения поставленных целей необходимо приведение формы и методов аттестации в соответствие с поставленными целями и задачи ИРР. Целью аттестации должна быть нацеленность на профессионализацию деятельности лекторов ИРГ.

2.3 Анализ учебно-методического обеспечения информационно-разъяснительных групп

Анализ учебно-методического обеспечения ИРГ по вопросам религии рекомендованного на республиканском уровне с 2017-2020гг. (по открытым данным Комитета по делам религий Министерства информации и общественного развития).

Учебно-методическое обеспечение включает комплекс средств, повышающих эффективность работы ИРГ, в том числе, повышение квалификации лекторов, их информационно-методическое и аналитико-методическое обеспечение.

Информационно-методическое обеспечение состоит из набора печатной, аудио и видео продукции, использующейся при проведении мероприятий ИРГ.

При этом аналитико-методическое обеспечение предусматривает проведение мониторинга СМИ, разработку и издание аналитических, методических материалов по всем направлениям ИРР. Эксперты указывают на то, что работа ИРГ должна вестись с учетом результатов социологических исследований, что позволит не только учесть религиозную специфику региона, но и подобрать тематику лекций, наиболее актуальную для каждой адресной группы.

В Методических рекомендациях подчеркивается, что в целях недопущения дублирования, обеспечивается выпуск ранее согласованных с КДР МИОР РК информационно-справочных материалов и методических рекомендаций. Разработанные же самими регионами материалы необходимо предварительно согласовывать с КДР МИОР РК. Предлагаемый материал должен быть доступным и однозначным в понимании⁷⁹.

Согласно представленной на официальном сайте МИОР РК информации об итогах реализации Плана мероприятий по реализации Концепции государственной политики в религиозной сфере Республики Казахстан на 2017-2020 годы, в целях информирования граждан об основных положениях Концепции

⁷⁸ Центр оценки персонала <http://assessment-centre.ru/> (Дата обращения 11 августа 2020г.)

⁷⁹ Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения/Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019.

Министерством организованы разноформатные информационно-разъяснительные мероприятия, в том числе по информационно-методическому сопровождению⁸⁰.

Раздаточные материалы

Министерством совместно с МИО разработаны и распространены около 160 тысяч экземпляров раздаточных и методических материалов (иллюстрированные буклеты, листовки, брошюры, флаеры, компакт-диски, баннеры, стенды и др.), такие как «Выход есть!», «Это важно знать! Интернет - ловушка вербовщиков», «Псевдорелигиозные организации: методы вовлечения», «Псевдорелигиозные организации: знай свои права», «Псевдорелигиозные организации: признаки деструктивного влияния», «Светскость в Республике Казахстан», «Психологические методы вовлечения молодежи в религиозный культ», «Рекомендации педагогам по профилактике вовлечения молодежи в религиозные культы», «Интернет-ресурсы с достоверной информацией об исламе», «Республика Казахстан – светское государство», «Истинный джихад – борьба со своими страстями», «Основные признаки деструктивных религиозных организаций», «Основные методы деятельности деструктивных религиозных организаций», «Список террористических и экстремистских организаций религиозного характера, запрещенных в Республике Казахстан».

Содержание раздаточных материалов направлено на разъяснение основных положений Концепции, продвижение светских принципов государства и его ценностей, противодействие религиозному экстремизму. Информационные материалы широко использовались в ходе профилактических и контрпропагандистских мероприятий, распространялись в общеобразовательных учреждениях, высших и средних специальных учебных заведениях и местах большого скопления людей.

Согласно опубликованным МИОР РК сведениям *издание общественно значимой литературы о ценностях независимого Казахстана*, вкладе республики в межкультурный и межрелигиозный диалог, непримиримости к радикальной идеологии, в том числе, в рамках средств, выделенных по государственному социальному заказу, было запланировано на 2019 год. Список был дважды включен в перечень заявок на рассмотрение Республиканской бюджетной комиссии по выделению дополнительных бюджетных средств. Однако, заявки не получили поддержки Комиссии, и в 2019 году предлагаемая Министерством общественно-значимая литература не издавалась.

Видеоматериалы

В целях освещения государственной политики в религиозной сфере по заказу Министерства и местных исполнительных органов подготовлены более 1400 тематических видеоматериалов, в том числе, короткометражные фильмы, социальные ролики, видеосюжеты и др. В частности, «Бабалар рухы», «Қобыз және домбыра», «Не сұмдық?», «Отқа май құю», «Дін мен дәстүр», «Кәпір ұғымы», «Рухани қауіпсіздік», «Террористтік актің алдын алу», «Адасқанның алды жөн, арты соқпақ», на русском языке: «Не доверяй», «Шаг в пропасть», «Джихад - это борьба с собой», «Ловушка ДРТ», «Не поддавайся уловкам экстремистов» и др.

Обеспечен показ указанной видеопродукции на республиканских и региональных телеканалах, интернет-ресурсах, популярных социальных сетях и крупных LED экранах во всех региональных центрах.

Часть из перечисленных в отчете МИОР РК видеороликов в настоящее время доступна для просмотра на Youtube-канале ADYRNA ULTTYQ PORTALY, например, «Не сұмдық?»⁸¹, «Бабалар рухы»⁸², «Қобыз және домбыра»⁸³, «Отқа май құю»⁸⁴. Большая часть видеороликов была изготовлена по заказу управления общественного развития города Алматы и размещены на Youtube-канале «Алматы дін - религия Алматы»⁸⁵.

Согласно информации МИОР РК за отчетный период с 2017 года по заказу Министерства культуры и спорта РК на киностудии «Казахфильм» им. Ш. Айманова были подготовлены телепередачи: «Тюркские

80 <https://www.gov.kz/memleket/entities/qogam/documents/details/24370?lang=ru> (дата обращения 21.06.2020)

81 ADYRNA ULTTYQ PORTALY видеоролик «Не сұмдық?» <https://www.youtube.com/watch?v=R7TEvjqTKj0> (дата обращения 25.06.2020)

82 «Бабалар рухы» <https://www.youtube.com/watch?v=hSe3-ZProjl> (дата обращения 25.06.2020)

83 «Қобыз және домбыра» <https://www.youtube.com/watch?v=kfXEzhu78FM> (дата обращения 25.06.2020)

84 «Отқа май құю» <https://www.youtube.com/watch?v=krsZ9Fylw-o> (дата обращения 25.06.2020)

85 Канал «Алматы дін - религия Алматы» <https://www.youtube.com/channel/UCbg7PnQso5bqiHJ-9v3xHjQ> (дата обращения 25.06.2020)

народы Казахстана», «Жіп», «Вкус родной земли», «Чуваши халқы», «Казахстан - моя вторая родина», «Ата кәсіп», направленные на сохранение межконфессионального и межэтнического согласия и пропаганду духовно-нравственных ценностей народа Казахстана. Презентация четырех документальных фильмов цикла «Тюркские народы Казахстана»: «Наследие предков» Берика Жаханова, «Нить» режиссера Надиры Садуовой, «Вкус цвета» Камилы Абдельдиновой, «Чуваши. Казахстан – моя вторая родина» Динары Манабаевой состоялась 30 ноября 2018 года в Алматы. Фильмы рассказывают о жизни и культуре узбеков, татаров, уйгуров и чувашей, проживающих в Казахстане⁸⁶.

На официальном сайте Казахфильма www.kazakhfilmstudios.kz размещена справочная информация о данных документальных фильмах, но посмотреть их можно только по платной подписке. На официальном аккаунте Казахфильма в социальной сети Facebook⁸⁷ и официальном канале киностудии Казахфильм имени Ш.Айманова в видеохостинге Youtube документальные фильмы цикла «Тюркские народы Казахстана» отсутствуют⁸⁸.

Между тем, на YouTube-канале «Salem Short Films» фильм «Чуваши. Казахстан – моя вторая родина» Динары Манабаевой был размещен год назад, за это время пользователи посмотрели его 3977 раз и оставили 25 комментариев⁸⁹.

В отчетной информации указаны сведения, что МИОР РК в рамках проекта «Организация деятельности молодежного движения против экстремизма с целью снижения риска вовлечения молодежи страны в экстремистские и деструктивные религиозные течения» подготовлены 2 социальных ролика, которые были освещены на республиканских и региональных телеканалах и популярных социальных сетях.

В настоящее время доступны аккаунты «STOP EXTREMISM KZ», созданные в рамках реализации данного проекта в социальных сетях VK.com⁹⁰ и Facebook⁹¹. Аккаунт в VK.com имеет по 3216 подписчиков, 65 записей на стене. Здесь же размещены социальные ролики «Қазақстан экстремизмге қарсы»/«Казахстан против экстремизма» и видео-визитка проекта на государственном и русском языках.

Учебно-методические, информационные материалы

С 2018 года в стране проводится работа по подготовке членов ИРГ различного уровня в рамках гранта «Организация работ по подготовке и переподготовке членов информационно-разъяснительных групп по вопросам религий». Социальный проект реализуется на основе государственного гранта НАО «Центр поддержки гражданских инициатив» при поддержке МИОР РК. В 2018-2019гг. в рамках реализации данного проекта КМЦ «Парасат» (г. Усть-Каменогорск) был создан сайт www.irgcenter.kz с трехступенчатой системой доступа (для всех пользователей /для авторизованных членов ИРГ / для администраторов сайта) с привязкой Youtube-канала КМЦ «Парасат». На сайте опубликованы и доступны для скачивания лекции, презентационные и методические материалы. По данным статистики Youtube-канала КМЦ «Парасат» видео с данного ресурса за 2019 год насчитывают более 28 725 просмотров⁹².

В 2020 году социальный проект «Организация работ по подготовке и переподготовке членов информационно-разъяснительных групп по вопросам религий» реализует Общественный фонд «Центр по изучению проблем терроризма и экстремизма в Республике Казахстан» (г.Алматы). На сайте организации размещены и доступны для скачивания 3 методических пособия на государственном и русском языках в помощь членам ИРГ по вопросам религии: «Көпшілік алдында сөйлеудің негіздері (Әдістемелік нұсқау) / Основы публичного выступления (Методические рекомендации)», «Дәрістер жинағы (сборник лекций)», «Инновационные методы профилактической и адресной работы с целевыми группами (методическое пособие)» и 5 видеолекций с привязкой к Youtube-каналу «Antiterr»⁹³.

86 В Алматы состоялся показ фильмов о тюркских народах Казахстана // <https://ehonews.kz/v-almaty-sostoyalsya-pokaz-filmov-o-tyurkskih-narodah-kazahstana/> (дата обращения 21.06.2020)

87 <https://www.facebook.com/kazakhfilm/> (дата обращения 21.06.2020)

88 <https://www.youtube.com/user/kazakhfilmstudios/videos> (дата обращения 21.06.2020)

89 <https://www.youtube.com/watch?v=98QVIQgSw4Y> (дата обращения 21.06.2020)

90 STOP EXTREMISM KZ <https://vk.com/wall-187943037?own=1> (дата обращения 21.06.2020)

91 https://www.facebook.com/Stop-Extremism-Kz-104284027671918/about/?ref=page_internal (дата обращения 21.06.2020)

92 https://www.youtube.com/channel/UCs2VK1uAYbd5vskukp-aMfA?view_as=subscriber (дата обращения 21.06.2020)

93 Общественный фонд «Центр по изучению проблем терроризма и экстремизма в Республике Казахстан» <http://antiterr.kz/> (дата обращения 21.06.2020)

Методические указания содержат практические упражнения, планы проведения тренингов и адресованы членам ИРГ, специалистам, задействованным в профилактике экстремизма в молодежной среде, в первую очередь среди учащихся колледжей и высших учебных заведений. «Дәрістер жинағы (сборник лекций)» состоит из статей магистрантов и докторантов КазНУ им. аль-Фараби и может быть применен как вспомогательный источник при самостоятельной подготовке членов ИРГ.

В этой связи, стоит вспомнить практику МИОР по подготовке и выпуску тематических сборников в формате «Вопрос-Ответ» по актуальным вопросам религиозной сферы. Такие сборники формировались на основе анализа поступивших вопросов от аудитории во время встреч с членами ИРГ и пользовались большим спросом у специалистов-практиков. В настоящее время рубрики «Вопрос-Ответ» *включены в структуру сайтов, официальных аккаунтов практически всех религиозных конфессий Казахстана*, что подтверждает востребованность подобного формата информирования.

В 2019 году КДР МИОР РК изданы «Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения» и доведены до региональных управлений по делам религий, подведомственных специализированных центров исследования проблем религий.

Методические рекомендации рассчитаны на подготовленных членов ИРГ по вопросам религий, сотрудников государственных и правоохранительных органов, негосударственных объединений, задействованных в ИРР по профилактике религиозно мотивированного экстремизма и терроризма. В Методических рекомендациях отражены основные цели и задачи, порядок создания и функционирования ИРГ по вопросам религий, приоритетные темы ИРР, целевые индикаторы оценки эффективности деятельности, формы предоставления отчетных и плановых сведений. Также даны рекомендации по решению вопросов, возникающих в ходе проведения адресной работы среди целевых групп. Кроме того, представлено комплексное видение подготовки и выпуска учебно-методического обеспечения ИРГ по вопросам религии.

Авторы Методических рекомендаций полагают, что деятельность ИРГ по вопросам религии носит информационно-разъяснительный характер, направленный на формирование у населения страны объективной картины событий, происходящих в религиозной сфере. Для повышения эффективности ИРР авторы предлагают закрепить членов ИРГ за четырьмя тематическими направлениями:

1. разъяснение государственной политики в религиозной сфере;
2. пропаганда духовно-нравственных ценностей казахстанского общества;
3. профилактика религиозного экстремизма и терроризма;
4. организация адресной работы с выделенными средами, т.н. «группами риска».

Также определены приемлемые темы выступлений в рамках ИРР по вопросам религии в рамках выделенных направлений. Обозначены вопросы толерантности и межконфессионального согласия, роли традиционных конфессий, сущности светского устройства государства, сочетание национальных и религиозных традиций, недопустимость разрушения семьи на основе расхождений в религиозных взглядах; роли женщины в светском государстве, национальные традиции, роль акынов, куйши и других деятелей культуры в формировании национальной духовности, недопустимости отказа в связи с религиозными убеждениями от официальной медицины, в том числе вакцинации детей.

В фокусе актуальных тем остаются вопросы образования и религии: светский и прогрессивный характер образования в Казахстане; риски деструктивного идеологического влияния в ходе получения духовного образования за рубежом и возможностях получения духовного образования в стране, а также приводится список 10 зарубежных рекомендованных теологических учебных заведений, осуществляющих подготовку исламских теологов.

При освещении вопросов противодействия религиозному экстремизму членам ИРГ рекомендовано сосредоточиться на раскрытии негативной сущности религиозного экстремизма и его проявлений в сети, истинной сущности джихада и такфиризма.

Преимуществом для практиков данных Методических рекомендаций является четкая классификация этапов профилактической работы с адресными целевыми группами в зависимости от их вовлеченности и активности в идеологию ДРТ.

Анализ учебно-методического обеспечения ИРГ по вопросам религии, рекомендованного на региональном уровне (по открытым данным региональных управлений по делам религий, центров исследования проблем религий)

Анализ учебно-методического обеспечения региональных информационно-разъяснительных групп по вопросам религии построен на данных полученных из открытых источников, доступных в период написания данного доклада.

Оценивался факт наличия на ресурсах тематических медиа материалов, методических рекомендаций, пособий, сборников, действующих аккаунтов организации в социальных сетях и наличие собственного оригинального контента (видео лекции, ролики, статьи, аудио, мотиваторы и демотиваторы). Подробные сведения представлены в таблице № 10.

Таблица №10

Тематический обзор аккаунтов региональных ЦИПР

ГОРОД/ ОБЛАСТЬ	САЙТ ПОДВЕ- ДОМСТВЕННОГО ЦЕНТРА	ВИДЕОРО- ЛИКИ	МЕТОДИЧЕ- СКИЕ МАТЕ- РИАЛЫ	СОБСТВЕН- НЫЙ КОНТЕНТ ДЛЯ ИРГ	АККАУНТЫ В СОЦСЕТЯХ
НУР-СУЛТАН	cipr.kz	+	-	+	+++
АКМОЛИНСКАЯ	-	+	-	+	+
АКТЮБИНСКАЯ	ansar-aktobe.kz	+	+	+	+++
АЛМАТЫ	reab.kz	+	-	-	-
АЛМАТИНСКАЯ	cipr-tld.kz	+	-	-	-
	crgre-tld.kz	+	+	+	-
АТЫРАУСКАЯ	atr-ato.kz	+	-	+	++
ВКО	-	+	-	+	+
ЖАМБЫЛСКАЯ	-	+		+	+
ЗКО	-	+		+	+
КАРАГАНДИНСКАЯ	dincentr-kg.kz	+	+	+	++
КЫЗЫЛОРДИНСКАЯ	-	-	-	-	-
КОСТАНАЙСКАЯ	-	+	-	+	++
МАНГЫСТАУСКАЯ	-	+	-	+	++
ПАВЛОДАРСКАЯ	carmo-pvl.kz	+	+	+	+++
СКО	tsori.sko.gov.kz	+	-	+	+
ТУРКЕСТАНСКАЯ	centre-tur.kz	+	+	+	+++
ШЫМКЕНТ	haqjoly.kz	+		+	+

Собственный сайт имеют 11 специализированных центров исследования проблем религии (2 из них не работали на момент обращения). Размещение информационных и методических, аудио, видео материалов, как правило, регулярное. Практически все центры ведут аккаунты в популярных социальных сетях, таких как Facebook, Instagram, YouTube. Наибольшее число подписчиков сайтов Актюбинской («ansar_akparat», «ansar media»), Западно-Казахстанской («oral_din»), Павлодарской («carmo_pvl») областей и столицы («elorda_cipr»). В г. Алматы, Алматинской, Атырауской областях активно работают, в том

числе, размещают в социальных сетях информационные, методические медиа материалы общественных объединения «Контртеррористический комитет» (г.Алматы)⁹⁴, Общественный фонд «Центр помощи пострадавшим от деструктивных религиозных течений «Шапағат»» (г.Атырау)⁹⁵.

Комитет по делам религий МИОР РК обращает внимание на то, что разработку методических пособий, раздаточного материала, рекомендаций необходимо осуществлять с помощью специалистов, занимающихся данной проблематикой на базе действующих КГУ. При этом, разработанные материалы необходимо согласовывать с Комитетом по делам религий МИОР РК. Предлагаемые пособия должны быть доступными и однозначными в понимании.

Эксперты КДР МИОР РК рекомендуют при подготовке материалов обратить внимание на следующие вопросы:

- в ходе работы ИРГ увеличить выпуск необходимой и познавательной литературы. Не ограничиваться материалами, освещающими только вопросы государственно-конфессиональных отношений;
- в связи со сложностью восприятия населением объемных произведений, необходимо выпускать отрывки из классических художественных сочинений в виде отдельных сборников, описывающих традиционное мировоззрение (например, диалог бабушки Зере с Абаем в романе «Путь Абая») и включить их в перечень раздаточных материалов ИРГ;
- используя местные административные и финансовые ресурсы, необходимо рассмотреть способы выпуска пьес и полнометражных фильмов, художественно описывающих актуальные религиозно-социальные проблемы современного казахстанского общества. КДР предлагает рассмотреть возможность представления широкой публике пьес и кинофильмов, а также представить вниманию компетентных органов соответствующие инициативы;
- необходимо на постоянной основе проводить мероприятия по размещению всех вышеуказанных публикаций в интернет-ресурсах и предпринять все меры по доступности широкому кругу общественности, особенно молодежи⁹⁶.

Учитывая данные рекомендации, был проведен SWOT-анализ учебно-методического обеспечения региональных центров исследования проблем религии и представлен в таблице № 11.

Таблица №11

SWOT-АНАЛИЗ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ ЦЕНТРОВ

СИЛЬНЫЕ СТОРОНЫ	СЛАБЫЕ СТОРОНЫ
Ранее были разработаны и изданы учебно-методические пособия по большинству актуальных вопросов ИРП в сфере религии	Отсутствует единая база учебно-методических материалов для членов ИРГ
Государственный заказ, грантовая поддержка разработки учебно-методических пособий для специалистов, задействованных в ИРП по вопросам религии	Недостаточная квалификация специалистов ЦИПР для разработки учебно-методических пособий
Накоплен казахстанский практический опыт по дерадикализации жертв / участников экстремистских и террористических течений	На официальных интернет-ресурсах ЦИПР преобладает вторичный контент (перепечатки из других источников), технически и содержательно требующий доработки

⁹⁴ <http://ctc-rk.kz/> (дата обращения 26.06.2020)

⁹⁵ <http://maturidi.kz/ru/> (дата обращения 26.06.2020)

⁹⁶ Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения./Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019.

Сформирован пул отечественных светских экспертов по основным направлениям информационно-разъяснительной работы в сфере религии, не аффилированных с религиозными объединениями	Регионы не всегда согласуют учебно-методические разработки с КДР МИОР РК, что приводит к появлению неоднозначных материалов (ролики, флаеры вызывают возмущение общественности и не дают желаемого результата)
	Диспропорция в освещении актуальных для регионов тем в учебно-методических, информационных материалах местных ЦИПР. Слабо представлены либо вообще отсутствуют материалы о специфике новых религиозных течений христианского, неоориенталистского, «нью-эйдж» направлений, действующих в стране, на фоне избыточной информации о террористической деятельности запрещенных организаций и течений за рубежом

ВОЗМОЖНОСТИ

УГРОЗЫ

Создание единой базы учебно-методических материалов для ИРГ	Распространение и популярность материалов деструктивного, противоправного характера и рост антиправительственных протестных настроений пользователей социальных сетей
Появление новых местных региональных экспертов, блогеров и расширение онлайн формата ИРР (стримы, прямые эфиры, конференции и т.д.)	Нарушение принципов информационно-разъяснительной работы и переход от информирования к религиозной или антирелигиозной пропаганде

Анализ учебно-методического обеспечения информационно-разъяснительных групп по вопросам религии показал:

- в Казахстане наработан собственный практический опыт по основным направлениям деятельности ИРГ, который получил свое воплощение в учебно-методических и информационно-аналитических материалах;
- разработанное и изданное учебно-методическое обеспечение многообразно и представлено в форматах от классических методических указаний, сборников лекций, до листовок, флаеров, документальных фильмов, пьес, спектаклей, видеороликов;
- уполномоченным органом в лице КДР МИОР РК определен механизм подготовки и согласования учебно-методических и прочих материалов, обеспечивающих деятельность информационно-разъяснительных групп;
- Комитетом по делам религии МИОР РК организована системная работа по разработке учебно-методического обеспечения и повышению квалификации членов ИРГ по вопросам религии на конкурсной основе посредством грантов КДР МИОР РК.

Вместе с тем имеют место:

- диспропорция в освещении отдельных тем информационно-разъяснительной работы;
- выпуск за счет местных бюджетов неоднозначных, противоречивых материалов региональными ЦИПР без согласования с уполномоченным органом в лице КДР МИОР РК;
- недостаточная квалификация специалистов отдельных ЦИПР для разработки учебно-методических пособий и рекомендаций с учетом региональной специфики.

Выводы, рекомендации и предложения

Анализ деятельности региональных ИРГ показывает, что состав и уровень подготовки членов ИРГ в целом соответствует требованиям Методических рекомендаций⁹⁷. Комитетом по делам религий МИОР РК организована системная работа по повышению квалификации членов ИРГ и разработке учебно-методического обеспечения.

Повышение квалификации проводится на республиканском и региональных уровнях. Разработанное и изданное учебно-методическое обеспечение многообразно и представлено в форматах от классических методических указаний, сборников лекций, до листовок, флаеров, документальных фильмов, пьес, спектаклей, видеороликов и активно продюсируется региональными УДР, ЦИПР.

Введена практика организации аттестации членов ИРГ, в регионах сложился определенный опыт ее реализации.

Вместе с тем, на основе анализа экспертного интервью, а также информации, предоставленной КДР МИОР РК отмечены следующие особенности:

- в составе региональных ИРГ имеет место акцентирование внимания на представителях духовенства, госслужащих, а также не привлечение научно-экспертного потенциала региона, представителей СМИ;
- на сегодняшний день в регионах не создан пул журналистов из представителей СМИ, блогеров, публицистов;
- организация повышения квалификации членов ИРГ в рамках государственного гранта, предоставляемого КДР МИОР РК и реализуемая НПО, не всегда достигает целей и задач, поставленных государством перед ИРГ в сфере религии;
- повышением квалификации на республиканском уровне в отдельных регионах не охвачены большинство членов ИРГ, отмечается недостаточный уровень подготовки членов районных ИРГ.

Таким образом, с учетом сделанных выводов предложены следующие рекомендации и предложения.

Рекомендации и предложения к разделу 2.1

«Уровень подготовки членов информационно-разъяснительных групп»

1. Постепенный переход от формирования ИРГ на волонтерской основе к созданию групп высококвалифицированных специалистов, действующих на профессиональной основе и работающих за достойное вознаграждение, что обеспечит создание пула квалифицированных экспертов – членов ИРГ.

2. При формировании состава ИРГ учитывать: пропорциональное включение теологов, специалистов светских направлений, представителей государственной власти, духовенства, культуры, СМИ в контексте запросов религиозной ситуации региона; культурно-языковые предпочтения населения региона; единый подход при определении количества членов ИРГ, что в итоге обеспечит включение в его состав только участвующих в ней специалистов, повышению узнаваемости, популярности и кредита доверия членам ИРГ среди населения региона и в целом способствовать повышению эффективности ИРР.

3. Целесообразно активное привлечение теологов к специальной (адресной) и индивидуальной (пенитенциарной) профилактике, что обеспечит повышение уровня религиозной грамотности религиозно-практикующих граждан, а также процессу дерадикализации граждан, подвергшихся воздействию идеологии ДРТ.

4. Рекомендуется увеличить количество специалистов по христианским и неохристианским течениям, что позволит предупреждать последствия деятельности миссионеров новохристианских организаций, в том числе, их активный прозелитизм. Анализ показывает, что количество специалистов по христианскому направлению составляет по стране не более 7%.

5. Рекомендуется в образовательных программах медресе, университета Нур-Мубарак, курсах повышения квалификации ДУМК усилить контент и количество выделяемых кредитов по светским дисциплинам, обратить внимание на подготовку русскоязычных имамов и теологов, что обеспечит условия по повышению ими уровня светских знаний, успешной релизации ими задач ИРР, в том числе в районах с преобладанием русскоязычного населения.

⁹⁷ Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения. /Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019г.

6. В состав ИРГ рекомендуется включать высоко квалифицированных журналистов, известных блогеров, задача которых будет продвигать ИРР в медиа – пространстве.

Рекомендации и предложения к разделу 2.2

«Повышение квалификации членов ИРГ и уровня эффективности информационно-разъяснительных групп»

1. Создание на базе подведомственного учреждения КДР МИОР РК специального структурного подразделения по подготовке и переподготовке кадров, работающих в сфере религии, в том числе членов ИРГ. Исследование показало, что организация курсов повышения квалификации частными учреждениями (к примеру, ЧУ «КМЦ «Парасат» за 2018-2019гг.) посредством участия в конкурсе по получению гранта КДР МИОР РК показывает наличие системных факторов, которые снижают эффективность реализации ИРР. Эксперт-политолог РИРГ Р.Иржанов считает целесообразным обратить внимание на опыт работы успешно действовавшего в СССР Всесоюзного общества «Знание» и создать его современный казахстанский аналог. К примеру, учредить Республиканский специализированный учебный центр в виде постоянно действующих курсов подготовки и повышения квалификации лекторов-пропагандистов на основе госзадания. Это позволит:

- проводить курсы повышения квалификации на системной основе в круглогодичном режиме, независимо от перерывов в финансировании и вынужденной сезонности проектов по госсоцзаказу;
- преодолеть отсутствие преемственности, имеющееся при данном механизме организации повышения квалификации;
- аккумулировать в рамках организации наиболее опытных и продвинутых спикеров со всей стране, использовать экспертный потенциал Конгресса религиоведов Казахстана, объединяющего в своих рядах специалистов профильных научно-исследовательских институтов, представителей научно-педагогической общественности и сотрудников уполномоченных органов исполнительной власти;
- дифференцировать курсы повышения квалификации в зависимости от результатов порогового тестирования слушателей и специализации направления;
- увеличить продолжительность обучения (должна составлять не менее 72 академических часов) с ежедневной нагрузкой не более 6 часов. Р. Иржанов рекомендует месячный срок обучения с последующими периодическими краткосрочными курсами повышения квалификации⁹⁸;
- разрабатывать единые по стране материалы аттестации (тестовая база, кейсы) с целью обеспечения единого подхода, снижения бюрократических издержек на уровне МИО;
- передать полномочия по проведению аттестации членов ИРГ от МИО к данному структурному подразделению;
- создать диалоговую площадку. Горизонтальное сотрудничество между региональными членами ИРГ будет способствовать обмену опытом, контентом, разбором интересных кейсов, более глубокому знанию не только регионального контекста, но и проблем в других областях. Создание подобного «сообщества» приведет к осознанию значимости их работы, поднятию профессиональной самооценки.

2. Не допускать дублирования тем и спикеров на обучающих семинарах с целью рационального использования бюджетных средств.

3. На курсы повышения квалификации направлять членов ИРГ, работающих по договору, представителей районных ИРГ. Системное участие всех членов ИРГ на республиканских курсах повышения квалификации позволит повысить уровень квалификации членов районных ИРГ, снизить нагрузку по проведению мероприятий членам областного ИРГ, расширить охват населения мероприятиями на уровне районов.

4. Утверждать графики и темы проведения региональных обучающих мероприятий для членов ИРГ на основе следующих принципов:

- тематика курсов повышения квалификации в каждом регионе должна корректироваться с учетом запросов региона, социологических исследований, анализа вопросов, полученных в ходе обратной связи на мероприятиях ИРР;

98 Иржанов Р. Формы и методы информационного воздействия при профилактике религиозно-мотивированного экстремизма. Основные аспекты государственной политики РК в сфере религии. Сборник материалов обучающего семинара. – Астана, 2017 г. с.143.

- уделять особое внимание обучению работе с интернет-ресурсами: продвинутому написанию постов, публикаций, проведению online, offline конференций с тем, чтобы аккаунты членов ИРР стали каналами активного общения с населением; выделять часы обучению графическим программам (навык визуализации материалов), углублению знаний о принципах работы в соцсетях;
- уделять внимание обучению интерактивным методикам проведения ИРР в зависимости от целевой аудитории, навыкам ораторского искусства, проведению дебатов. На курсах повышения организовывать мастер-классы;
- предусматривать получение слушателями, в особенности теологами, имамами глубоких знаний по казахской истории, принципам светскости;
- обеспечить рационализацию продолжительности обучающих курсов, в том числе не проводить однодневные мероприятия по повышению квалификации.

Опыт регионов показывает положительный опыт, когда в регион приглашается группа профессионалов по 2-3 направлениям и ими проводятся 2-3 дневные кустовые семинары в разных районах региона с приглашением членов близлежащих районов. Рекомендуется ежегодно менять локацию мест проведения. Таким образом, обеспечивается максимальный охват, возможность некоторым членам ИРГ не отрываться от основного места работы, сэкономить бюджетные средства.

Рекомендации и предложения к разделу 2.3

«Анализ учебно-методического обеспечения информационно-разъяснительных групп»

1. На базе подведомственного учреждения КДР МИОР РК создание Единой республиканской электронной базы учебно-методических, информационных, контрпропагандистских материалов, используемых в ИРР.

2. Включить в Единую базу данных архив видеоматериалов, документальных и учебных фильмов по профилактике и противодействию религиозно мотивированному экстремизму и терроризму, кейсы успешных практик других стран по борьбе с религиозным экстремизмом и международным терроризмом.

3. Создать на базе подведомственного учреждения КДР МИОР РК Департамент по информационно-методическому обеспечению информационно-разъяснительной работы в сфере религии, основными задачами которого будут являться:

- разработка/корректировка концепции контрпропагандистских нарративов, соответствующих вызовам времени, понятных и востребованных населением, способствующих формированию «работающего» иммунитета по отношению к ДРТ;
- информационно-методическое сопровождение работы отделов по информационно-разъяснительной работе в региональных ЦИПР, ЦАРМО;
- координация и экспертная оценка выпускаемых на уровне регионов информационно-методических материалов (наработанных методик ИРР, контента раздаточного материала и др.).

4. При разработке учебно-методических материалов:

- исходить из приоритета адресной и точечной работы с целевыми (проблемными) группами населения, такими как осужденные за псевдорелигиозный экстремизм и терроризм и члены их семей; лица, работающие вахтовым методом; безработные; самозанятые граждане; студенческая и неорганизованная молодежь и другие уязвимые социальные группы;
- включать комплексный анализ религиозной ситуации в регионах и работы ИРГ за предыдущий год, на основе чего выявлять наиболее уязвимые слои населения, актуальные для региона проблемы и на основании полученных данных планировать работу ИРГ, в том числе, тематику встреч и тренингов, целевые группы, методы работы и медиа-сопровождение;
- включать новые эффективные методики ИРР на основе регионального опыта;
- возобновить практику подготовки информационных материалов в формате: «Вопрос - ответ».

5. Обновить информационно-методическое обеспечения ИРР, а также обеспечить их доступность на региональном уровне. На местном уровне отмечается недостаток методической и печатной продукции с учетом современных требований к работе ИРГ.

6. Не допускать в рамках ИРР перенасыщения информационного поля религиозной тематикой. Освещение сугубо религиозной тематики, религиозных канонов должно быть прерогативой официально зарегистрированных религиозных объединений в специализированных СМИ.

ГЛАВА III.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-РАЗЪЯСНИТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В РЕЛИГИОЗНОЙ СФЕРЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

3.1. Анализ эффективных методов информационно-разъяснительной работы (региональный опыт)

Эффективность деятельности ИРГ по вопросам религии во многом обусловлена совершенствованием и обновлением форм и методов проводимой информационно-разъяснительной, просветительской работы.

Выбор методов и форм ИРР обусловлен спецификой каждой целевой группы населения и состоит из определенных этапов: предварительный сбор и анализ сведений о локальной религиозной ситуации, подбор соответствующего аудио, видео сопровождения, лектора, выбор оптимальных места и времени проведения и т.д.

В регионах сложился определённый опыт по использованию эффективных методов ИРР, что и будет проанализировано в данном разделе.

Общие рекомендации по выбору формата и методик ИРР (на основе анализа экспертного интервью):

- комплексный подход к планированию форматов мероприятий, то есть рекомендуется использовать различные методы и формы в рамках одной целевой группы. Например, в Актюбинской области в областной библиотеке каждый понедельник проводится ИРР среди читателей, при этом используются разные форматы мероприятий.

Например,

1 неделя - психотренинг,

2 неделя – интеллектуальная игра,

3 неделя – дебаты с читателями,

4 неделя – кинотайм и т.д.;

- учет профессиональных интересов аудитории;
- учет психологических особенностей восприятия аудитории;
- учет культурно-языковых предпочтений аудитории;
- работа по принципу «равный к равному»;
- использование видеоматериалов по возможности на всех мероприятиях;
- обеспечение обратной связи на всех мероприятиях;
- обсуждение проведенных мероприятий с коллегами и сотрудниками ЦИПР, ИРГ (раз в неделю) с целью проведения «работы над ошибками»;
- общее время проведения любого мероприятия не более 40 – 50 мин;
- своевременное освещение проведенных мероприятий по различным каналам СМИ, в том числе в социальных сетях, с демонстрацией фотографий, комментариев участников;
- по возможности предварительное распространение информации о предстоящем мероприятии, организаторах, спикерах, тематике (афиши, плакаты, реклама через мессенджеры), что способствует заинтересованному участию в мероприятиях ИРР (Актюбинская, Атырауская, Карагандинская области, ВКО).

В нижеприведенной таблице представлены сведения о методах ИРР, используемых в регионах с учетом целевой аудитории.

Таблица 12

Примеры эффективных методов, используемые в регионах
в контексте целевых групп

РЕГИОН	ЦЕЛЕВАЯ ГРУППА	МЕТОДЫ ИРР
АКМОЛИНСКАЯ ОБЛАСТЬ	Воспитатели детских садов Сотрудники мед.учреждений Сотрудники ПО Школьники Студенты Преподаватели ВУЗов, учителя Офисные работники Молодежь в.т.ч. неорганизованная Строители	- соц.опрос - интерактивные форматы (интеллектуальная игра, семинар, семинар-тренинг, дебатный клуб, конкурсы) - встречи с кофе-брейк
АКТЮБИНСКАЯ ОБЛАСТЬ	Со всеми категориями населения	- 90% мероприятий проводятся с визуальным сопровождением - разработаны 10 категорий граждан для ИРР - интерактивные форматы: тренинг, игра, интеллектуальные конкурсы с подарками, ответы на анонимные вопросы, обсуждение, психологический тренинг, читательский клуб - сегментация больших аудиторий по интересам - использование онлайн формата: прямой эфир, диалоговые площадки в соц.сетях - рассылки через мессенджер WhatsApp - телефон доверия
	Безработные	- использование раздаточного материала (брошюры, листовки)
АТЫРАУСКАЯ ОБЛАСТЬ	Жители сельской местности Верующие Сотрудники мед. учреждений Работники производственных предприятий Молодежь Учащиеся школ, колледжей	- использование визуальных материалов (видео-ролики) - соц.опрос, анализ данных АИК - использование спикерами примеров из жизни - интерактивные формы (дебатные клубы, интеллектуальные игры, диалоговая площадка, день открытых дверей) - выставки, кофе-брейк - участие в ИРР в качестве спикеров женщин, вернувшихся в рамках операции «Жусан». Аудитория – верующие мечетей. Трансляция в соц.сетях - использование теле, радиоэфира - использование громкоговорителя в общественных местах - распространение через СМИ и интернет-ресурсы информации об ответственности за нарушение статей 453, 489 и 490 КоАП РК

ВКО	Гос.служащие Представители ПО Военнослужащие Женский жамагат Верующие Учащиеся старших классов	- разработана методика дифференциации адресных целевых групп - интерактивные форматы: встреча, тренинг, семинар-совещание, вопрос-ответы, провокационные лекции
	Молодежь, в т.ч. безработная Студенты Трудовые коллективы Работники базаров Оралманы Таксисты	- лекции в прямом эфире в соц.сетях (Instagram, Facebook) - использование на мероприятиях творчества аль-Фараби, Яссауи, Абая, Шакарима, М. Копеева, Ы. Алтынсарина, А. Байтурсынова, Ж. Аймауытова - предварительное знакомство с лекторами установление в начале мероприятия психологического контакта (10-15 мин.)
ЖАМБЫЛСКАЯ ОБЛАСТЬ	Со всеми категориями населения	- работа в соц.сетях с представлением информации по разным тематикам
ЗКО	Со всеми категориями населения	- использование материалов сборника «Ғұламалар» - использование теле, радиоэфира - использование громкоговорителя в общественных местах
	Молодежь	- проведение КВН
КОСТАНАЙСКАЯ ОБЛАСТЬ	Безработные Трудовые коллективы Адресные группы Сельские коллективы Военкоматы Пожарные	- раздача информационных буклетов, флаеров, листовок - показ на LED-экранах и телевизионных панелях роликов в учреждениях области; - анкетирование - блиц-опрос
	Молодежь разных категорий	- молодежный формат «Летучий отряд» - интерактивные тренинги
	Работники рынков	- раздача брошюр
	Женский жамагат	- проведение кулинарных конкурсов
	Верующая молодежь	- проведение конкурсов по различным темам

КЫЗЫЛОРДИН-СКАЯ ОБЛАСТЬ	Верующие Школьники Студенты Неорганизованная молодежь Самозанятые Работники рынков Строительные бригады	- беседы на темы обычаев и традиций - привлечение лидеров общественного мнения (известных спортсменов) - соответствие специализации члена ИРГ с целевой аудиторией - акции с предпринимателями - культурные мероприятия (привлечение жырау, известных спортсменов) - соц.исследования, опрос - организация прямого эфира в соц.сетях
СКО	Со всеми категориями населения	- публикации в районных СМИ: газета «Северный Казахстан» и «Солтүстік Қазақстан» - анкетирование
	Работники предприятий Самозанятые	- фокус-группы - время мероприятия до 15 минут - аудитория до 50 человек
	Сотрудники больницы	- актуальные темы в контексте профессии (отказ от вакцинации, переливание крови, целительство, антинаучные медицинские методики пр.)
	Учителя Научное сообщество	- обзорные лекции
	Молодежь	- интерактивные форматы: в форме игры («слепой поводырь»), психологические тесты
ПАВЛОДАРСКАЯ ОБЛАСТЬ	Молодежь	- мастер-классы «Казахское национальное рукоделие» - показ спектакля «Адаскандар»
	Родители учащихся, учителя Со всеми категориями граждан	- беседы
	Со всеми категориями граждан	- телевизионные встречи с экспертами (телеканал «ERTIS»)
Г. НУР-СУЛТАН	Училище «Жас Улан» Студенты Сотрудники мед.учреждений Сотрудники ПО Военнослужащие Школьники Учащиеся интернатов Сотрудники рынков Самозанятые Безработные, в том числе молодежь	- установка стендов, билбордов, распространение раздаточных материалов в ЦОНах - участие в ярмарках вакансий - формат TED Talks - для молодежных аудиторий подборка актуального визуального материала (сериалы, комиксы, мультипликация и пр.) - использование жизненных примеров - интерактивные формы (лекции, обсуждение актуальных вопросов, конкурсы) - таргетинг соц.сетей - хаб экспертов, т.е созданы группы в мессенджере WhatsApp с участием учащихся и ответственных специалистов ИРР, через которых происходит информирование (распространение видео, баннеров) - брендинг членов ИРГ

	Женский жамагат	-ярмарка «Берекелі жамағат»
Г. ЖЕЗКАЗГАН	Со всеми категориями населения	- анкетирование
	Работники городских рынков	- использование громкоговорителя
	Учащиеся школ, молодежь	- подбор лекторов согласно ценностным установкам аудитории - Open air в местах концентрации населения (общепит, кафе, парки) - показ обрядов («бесік салу», «тұсау кесер», «қыз ұзату»)

Информационное освещение как метод ИРР

Недостаточное освещение в СМИ принятых мер и проведенных информационно-разъяснительных мероприятий остается проблемой большинства регионов. Связано это как с нехваткой журналистов, компетентно освещающих религиозную тематику, так и с немногочисленностью и закрытостью сообщества экспертов-практиков, способных анализировать и дать квалифицированную оценку текущим религиозным процессам.

Вместе с тем информационное сопровождение проведенных мероприятий ИРГ, является неотъемлемым элементом и эффективным методом ИРР.

КДР МИОР РК рекомендует следующий алгоритм обеспечения информационного сопровождения:

- 1) определить наиболее оптимальные каналы коммуникации;
- 2) организовать медиа-планирование (краткосрочное и долгосрочное);
- 3) сформировать списки спикеров из числа членов ИРГ для выступления в СМИ и интернет-ресурсах о проводимой работе;
- 4) подготовить статьи, интервью с членами ИРГ с дальнейшим размещением их в СМИ;
- 5) организовать мероприятия с участием представителей масс-медиа: пресс-конференции, брифинги и т.д.;
- 6) организовать информационную кампанию в социальных сетях (SMO).

Для корректного информационного сопровождения деятельности ИРГ необходимо заранее подготовить: анонсы и релизы для прессы, информационно-справочные материалы для журналистов и экспертов, видеоматериалы по вопросам религиозной грамотности населения.

Информационно-разъяснительные материалы должны включать в себя следующие критерии: язык, стиль, подачу, количество, качество, методы и место распространения в соответствии с порядком, установленным Законом «О средствах массовой информации».

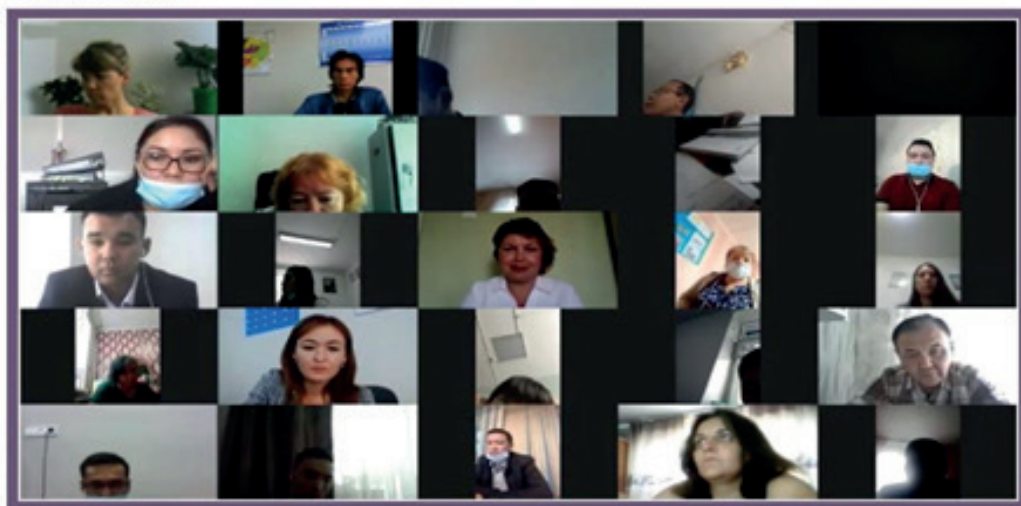
При проведении целевых информационных кампаний необходима работа по оперативной подаче информации как по наиболее интересным событиям, происходящих в религиозной сфере, так и о существующих проблемах в этой сфере.

Вместе с тем, некорректное толкование и интерпретация вопросов по религиозной проблематике могут оказать негативное влияние на восприятие публикуемых материалов, спровоцировать социальные конфликты на религиозной почве. Поэтому для пула журналистов, специализирующихся на освещении религиозной тематики, МИОР РК на системной основе организуются специальные обучающие семинары-тренинги с привлечением представителей государственных органов и экспертов.⁹⁹

⁹⁹ Тренинг по освещению вопросов религии прошел в столице. URL: https://www.inform.kz/ru/trening-po-osvescheniyu-voprosov-religii-proshel-v-stolice_a3589696 (дата обращения 27.08.2020)

Семинары-тренинги организуются как на республиканском, так и региональном уровнях. Например, в июле 2019 года в г.Алматы прошел 3-дневный обучающий семинар по вопросам религий, профилактики религиозного экстремизма и терроризма для журналистов и блогеров, организованный ОФ «Центр по изучению проблем терроризма и экстремизма в Республике Казахстан» при поддержке Управления общественного развития города.¹⁰⁰ В текущем году, с учетом введенных ограничений, на региональном уровне аналогичные семинары проводятся в онлайн-формате. Например, 11 августа 2020 года состоялся онлайн-семинар «Роль и задачи СМИ в профилактике экстремизма и терроризма» для журналистов Акмолинской области.¹⁰¹

@carmo.kokshe

СОСТОЯЛСЯ ОНЛАЙН-СЕМИНАР ДЛЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ СМИ АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Немаловажным моментом информационного сопровождения деятельности ИРГ по вопросам религий является обратная связь. Это могут быть как размещенные в СМИ отклики населения, так и комментарии в социальных сетях о ходе, результатах и значимости деятельности ИРГ.

Целесообразно рекомендовать СМИ объективно освещать проблемы религиозной сферы. При этом государственным органам необходимо информировать СМИ об официальной позиции по тем или иным вопросам и публиковать в сети только проверенную информацию.

В целях объективного и корректного освещения религиозной проблематики, предотвращения распространения недостоверной информации (фейков) в СМИ и социальных медиа будет полезно принять к сведению рекомендации Всемирной газетной и новостной ассоциации (WAN-IFRA).¹⁰² Прежде чем публиковать материалы в социальных сетях, нужно это обнародовать в эфире, сослаться в интервью или объявить новость перед аудиторией:

- узнайте, когда была создана пользовательская страничка в социальной сети. Новые аккаунты иногда создаются для мистификации и распространения дезинформации;
- изучите активность пользователя. На кого он подписан / с кем дружит, кто подписан на него? С кем он взаимодействует? О чем он говорит? Связи и взаимодействия человека в социальных сетях могут многое о нем рассказать;

¹⁰⁰ В Алматы прошел семинар по профилактике религиозного экстремизма и терроризма. URL: <https://yandex.kz/turbo/s/zakon.kz/4977320-v-almaty-proshel-seminar-po.html> (дата обращения 27.08.2020)

¹⁰¹ Ақмола облысының БАҚ өкілдеріне арналған онлайн-семинар өтті. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2656953567966657&id=100009561201700 (дата обращения 27.08.2020)

¹⁰² <https://www.wan-ifra.org/>

- поищите его аккаунты в других социальных сетях. Где еще в интернете встречается его имя? Используйте Spokeo, Pipl.com. WebMii и LinkedIn – попытайтесь получить номер телефона, адрес и другую информацию;

- свяжитесь с человеком, который загрузил / опубликовал новость. Это очень важно для проверки. Соберите дополнительную информацию и проверьте, есть ли какие-то требования к материалу, можно ли получить разрешение на использование информации;

- сравните то, что он говорит с тем, что вы знаете. Надо искать другие аккаунты, которые имеют отношение к интересующему Вас событию. Кроме того, спросите, есть ли у пользователя дополнительные фотографии / видео, которые вам можно просмотреть;

- сверьте данные о местоположении. Twitter, Facebook и другие платформы позволяют пользователям связывать свои посты с местом их географического пребывания. Это еще один признак, позволяющий определить, действительно ли находился человек там, где он говорит;

- используйте обратный поиск по изображениям. Фото, которые, как утверждается, были сделаны совсем недавно, часто оказываются старыми. Используйте Google Reverse Image Search или TinEye и вы увидите, объявлялось ли уже данное изображение в интернете. Эта функция также работает и для миниатюрных видео – поисковик подскажет вам, где еще можно увидеть это онлайн;

- проверьте EXIF-данные фотографии. Каждое цифровое изображение содержит метаданные и показывает вещи, которые вы не видите. Помимо многих полезных данных, прочтение EXIF может, например, помочь определить тип камеры, которая сделала снимок. Иногда даже прописаны географические данные.¹⁰³

В целом работу с социальными медиа при освещении деятельности ИРГ по вопросам религии рекомендуется выстраивать исходя из принципа «правда дороже сенсации».

КДР МИОР РК предлагает местным уполномоченным органам ответственным за ИРР по вопросам религии:

- 1) организовывать на телевидении и радио площадку для выступления отечественных теологов, ученых-религиоведов, представителей традиционного духовенства, государственных и силовых структур;
- 2) обеспечивать выпуск на радиостанциях, сайтах сети интернет блиц интервью с авторитетными представителями ИРГ;
- 3) проводить интернет-конференции, радио и телепередачи в режиме «вопрос-ответ»;
- 4) транслировать тематические документальные фильмы и ролики;
- 5) организовывать журналистские расследования и создавать специальные репортажи.

Основные методы ИРР в разрезе регионов (обобщенный опыт)

В материалах экспертных интервью, проведенных в 2020 году в рамках данного проекта, есть отзывы о наиболее эффективных и реализуемых на практике методах профилактики экстремизма, что и было отражено в предлагаемой сводной таблице.

---

103 Фактчекинг: 5 надежных способов проверить информацию <http://mediatoolbox.ru/factchecking/> URL: (дата обращения 27.08.2020)

Таблица 13

Основные методы информационно-разъяснительной работы

(на основе анализа экспертного интервью)

МЕТОДЫ	СПЕЦИФИКА	ПРАКТИКА
1 Беседа, формальные и неформальные встречи по месту учебы, работы, жительства (включая мероприятия Open Air)	Высокая эффективность при проведении адресной, специальной и общей профилактики в группах до 50 человек и наличия высококвалифицированного лектора. Необходим учет особенностей конкретной целевой группы. Возможность погружать слушателей в этот процесс, обеспечить свободное общение между лектором и слушателями, самостоятельно делать выводы.	Во всех регионах. Оптимальная аудитория 10-15 человек. Предельный максимум до 50 человек. Например, мероприятия Open Air в г. Жезказган эффективны в местах отдыха (парки, у фонтанов), но на территории вокзалов и рынков не столь эффективны, так как люди торопятся, заняты работой и т.д. ИРГ г.Жезказган выступила с инициативой открыть консультационный кабинет, постоянно действующий на территории рынка.
2 Использование провокационных вопросов	Проводится с целью выявления лиц, попавших под влияние ДРТ.	Реализуется в ВКО
3 Работа в формате фокус-групп	Есть обратная связь, в группе - максимум 15 человек, аудитория сама отрабатывает механизмы решения поставленной проблемы.	Реализуется в Павлодарской Северо-Казахстанской областях Используется в мечетях, при работе с жамагатом, в пенитенциарных учреждениях, со студентами и др.
4 Презентация, демонстрация видео, аудио материалов	Простота восприятия при максимальной концентрации необходимой информации. Необходим квалифицированный отбор качественных аудио, видео, презентационных материалов и технические средства для корректной демонстрации. Важно учитывать время просмотра. Предпочитают 3 мин. ролики. Просмотр чередовать обсуждениями.	В целях освещения государственной политики в религиозной сфере по заказу Министерства и МИО подготовлены более 1400 тематических видеоматериалов, в том числе короткометражные фильмы, социальные ролики, видеосюжеты и др. Эксперты из СКО отметили, что большая часть площадок проведения встреч в сельской местности не оборудована техникой для видео, аудио демонстрации.
5 Интерактивные форматы: семинар-тренинги, коуч-тренинги и др.	Проще усваиваются необходимые знания и навыки, развивается критическое мышление, улучшаются коммуникативные связи. Широкий выбор техник и приемов: мозговой штурм, проекты, дебаты, дискуссии, деловые игры. Высокие требования к знаниям и навыкам тренера/коуча в проведении интерактивного обучения и к месту проведения (комфорт, доступность, инфраструктура).	Во всех регионах. МИОР РК организует обучающие семинары, тренинги для переподготовки и повышения квалификации государственных служащих, сотрудников ПО и Вооруженных Сил РК. На базе Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре РК на постоянной основе проводятся обучающие семинары и тренинги для сотрудников прокуратуры. Министерством обороны регулярно проводится ИРР с личным составом с привлечением командиров, офицеров штабов, воспитательных структур, психологов, сотрудников правоохранительных органов, членов РИРГ по вопросам религии.

6	Онлайн интерактивные форматы: семинар-тренинги, коуч-тренинги	<p>Требуют адаптации материалов интерактивного обучения для формата онлайн.</p> <p>Плюсы онлайн-формата:</p> <ul style="list-style-type: none"> -участвовать может любой, кто имеет доступ к интернету; -комфорт и экономия времени; -существенно сокращаются расходы на организацию тренинга; -сохранение записей эфиров, занятий с неограниченным просмотром; -сохраняется обратная связь (чат, эфир, почта, комментарии). 	<p>Популярность выросла в 2020 году с учетом введенных карантинных ограничений. Регулярно проводят семинары-тренинги, лекции, конкурсы, викторины, розыгрыши призов на платформе Instagram Информационно-аналитический центр «Ансар» Актюбинской области (ansar_aqparat, 5479 подписчиков); Общественный фонд «Шапагат» Атырауской области (shapagat_atyrau, 19,4 тыс. подписчиков), Центр анализа и развития межконфессиональных отношений Павлодарской области (carmo_pvl, 1745 подписчиков).</p> <p>На страничке в Facebook УДР Жамбылской области публикует до 16 роликов в неделю по различной тематике: здоровье, медицина, информация, операция «Жусан», национальной культуре (цикл бесед про наследие Абая), оперативная информация и др.</p>
7	Интерактивные мероприятия среди учащейся молодежи	<p>Проведение интеллектуальных игр, дебатов, ролевых игр позволяет учащимся самим стать акторами (перейти из пассивной аудитории в активных генераторов идей), творчески осмысливать государственную политику в сфере религии, делать самостоятельные выводы.</p>	<p>Реализуется во многих регионах (Атырауская область – «День открытых дверей»). Основные темы: «Традиции казахского общества в современном контексте», «Светская модель государства в Казахстане» и др. В СКО среди учащихся проводится игра «Слепой поводырь», используются психологические тесты. В Карагандинской области на мероприятия приглашаются специалисты в области истории, например, этнографический центр «Ақыл жүрек». В Актюбинской области проводится игра среди команд учащихся в формате «Вопрос - ответ».</p>
8	Показы видеопро-дукции в общественных местах, в т.ч. в парках, аэропортах, ж/д и автовокзалах, рынках, оживленных площадях, перекрестках, торговых центрах, имеющих LED экраны	<p>Необходимы технические условия для воспроизводства видеопро-дукции и утвержденный список адаптированных для данных показов материалов с рекомендациями по организации показа</p>	<p>По данным МИОР РК обеспечен показ во всех региональных центрах.</p> <p>Например, трансляции по телевизору на проходных предприятиях Павлодарской области.</p>

9	<p>Информационная работа в СМИ и социальных сетях</p> <p>Информационная работа в социальных медиа требует:</p> <ul style="list-style-type: none"> - системной работы и развития ранее созданных информационных площадок; - привлечения в качестве авторов блогеров, экспертов, пишущих и работающих в сфере религии; - контроля над деятельностью данных информационных площадок, чтобы не допустить их трансформации в религиозные или антирелигиозные пропагандистские площадки; - корректной работы с комментариями и своевременных ответов на поступающие вопросы; - отказа от «канцелярита» и бюрократических штампов в информационных сообщениях; - создания собственного контента 	<p>МИОР РК в 2019 году осуществлялось сопровождение 6 социальных сообществ на популярных площадках в социальных сетях как: «Facebook.com», «ВКонтакте», а также 2 видеоканалов на видеохостингах «Youtube.com» и «Kaztube.kz».</p> <p>Всего было размещено 5822 поста / материала, репоста и инфографики. Общая аудитория сообществ превысила 308 тысяч подписчиков¹⁰⁴.</p> <p>Используется во всех регионах.</p> <p>Большая часть специализированных ЦИПР имеют страницы в социальных сетях и собственные сайты, каналы на «YouTube.com». Например, в 2019 г. ЦИПР Костанайской области созданы 32 видеоролика, которые демонстрировались в социальных сетях и собственных сайтах.</p>
10	<p>Показ на региональных и республиканских СМИ телепередач, интервью на актуальную тематику в сфере религии</p> <p>интернет и телевидение являются основными источниками информации для казахстанцев.¹⁰⁵ В Казахстане продолжается внедрение цифрового эфирного телевидения в современном стандарте DVB-S2. Ведется поэтапное строительство и внедрение 827 станций, которые позволят охватить более 95% населения к 2021 г.¹⁰⁶ Во время действия режима ЧП, охват аудитории в первую очередь увеличили каналы, которые в обществе воспринимаются как государственные. Охват Хабар 24 увеличился с 42,35% в январе до 56,3% в апреле. В апреле 2019-го показатель составлял 38,5%. El Arna – рост с 38,47% до 46,09%. Atameken Business – рост с 16,2% до 22,95%. Годом ранее – 8,64%¹⁰⁷.</p>	<p>Например, цикл передач, интервью на государственных каналах о возвращении казахстанцев в рамках спецоперации «Жусан» (поисковик выдает свыше 1 млн. ссылок по запросу «возвращенные Жусан»).</p> <p>В Карагандинской области выпускается журнал «Дін және заман» (1 000 экз. в квартал), цикл телепередач: 2 на казахском языке, 1 на русском языке.</p> <p>Реализуется в Атырауской, Мангистауской, Жамбылской, Туркестанской областях и др. регионах.</p>

104 Информация об итогах реализации Плана мероприятий по реализации Концепции государственной политики в религиозной сфере Республики Казахстан на 2017 - 2020 годы. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/qogam/documents/details/24370?lang=ru> (дата обращения 21.06.2020)

105 Для 48,4% казахстанцев интернет является более предпочтительным источником информации. URL: <https://camonitor.kz/33577-dlya-484-kazahstanczev-internet-yavlyatsya-bolee-predpochtitelnym-istochnikom-informacii.html> (дата обращения 27.08.2020)

106 В Правительстве РК рассмотрены вопросы перехода на цифровое эфирное телерадиовещание. URL: <https://primeminister.kz/ru/v-pravitelstve-rk-rassmotreni-voprosi-perehoda-na-tsifrovoye-efirnoye-teleradioveshchanie-17080> (дата обращения 27.08.2020)

107 Казахстанцы смотрят на карантине «поле чудес» и новости. Разбираемся, что происходит в отечественном телевидении. URL: https://litr.kz/televizor-na-karantine-kazahstancy-vybirayut-yakubovicha-i-novosti/?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop (дата обращения 27.08.2020)

11	Распространение информационных материалов (буклеты, брошюры и др.) профилактического характера в местах большого скопления людей	Преимущества буклетов и иных информационных материалов в доступности, простоте, информативности, возможности быстрого распространения в местах массового скопления граждан	Министерством совместно с местными исполнительными органами разработаны и распространены около 160 тысяч экз. Используется во всех регионах.
12	Участие в общественно-политических, культурных, спортивных мероприятиях	Культурно-досуговые, общественно-политические, спортивные мероприятия создают благоприятный контекст для формирования и развития антиэкстремистского сознания и популяризации национальной культуры	Во всех регионах. Например, в Актыбинской области в рамках профилактических мероприятий организованы спортивные мероприятия среди представителей местных жамагатов: благотворительный турнир по мини-футболу, настольному теннису среди женского жамагата, а также спортивная эстафета «Веселый старт!», областная лига по мини-футболу.
13	Спектакли, театрализованные представления, социальный театр	В арт-терапии спектакль применяется как недирективный метод, реализуемый через постановку театральных этюдов на острые социальные темы. Обращение к данному методу позволяет создать модель реальной жизни, информирует о наличии таких проблем в обществе как экстремизм, национализм, алкоголизм, наркомания, несправедливость и т.д. и предлагает альтернативные варианты поведения при встрече с данными проблемами в реальности.	В 2013 году в Атырауском областном театре режиссером А. Исхаковым был поставлен спектакль «Хак Жолы» ¹⁰⁸ . В 2015 Восточно-Казахстанским областным драматическим театром режиссером А. Алеевым был поставлен спектакль «Шырмауык» (Паутина) ¹⁰⁹ . Также получили известность постановки: - «Кто стучится в мою дверь?» режиссера Н.Жубаниязова Актыбинского областного театра им. Тахауи Ахтанова (спектакль включен в постоянный репертуар) ¹¹⁰ ; - «Жаннат» режиссера М. Томанова Западно-Казахстанского областного казахского драматического театра ¹¹¹ ; - «Адаскандар - Заблудившиеся» режиссера К. Жумабекова Казахского драматического театра имени С. Сейфуллина ¹¹² ; В Мангистауском регионе постановка спектаклей «Ананың ақ сүті», «Әке өкініші» для молодежи и старшего поколения. В Костанайской области ставятся мини – спектакли силами студентов в организациях города.

108 В Атырау впервые в РК прошел спектакль об экстремизме. URL: https://forbes.kz/news/2013/12/26/newsid_47759 (дата обращения 27.08.2020)

109 Спектакль Шырмауык. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=G0KLB0G7Ykk> (дата обращения 27.08.2020)

110 Казахстан борется с экстремизмом с помощью искусства. URL: https://central.asia-news.com/ru/articles/cnmi_ca/features/2016/09/20/feature-01 (дата обращения 27.08.2020)

111 В Уральске прошла премьера спектакля «Жаннат» на тему деструктивных религиозных течений. URL: https://www.inform.kz/ru/v-ural-ske-proshla-prem-era-spektaklya-zhannat-na-temu-destruktivnyh-religioznyh-techeniy_a2782168 (дата обращения 27.08.2020)

112 Адааскандар спектаклінің видеонұсқасы. URL: https://www.youtube.com/watch?v=wyV3xqw1yW0&feature=emb_logo (дата обращения 27.08.2020)

14	Проект Рухани Керуен	Метод, впервые примененный в профилактике экстремизма в ВКО ¹¹³ , получил распространение в большинстве регионов Казахстана.	В 2019 году в Алматинской области в рамках III этапа проекта «Рухани керуен» в 11 приграничных районах были организованы свыше 160 мероприятий с охватом около 20 тысяч жителей, розданы более 12 тысяч брошюр, флаеров и буклетов ¹¹⁴ В 2020 г. данный проект продолжается в онлайн формате.
15	Краткосрочные профессиональные курсы, женские клубы, мастерские, мастер-классы	Во время обучения профессии, а позднее и в профессиональной деятельности происходит становление личности, преодолеваются психологические комплексы, формируются новые межличностные взаимоотношения; человек вовлекается в коллективную деятельность, в результате чего повышается уровень его адаптации в обществе	Краткосрочные профессиональные курсы, языковые курсы при Центрах исследования проблем религий получили распространение в период 2015-2018 годы. В настоящее время данные методы чаще используют религиозные объединения ¹¹⁵
16	Экскурсии по сакральным местам	Суть акции заключается в том, чтобы пострадавшие от экстремистских течений из разных регионов посетили сакральные места, музеи и другие достопримечательности и приобщились к историческому, культурному, духовному наследию родного Отечества	В 2018 году прошла Республиканская краеведческая акция в рамках программы «Рухани жаңғыру» ¹¹⁶ В Атырауской области ежегодно организуются экскурсии женского жамагата (в том числе вернувшихся в рамках операции «Жусан») в музеи, а также в городища Сарайшык и Лазерти
17	Обеспечение обратной связи в открытом и закрытом режиме	В открытом режиме: по результатам блиц анкетирования в конце мероприятия анализируются проблемные аспекты ИРР: насколько актуальна выбранная методика, предложенная тема и информация. Корректируются направления ИРР. В закрытом режиме: по прошествии одной - двух недель проводится опрос аудитории с целью выявления остаточных знаний, полученных выводов (г. Павлодар)	Реализуется во всех регионах. Например, по результатам мини – анкетирования среди студентов колледжа г. Актобе на вопрос: «Что Вас больше всего интересует во вне учебного времени?», более 50% учащихся ответили: «Вопросы религии». Раздача стикеров в начале мероприятия с написанием вопросов и пожеланий. Проводится анонимно (Актюбинская область)

113 Рухани Керуен - Духовный караван (ФОТО) URL: <https://yvision.kz/post/437328> (дата обращения 27.08.2020)

114 Информация об итогах реализации Плана мероприятий по реализации Концепции государственной политики в религиозной сфере Республики Казахстан на 2017 - 2020 годы. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/qogam/documents/details/24370?lang=ru> (дата обращения 21.06.2020)

115 В столице прошел мастер-класс для женского жамагата. URL: <https://kazislam.kz/v-stolitse-proshel-master-klass-dlya-zhens/> (дата обращения 27.08.2020)

116 Школьники из Актобе посетили сакральные места Карагандинского региона. URL: <https://newtimes.kz/regiony/75376-shkolniki-iz-aktobe-posetili-sakralnye-mesta-karagandinskogo-regiona>

18	Блиц анализ интересов аудитории перед началом мероприятия (наводящие вопросы)	Позволяет выявить интересы аудитории, отношение к религии и таким образом корректировать дальнейшее проведение мероприятия	Активно реализуется в Карагандинской области в вопрос-ответной форме. В ВКО перед началом беседы предлагают просмотр видеоматериала, затем обсуждение, что позволяет аудитории самостоятельно сделать выводы, выявить болевые точки аудитории.
19	Обсуждение проведенных мероприятий с коллегами	Позволяет провести «работу над ошибками», транслировать положительный опыт среди коллег (1 раз в неделю)	Активно реализуется в Актыбинской, Карагандинской областях

Таким образом, анализ регионального опыта разработки и применения эффективных методик ИРГ показывает:

- отечественные ИРГ по вопросам религии за последние годы накопили существенный опыт и арсенал методов ИРР;
- выбор форм, методов, времени и места идеологического воздействия зачастую ограничен объективными обстоятельствами, однако, всегда коррелируется запросами адресной группы;
- сформулированы определенные принципы использования методологического инструментария ИРР;
- большинство регионов используют комплексные подходы в использовании методологического инструментария ИРР;
- в республике не сложилась практика горизонтального сотрудничества между регионами по трансляции успешных методов ИРГ.

3.2. Стимулирование работы членов информационно-разъяснительных групп

Стимулирование – это процесс регулирующего воздействия факторов внешней среды на деятельность членов ИРГ с целью повышения ее эффективности.

Цель – побуждение качественно выполнять членами ИРГ поставленные задачи. С точки зрения современного менеджмента стимулирование является основным способом повышения эффективности труда. Грамотное стимулирование работы специалистов требует от организаторов знания базовых методов мотивации. В связи с чем, стимулирование работы членов ИРГ должно обеспечиваться следующими подходами:

1. Разработка и утверждение компетентными органами актуальных методических рекомендаций и контента информационных материалов.

Ключевой обязанностью лектора – члена ИРГ является необходимость четко и грамотно разъяснять государственно-конфессиональную политику Республики Казахстан, владеть текущей религиозной ситуацией, знать палитру религиозных организаций и др. Для реализации данной задачи лектор должен всегда иметь необходимый набор актуальных знаний, новейших методик, данных социологических исследований. Таким образом, одним из существенных мотиваторов эффективной работы ИРГ является наличие актуальных разработок по направлениям ИРР, обновляемых как минимум 1 раз в полугодие. В целом, такая работа ведется (раздел 2.2).

Член ИРГ, как проводник государственной политики в сфере религии, должен быть обеспечен материалами, *прошедшими апробацию и имеющими доказанную эффективность*. Не все члены ИРГ заинтересованы в дополнительной трате времени, обладают техническими возможностями для полноценной подготовки к ИРР. Помимо этого, использование каждым членом ИРГ самостоятельно подготовленного

контента на основе различных источников, включая интернет-ресурсы, может привести к использованию в процессе ИРР неполной и недостоверной информации.

В Методических рекомендациях указано, на что необходимо обратить внимание при подготовке материалов.¹¹⁷ *Контент информационных материалов, дифференцированный для разных целевых аудиторий, должен содержать:*

- актуальную информацию о государственно-конфессиональной политике, реализации казахстанской модели светскости, текущей религиозной ситуации в стране и мире, религиозной палитре Казахстана, существующих угрозах стабильности в данной сфере;
- контент предполагаемых вопросов от населения и актуальные ответы на них (эксперт, г.Нур-Султан). Это позволит обеспечить качественный уровень подготовки членов ИРГ с разными слоями населения и позволит в доступной форме донести объективную информацию до людей;
- обобщенный опыт регионов по интерактивным методикам и форматам проведения. Например, транслирование опыта ИРР г.Нур-Султана, когда с целью повышения доступности восприятия информации используются популярные среди молодежи герои, персонажи фильмов/сериалов. Хорошие отклики со стороны компетентных специалистов и целевых групп получили показ спектаклей и мини постановок в гг. Актау и Костанай;
- визуальные материалы, инфографики, иллюстрации, демотиваторы и др., то есть предлагаемые материалы должны соответствовать современным способам подачи информации.

Разработка методических рекомендаций и контента информационных материалов, дифференцированных для разных целевых аудиторий, будет способствовать:

- обеспечению единства базовых подходов и методик ИРР, аккумулярованию и транслированию передового опыта регионов, формированию единой базы исследований;
- отделению субъективного мнения лектора и позиции государства в конфессиональной политике. Как отметили эксперты, отдельные лектора, недостаточно владея определенной темой (например, принципы светскости в различных сферах жизни общества), вместо запланированных тем переходят, например, на религиозные и другие темы (Кызылординская область, г.Нур-Султан).

Таким образом, подготовленный контент материалов, прошедший экспертную оценку станет для членов ИРГ фундаментом при подготовке к ИРР и важным стимулом, поскольку они будут знать направление своей деятельности, актуальную информацию по работе с разными целевыми аудиториями, четко понимать свои функциональные обязанности, что, в конечном итоге повысит эффективность их работы.

2. Материальное стимулирование членов ИРГ

Процесс создания региональных ИРГ начался с 2013 года. Первоначально эта работа проходила на общественных началах. Основной задачей на тот период была системность проведения ИРР и увеличение охвата населения разъяснительными мероприятиями.

Состав лекторов на тот период находился на стадии формирования. Многие члены ИРГ, стоящие у истоков ИРР стали популярными, узнаваемыми в своих регионах гражданами и сегодня составляют интеллектуальную основу ИРГ.

Отдельные лекторы прекратили свою деятельность по различным объективным причинам. Ключевым фактором ухода из состава ИРГ стало отсутствие финансирования и загруженность лекторов. Зачастую лекторы проводили в течение одного дня по несколько встреч с различными целевыми аудиториями. Подобная практика вызывала определенные трудности не только в физическом, но и морально-психологическом плане.

Понимая важность работы ИРГ, отдельные руководители МИО стали решать вопрос оплаты лекторов из фонда экономии средств. При этом, непосредственная оплата труда членов ИРГ проводилась по аналогии с другими отраслями и, в среднем, составляла от 1200 тенге за одно мероприятие в любой целевой аудитории. Стоит отметить, что даже на тот момент, данная сумма не стимулировала авторитетных экспертов – членов ИРГ. На текущий период (март, 2020 г.) оплата труда членов ИРГ в Кызылординской области осталась неизменной и составляет 1 238,75 тенге. Позднее другие регионы

¹¹⁷ Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения/Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: КДР МИОР РК, 2019. с. 22-23.

стали использовать данный опыт. Однако, в каждом регионе установлены свои расценки на деятельность членов ИРГ. Кроме того, в бюджете не была предусмотрена специальная статья – оплата работы членов ИРГ.

С 2015 года государство стало частично выделять финансирование для организации и обеспечения ИРР. Так, на сайте www.goszakup.gov.kz в открытом доступе имеется информация о финансировании ИРР по регионам. Изменение значимости ИРР и выделение бюджетных средств на финансирование, породило создание общественных организаций, целью которых является организация и проведение ИРР.

Необходимо отметить, что на сегодняшний день в разных регионах система оплаты существенно различается.

Таблица №14

Оплата работы членов ИРГ в региональном разрезе¹¹⁸

№	ГОРОД	СУММА	ПРИМЕЧАНИЕ
1	Актау	1339 тг. в час	-
2	Актобе	от 42.000-60.000 тг. - заработная плата + 2.000 - 3.000 тг. - дополнительная оплата за одно проведенное мероприятие	В штате преимущественно теологи. Дополнительная оплата от организации выигравшей государственный заказ УДР.
	Атырау	5.000 тг. областным членам ИРГ за любое мероприятие 3.000 тг. городским членам ИРГ	Оплата утверждена, в течение 4-5 лет не менялась
	Жезказган	точная сумма не упоминалась экспертом	Выдается наличными по окончании мероприятия, либо в конце месяца по желанию члена ИРГ. Существует система премирования 1 раз в месяц выдаются денежные премии двоим членам ИРГ.
	Караганда	Точная сумма не упоминалась экспертом	Финансируется через государственный заказ
	Кокшетау	Точная сумма не упоминалась экспертом	Оплата по утвержденным нормативам
	Костанай	3.000 тг. областным членам ИРГ за 1 мероприятие	Городским/районным не оплачивается
	Кызылорда	1238,75 тг. за 1 час	-
	Нур-Султан	Точная сумма не упоминалась экспертом	-
	Павлодар	Точная сумма не упоминалась экспертом	Преимущественно на общественных началах
	Петропавловск	Оплата не предусмотрена	-
	Семей	Точная сумма не упоминалась экспертом	Финансируется через государственный заказ
	Туркестан	Точная сумма не упоминалась экспертом	Финансируется через государственный заказ, включены транспортные расходы

118 Таблица составлена на основе материалов экспертного интервью

Анализ таблицы, а также материалов экспертного интервью показывают следующие моменты:

- стабильную оплату за проведенные мероприятия получают только члены областного ИРГ. Члены ИРГ городов и районов не получают оплату на системной основе и работают, как правило, на общественных началах. Эксперты Костанайской области отметили, что в районах, за счет выделенных на мероприятия ИРГ средств, стараются пригласить членов областного ИРГ или РИРГ, поэтому средств для оплаты труда членов районных ИРГ не остается. Однако, для стимулирования членам ИРГ районного уровня могут выделять премиальные;

- минимальный размер оплаты труда членов ИРГ в г. Кызылорда;

- в СКО оплата труда членов ИРГ не предусмотрена;

- сотрудники МИО (УДР, УВП), ПО, ЦИПР не получают оплату за ИРР. Работа в ИРГ для данной категории лиц входит в их функциональные обязанности, либо осуществляется на общественных началах. Соответственно, это порождает ситуации, когда опытные лекторы из состава МИО и сотрудников правоохранительных органов отказываются от ИРР. В интервью эксперт из г.Петропавловск отметил, что участие в ИРР тех, кто не является профессиональным членом, «скажем так, религия не входит в его профессиональную компетенцию», никак не поощряется и не оплачивается;

- в целом, в регионах оплата реализуется через государственный социальный заказ. Победителями процедуры тендеров выступают юридические лица в разных организационно-правовых формах и с разным опытом в сфере религии. Так, в 2020 году в г.Костанай государственный заказ выиграло ИП, не имеющее опыт работы в сфере религии.¹¹⁹ В тот же период в гг. Алматы, Актобе, Нур-Султан победителем госзакупок стало Объединение юридических лиц «Ассоциация молодежная коалиция «Жаңа-Ру» из г.Тараз, по услуге «Организация курсов повышения квалификации для теологов и других специалистов в сфере религии»;¹²⁰

- в качестве членов ИРГ активно привлекаются имамы ДУМК. Оплату за проведенные мероприятия они получают наравне со всеми членами ИРГ, которые финансируются за счет организаций победителей государственного заказа. При этом, с 2017 года действует фонд «Уақып» по финансовой поддержке имамов и реализации государственно-конфессиональной политики.

Актуальным остается унификация требований для организаций - исполнителей государственного заказа (организационно-правовая форма, опыт работы организации в сфере религии, компетентность и научные степени сотрудников и др.).

Таким образом, механизм выделения средств и их получение членами ИРГ требует комплексного изучения. Все эксперты единогласны в том, что деятельность членов ИРГ необходимо достойно оплачивать, причем уровень и система оплаты должны стимулировать членов ИРГ.

Проведенный блиц-анализ общедоступных материалов на официальном сайте www.goszakup.gov.kz показал, что объем финансирования деятельности ИРГ в тех или иных регионах имеет разные величины. Так, суммы варьируются от 174 тысяч до 54 миллионов тенге. Необходимо отметить, что выделяемые средства должны коррелироваться конкретными и объективными факторами: количеством населения региона, количественным и качественным составом ИРГ, объемом запланированных мероприятий, религиозной ситуацией в регионе и так далее.

Современные методы стимулирования работников предполагают, как материальные, так и нематериальные способы стимулирования работников. К не-денежным стимулам относятся: обучение / повышение квалификации за счет организаторов, бесплатное посещение культурных мероприятий, оплата расходов на участие в зарубежных мероприятиях (конференции, семинары и т.п.), социальный пакет (путевки в оздоровительные учреждения), культурные мероприятия внутри организации (корпоративы, оплата питания) и др.

В большинстве регионов активно используется нематериальное стимулирование работы членов ИРГ, а именно торжественное вручение грамот, похвальных листов от областных акимов за

¹¹⁹ Материалы экспертного интервью, г.Костанай

¹²⁰ <https://www.goszakup.gov.kz/ru/announce/index/4182449?tab=general> (дата обращения 11.06.2020)

активное участие в деятельности ИРГ, которое может сопровождаться денежными премиями, памятными подарками, бесплатной поездкой на республиканские мероприятия по повышению квалификации (Кызылординская, Костанайская области).

Таким образом, на сегодня отсутствует единая методология оплаты труда членов ИРГ, базирующаяся на принципах прозрачности, унификации, справедливости, дифференцированного подхода, в силу чего она не стала серьезным мотивирующим фактором повышения эффективности ИРР.

3. Повышение престижа членов ИРГ

Деятельность членов ИРГ включает в себя важную функцию проводника государственной политики в сфере религии. В этой связи, повышение общественного престижа члена ИРГ является необходимым условием эффективности ИРР, оценки населением государственной политики. В данном случае ключевым инициатором должно быть государство.

Представляется полезным опыт частного учреждения «КМЦ «Парасат». В 2019 году данной организацией был проведен конкурс по различным номинациям среди членов ИРГ. Призовые места предусматривали денежное вознаграждение. Уровень, качество проведенного мероприятия получили положительные оценки специалистов. По мнению экспертов, проведенный конкурс КМЦ «Парасат» серьезно поднял престиж их работы.

Современные методы стимулирования работников предполагают, как материальные, так и нематериальные способы стимулирования работников. К не-денежным стимулам относятся: обучение / повышение квалификации за счет организаторов, бесплатное посещение культурных мероприятий, оплата расходов на участие в зарубежных мероприятиях (конференции, семинары и т.п.), социальный пакет (путевки в оздоровительные учреждения), культурные мероприятия внутри организации (корпоративы, оплата питания) и др.

В большинстве регионах активно используется нематериальное стимулирование работы членов ИРГ, а именно торжественное вручение грамот, похвальных листов от областных акимов за активное участие в деятельности ИРГ, которое может сопровождаться денежными премиями, памятными подарками, бесплатной поездкой на республиканские мероприятия по повышению квалификации (Кызылординская, Костанайская области).

4. Привлечение лучших специалистов по профилю

Сегодня члены ИРГ играют ключевую роль в разъяснении населению целей и задач, государственной политики в сфере религии. В связи со стратегической значимостью поставленных перед ИРГ задач, рекрутинг в члены ИРГ не должен носить формальный характер, в ее ряды необходимо привлекать профессионалов, обладающих навыками адресной работы с целевыми аудиториями.

Желательно, чтобы члены ИРГ обладали научными и академическими степенями, активно публиковались, проходили стажировки, в том числе зарубежные. Все это в совокупности будет способствовать включенности членов ИРГ в актуальные исследовательские процессы.

Таким образом, стимулом для члена ИРГ станет звание лучшего лектора-пропагандиста, что будет в дальнейшем материально стимулироваться.

5. Материально-техническое обеспечение ИРГ

Одним из важных аспектов реализации деятельности ИРГ являются комфортные условия труда.

В Методических рекомендациях по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения, в Приложении №1 «Смета расходов финансирования ИРГ по вопросам религий» оплата труда членов ИРГ состоит из 5 пунктов расходов:

- оплата труда лекторов ИРГ согласно трудовым договорам;
- командировочные расходы (проезд, проживание и суточные);
- накладные расходы: услуги связи, интернет;
- полиграфические расходы (буклеты, брошюры, листовки);
- канцелярские расходы.¹²¹

121 Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения/Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: Комитет по делам религий Министерства информации и общественного развития РК, 2019. – С. 34.

Эксперты большинства регионов считают, что после введения системы госсоцзаказа обеспечение материально-техническими средствами проведения ИРР стало носить более системный характер и, в целом, соответствует современным методам передачи информации (г.Нур-Султан, Костанайская, Карагандинская, Акмолинская области и др.). Во многих регионах практически решены вопросы с транспортным обеспечением, техническими средствами работы (Мангистауская область). Сотрудники Актюбинского УДР имеют в своем распоряжении студию для создания роликов.

Тем не менее, в отдельных регионах (СКО) на рекламу, наглядные средства, транспортные расходы выделяется недостаточно средств. Анализ экспертных интервью показал, что вопрос о транспортном обеспечении каждый регион решает, исходя из собственных возможностей и условий государственного заказа. Например, сотрудники УДР в течение дня могут проводить несколько мероприятий и расходы по общественному транспорту оплачивают самостоятельно (гг. Актау, Актобе). Также эксперт из г.Петропавловска отметил, что данная проблема не решается более 5 лет.

Таким образом, проведение мероприятий в отдаленных районах, в вечернее время, организация нескольких мероприятий в течение одного дня дают существенную нагрузку на работу сотрудников ЦИПР и членов ИРГ. В итоге, имели место случаи отказа членов ИРГ от проведения ИРР (Костанайская, Карагандинская области).

Комфортные условия работы членов ИРГ являются необходимым фактором ее качественной реализации, поэтому на этапе планирования ИРР важно учитывать все необходимые организационные моменты и стремиться комплексно совершенствовать работу ИРГ, в том числе путем улучшения условий труда.

6. Систематическое повышение квалификации членов ИРГ

На современного члена ИРГ возложены стратегические функции, он должен знать все нюансы государственной политики в сфере религии, основные догматы традиционных/нетрадиционных религий, новые религиозные течения, их особенности и различия, современные психологические методики воздействия новых религиозных течений. В этой связи, важным условием стимулирования работы членов ИРГ является возможность регулярного повышения их квалификации.

В разделе 2.3 подробно представлены материалы об организации курсов повышения квалификации на республиканском и региональном уровнях.

Необходимо помнить, работа в сфере ИРГ требует постоянного системного повышения знаний, умений, квалификаций. В связи с чем, многие из них проводят эту работу самостоятельно, за свой счет, включая получение ученых степеней по профилю, прохождение стажировок и т.д.

Чем более качественными знаниями, навыками обладает член ИРГ, тем он более заинтересован в проведении мероприятия на профессиональном уровне. Так, некоторые лекторы имеют огромный опыт проведения мероприятий только среди определенной целевой аудитории, при этом не обладают навыками интерактивных занятий, не умеют заинтересовать большую аудиторию и т.п. В этом случае курсы ораторского мастерства станут отличным стимулом для совершенствования работы лекторов ИРГ.

Кроме того, нередки случаи негативного отношения со стороны населения в отношении лекторов при проведении ИРР, провокации и иные психологические воздействия. В таких случаях членам ИРГ требуется умение сохранять самообладание, не идти на поводу у провокаторов, уметь достойно излагать свои контраргументы. В связи с чем, актуальными являются тренинги в сфере психологии, методы блокировки психологического давления, избежание конфликтных ситуаций и др. Все эти меры будут комплексно способствовать повышению эмоционального интеллекта членов ИРГ.

Курсы правовой и религиозной грамотности, в том числе в сфере медиации, помогут членам ИРГ эффективно проводить мероприятия, придадут уверенность. Таким образом, закономерно возникает необходимость разностороннего совершенствования компетенций членов ИРГ.

В Методических рекомендациях по организации адресной ИРР среди населения в разделе 2.4. «Квалификационные требования к знаниям и умениям члена ИРГ по вопросам религий» указано 10 требований, которыми должен обладать член ИРГ. Стоит отметить, что найти готового специалиста,

полностью отвечающего этим требованиям, весьма сложно. В связи с чем, повышение квалификации членов ИРГ представляется актуальным и необходимым условием мотивации успешной работы членов ИРГ и в целом повышения эффективности ИРР

7. Ежегодная аттестация членов ИРГ

Аттестация – форма комплексной оценки сотрудника, на основе которой принимается решение о его соответствии занимаемой должности, дальнейшем служебном росте, повышении / понижении заработной платы, увольнении. Таким образом, правильно и систематически проводимая аттестация становится серьезным мотивирующим стимулом повышения качества работы члена ИРГ.

Также данная процедура должна способствовать своевременному исключению неквалифицированных кадров, ротации в зависимости от целевых групп и, в целом, обновлению состава ИРГ. Аттестации должны стать стимулирующим фактором карьерного роста, увеличения материального вознаграждения. Одним словом, нельзя подходить к аттестации только как к инструменту реализации узконаправленных кадровых задач.

В разделе 2.3 подробно представлены материалы об организации аттестации в регионах.

8. Рациональное распределение нагрузки ИРР на членов ИРГ

Залогом успеха ИРР с населением является четко разработанный план с указанием спикеров мероприятий, в котором все эксперты распределены в соответствии со специализацией и объемом нагрузки.

Как пояснил эксперт из г. Костанай, членам ИРГ зачастую сложно получить разрешение от руководства по основному месту работы для участия в ИРР. Не все работодатели относятся с пониманием и отпускают сотрудников на ИРР, либо производственная необходимость не допускает отсутствия работника (учебный процесс, непрерывное производство). Недостаточный уровень планирования приводит к тому, что в конкретных мероприятиях ИРР участвуют прежде всего те, кто свободен, а не имеющие наилучшие компетенции по данной теме и целевой аудитории.

В итоге, как отмечают эксперты, отдельные члены ИРГ активно задействованы в ИРР, другие привлекаются от случая к случаю (г.Нур-Султан). Имеют место ситуации, когда члена ИРГ привлекают не по своей специализации.

Таким образом, четко составленный план мероприятий, предусматривающий равномерное участие всех членов ИРГ, в соответствии с их специализацией и физическими возможностями, станет мотивирующим фактором успешной работы.

9. Формирование коллективного духа среди членов ИРГ

Поскольку все члены ИРГ занимаются общей деятельностью, для повышения эффективности их труда было бы полезным, чтобы они хорошо знали друг друга, между ними происходил активный полезный взаимообмен информацией и методиками работы. В результате экспертного опроса установлено, что, в целом, каждый сотрудник знает не более 5-6 членов ИРГ своего региона, соответственно не владеет информацией о качестве и количестве проводимых мероприятий другими членами ИРГ.

Таким образом, комплексное стимулирование и мотивация деятельности членов ИРГ является одним из ключевых аспектов успешной реализации ИРР. Подобные действия будут способствовать систематическому совершенствованию знаний и навыков членов ИРГ, их личной заинтересованности и повышению показателей эффективности работы.

Таким образом, анализ имеющихся стимулов работы членов ИРГ выявил следующие особенности:

- назрела существенная необходимость в организации системных мер по повышению престижа членов ИРГ. Мероприятия, направленные на повышение знаний и престижа (профессиональные конкурсы, олимпиады, дискуссионные клубы, розыгрыши призов) должны проводиться регулярно и инициироваться государственными органами;

- техническое сопровождение мероприятий, по мнению экспертов, из года в год улучшается, однако на сегодняшний день не выработаны единые подходы по финансированию материально-технического сопровождения ИРР, в особенности, это относится к транспортному обеспечению мероприятий в отдаленных районах;

- не разработаны механизмы равномерного распределения нагрузки ИРР между всеми членами ИРГ. Как показала практика регионов, численность штата членов ИРГ может быть большая, но фактически работает намного меньше человек (Мангистауская обл.), либо наоборот, имеет место нехватка членов ИРГ в эквиваленте к численности населения региона, количеству учреждений и пр. (г. Алматы);

- отсутствуют механизмы сотрудничества между организациями - основным местом работы члена ИРГ и УДР, ЦИПР с целью беспрепятственного участия членов ИРГ в мероприятиях. Основной работодатель не всегда положительно относится к участию сотрудника в ИРР. При этом нехватка компетентных специалистов отрицательно сказывается на качестве проводимых ИРР;

- не созданы условия, способствующие взаимодействию, обмену опытом, эффективными методиками, обсуждению выявленных тенденций в ходе ИРР среди регионального коллектива членов ИРГ.

Таким образом, создание и реализация комплексных мер по стимуляции деятельности членов ИРГ будет способствовать эффективности проводимых ИРР в стране, улучшению позитивного настроения в обществе, укреплению доверия населения к проводимой государственно-конфессиональной политике.

3.3 Международный опыт информационно-разъяснительной работы в сфере религии

Информационно-разъяснительная работа в зарубежных странах ведется в нескольких направлениях с использованием различных форм и методов в зависимости от направления работы.

■ Российская Федерация

Системный анализ состояния борьбы с религиозно мотивированным экстремизмом в РФ показывает, что наиболее эффективное противодействие достигается в ходе комплексного применения:

- предупредительных мер, реализуемых на различных уровнях государственного управления во всех сферах общественной жизни;

- мер пресечения противоправного проявления экстремизма, используемых правоохранными органами;

- действий по нейтрализации последствий проявлений псевдорелигиозного экстремизма.

Основные направления, особенности системы профилактических мер, характерных для РФ на современном этапе:

1. Перенос внимания **от силовых мер пресечения в плоскость совершенствования правового механизма предупредительного воздействия**, связанного с осуществлением контроля и надзора за соблюдением законодательства, регламентирующего деятельность религиозных объединений, а также средств массовой информации.

2. Наиболее эффективные **предупредительные меры воздействия переносятся в область индивидуально-профилактической работы** (с учетом специфики регионов), не ослабляя при этом мер общепрофилактического воздействия на экзогенные и эндогенные детерминанты, порождающие экстремизм. Значительный эффект показала деятельность муниципального бюджетного учреждения г. Дербента (Республика Дагестан) - Центр по профилактике экстремизма Севиль Наврузовой. Основное рабочее время она проводит в индивидуальных профилактических беседах по SKYPE с российскими гражданами, высказывающими свои намерения выехать для участия в военных действиях на стороне международной террористической организации «ИГИЛ / ДАИШ».¹²²

3. **Расширение форм и сферы взаимодействия правоохранительных органов с представителями зарегистрированных религиозных организаций.** Например, МВД России по субъектам Северо-Кавказского федерального округа подписаны «Соглашения о сотрудничестве» практически со всеми Духовными управлениями мусульман, епархиями (благочиниями) РПЦ и еврейскими религиозными организациями, функционирующими на территории оперативного обслуживания.

4. **Создание Государственной программы совершенствования информационно-коммуникационных технологий и системы подготовки и повышения квалификации специалистов по информационной безопасности.**

Контрпропаганда в информационных сетях строится на следующих методологических принципах:

---

¹²² Шагапсоев З.Л., Тутуков А.Ю. Организация работы органов внутренних дел по предупреждению правонарушений со стороны молодежных объединений экстремисткой направленности. // Бизнес в законе. 2014. № 1. – С.139-141.

- *наступательности* – использование средств и методов, которые с максимальной убедительностью вскрывают реакционность, антигуманность, аморальность идеологических установок и практических шагов экстремистских лидеров; идеологическому противнику навязываются темы, направления борьбы, которые заставляют его занимать глухие оборонительные позиции;

- *упреждения* – убеждать легче, чем переубеждать; залогом успешной контрпропагандистской работы является формирование у граждан со школы установок на веротерпимость, уважение прав и свобод личности;

- *оперативности* – осуществление внеочередных мероприятий, вызванных резким изменением оперативной обстановки и незамедлительного пропагандистского вмешательства в молодежную среду;

- *разоблачение* молодежных преступных групп и преступных сообществ экстремистской направленности на ранних стадиях формирования.

Противодействие в РФ посредством интернет – ресурсов осуществляется *следующими способами и методами*¹²³:

- перекрытием каналов распространения экстремистской информации пропагандистского толка;
- аргументированной критикой тех или иных положений;
- прямым разоблачением, противопоставлением истины экстремистским инсинуациям;
- распространением правды о тех или иных событиях;
- адекватным реагированием на любые пропагандистские акции экстремистских объединений;
- системной работой по формированию в российском сегменте интернета нравственно-ценностных приоритетов. В их числе «Национальный портал противодействия терроризму»,¹²⁴ портал «Наука и образование против террора»¹²⁵ и другие.

5. Организация и проведение комплексных мероприятий среди молодежи, которые включают:

- формирование правовой культуры в молодежной среде;
- воспитание толерантного мировоззрения, терпимости по отношению ко всем людям, вне зависимости от их национальности, религии, социального, имущественного положения и иных обстоятельств;
- рост уровня социальной и материальной защищенности молодежи, помощь в трудоустройстве молодых специалистов, активизация социальных лифтов, поддержка жилищных программ для молодежи;
- выстраивание действительных связей между образованием и трудоустройством, повышение общего уровня культуры и воспитания в социуме, укрепление культурных связей с другими регионами РФ;
- возрождение воспитательной функции института семьи;
- антинаркотическое воспитание.

6. Участие общественных организаций в профилактической работе.

Так, например, Уральская ассоциация «Центр этноконфессиональных исследований, профилактики экстремизма и противодействия идеологии терроризма» разработала 10 информационно-просветительских программ, нацеленных на различные категории населения. В частности, уделено серьёзное внимание работе по профилактике распространения идеологии экстремизма и терроризма в местах лишения свободы, детям из неблагополучных семей, не имеющих родителей и воспитывающихся в детских домах («Концепция работы с теми, кто сделал неверный шаг»).

Проводятся методические семинары для имамов Свердловской области с целью обучения их работе с осужденными, исповедующими ислам. Эксперты «Центра» регулярно проводили семинары для сотрудников федеральной службы исполнения наказаний с целью информирования их о деятельности различных экстремистских и террористических идеологий, формах и методах распространения своих воззрений, в частности, в местах лишения свободы. Данные примеры системной работы,

123 Маркин В., Роговая А. Противодействие распространению идеологии экстремизма и терроризма в молодежной среде. 11'2012. С. 142-146.

124 URL: <http://www.antiterror.ru> (дата обращения 03.08.2020)

125 URL: <http://scienceport.ru> (дата обращения 07.08.2020)

проводившейся вышеуказанным Центром, получили положительную оценку экспертов, как успешная модель, которая может быть применена и в других странах и регионах.¹²⁶

Среди целевых информационно-пропагандистских мероприятий наиболее эффективными эксперты выделяют следующие:

- освещение в СМИ результатов успешных контртеррористических мероприятий, судебных процессов и оперативных мероприятий по поиску, уничтожению, осуждению представителей террористических и экстремистских групп, документальное разоблачение в СМИ всех проявлений террора с видео- и фотоматериалами;
- разъяснительная пропагандистская работа, направленная на формирование негативного отношения к идеям терроризма, осознание катастрофических последствий терактов, формирование личной готовности принять участие в антитеррористической агитации и пропаганде;
- поощрение регионов, муниципальных образований, отдельных организаций, достигших положительных результатов в борьбе с экстремизмом;
- широкое освещение культурных и образовательных городских программ, мероприятий, форумов по данной тематике.

■ Республика Беларусь

Основные действия государственно-конфессиональной политики в Республике Беларусь ориентированы на снижение экстремистских проявлений в молодежной среде и направлены на:

- оптимизацию социальной среды, в которой находятся молодые люди: ее улучшение, создание в ней пространства для конструктивного взаимодействия, стимулирование у молодежи положительных эмоций вследствие участия в реализации социальных проектов и решения проблем молодого поколения;
- формирование механизмов оптимизации молодежного экстремистского поля, разработку методов его разрушения, организацию на его месте конструктивных социальных зон;
- создание механизмов эффективного влияния на процесс социализации личности молодого человека, включения его в социокультурное пространство ближайшего сообщества и социума в целом. Итогом такой работы становилось формирование толерантной, ответственной, успешной личности, ориентированной на ценности гражданственности и патриотизма;
- разработку системы психокоррекционной работы, нацеленной на профилактику ненормативной агрессии, развитие умений социального взаимодействия, рефлексии, саморегуляции, формирование навыков толерантного поведения, выхода из деструктивных культов, организаций, субкультур¹²⁷.

Для профилактики экстремизма в молодежной среде выделяются следующие основные направления деятельности:

- создание условий для снижения агрессии, напряженности, экстремистской активности в среде молодежи;
- формирование условий для воспитания успешной, эффективной, толерантной, патриотичной, социально ответственной личности;
- налаживание условий для повышения жизненных шансов подростков и молодежи, оказавшихся в сложной жизненной ситуации;
- развитие конструктивной социальной активности подростков и молодежи;
- развитие позитивных молодежных субкультур, общественных объединений, движений, групп;
- генерирование альтернативных форм реализации экстремального потенциала молодежи.

Важнейшим звеном в системе противодействия религиозному экстремизму является система воспитания и образования. В республике разработана система профилактики молодежного экстремизма в школе и в высших учебных заведениях, предусматривавшая проведение мероприятий против насилия,

126 Старостин А. Формы и методы работы с осужденными различных категорий с целью профилактики идеологии экстремизма и терроризма// Профилактика экстремизма. Успехи и трудности»: Материалы международной научно-практической конференции. – Нур-Султан: КИСИ при Президенте РК, 2019, с.148-160.

127 Земляков Л.Е., Щекин Н.С. Государственно-конфессиональная политика в Республике Беларусь// – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvenno-konfessionalnaya-politika-v-respublike-belarus>

ксенофобии, нетерпимости и формирование установок толерантности к представителям различных этнических, социальных и религиозных групп.

Проводились следующие мероприятия по борьбе с экстремистскими проявлениями в молодежной среде:

- разработка и реализация политики трудовой занятости с целью вовлечения молодежи в систему профессионального обучения, а также трудоустройство с расширением практики квотирования рабочих мест;
- расширение сети военно-патриотических, спортивных и других профильных лагерей с информационно-пропагандистским сопровождением их деятельности;
- активное и целенаправленное использование в средствах массовой информации материалов, разоблачающих идеологию экстремизма.

■ Таджикистан

В целях снижения процесса радикализации, а также противостояния экстремизму и терроризму, Таджикистан реализует комплекс административных мер:¹²⁸

- введён строгий учёт процесса учреждения и деятельности религиозных объединений, в том числе принцип их отделенности от политики и невмешательства в дела государства;

- регулируется процесс поездки граждан на религиозное паломничество в Мекку («хадж»), в том числе введено ограничение на участие в «хадже» несовершеннолетних граждан, а также не достигших 40 лет;

- строго регулируется получение религиозного образования гражданами, в том числе, создание и функционирование исламского учебного заведения разрешается только по государственным стандартам и программам, а получение нелегального или «домашнего» религиозного образования запрещается;

- из зарубежных религиозных учебных заведений, в том числе из Ирана, Пакистана, Саудовской Аравии, Египта и т.д., были возвращены на родину более 3500 учеников и студентов, которые получали религиозное образование. В настоящее время, согласно части 6 статьи 8 Закона «О свободе совести и о религиозных объединениях» религиозное образование за рубежом возможно только после получения гражданами религиозного образования в Республике Таджикистан и письменного согласия уполномоченных государственных органов¹²⁹;

- в стране введено обязательное всеобщее среднее образование светского характера, в том числе строго контролируется процесс обязательного получения образования девушками; в случае препятствия образованию детей со стороны родителей закон предусматривает строгие штрафы и наказания;

- введено изменение в статью 28 Конституции Республики Таджикистан, в результате чего запрещено учреждение и функционирование политических партий религиозного характера; также Решением Верховного Суда Таджикистана от 28 сентября 2015 года запрещена деятельность единственной исламской экстремистской и политической организации – Партии Исламского Возрождения Таджикистана.

Одним из важнейших направлений является организация идеологической и профилактической работы по предотвращению радикализации общества и экстремизма. В качестве профилактических мер ведётся расширенная агитационная, пропагандистская, идеологическая и культурная работа среди населения:

- созданы агитационные группы из числа госслужащих, ученых и представителей творческой интеллигенции, которые проводят регулярные встречи с различными слоями населения по оповещению об угрозах радикализации, экстремизма и терроризма;

- в государственных и негосударственных средствах массовой информации, в том числе по радио и телевидению, широко организованы различные программы, которые создают антирадикальную и антитеррористическую информационную среду;

- по закону установлен светский характер образования во всех учебных заведениях, независимо от их уровня, направления и формы собственности; в качестве противовеса радикальным исламским

128 Хакназар И. Некоторые особенности государственной политики Республики Таджикистан в борьбе с экстремизмом и терроризмом// Профилактика экстремизма. Успехи и трудности»: Материалы международной научно-практической конференции (г. Нур-Султан, 4 апреля 2019 г.) / Под общ. ред. З.К. Шаукеновой. – Нур-Султан: КИСИ при Президенте РК, 2019. – С.40-48.

129 Контроль над религиозным образованием таджикской молодежи <https://stanradar.com/news/full/32472-kontrol-nad-religioznym-obrazovaniem-tadzhikskoj-mo-lodezhi.html> (Дата обращения 10.10.2020г.)

идеям и ценностям налажена широкая пропаганда национальных идей и ценностей, национальной культуры и идентичности, патриотизма и т.д.;

- приняты специальные государственные программы по молодежи и женщинам, которые предусматривают комплексную работу с этими уязвимыми слоями населения. Данные меры направлены на их социализацию, повышение уровня юридических и политических знаний, предупреждение привлечения к радикализму и экстремизму;

- с целью ограждения женщин и молодёжи от радикализации государство развивает сеть культурных и развлекательных центров в городах и селах, в том числе сельские клубы, библиотеки, спортивные комплексы, профессиональные секции и кружки, курсы изучения языков и навыков и т.д.

В силу особенностей географического местонахождения, геополитического значения, информационной уязвимости молодого поколения и т.д. в Таджикистане борьба с радикализацией общества, а также с угрозами религиозно мотивированного экстремизма и терроризма является одним из основных направлений государственной политики¹³⁰.

■ Государства ЕС

Работа по формированию позитивного, антирадикального сознания построена на выявлении причин и факторов, и соответственно принятию мер по их преодолению.

Европейские, в частности, британские специалисты выделяют следующие факторы, оказывающие влияние на вовлечение молодежи в радикальные и экстремистские движения:

- невозможность самореализации (в учебе, в работе, в творчестве, в социуме);
- материальные трудности (отсутствие заработка, жилья, плохие бытовые условия);
- социальная изоляция, отчуждение, сложности интеграции в новое сообщество (новая страна, школа, университет, местное сообщество);
- поиск идентичности и достоинства (когда теряется связь с национальными истоками, не принимаются местные традиции);
- месть за предыдущее плохое обращение (нарушение связи между авторитетными фигурами и молодежью).

На основании анализа мер, принимаемых европейскими странами по профилактике религиозного радикализма и информационно-пропагандистской работы, можно выделить следующий положительный опыт:

1. В ЕС по инициативе Еврокомиссии функционирует **Европейская сеть осведомления о радикализации (Radicalisation Awareness Network)**, возможности которой позволяют странам-участницам обмениваться актуальной информацией об эффективных практиках их борьбы и методах профилактики религиозно мотивированного экстремизма.

2. В европейских странах, для которых вследствие миграционных проблем актуальна профилактика мусульманских радикальных настроений, **активно налажена система взаимодействия с лидерами мнений исламского сообщества**, в первую очередь – религиозными лидерами и имамами. По факту террористических или экстремистских актов имамы выпускают фетвы осуждающего характера. Подобные инициативы доказали свою эффективность в Италии, Франции, Германии, Нидерландах, Великобритании и Испании.

3. Национальные правительства ряда европейских государств **реализуют образовательные программы для имамов**, обеспечивающие гарантии их лояльности государственной власти и понимание государственной политики в сфере религии и противодействия экстремизму.¹³¹

4. **Подразделения по защите от виртуальных угроз**, обеспечивающие мониторинг и анализ деятельности сайтов, пропагандирующих радикальные и экстремистские идеи. Созданы в Федеративной Республике Германии, Великобритании и других европейских странах.

130 Хакназар И. Некоторые особенности государственной политики Республики Таджикистан в борьбе с экстремизмом и терроризмом // Профилактика экстремизма. Успехи и трудности»: Материалы международной научно-практической конференции (г. Нур-Султан, 4 апреля 2019 г.) / Под общ. ред. З.К. Шаукеновой. – Нур-Султан: КИСИ при Президенте РК, 2019. – С. 40-48.

131 Примаков В.Л., Маткаримова Г.В. Основные направления регулирования этноконфессиональных отношений: рефлексия европейского опыта. Вестник МГЛУ. Выпуск 2 (713) / 2015. С. 133-144.

5. В Европе в различных странах реализованы ряд программ и проектов по профилактике экстремизма в молодежной среде:

Австрия – форум по вопросам ислама, организованный исламским сообществом Австрии и Министерством внутренних дел¹³²;

Бельгия – проект «Безопасность сообществ и предотвращение радикализации» / «Community Policing and the Prevention of Radicalization (COPPR) Project»¹³³;

Великобритания – Стратегия «Предотвращение» / «Prevent Strategy», включающая 48 программ и проектов, проекты организаций «Rewind», «Soft Touch» и другие¹³⁴;

Венгрия – проекты «Неделя гражданского участия» / «A Week of Civic Participation» и др.;

Германия – проекты «Жизнь» / «Hayat», «Team meX», «Изучать демократию и жить в демократии» / «Demokratie lernen & leben», «Пересечение множеств» / «Schnittmengen» и другие¹³⁵;

Дания – план действий «Общее безопасное будущее», включающий 40 проектов, проекты «Мы-копенгагенцы» / «We Copenhageners (VI'KBH'R')», «Покажи расизму красную карточку» / «Show Racism the Red Card» и другие¹³⁶;

Испания – инициативы института «Открытое общество»¹³⁷;

Нидерланды – проекты «Мы – амстердамцы» / «Wij Amsterdammers», «Присоединяйся или останься позади» / «Meedoen of achterblijven», Национальный план действий против расизма и другие¹³⁸;

Норвегия – кампания «Остановите насилие» / «Stop the violence», «Молодежный проект церкви» / «the Church Youth Project» и другие¹³⁹;

Турция – молодежные проекты Национальной полиции Турции¹⁴⁰;

Франция – Национальная система предупреждения терроризма / «The Plan Vigipirate» и другие¹⁴¹;

Швейцария – проект социальных работников школ «Программы профилактики и вмешательства в группах сверстников» / «Peergruppenorientierte Präventions- und Interventionsangebote der Jugendhilfe in der Schule» и другие¹⁴²;

Швеция – социальные проекты молодежного центра «Fryshuset»¹⁴³.

В целом профилактическая работа сосредоточена на двух основных направлениях, а также имеет два подхода:

Первый подход – это общесоциальный подход к профилактике радикализации молодежи, то есть создание и предоставление возможностей для самореализации (от творческой до профессиональной).

---

132 Cultural Harmony. The Next Decade 2002–2012. White Paper // New South Wales Government. – 2004, с.73 URL : <http://catalogue.nla.gov.au/Record/3409670>

133 Там же с.108

134 Preventing violent extremism pathfinder fund 2007/08. Case studies//Department for Communities and Local Government: London. – 2007. – URL: <http://www.tedcandle.co.uk/publications/022%20Preventing%20violent%20extremism%20pathfinder%20fund%20case%20studie.pdf>. Process Evaluation of Preventing Violent Extremism Programmes for Young People // Youth Justice Board for England and Wales. – 2012. – URL: <http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/yjb/preventing-violent-extremism-process-evaluation.pdf>

135 Rieker P. Juvenile Right-Wing-Extremism and Xenophobia in Germany: Research and Prevention // P. Rieker, M. Glaser, and S. Schuster (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 67–78.

136 A common and safe future. An action plan to prevent extremist views and radicalisation among young people // Government of Denmark. – 2009. – URL: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/index.cfm?action=media.download&uuid=FB310B9-FB85-7C31-946D632BC120D3B7>

137 Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach. – Vienna: OSCE, 2014. – 59-60 p.

138 Там же

139 Carlsson Y. Violent Right-Wing Extremism in Norway: Community Based Prevention and Intervention // Rieker, P., Glaser, M., and Schuster, S. (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 12–29.

140 Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach. – Vienna: OSCE, 2014. – P.139-140.

141 Multi-Cultural France is becoming a Multi-Racist Society: An Interview with Ch. Rojzman, conducted by S. Schuster // P. Rieker, M. Glaser, and S. Schuster (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 113–124.

142 Davolio M., Gerber B., Eckmann M., Drilling M. The Special Case of Switzerland: Research Findings and Thoughts from a Context-Oriented Perspective // Rieker, P., Glaser, M., and Schuster, S. (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 29–47.

143 Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach. – Vienna: OSCE, 2014. – P.158.

Второй подход – это привлечение к профилактике самой молодежи (работа сверстников со сверстниками).

Информационно-разъяснительная работа по профилактике ведется в двух основных направлениях:

- Первичная профилактика (т.е. работа с теми, кто потенциально может быть подвергнут воздействию экстремистских и террористических идей).
- Профилактика уже подвергнутых радикализации и вербовке.

Великобритания

В стране реализуется широкий спектр социальных проектов, которые финансируются как из государственного, так и из местного бюджета. Наряду с этим, действует одна из крупнейших некоммерческих неправительственных международных организаций, занимающаяся исследованием проблем религиозного радикализма – Международный центр по изучению радикализации и политического насилия. Одна из задач центра – оказание помощи государственным органам в поиске наиболее эффективных методов борьбы с радикализмом и политическим насилием.¹⁴⁴

На различных уровнях ведется работа по профилактике распространения радикальных идей в молодежной среде.

- Реализован проект «*Muslim Youth Development Partnership*», позволяющий привлечь молодых мусульман к волонтерской деятельности, участию в муниципальных школах лидерства, что позитивно сказывается на интеграции в общество.

- Программа по профилактике экстремизма в молодежной среде в Великобритании (Стратегия «Предотвращение» / «*Prevent Strategy*», включающая 48 программ и проектов, проекты организаций «*Rewind*», «*Soft Touch*» и др.)¹⁴⁵. В последнее время из всех европейских стран Великобритания в большей степени столкнулась с серьезной и устойчивой угрозой со стороны внутреннего терроризма. Недавние террористические акты в Великобритании были совершены образованными молодыми людьми, а не иностранными религиозными группами. Всеобъемлющая антитеррористическая стратегия CONTEST (Counter-Terrorism Strategy), принятая в Великобритании в 2003 году, базировалась на четырех составляющих¹⁴⁶:

- Имеет целью снизить радикализацию населения посредством информационной работы; выявить причины экстремизма.

- Состоит в выявлении и уничтожении действующих экстремистских и террористических организаций.

- *Protect (защита)*. Цель заключается в повышении защищенности Великобритании к террористическим атакам.

- Признает, что отдельные террористические атаки все еще могут иметь место, однако необходимо повышать готовность государства к ним посредством проведения учебных кризисных ситуаций.

На практике эту работу можно разделить на две категории:

- Общая профилактическая работа по борьбе с экстремистскими идеями и влиянием в обществе, поощрение терпимых, умеренных и демократических принципов и устранение факторов, которые могут повысить уязвимость к радикализации.

- Индивидуальная целенаправленная работа с лицами, подверженными риску принятия экстремистских идеологий, или которые уже сделали это.

Среди успешных инициатив, проводимых полицией и ориентированных на школы с целью повысить осведомленность о рисках экстремизма среди детей и учителей, предотвратить насилие и искоренить негативное отношение к полиции стоит отметить «*From one extreme to another*» («Из крайности в крайность»), «*Getting Together*» («Объединимся»)¹⁴⁷.

144 Process Evaluation of Preventing Violent Extremism Programmes for Young People // Youth Justice Board for England and Wales. – 2012. – URL: <http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/yjb/> (дата обращения 12.08.2020)

145 Preventing violent extremism pathfinder fund 2007/08. Case studies // Department for Communities and Local Government: London. – 2007. – URL: <http://www.tedcandle.co.uk/publications/022%20Preventing%20violent%20> (дата обращения 14.08.2020)

146 Бураева Л. А. Кибертерроризм в молодежной среде // Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал, 2016, № 2. – С.27.

147 Там же.

«From one extreme to another» – это игра, проводимая театральной компанией, с проведением параллелей между радикализмом, связанным с крайне правым и исламистским насилием. Этот проект является высокоэффективным инструментом для обучения детей об опасности экстремизма и терроризма и охватил более 50 000 школьников, многие из которых жили в сильно изолированных и зачастую экономически неблагополучных общинах в северо-западной Англии. Финансирование осуществлялось из местных бюджетов.

Проект «Getting Together» был первоначально разработан как программа для уроков на базе DVD для школ и колледжей дополнительного образования Кардиффскими учителями, местным имамом и ученым из Мусульманского совета Уэльса. Он обеспечивал надежную критику исламистского экстремизма, а также направлен на то, чтобы помочь учителям понять, какие дети могут быть восприимчивы к экстремизму. Начальный проект «Getting Together» для школ в настоящее время получил продолжение в программе «Challenging Extremism» благодаря поддержке правительства Уэльса. Программа предлагалась школам и колледжам, сотрудникам служб социального обеспечения, молодежи, надзорным, сотрудникам полиции и другим лицам, которые могли вступать в контакт с людьми, уязвимыми для радикализации¹⁴⁸.

- *Профилактика наркомании.* Наркотическая зависимость выступает одним из факторов риска попадания под влияние религиозно мотивированного экстремизма. Антинаркотическое воспитание учащихся, проводимое в Великобритании в рамках системы обязательного общего образования, реализуется в двух направлениях: антинаркотический компонент подлежит обязательному включению в учебный план в рамках естественнонаучных предметов во всех государственных школах; антинаркотический компонент рекомендовано расширить посредством его включения в преподавание дисциплины «Personal, social and health education» (PSHE – программа личного, социального и медицинского просвещения). PSHE не имеет статуса обязательного предмета, однако большая часть школ его реализует. Антинаркотическая профилактика охватывает все этапы обучения, начиная с начальных классов. Объем и содержание рекомендуемого материала увеличиваются по мере взросления учащихся.

Разработка и внедрение образовательных антинаркотических программ (CHARLIE, Good Behavior Game, The Unplugged, Blueprint и др.), использование в работе разнообразных форм и методов интерактивной работы с учащимися, координация профилактических усилий на национальном и местном уровнях привели к относительной стабилизации наркотической ситуации в стране¹⁴⁹.

- *Индивидуальная программа «Channel»*, разработанная правительством Великобритании, которая фокусируется на оказании поддержки людям, которые определяются как уязвимые в контексте вовлечения в насильственный экстремизм. Программа является полностью добровольной. Применяется межведомственный подход в связи с чем реализуется в рамках сотрудничества между местными органами власти, полицией, образовательными организациями и местной общиной и преследует три цели: выявление лиц, подверженных риску втягивания в радикальный экстремизм; оценка характера и степени риска; разработка планов поддержки и индивидуальных программ реабилитации. Предлагаемые виды поддержки включают социальную адаптацию, когнитивно-поведенческую терапию, обучение и т.д. Кроме того, если установлено, что человек нуждается в богословской или идеологической поддержке, то Программа предусматривает наставничество и в этой сфере.

По данным Правительства Великобритании в Программе «Channel» в 2015-2016 гг. приняли участие около 42 000 человек в 142 проектах. В результате реализации Программы только в 2015 г. были сорваны 150 поездок в Сирию. Также Программа защитила 50 детей от вывоза в зону конфликта.¹⁵⁰

- *Профилактика через спорт.* В рамках программы «Строим сильную Великобританию вместе» весной 2018 г. был запущен проект с футбольным клубом «Колчестер Юнайтед». Клуб получил финансирование для реализации программы по объединению местной общины. Целями и задачами проекта являются приобщение к здоровому образу жизни и здоровому питанию, содействие развитию спорта и приобщению к нему более широкого сообщества, раскрытие юных талантов, сплочение местного

148 Гизятова Л.А., Фахрутдинова А.В. Антинаркотическое воспитание молодежи как один из факторов противодействия идеологии экстремизма// Казанский вестник молодых учёных. Педагогические науки, 2017, Т. 1, № 3 (3) . – С.35-39.

149 Там же.

150 Ларин Н.Ю. Международный опыт профилактики экстремизма в молодежной среде. Противодействие идеологии терроризма в образовательной сфере и молодежной среде: сборник статей / сост. В.В. Каберник; МГИМО МИД РФ - Москва. 2018. С.130-145.

сообщества. В рамках Программы обеспечиваются спортивным оборудованием школы и спортивные группы по всему городу. Проект также задействует тысячи людей из местного сообщества, объединяя их на публичных сессиях, на которых предоставляется возможность открыто обсуждать опыт взаимодействия в рамках сообщества, который, возможно, оказал негативное влияние или имел негативные последствия. Это дает возможность совместными усилиями находить пути решения межэтнических осложнений и проблем, связанных с радикализацией молодежи.

■ Федеративная Республика Германия

Одна из многонациональных стран Европы. Имеется позитивный опыт борьбы с радикальными религиозными течениями. Работа в сфере религии основывается на собственных эффективных разработках методологии по профилактике, предупреждению и переубеждению экстремистов и радикалов.

- **Более 10 лет в Германии и Швеции реализована программа «EXIT» («Выход»)**, направленная на поддержку выхода людей из экстремистской среды. Потенциал в борьбе с религиозным экстремизмом высок: только в Германии более 300 человек приняли в ней участие (помощь в трудоустройстве, переезде, в исключительных случаях – изменении личных данных по аналогии с программами защиты свидетелей). Программа получила развитие в проекте «HATIF», направленная на оказание помощи людям, желающим покинуть религиозные радикальные сообщества. Спектр такой поддержки включает в себя не только материальную и иную помощь при получении угроз от радикальных групп желающими выйти из них, но и помощь в организации контактов с государственными и муниципальными органами, учреждениями образования по реализации образовательных программ профилактического или разъяснительного характера антиэкстремистского содержания. Кроме того, в рамках данной Программы проводится обучение учителей, полицейских, юристов, социальных работников и всех, кто нуждается в повышении уровня знаний об экстремистских группах, их идеологии и процессах радикализации. С момента своего создания Программа помогла примерно 500 участникам избежать вовлечения в экстремистскую деятельность. Данная Программа реализуется также в Дании и Канаде.

- **Программа «Энди»**, представляющая собой серию комиксов для подростков и молодежи 12-18 лет. В адаптированной для молодежи форме объясняются негативные последствия участия в экстремистских движениях, в том числе, религиозного радикализма (контент предоставляется бесплатно, доступен к скачиванию через мобильное приложение или на компьютер). Коммуникационную стратегию СМИ Германии по освещению проблем религиозно мотивированного экстремизма исследователи признают достаточно эффективной.

■ Дания

Одна из тех стран, которая имеет опыт по ресоциализации бывших боевиков. Предусматривается комплексная помощь не только для возвратившихся, но и их близких.

Программа «Выход» была разработана для работы с теми, кто уже был вовлечен в террористическую деятельность и воевал на стороне боевиков. Она была запущена в 2013 г. для дерадикализации возвратившихся в Данию бывших боевиков. Целью программы является их реинтеграция и оказание помощи, социализация, возвращение в общество и повседневную мирную жизнь. Для достижения этой цели группа специалистов приняла решение о том, какая помощь и услуги должны предоставляться возвращенцу и его окружению (например, семье, друзьям, образовательному учреждению и т.д.). После этого готовится письменное соглашение о «выходе», которое включает в себя определенный перечень помощи, которая может быть предложена. Например, помощь с трудоустройством, проживанием, медицинским обслуживанием, социальной адаптацией и терапией и т.д. Данная программа доступна только для пребывающих из-за границы, которые не совершали никаких преступных действий на территории Дании. То есть программа ориентирована на тех возвращенцев, которые мотивированы на прекращение террористической деятельности и хотят реинтегрироваться обратно в общество и вернуться к мирной жизни.

Кроме того, крупная международная программа «Erasmus+» участвует в привлечении молодежи для работы в сфере профилактики экстремизма. В рамках данной программы летом 2018 г. был реализован проект «Молодежь против экстремизма и радикализации». Это международный проект молодежного

обмена, целью которого было собрать 35 молодых людей из 5 стран (Венгрия, Армения, Грузия, Турция и Эстония). Проект реализовывался в два этапа. Первый этап – изучение темы, вызовов и возможностей. В промежутке между первым и вторым этапом участники проводили исследования и наблюдения в своих местных сообществах, чтобы найти полезные идеи и возможности для борьбы с радикализацией и экстремизмом. Второй этап – сбор идей, обмен знаниями, опытом и реализацией конкретных молодежных проектов по дерадикализации и борьбе с экстремизмом.

■ Нидерланды

Голландские власти связывают процесс радикализации с социальной поляризацией и рассматривают его в основном как молодежное явление, связанное с поиском идентичности и места в обществе. Таким образом, стратегия борьбы с радикализацией направлена на укрепление социальной сплоченности путем облегчения интеграции отчужденных групп в основное общество¹⁵¹.

Национальное правительство очертило общие параметры стратегии борьбы с радикализацией, отвечало за подготовку лиц для ведения борьбы с радикализацией и частично финансировало некоторые инициативы. Также центральные органы власти пытались решить некоторые из проблем, которые делали людей восприимчивыми к радикализации, например, снижение дискриминации, расширение возможностей трудоустройства, обеспечение справедливого доступа к государственному жилью, безопасности, здравоохранению, создание условий для участия всех граждан в демократическом процессе.

В Плате действий против поляризации и радикализации Нидерландов на 2007-2011 годы излагалось три подхода, основная часть которых рассматривалась как ответственность местных органов власти.

- Первый путь включал в себя профилактику, сигнализацию и вмешательство. Эти действия реализовывались местными молодыми сотрудниками, наблюдателями за прогульщиками, полицией и другими органами власти и были включены в политику безопасности муниципального или местного органа самоуправления.

- Второй путь относился к конкретной политике на национальном уровне в поддержку местной политики борьбы с радикализацией.

- Третий путь был отнесен к международному уровню с двойным упором на смягчение радикализации и поляризации как внутри границ ЕС, так и за его пределами, а также установление соответствия между национальной политикой борьбы с радикализацией и голландскими внешнеполитическими целями¹⁵².

На местном уровне в Плате действий использовались жесткие и мягкие меры для предотвращения радикализации, выявления сигналов экстремизма. Мягкая составляющая включала содействие проведению открытых дебатов о взглядах на мусульманские телевизионные программы и мусульманские сайты, финансируемые правительством, организацию общественных собраний для обсуждения различных мнений, дополнительную поддержку лицам, которые оказались в кулуарах системы образования, и содействие их выходу на рынок труда. Мягкий подход направлен на укрепление доверия и взаимопонимания между полицией и представителями сообществ.

Жесткая составляющая включала ряд дисциплинарных и принудительных мер, вплоть до запрета политически насильственных групп или изоляции отдельных лиц. В рамках жесткого подхода значительно расширились полномочия голландской Службы общей разведки и безопасности и ужесточились законы против тех, кто поддерживает терроризм или планирует совершить акты насилия¹⁵³.

■ Соединенные Штаты Америки

ИРР проводится как на центральном, так и на местном уровне. Основной акцент сделан на реализацию различных проектов и программ, куда привлекаются граждане разных национальностей и вероисповеданий. Акценты расставлены в пользу студентов и молодежи.

---

151 Кайратулы Ж.Т. Ключевые особенности голландского подхода к дерадикализации// – URL: <http://cipr.kz/ru/media/stati/klyuchevye-osobennosti-gollandskogo-podhoda-k-deradikalizacii.html>

152 Там же

153 Там же

- **Функционирует Национальный центр по предупреждению преступлений**, совершаемых экстремистскими группировками по мотивам расово-этнической вражды. В его полномочия входят подготовка специальных рекомендаций для работы государственных и правоохранительных органов по их выявлению, раскрытию и профилактике.

- **Среди институтов гражданского общества по противодействию религиозному радикализму работают центры толерантности**, действующие на уровне штатов (финансируемые за счет некоммерческих организаций и фондов). Их подразделения функционируют во многих религиозных учреждениях (например, мечетях), реализуя образовательные программы по пропаганде религиозной терпимости, работу волонтерского движения, организуя совместные мероприятия с представителями других религий и конфессий. Государственные органы и институты гражданского общества уделяют особое внимание информационной политике и сотрудничеству со СМИ для профилактики религиозного радикализма.

- **Центры Многообразия и Интеграции (Diversity&Inclusion Center) в вузах США.** Для интеграции студентов в жизнь кампуса и бесконфликтного существования с другими учащимися разработаны специальные академические и творческие (созидательные) программы, которые имеют право задействовать все существующие технические, социальные и бытовые ресурсы университета. Реализуются не только тематические мероприятия, но и мультидисциплинарные учебные программы всех колледжей и факультетов, которые помогают студентам из других штатов лучше адаптироваться на новом месте и избежать попадания в радикальные группы.

- **В профориентации студентов участвуют, в том числе, и выпускники вузов.** Приглашаются успешные бизнесмены разных национальностей, чтобы показать доступность возможностей и перспектив для всех. Устраиваются ярмарки карьеры, где студенты первого курса могут пообщаться с представителями крупных компаний (например, Google, Facebook, Microsoft).

- **В вузах идет не только академическая подготовка.** Очень развита социальная жизнь: работает большое количество различных клубов, досуговых центров и секций. Студенты всех программ и курсов в свободное время имеют возможность заниматься творчеством (особенно развиты музыкальное, теле-, кино-, художественное направления). Для иностранных студентов в целях интеграции в сообщество разрабатываются и реализуются экскурсионные программы, которые готовятся, в том числе, инициативной группой студенческого совета.

- **Молодежные Медиа Центры.** Работают десятки молодежных медиа-центров. Их миссия – обучать цифровым и информационным технологиям, производя реальный информационный продукт. У молодежи имеются собственные СМИ, в работе которых она участвует. Особый акцент делается на привлечение к работе национальных сообществ и неблагополучной молодежи. *Каждый университет и крупный колледж Америки имеет телевизионную студию*, которая обеспечивает контентом собственный кабельный телеканал или даже национальные сети. Университет Майами, например, обеспечивает контентом 150 национальных и международных телевизионных каналов. Молодежным радиостанциям предоставляются FM-частоты, где ведется круглосуточное вещание. Лучшие журналистские работы поощряются призами.

- **Интерактивная онлайн игра «Не будь марионеткой».** Проект был реализован в 2016 г. совместными усилиями Управления ФБР США по связям с общественностью и Бюро по взаимодействию с партнерами. Была разработана бесплатная образовательная интернет-программа для подростков «Don't be a Puppet». Это интерактивный сайт (реализованный в понятной для молодежи форме интернет-игры – квеста), который предназначен для того, чтобы проинформировать подростков о насильственном экстремизме, уметь распознавать сообщения в социальных сетях, которые призывают к насилию. Сайт подчеркивает, что, принимая радикальные экстремистские идеи, подростки по существу становятся «марионетками» экстремистов и террористов, которые просто хотят, чтобы они выполняли их волю. С первых месяцев посещаемость ресурса, в среднем, составила 7 400 посещений в месяц. Игра разделена на пять основных разделов (уровней), которые подросток должен пройти, чтобы успешно закончить программу. Проходя каждый из уровней, он освобождает Марионетку. Также в один из уровней интегрирована игра – «Скользкий путь к насильственному экстремизму». Задача – провести персонаж между блоками, в каждом из которых скрыты признаки насильственного экстремизма. Ребенок должен научиться распознавать их и быстро реагировать. Интересно, что после завершения пяти основных

разделов подросткам выдается Сертификат ФБР о прохождении курса: «Поздравляем! Спасибо за завершение тренинга ФБР по противодействию насильственному экстремизму».

• **Национальный конкурс по борьбе с экстремизмом в США.** Для участия в конкурсе студенты разрабатывали и реализовывали социальные или цифровые проекты с целью противодействия экстремизму и ненависти. Например, студенты Университета Небраски реализовали онлайн и офлайн кампании, направленные на изменение отношения людей к семьям беженцев в штате Небраска. Вот что отметила выпускница «UNO» Вирджиния Гальнер: «Мы поделились историями местной семьи беженцев, чтобы дать людям лучше понять, откуда эти семьи и через что они прошли. В конечном счете, мы хотели помочь пробудить в людях больше сочувствия». Студенты отслеживали эффективность своих публикаций в сравнении с воздействием негативных сообщений в социальных сетях, направленных против беженцев. Чтобы узнать, насколько эффективны сообщения различных групп, команда использовала определенные маркетинговые технологии, которые позволяют определить реакцию на информационные сообщения. Результат: оба набора сообщений вызывали сильные эмоции, но работа группы в цифровом формате в сочетании с организованными офлайн-мероприятиями создала более позитивное восприятие беженцев¹⁵⁴.

• **Профилактика экстремизма в сети интернет.** Соединенные Штаты Америки достигли значительных успехов в сфере борьбы с религиозно мотивированным экстремизмом и терроризмом в сети интернет. Количество организаций и ведомств, задействованных в данной работе, достаточно велико. Среди них: командование боевых действий в кибернетическом пространстве (USCYBERCOM), Национальный контртеррористический центр, Центр стратегического контртеррористического взаимодействия, в задачи которого входит координация сотрудничества с зарубежными странами по борьбе с терроризмом и экстремизмом. Все это позволяет Соединенным Штатам Америки более эффективно, по сравнению с другими странами, контролировать интернет-пространство.

В общественных местах доступа в глобальную сеть, таких как библиотеки и школы, используются фильтры, ограничивающие доступ к сайтам, содержащим ненадлежащую информацию, в том числе экстремистские материалы. В 2015 году США заявили о начале новой фазы в борьбе против экстремизма и терроризма в глобальной сети, сказав, что теперь основное внимание правоохранительных и специальных служб будет уделено интернету, который стал очень удобным средством для радикальных идеологов по вербовке новых членов в преступные сети¹⁵⁵.

• **Бюро расследований штата Джорджии (Georgia Bureau of Intelligence, GBI)** в октябре 2012 г. опубликовало свои стратегические наработки по организации присутствия сотрудников специальных служб в социальных сетях. Согласно им, сотрудникам Бюро предоставлено право применения различных тактических приемов использования своего статуса в сети: открытого, непривлечения внимания (зашифрованный) и тайного (негласного) присутствия. Офицеры и аналитики могут также действовать на различных уровнях в случае визуального наблюдения и сбора информации из социальных сетей. Политика Бюро расследований штата Джорджии (GBI) требует наличия письменного запроса для использования механизмов контроля за соцсетями. Такой запрос показывает цель, временные рамки, тип механизма контроля, перечень вебсайтов для мониторинга, будет ли и как долго сохраняться полученная информация.¹⁵⁶

Таким образом, активными участниками государственно-конфессиональных отношений выступает гражданский сектор в лице различных общественных организаций. Профилактическая работа проводится с дифференциацией на возрастные группы. В каждом штате имеются свои направления работы, с учетом конфессиональной принадлежности населения.

---

154 Ларин Н.Ю. Международный опыт профилактики экстремизма в молодежной среде// Противодействие идеологии терроризма в образовательной сфере и молодежной среде: сборник статей. МГИМО-Университет, 2018. - 191 с.

155 Winship C. End of a Miracle? Crime, Faith, and Partnership in Boston in the 1990's. – URL: http://scholar.harvard.edu/files/cwinship/files/end_of_a_miracle_0_0.pdf

156 Официальный сайт Бюро расследований штата Джорджии (Georgia Bureau of Intelligence, GBI.) URL: <https://gbi.georgia.gov> (дата обращения: 18.08.2020)

Канада

1. Проект «Comic Book» («Комик бук») Центра профилактики экстремизма Монреаля. Проект «Comic Book» – это инициатива по созданию оригинальных тематических комиксов. Он уже привлек более 250 000 учащихся в творческий процесс. В рамках проекта молодежью разрабатываются сценарии, создаются эскизы, придумываются персонажи. Студенты вовлекаются в активный творческий процесс и становятся создателями контента, а не просто его потребителями. Как отмечается в описании проекта, комиксы были выбраны в качестве средства повышения информированности по двум основным причинам. Во-первых, это эффективное средство коммуникации, которое дает большой охват аудитории. Во-вторых, такой формат облегчает понимание.

2. Проект «Барометр поведения» Центра профилактики экстремизма Монреаля. Данный проект создан как инструмент, дающий возможность распознать поведение, говорящее о радикализации. «Барометр» был разработан на основе научных исследований и фактических случаев радикализации, в которых участвовал Центр Монреаля. Признаки, которые обычно наблюдаются в случаях радикализации, ведущей к насилию, были выявлены с использованием контекстуального анализа. «Барометр» делится на четыре категории поведения в зависимости от степени серьезности: незначительное, беспокойщее, тревожное и вызывающее опасение. Радикализация обычно является процессом, а не событием. В ходе этого процесса поведение, а также взгляды меняются. Эти изменения могут быть очевидны для друзей, семьи, коллег по работе, сокурсников и преподавателей. На этом построен проект «Барометр поведения», разработанный канадским Центром профилактики экстремизма.

Таким образом, Канада является одной многоконфессиональных стран, где мирно живут мигранты со всего мира – представители разных вероисповеданий. В стране разработаны собственные инструменты для профилактики населения от радикальной идеологии. Молодежь является активным актором данной работы.

Израиль

В Израиле наряду с развитием государственных правоохранительных органов, ведущих борьбу с экстремизмом и терроризмом в сети интернет, особое внимание уделяется *привлечению к этому виду правоохранительной деятельности общественных организаций.*

Их основное назначение видится в проведении постоянной разъяснительной работы в среде интернет пользователей. Например, общественная организация под названием Международный институт по противодействию терроризму (International Institute for Counter-Terrorism) позиционирует себя как некоммерческая организация, ведущая научно-исследовательскую, консультативную и пропагандистскую деятельность о недопустимости пособничества террористам, а также об угрозе «гражданской халатности» – нежелании населения беспокоиться о своей безопасности и безопасности окружающих¹⁵⁷.

Китайская Народная Республика

Сфера религии регулируется на национальном уровне и четко регламентирована законодательством страны. Религиозная сфера управляется практически полностью атеистическим правительством, включая как партийные, так и правительственные органы, отвечающие за её регулирование.

Правоохранительными органами разработана и внедрена эффективная система комплексных мер под общим наименованием «Великий брандмауэр Китая» (Great Firewall of China). Основная идея функционирования системы основана на фильтрации получаемой и передаваемой информации по сети интернет с помощью правовых, регламентных, программных и аппаратных средств. Обеспечивают реализацию этого направления борьбы с экстремизмом и терроризмом специализированные подразделения интернет-полиции, которым помимо выявления противоправного контента, предоставлена техническая возможность блокировки сайтов, распространяющих любую информацию, запрещенную национальным законодательством. С 2009 года на все компьютеры предусмотрена обязательная установка интернет – фильтров, препятствующих доступу к запрещенным или использующих сомнительную информацию сайтам. При этом в законодательстве Китая предусмотрены достаточно строгие меры

¹⁵⁷ Завьялов С. Зарубежный опыт в области борьбы с пропагандой терроризма в Интернете // Зарубежное военное обозрение, 2014, № 4. – URL: http://factmil.com/publ/strana/belarus/zarubezhnyj_opyt_v_oblasti_borby_s_propagandoj_terrorizma_v_internete_2014/52-1-0-343

ответственности за распространение и использование экстремистских материалов как в отношении владельцев сайтов и провайдеров, так и самих пользователей глобальной информационной сети.¹⁵⁸

Таким образом, управление и контроль религиозной деятельности осуществляется сразу на трех уровнях – государственной властью, партийными структурами, а также религиозными объединениями – особыми китайскими религиозно-политическими институтами. В контроле над религиозными группами принимают участие также органы безопасности и идеологической пропаганды.

Объединенные Арабские Эмираты

Выработанная после известных событий 11 сентября 2001 года в США стратегия саудовских властей по противодействию терроризму включает в себя 3 составляющие: «люди, деньги, умы». «Люди» – это выявление, арест и осуждение террористов, разгром их структур. «Деньги» – это меры по усилению контроля над финансовыми потоками, идущими к террористам и экстремистам по разным каналам, включая перевозку денежных средств курьерами. Борьба «за умы» является, по мнению саудовских властей, самой сложной составляющей контртеррористической стратегии и требует длительного времени. «Борьба за умы» включает в себя ряд мероприятий по противодействию экстремистской идеологии, среди них: проведение активной антиэкстремистской кампании в СМИ с использованием различного рода объявлений, рекламных щитов и интернета; распространение книг и памфлетов, видеодисков и кассет в школах, медресе, мечетях; перевоспитание тех богословов, которые проповедуют экстремистскую идеологию. Этим занимаются проповедники в 20 тысяч из 70 тысяч мечетей, в связи с чем саудовские власти постоянно проводят в них «просветительские» семинары и лекции.

В тюрьмах страны осуществляется программа реабилитации лиц, осужденных за терроризм или экстремизм, включая переданных американцами узников из тюрьмы на базе Гуантанамо. В 2004-2009 годах эту программу прошли 4300 человек. После ее завершения рецидивы наблюдались примерно у 20 процентов участников, а потому ее можно считать достаточно эффективной. Принятые саудовскими властями меры, безусловно, снижают уровень террористической угрозы. Тем не менее, в Саудовской Аравии терроризм остается актуальным явлением.¹⁵⁹

Христиане и представители других религий могут свободно исповедовать свои религии, но не могут заниматься миссионерской деятельностью среди мусульман. Кроме того, с 2017 г. функционирует Федеральная прокуратура по преступлениям в области информационных технологий. Одной из приоритетных задач является расследование уголовных дел, включая неправомерное использование интернета с целью оскорблений, направленных на то, что считается святым для других религий, признанных согласно законам исламского шариата, ритуалы этих конфессий.¹⁶⁰ То есть в ОАЭ реализуется комплекс мер профилактической работы в сфере религии, направленной на разные стороны общественной жизни.

Таким образом, анализ зарубежного опыта показывает наличие разнообразных направлений снижения уровня этноконфессиональной напряженности в обществе. В рамках разработки и реализации проектов, направленных на профилактику экстремизма, используются различные подходы, ведется комплексная многовекторная профилактическая работа. Анализ зарубежного опыта противодействия религиозному радикализму свидетельствует, что профилактика религиозного радикализма в развитых странах строится на интеграции механизмов нормативно-правового регулирования, социального партнерства с институтами гражданского общества и контроля над информационным пространством с обеспечением соответствующего межведомственного и межинституционального взаимодействия.

158 Завьялов С. Зарубежный опыт в области борьбы с пропагандой терроризма в интернете / Зарубежное военное обозрение. 2014. №4. С. 34-39.

159 Седых Н. Современный терроризм и молодежь: проблемы информационно-психологического противодействия // Мусульманский мир, №2, 2017. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-terrorizm-i-molodezh-problemy-informatsionno-psihologicheskogo-protivodeystviya>

160 UAE creates Federal Public Prosecution for Information Technology Crimes. <https://www.thenational.ae/uae/uae-creates-federal-public-prosecution-for-information-technology-crimes-1.41675> (дата обращения 28.08.2020)

Выводы, рекомендации и предложения

Анализ показывает, что региональными ИРГ накоплен существенный опыт по применению эффективных методик ИРР, сформулированы определенные принципы их использования в зависимости от ценностных, возрастных, социальных, образовательных критериев целевых групп.

С целью повышения качества работы ИРГ в регионах активно используются различные способы поощрения и стимулирования работы членов ИРГ: премии, благодарности и почетные грамоты от имени руководства области, оплата труда, обеспечение транспортной логистикой и др. Проведенный частным учреждением «КМЦ «Парасат» в 2019 году республиканский конкурс по номинациям ИРР существенно повысил престиж работы ИРГ, стал серьезным стимулом к совершенствованию ИРР.

Анализ зарубежного опыта показывает наличие разнообразных путей профилактики деструктивного влияния религиозно мотивированного экстремизма в современном обществе. Используются различные подходы, ведется комплексная многовекторная профилактическая работа, которая основана на интеграции механизмов нормативно-правового регулирования, социального партнерства с институтами гражданского общества и контроля над информационным пространством. Таким образом, имплементация позитивного зарубежного опыта возможна по нескольким направлениям: интеграция усилий государственных органов в рамках СНГ / Центральной Азии по обмену опытом и информацией; активизация вовлечения населения, прежде всего молодежи, верующих в качестве акторов профилактики религиозно мотивированного экстремизма; создание онлайн-площадок, интерактивных игр, где участвующий получает опыт и знания о последствиях влияния радикальной идеологии.

Анализ организационных аспектов информационно-разъяснительной работы выявил следующие особенности:

- накопленный опыт успешных методов проведения ИРР активно не используется в других регионах;
- не выработаны единые подходы по финансированию материально-технического сопровождения ИРР, в особенности, это относится к транспортному обеспечению мероприятий в отдаленных районах;
- имеет место неравномерное распределение нагрузки ИРР между всеми членами ИРГ. Как показала практика регионов, численность штата членов ИРГ может быть большая, но фактически работает намного меньше человек (Мангистауская обл.);
- отсутствует сотрудничество, обмен опытом на уровне регионального коллектива членов ИРГ, в особенности работающих на договорной основе;
- отечественными ИРГ не используется международный опыт по профилактике религиозно мотивированного экстремизма и терроризма.

Таким образом, на основе проведенного анализа, были предложены следующие рекомендации.

Рекомендации и предложения к разделу 3.1

«Эффективные методы информационно-разъяснительной работы (региональный опыт)»

1) *Использование интерактивных форм ИРР.* Эксперты указали на эффективность подобных мероприятий, поскольку аудитория вовлекается в обсуждение, задаются вопросы.

2) *Привлечение специалистов-психологов при проведении тренингов.* В данном формате используется несколько позитивных методик: интерактивность, максимальная вовлеченность, развитие творческого потенциала, тактильный контакт, соревновательная направленность.

3) *Активное использование визуализации материала.* При современном клиповом мышлении визуальные материалы доказали свою эффективность, отмечается высокая степень восприятия материала аудиторией.

4) *Масштабирование апробированных в регионах методов ИРР, такие как:* Open Air, организация при ЦИПР краткосрочных профессиональных курсов, в том числе языковых, форматы «Летучий отряд», фокус-группы, TED Talks, экскурсии по сакральным местам в рамках программы «Рухани жаңғыру», постановка мини – спектаклей силами студентов в учебных учреждениях по принципу «равный к равному», организация групп в мессенджерах WhatsApp, Telegramm с включением ответственного специалиста ИРР и сотрудников конкретной организации с целью своевременного информирования, возможностью получить ответы на вопросы.

Рекомендации и предложения к разделу

«Стимулирование работы членов информационно-разъяснительных групп»:

1) Ежегодно разрабатывать план мероприятий, комплексно обеспечивающих повышение мотивации членов ИРГ. Комплекс мероприятий должен включать меры по укреплению корпоративного духа, повышению престижа деятельности ИРГ, возможности прохождения курсов повышения квалификации, в том числе с участием иностранных экспертов, достойной и справедливой оплаты труда и др.

2) Выработать единые стандарты финансирования ИРР в регионах, что обеспечит прозрачность механизма, реализацию принципа справедливости, заинтересованность в повышении качества проводимой ИРР. Данные меры будут способствовать повышению качества ИРР, в особенности на уровне районов.

3) Проводить ежегодный республиканский конкурс среди членов ИРР по актуальным номинациям с целью создания пула лучших специалистов («Лучший блогер», «Лучший лектор» и др.).

4) Проводить работу по обмену опытом между региональными ЦИПР, ИРГ, что позволит «в реальном режиме» внедрять / транслировать наработанные успешные методики ИРР, знакомиться с опытом работы других регионов, способствовать укреплению корпоративного духа между членами ИРГ, формированию опыта взаимопомощи, диалога в понимании общих целей и векторов работы.

5) Включить в работу по повышению престижа членов ИРГ участие в спецпроектах программы «Рухани жаңғыру» - «100 новых лиц Казахстана», «Туған жер» и др. Популяризация членов ИРГ является инструментом повышения эффективности ИРР.

6) Обеспечить членов ИРГ автотранспортными средствами с целью организации ИРР в отдаленных районах, на рынках, строительных площадках. Использование таких мобильных офисов (оборудованного автобуса) позволит увеличить количество и качество мероприятий с неорганизованными слоями населения. Кроме того, встречи с целевыми группами будет возможно проводить в зимний период, что исключит сезонный характер ИРР.

Рекомендации и предложения к разделу 3,3

«Международный опыт информационно-разъяснительной работы в сфере религии»:

1) В рамках АТЦ стран-участников СНГ, ОДКБ, РАТС ШОС установить сотрудничество с целью обмена опытом, актуальной информацией об эффективных практиках борьбы и методов профилактики религиозно мотивированного экстремизма на примере Европейской сети осведомления (Radicalisation Awareness Network) (**Евросоюз, Великобритания, США**) .

2) Совершенствовать информационно-коммуникационные технологии по следующим направлениям:

а) обеспечение безопасного подключения корпоративных сетей к интернету, разработка технологий быстрого обнаружения и пресечения фактов несанкционированного доступа к информации (**Российская Федерация**);

б) фильтрация получаемой и передаваемой информации по сети интернет с помощью правовых, регламентных, программных и аппаратных средств (система комплексных мер «Великий брандмауэр Китая», **КНР**).

3) Разработка интерактивной продукции для молодежи (онлайн-игры, комиксы, театральные постановки и др.), задача которых научить молодёжь распознавать признаки насильственного экстремизма и адекватно реагировать на них. В качестве примера можно использовать опыт:

а) онлайн игр – квестов «Не будь марионеткой», «Скользкий путь к насильственному экстремизму» (**Управление ФБР, США**);

б) программы «Энди» – серия комиксов для подростков и молодежи 12-18 лет, находится в свободном доступе и адаптирована для скачивания в мобильных приложениях. Основная задача – в адаптированной для молодежи форме объяснять негативные последствия участия в экстремистских движениях (**Германия**);

в) «From one extreme to another» – игра, проводимая театральной компанией, с проведением параллелей между радикализмом, связанным с крайне правым и исламистским насилием. Проект охватил более 50 000 школьников, многие из которых жили в сильно изолированных и зачастую экономически неблагополучных общинах в северо-западной Англии;

г) проект «Comic Book» Центра профилактики экстремизма Монреаля. Инициатива по созданию школьниками оригинальных тематических комиксов. Привлек более 250 тысяч учащихся. В рамках проекта молодежь разрабатываются сценарии, создаются эскизы, придумываются персонажи. Таким образом, студенты становятся создателями контента, а не просто его потребителями (**Канада**);

д) проект «Muslim Youth Development Partnership», позволяющий привлечь молодых мусульман к волонтерской деятельности, участию в муниципальных школах лидерства, содействию будущему мусульманской молодежи. В том числе это веб-форум, направленный на поощрение мирного диалога между мусульманской молодежью для развития взаимопонимания, мирного сосуществования и сотрудничества между всеми мусульманскими организациями по всему миру (**Англия**).

4) *Использование позитивного опыта зарубежных негосударственных программ с доказанной эффективностью:*

а) программа «EXIT» («Выход»), которая более 10 лет успешно осуществляет поддержку выхода людей из экстремистской среды. В рамках программы проводилось обучение всех стейкхолдеров: учителей, полицейских, юристов, социальных работников и всех, кто нуждается в повышении уровня знаний об экстремистских группах, их идеологии и процессах радикализации. Программа помогла 500 участникам избежать вовлечения в экстремистскую деятельность (**Дания, Канада, Германия, Швеция**);

б) проект «Барометр поведения» Центра профилактики экстремизма Монреаля. Данный проект создан как инструмент, дающий возможность распознать поведение, говорящее о радикализации. «Барометр» был разработан на основе научных исследований и фактических случаев радикализации. На основе контекстуального анализа были выявлены признаки, которые обычно наблюдаются в случаях радикализации, ведущей к насилию. Радикализация обычно является процессом, а не событием. В ходе этого процесса поведение, а также взгляды меняются. Эти изменения могут быть очевидны для друзей, семьи, коллег по работе, сокурсников и преподавателей. На этом построен проект «Барометр поведения», разработанный канадским Центром профилактики экстремизма (**Канада**);

в) проект «Строим сильную Великобританию вместе» был запущен весной 2018 г. с футбольным клубом «Колчестер Юнайтед». Целями и задачами проекта являются сплочение местного сообщества через приобщение к здоровому образу жизни и здоровому питанию, содействие развитию спорта и приобщению к нему более широкого сообщества, раскрытие юных талантов. Проект задействует тысячи людей из местного сообщества, объединяя их на публичных сессиях, на которых предоставляется возможность открыто обсуждать опыт взаимодействия в рамках сообщества, который, возможно, оказал негативное влияние или имел негативные последствия. Это дает возможность совместными усилиями находить пути решения межэтнических осложнений и проблем, связанных с радикализацией молодежи (**Великобритания**).

5) *Разработка комплексной программы на примере Стратегии: «люди, деньги, умы»*, реализованных в Объединенных Арабских Эмиратах. Согласно Стратегии, «Люди» – это выявление, арест и осуждение террористов, разгром их структур. «Деньги» – это меры по усилению контроля над финансовыми потоками, идущими к террористам и экстремистам по разным каналам, включая перевозку денежных средств курьерами. «Борьба за умы» – ряд мероприятий по противодействию экстремистской идеологии: проведение активной антиэкстремистской кампании в СМИ с использованием различного рода объявлений, рекламных щитов и интернета; распространение книг и памфлетов, видеодисков и кассет в школах, медресе, мечетях; перевоспитание тех богословов, которые проповедуют экстремистскую идеологию. То есть благодаря данной Стратегии государством осуществляется комплекс мер, направленных на разные стороны общественной жизни (ОАЭ).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Информационно-разъяснительная работа – это один из реальных инструментов государственной политики по противодействию радикализации населения. В состав ИРГ входят специалисты разных профессиональных областей, задача которых является укрепление в обществе принципов светскости и толерантности правового государства, а также недопущение распространения радикальной идеологии в обществе.

По мнению экспертов, начиная с 2018 года, значительно повысилось качество проводимой ИРР. На сегодняшний день организовывается разноплановая информационно-разъяснительная работа в учреждениях образования, госструктурах, адресная работа с выделенными группами риска, активизировалась работа по привлечению представителей гражданского сектора в ИРР. Существенно повысилось количество и качество ИРР в социальных сетях. В 2018-2019 гг. ЧУ КМЦ «Парасат», Академией при КНБ РК были организованы курсы по повышению квалификации членов ИРГ всех регионов страны. Отраженные в докладе результаты указывают на необходимость дальнейшего совершенствования ИРР в сфере религии.

Резюмируя исследование, представляется возможным сделать следующие выводы:

- проведен комплексный анализ работы региональных ИРГ по вопросам религии, определены проблемные аспекты в организации ИРР: недостаточная последовательность при планировании мероприятий, отсутствие единого подхода при определении количественного состава ИРГ в регионах, диспропорции в качественном составе;
- как показало исследование, проводимая ИРР не всегда находит освещение в СМИ и интернет-пространстве. Необходима серьезная работа по повышению качества информационного контента, использованию ИРГ различных информационных технологий в интернет-пространстве;
- определен уровень информированности населения о работе информационно-разъяснительных групп, на основе чего требуется внесение изменений в тематику, используемые методы ИРР, коррелирование охвата данной работой отдельных групп населения;
- выявлены особенности и проблемы реализации ИРР: недостаточный охват ИРР отдаленных населенных пунктов, затруднения с транспортным обеспечением при организации мероприятий. Актуальной остается работа по повышению имиджа и квалификации членов ИРГ;
- изучен актуальный зарубежный опыт работы по профилактике религиозно мотивированного экстремизма и терроризма, на основе чего подготовлены рекомендации по их применению. На примере европейских стран рекомендуется разработать интерактивную продукцию по профилактике экстремизма среди молодежи. Кроме того, возможна имплементация опыта ЕС, Великобритании и США на примере Европейской сети осведомления (Radicalisation Awareness Network). Внедрение программ с доказанной эффективностью с участием представителей гражданского общества по выходу из экстремистской среды, успешно применяемых более 10 лет в Дании, Канаде, Германии, Швеции. Данный опыт можно использовать при работе с возвращенными по операции «Жусан»;
- основываясь на комплексном анализе работы ИРГ, предложены меры по ее совершенствованию: создание на базе подведомственного учреждения КДР МИОР РК специальных структурных подразделений по подготовке и переподготовке кадров, работающих в сфере религии, в том числе членов ИРГ и информационно-методическому сопровождению ИРР; создание единой республиканской электронной базы учебно-методических, информационных, контрпропагандистских материалов, используемых в ИРР.

Таким образом, понимая необходимость качественной реализации государственной политики в сфере религии в Республике Казахстан, в настоящем докладе на комплексной основе выявлены проблемные аспекты деятельности ИРГ и предложен ряд методов и механизмов по повышению ее эффективности.

Рекомендации и предложения могут быть приняты соответствующими государственными органами с целью дальнейшего совершенствования не только ИРР в сфере религии, но реализации всего комплекса задач государственной политики по укреплению межконфессионального мира и формированию в обществе «нулевой терпимости» к любым проявлениям идеологии экстремизма и терроризма.

Известно, что политика, предусматривающая преобладание позитивных механизмов противодействия экстремизму, представляется наиболее эффективной, поскольку имеет долгосрочный характер, направлена на формирование реального иммунитета к экстремистским призывам, способствует повышению прозрачности политики и укреплению доверия общества к государственной власти.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995 г. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000> (дата обращения 05.07.2020);
2. Закон Республики Казахстан «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» от 11 октября 2011 года № 483-IV. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000483> (дата обращения 05.07.2020);
3. Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013 – 2017 годы от 24.09.2013 № 648. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1300000648> (дата обращения 09.07.2020);
4. Концепция государственной политики в религиозной сфере Республики Казахстан на 2017 - 2020 годы от 20 июня 2017 года № 500. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1700000500> (дата обращения 02.07.2020);
5. Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы от 15 марта 2018 года № 124. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000124> (дата обращения 02.07.2020);
6. Методические рекомендации по организации адресной информационно-разъяснительной работы среди населения/Нукежанов Е.Б., Бакиров Б.Ж., Карабаева М.С., Халым К. - Нур-Султан: Комитет по делам религий Министерства информации и общественного развития РК. 2019.
7. Материалы экспертного интервью.
8. Материалы фокус-групповых исследований.
9. Религиозная обстановка в Казахстане стабилизирована https://forbes.kz//news/2013/02/15/newsid_19119? (дата обращения 21.06.2020г.)
10. Азильханов М. За небольшой период проведена кардинальная реформа религиозной сферы Казахстана https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31624625#pos=10;-58 (дата обращения 21.06.2020г.).
11. Иржанов Р. Формы и методы информационного воздействия при профилактике религиозно-мотивированного экстремизма. Основные аспекты государственной политики РК в сфере религии. Сборник материалов обучающего семинара. – Астана, 2017 г. с.140
12. Шериязданов Б. Информационно-разъяснительная работа в религиозной сфере. <https://kazislam.kz/informatsionno-razyasnitelnaya-rabot/> (дата обращения 26 июля 2020г.)
13. В Казахстане разъяснительную работу среди населения проводят 863 религиоведа. <https://mail.kz/ru/news/kz-news/v-kazahstane-razyasnitelnuyu-rabotu-sredi-naseleniya-provodyat-religioveda#hcq=5cZ4K8s> (дата обращения 26.08.2020г.)
14. Отчет о реализации Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы <http://knb.gov.kz/ru/article/otchet-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeystviyu-religioznomu-1>
15. Самые популярные социальные сети в Казахстане <https://www.kp.kz/online/news/3585076/>
16. Решетняк А. Опасные сети: как бороться с онлайн-радикализацией в Казахстане-2018 https://www.soros.kz/wp-content/uploads/2018/09/%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D1%82%D0%BD%D1%8F%D0%BA_%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%BA%D0%B0_.pdf
17. Указ Президента Республики Казахстан от 15 марта 2020 года № 285 «О введении чрезвычайного положения в Республике Казахстан» https://online.zakon.kz/document/?doc_id=32648341#pos=8;-52
18. Национальный доклад «Молодежь Казахстана - 2019», с.239.
19. Доля молодежи НЕЕТ в Республике Казахстан (годовые данные) /Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан <https://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/7>
20. Как предотвратить терроризм в Казахстане? <https://kazislam.kz/kak-predotvratit-terrorizm-v-kazahs/?lang=ru>
21. Безработные, самозанятые и студенты наиболее подвержены экстремистской пропаганде – Абаев <https://kazpravda.kz/news/obshchestvo/bezrabotnie-samozanyatie-i-studenti-naibolee-podverzheni-ekstremistskoi-propagande--abaev>

22. Карашулаков Ж. Роль исполнительной власти в стабилизации религиозной ситуации. Религиоведческие исследования: сборник статей. – Астана: «Научно-исследовательский и аналитический центр по вопросам религий», 2014. с.40
23. «Проблемы и пути совершенствования правоприменительной практики в религиозной сфере». Аналитический отчет, подготовленный НАО «Центр Н.Назарбаева по развитию межконфессионального и межкультурного диалога», 2020 г.
24. Гайко О.А. Основные формы и методы прозелитизма новых религиозных течений в Казахстане. Основные аспекты государственной политики РК в сфере религии. Сборник материалов обучающего семинара. – Астана, 2017 г. с.149.
25. Бишманов К. Алматинцы недовольны ростом религиозности в городе – исследование. 18 апреля 2017 <https://365info.kz/2017/04/almatintsy-ne-dovolny-rostom-religioznosti-v-gorode-issledovanie> (дата обращения 29 июля 2020г.)
26. Сатершинов Б.М. Актуальные проблемы свободы совести и государственно-конфессиональных отношений в РК. Религия в современном светском государстве. Мат. респ. науч.-теор. конф. – Алматы: Институт философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, 2018. С.25
27. Заключительный программный отчет КМЦ «Парасат» <https://www.cisc.kz> .(дата обращения 26 июня 2020 г.)
28. Заявление на участие в конкурсе для предоставления гранта для неправительственных организаций ОФ «Центр по изучению проблем терроризма и экстремизма в Республике Казахстан» <https://www.cisc.kz> (дата обращения 21.06.2020)
29. <https://zanmedia.kz/42000/obuchayushhij-kurs-dlya-chlenov-informatsionno-razyasnitelnyh-grupp-po-voprosam-religij/> (дата обращения 6 августа 2020г.)
30. dini.zhambyl.gov.kz/ru/proveden-obuchayushhij-seminar-dlya-dlya-uchitelej-predmeta-svetskost-i-osnovy-religiovedeniya-i-chlenov-informatsionno-razyasnitelnyh-grupp-v-sfere-religii (Дата обращения 6 августа 2020 г.) <http://stopsekta.kz/%D0%B1%D1%83%D0%BA%D0%BB%D0%B5%D1%82%D1%8B/> (дата обращения 21.06.2020)
31. <http://ctc-rk.kz> (дата обращения 21.06.2020)
32. ADYRNAULTTYQPORTALЫ видеоролик «Несұмдық?» <https://www.youtube.com/watch?v=R7TEvjqTKj0> (дата обращения 25.06.2020)
33. «Бабалар рухы» <https://www.youtube.com/watch?v=hSe3-ZProjl> (дата обращения 25.06.2020)
34. «Қобыз және домбыра» <https://www.youtube.com/watch?v=kfXEzhu78FM> (дата обращения 25.06.2020)
35. «Отқа май құю» <https://www.youtube.com/watch?v=krsZ9Fylw-o> (дата обращения 25.06.2020)
36. Канал «Алматы дін - религия Алматы» <https://www.youtube.com/channel/UCbg7PnQso5bqiHJ-9v3xHjQ> (дата обращения 25.06.2020)
37. В Алматы состоялся показ фильмов о тюркских народах Казахстана // <https://ehonews.kz/v-almaty-sostoyalsya-pokaz-filmov-o-tyurkskih-narodah-kazahstana/> (дата обращения 21.06.2020)
38. <https://www.facebook.com/kazakhfilm/> (дата обращения 21.06.2020)
39. <https://www.youtube.com/user/kazakhfilmstudios/videos> (дата обращения 21.06.2020)
40. <https://www.youtube.com/watch?v=98QVIQgSw4Y> (дата обращения 21.06.2020)
41. <https://www.bicotender.ru/tender142074831.html> (дата обращения 26.06.2020)
42. STOP EXTREMISM KZ <https://vk.com/wall-187943037?own=1> (дата обращения 21.06.2020)
43. https://www.facebook.com/Stop-Extremism-Kz-104284027671918/about/?ref=page_internal (дата обращения 21.06.2020)
44. https://www.youtube.com/channel/UCs2VK1uAYbd5vskukp-aMfA?view_as=subscriber (дата обращения 21.06.2020)
45. Общественный фонд «Центр по изучению проблем терроризма и экстремизма в Республике Казахстан» <http://antiterr.kz/> (дата обращения 21.06.2020)
46. <https://www.goszakup.gov.kz/ru/announce/index/4182449?tab=general> (дата обращения 11.06.2020)
47. Шагапсоев З.Л., Тутуков А.Ю. Организация работы органов внутренних дел по предупреждению правонарушений со стороны молодежных объединений экстремисткой направленности. // Бизнес в законе. 2014. № 1. – С.139-141.

48. Маркин В., Роговая А. Противодействие распространению идеологии экстремизма и терроризма в молодежной среде. 11'2012. С. 142-146.
49. Старостин А. Формы и методы работы с осужденными различных категорий с целью профилактики идеологии экстремизма и терроризма// Профилактика экстремизма. Успехи и трудности»: Материалы международной научно-практической конференции. – Нур-Султан: КИСИ при Президенте РК, 2019, с.148-160.
50. Завьялов С. Зарубежный опыт в области борьбы с пропагандой терроризма в интернете / Зарубежное военное обозрение. 2014. №4. С. 34-39.
51. Примаков В.Л., Маткаримова Г.В. Основные направления регулирования этноконфессиональных отношений: рефлексия европейского опыта. Вестник МГЛУ. Выпуск 2 (713) / 2015. С.133-144.
52. Process Evaluation of Preventing Violent Extremism Programmes for Young People // Youth Justice Board for England and Wales. – 2012. – URL: <http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/yjb/> (дата обращения: 12.08.2020)
53. Preventing violent extremism pathfinder fund 2007/08. Case studies //Department for Communities and Local Government: London. – 2007. – URL: <http://www.tedcandle.co.uk/publications/022%20Preventing%20violent%20> (дата обращения 14.08.2020)
54. Ларин Н.Ю. Международный опыт профилактики экстремизма в молодежной среде. Противодействие идеологии терроризма в образовательной сфере и молодежной среде: сборник статей / сост. В.В. Каберник; МГИМО МИД РФ.- Москва. 2018. С.130-145.
55. Официальный сайт Бюро расследований штата Джорджии (Georgia Bureau of Intelligence, GBI .) URL: <https://gbi.georgia.gov> (дата обращения: 18.08.2020)
56. Израиль: рост экстремизма среди борцов с экстремизмом. URL: <https://politrussia.com/world/izrail-rost-ekstremizma-962/> (дата обращения 28.08.2020)
57. UAE creates Federal Public Prosecution for Information Technology Crimes. <https://www.thenational.ae/uae/uae-creates-federal-public-prosecution-for-information-technology-crimes-1.41675> (дата обращения 28.08.2020)
58. Cultural Harmony. The Next Decade 2002–2012. White Paper // New South Wales Government. – 2004, с.73 URL : <http://catalogue.nla.gov.au/Record/3409670>
59. Rieker P. Juvenile Right-Wing-Extremism and Xenophobia in Germany: Research and Prevention // P. Rieker, M. Glaser, and S. Schuster (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 67–78.
60. A common and safe future. An action plan to prevent extremist views and radicalisation among young people // Government of Denmark. – 2009. – URL: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/index.cfm?action=media.download&uuid=FBC310B9-FB85-7C31-946D632BC120D3B7>
61. Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach. – Vienna: OSCE, 2014. – 59-60 p.
62. Carlsson Y. Violent Right-Wing Extremism in Norway: Community Based Prevention and Intervention // Rieker, P., Glaser, M., and Schuster, S. (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 12–29.
63. Multi-Cultural France is becoming a Multi-Racist Society: An Interview with Ch. Rojzman, conducted by S. Schuste // P. Rieker, M. Glaser, and S. Schuster (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 113–124.
64. Davolio M., Gerber B., Eckmann M., Drilling M. The Special Case of Switzerland: Research Findings and Thoughts from a Context-Oriented Perspective // Rieker, P., Glaser, M., and Schuster, S. (eds.). Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective. – Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006. – P. 29-47.
65. Бураева Л. А. Кибертерроризм в молодежной среде // Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал, 2016, № 2. - С.27.
66. Гизятова Л.А., Фахрутдинова А.В. Антинаркотическое воспитание молодежи как один из факторов противодействия идеологии экстремизма// Казанский вестник молодых учёных. Педагогические науки, 2017, Т. 1, № 3 (3) . – С.35-39.

67. Кайратулы Ж.Т. Ключевые особенности голландского подхода к дерадикализации// – URL: <http://cipr.kz/ru/media/stati/klyuchevye-osobennosti-gollandskogo-podhoda-k-deradikalizacii.html>
68. Winship C. End of a Miracle? Crime, Faith, and Partnership in Boston in the 1990's. – URL: http://scholar.harvard.edu/files/cwinship/files/end_of_a_miracle_0_0.pdf